

Załącznik do rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy
z dnia 1 lipca 2004 r. (poz. 1745)

ZINTEGROWANY PROGRAM OPERACYJNY ROZWOJU REGIONALNEGO 2004—2006

Spis treści

Dział I Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Polski i jej regionów u progu realizacji Narodowego Planu Rozwoju 2004—2006	356
Rozdział 1.1 Podstawowe informacje	356
Rozdział 1.2 Dystans rozwojowy Polski w stosunku do krajów Unii Europejskiej	358
Rozdział 1.3 Zróżnicowania społeczno-gospodarcze polskich regionów na tle UE	364
Dział II Ocena Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego	399
Rozdział 2.1 Ocena przed realizacją Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ocena <i>ex ante</i>)	399
Dział III Kierunki i efekty polityki regionalnej w Polsce w latach 1990—2002	402
Rozdział 3.1 Polityka rozwoju regionalnego w latach polskiej transformacji	402
Rozdział 3.2 Kierunki i efekty interwencji programów rozwoju regionalnego UE w latach 1990—2002	403
Rozdział 3.3 Kierunki i efekty pomocy regionalnej w ramach realizacji Wstępnego Narodowego Planu Rozwoju w latach 2000—2003	405
Rozdział 3.4 Realizacja kontraktów wojewódzkich 2001—2003	409
Dział IV Strategia rozwoju regionalnego	411
Rozdział 4.1 Polskie regiony w Unii Europejskiej	411
Rozdział 4.2 Cele polityki regionalnej państwa w okresie realizacji Narodowego Planu Rozwoju 2004—2006	416
Rozdział 4.3 Założenia i zasady realizacji Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego	421
Dział V Realizacja celów i zasad polityki regionalnej Rządu przez Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego	424
Rozdział 5.1 Spójność Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego z regulacjami i standardami Wspólnot	424
Rozdział 5.2 Spójność z dokumentami programowymi — krajowymi i regionalnymi	438
Dział VI Priorytety i działania wdrażane w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego	446
Rozdział 6.1 Priorytet 1 — Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów	447
Rozdział 6.2 Priorytet 2 — Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach	459
Rozdział 6.3 Priorytet 3 — Rozwój lokalny	471
Rozdział 6.4 Priorytet 4 — Pomoc techniczna	480
Dział VII Finansowanie	482
Rozdział 7.1 Plan finansowy	482
Dział VIII System wdrażania	487
Rozdział 8.1 Uwagi ogólne	487
Rozdział 8.2 Kompetencje instytucji zaangażowanych w zarządzanie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego	487
Rozdział 8.3 Uzupełnienie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (UZPORR)	493

Rozdział 8.4 Wybór projektów w ramach ZPORR	493
Rozdział 8.5 Zarządzanie finansowe oraz kontrola	497
Rozdział 8.6 Monitorowanie	504
Rozdział 8.7 Ocena (ewaluacja)	507
Rozdział 8.8 Partnerstwo	509
Rozdział 8.9 Raporty i promocja	510
ANEKS I Charakterystyka województw (+ mapy)	517
Województwo dolnośląskie	517
Województwo kujawsko-pomorskie	520
Województwo lubelskie	523
Województwo lubuskie	526
Województwo łódzkie	529
Województwo małopolskie	532
Województwo mazowieckie	535
Województwo opolskie	539
Województwo podkarpackie	542
Województwo podlaskie	546
Województwo pomorskie	549
Województwo śląskie	552
Województwo świętokrzyskie	556
Województwo warmińsko-mazurskie	559
Województwo wielkopolskie	562
Województwo zachodniopomorskie	565
Mapy:	
Mapa 1. Podział Polski na jednostki terytorialne nomenklatury statystycznej (NTS)	568
Mapa 2. Gęstość zaludnienia, 2001 według województw	569
Mapa 3. PKB na 1 mieszkańca, 1999 według województw	570
Mapa 4. PKB na 1 mieszkańca, 2000 według podregionów NTS III	571
Mapa 5. Zatrudnienie według sektorów, 2001	572
Mapa 6. Stopa bezrobocia, 2001 według województw	573
Mapa 7. Stopa bezrobocia, 2001 według podregionów NTS III	574
Mapa 8. Stopa bezrobocia w latach 1999—2001 według podregionów NTS III	575
Mapa 9. Bezrobocie, 2001	576
Mapa 10. Nakłady na działalność badawczą i rozwojową, 1999 według województw	577
Mapa 11. Emisja zanieczyszczeń, 2000	578
ANEKS II Wskaźniki ZPORR (2004—2006)	579
ANEKS III Tabela pomocy publicznej	592

Wstęp

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR) jest jednym z siedmiu programów operacyjnych, które posłużą do realizacji Narodowego Planu Rozwoju/Podstaw Wsparcia Wspólnoty na lata 2004–2006 (NPR/PWW). Program ten rozwija cele NPR, określając priorytety, kierunki i wysokość środków przeznaczonych na realizację polityki regionalnej państwa, które będą uruchamiane z udziałem funduszy strukturalnych w pierwszym okresie członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Dokument został przygotowany zgodnie z wytycznymi zawartymi w artykule 18 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych (Dz. Urz. WE L 161 z 26.06.1999).

Przedstawione w programie wybory strategiczne są zgodne z kierunkami określonymi w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2001–2006 (NSRR)¹, natomiast zasady wdrażania programu opierają się na regulacjach Funduszy Strukturalnych Unii Europejskiej (UE) oraz na krajowych regulacjach dotyczących finansów publicznych, pomocy publicznej i podziału odpowiedzialności w prowadzeniu i realizacji polityki regionalnej pomiędzy rządem a samorządami terytorialnymi. ZPORR jest bardzo ważnym instrumentem realizacyjnym strategii gospodarczej Rządu „Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca” (przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 29 stycznia 2002 r.), w której polityka regionalna jest jednym z głównych obszarów oddziaływania państwa, zarówno w sferze inwestycyjnej, jak i dalszego umacniania na drodze prawnej i finansowej procesów decentralizacji zarządzania państwem.

W oparciu o analizę cech społeczno-gospodarczych województw w Polsce, w kontekście polityki spójności społeczno-ekonomicznej całej Wspólnoty, sformułowane zostały cele i strategie zmierzające do ich osiągnięcia. ZPORR określa również spodziewane efekty realizacji programu w przebiegu procesów rozwojowych, wskazuje kierunki i wielkość planowanego zaangażowania środków funduszy strukturalnych oraz określa sposób koordynacji i wdrażania pomocy strukturalnej w całym okresie realizacji programu.

Proponowane w ramach programu kierunki interwencji i działania wynikają z kierunków i wstępnej oceny efektywności interwencji o charakterze regionalnym, podejmowanej w latach 2000–2003 w ramach realizacji Wstępnego Narodowego Planu Rozwoju (WNPR), w szczególności - programu rozwoju regionalnego Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) i Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC), a także kontraktów wojewódzkich, które były realizowane na podstawie ustawy z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego (Dz. U. Nr 48, poz. 550, z późn. zm.²).

ZPORR został przygotowany przez Ministerstwo Gospodarki i Pracy (MGiP) w ścisłej współpracy z samorządami wszystkich województw. Proponowane cele, priorytety i działania obejmują terytorium całego kraju, jednakże wielkość środków finansowych przeznaczona na ich realizację jest zróżnicowana przestrzennie i zależy od sytuacji i struktury społeczno-gospodarczej województw oraz realizowanej strategii rozwoju.

Na etapie wdrażania ZPORR będzie zarządzany na poziomie krajowym przez Ministerstwo Gospodarki i Pracy, co zapewni koordynację i jednolite stosowanie ustalonych reguł. Jednocześnie większość zadań realizacyjnych zostanie powierzona instytucjom

¹ Uchwała Nr 105 Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2000 r. w sprawie przyjęcia Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego (NSRR) 2001–2006. (M.P. Nr 43, poz. 851).

² Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2000 r. Nr 95, poz. 1041 i Nr 109, poz. 1158, z 2001 r. Nr 45, poz. 497, Nr 100, poz. 1085, Nr 111, poz. 1197 i Nr 154, poz. 1800, z 2002 r. Nr 25, poz. 253, Nr 66, poz. 596 i Nr 230, poz. 1921, z 2003 r. Nr 84, poz. 774 oraz z 2004 r. Nr 42, poz. 386.

uczestniczącym w zarządzaniu komponentem regionalnym ZPORR–Urzędem Marszałkowskim w zakresie identyfikacji projektów oraz instytucjom pośredniczącym – Urzędem Wojewódzkim w zakresie audytu, monitorowania, weryfikacji i potwierdzania płatności. Rozwiązanie takie ma charakter przejściowy, tzn. po nabyciu przez wszystkie podmioty doświadczeń i sprawności administracyjnej w realizacji działań współfinansowanych z funduszy strukturalnych w pierwszym okresie członkostwa Polski w UE, począwszy od 2007 r. nastąpi pełne przeniesienie odpowiedzialności za przygotowanie i realizację regionalnych programów rozwojowych na poziom samorządu województwa.

Dział I

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Polski i jej regionów u progu realizacji Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006

Rozdział 1.1 Podstawowe informacje

Polska jest krajem w większości równinnym, o łącznej powierzchni 312.685 km², którą zamieszkuje ponad 38,6 mln osób. Jest położona w geograficznym centrum kontynentu europejskiego, na wschód od głównych centrów Unii Europejskiej. Graniczy z dziewięcioma państwami, w tym z dwoma (Dania, Szwecja) tylko na morzu. Długość granicy państwowej wynosi 3495 km, w tym lądowej 3055 km (z krajami członkowskimi i stowarzyszonymi UE tj. Niemcami, Czechami, Słowacją i Litwą – 1901 km, a z pozostałymi krajami, tj. Rosją, Białorusią i Ukrainą – 1155 km). Centralne usytuowanie Polski w przestrzeni Europy Środkowej i Wschodniej (w relacjach wschód-zachód i północ-południe) sprawia, że przez obszar kraju przebiegają korytarze infrastruktury transportowej o znaczeniu kontynentalnym, zidentyfikowane w Europejskiej Perspektywie Planowania Przestrzennego (EPPP)³ oraz w Koncepcji Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPPZK)⁴. Stan techniczny tych korytarzy jest jednak niezadowalający, co stanowi istotną barierę nie tylko w osiąganiu spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej Polski z obecnymi krajami UE, ale także dla dalszych procesów integracyjnych na kontynencie europejskim.

Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego Polski jest głęboko zakorzenione w historii kraju i tej części Europy. Lata 1795-1918 to okres utraty państwowości i podziału obszaru Polski między 3 zaborców: Rosję, Austrię i Prusy (Niemcy). Po II Wojnie Światowej Polska, decyzją Wielkich Mocarstw, przejęła niektóre tereny Niemiec, jednocześnie przekazując ok. 45% powierzchni kraju na rzecz ZSRR. Mimo częściowej rekompensaty na zachodzie i północy, powierzchnia Polski zmniejszyła się o ok. 70 tys. km². Nowe granice i masowe przesiedlenia ludności naruszyły tradycyjne związki społeczno-gospodarcze na wielu obszarach, co miało wpływ na kształtowanie się procesów rozwojowych. Zmiana granic złagodziła historycznie ukształtowane dysproporcje między częścią zachodnią kraju („Polska A”), a częścią wschodnią („Polska B”) – większość obszaru „Polski B” znalazła się w granicach ówczesnego ZSRR. Tym niemniej większość obszarów na wschód od Wisły charakteryzuje się nadal relatywnie niskim poziomem rozwoju i zagospodarowania. Są to obszary w przeważającej mierze rolnicze, słabo zurbanizowane, o wadliwej strukturze gospodarczej i społecznej.

W ujęciu regionalnym (na poziomie NUTS II) zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego mierzonego poziomem Produktu Krajowego Brutto (PKB) na mieszkańca oscylują, podobnie jak w krajach UE, wokół relacji 1:2,2. Większe zróżnicowania występują wewnątrz regionów, nawet sięgając ekstremalnej proporcji 1:5 (województwo mazowieckie) w ujęciu podregionów NUTS III, (odpowiednik NUTS III w UE).

³ EPPP – studium perspektyw rozwoju i zagospodarowania terytorium Unii Europejskiej, sporządzone przy szerokim udziale państw członkowskich. Obejmuje także obszar krajów stowarzyszonych. Dokument ten nie ma charakteru obligatoryjnego, jednak pełni ważną rolę opiniotwórczą w sferach administracji i biznesu.

⁴ KPPZK – dokument planistyczny określający przyrodnicze, kulturowe, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania oraz cele polityki przestrzennej Polski. Dokument po jego zaakceptowaniu przez Radę Ministrów stanowi podstawę dla programowania ponadlokalnych przedsięwzięć publicznych, wpływających na przestrzenne zagospodarowanie kraju.

Najważniejszymi, zidentyfikowanymi⁵ w skali kraju, obszarami problemowymi polityki rozwoju regionalnego przede wszystkim są:

- obszar koncentracji przemysłu wydobywania węgla kamiennego: Górnośląski Okręg Przemysłowy,
- obszar koncentracji niektórych branż przemysłu przetwórczego, w szczególności łódzki ośrodek koncentracji przemysłu włókienniczego,
- miasta zdominowane przez wielkie zakłady państwowe powiązane z sektorem militarnym – głównie w południowo-wschodniej i centralnej części kraju,
- obszary dominacji byłych Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR), zagrożone trwałą marginalizacją ekonomiczną i społeczną, obszary te rozciągają się od granicy państwa w województwie zachodniopomorskim do Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego,
- peryferyjne obszary rolnicze wzdłuż północno-wschodniej i wschodniej granicy państwa opóźnione w rozwoju i pozbawione bezpośredniego dostępu do ważniejszych korytarzy komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym.

Od 1 stycznia 1999 r. funkcjonuje w Polsce trójszczeblowy model władzy publicznej, z niezależną, wybieralną władzą stanowiącą i wykonawczą na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym. Nowa organizacja terytorialna państwa łączy cechy państwa unitarnego z modelem zdecentralizowanego systemu władzy publicznej. Na nową organizację terytorialną składa się:

- 16 dużych województw (odpowiadających regionom NUTS II⁶), z których największe pod względem obszaru i liczby ludności jest województwo mazowieckie (11,4% powierzchni kraju i 13,2% ludności), a najmniejsze jest województwo opolskie (prawie 4-krotnie mniejsze od mazowieckiego),
- 315 (według stanu na 19.04.2002 r.) powiatów oraz 65 miast na prawach powiatu (jednostki NUTS IV),
- 2489 gmin, podstawowe jednostki samorządu terytorialnego (odpowiadające NUTS V), z czego 654 zlokalizowane w miastach i mające jednocześnie prawa powiatów.

Od lipca 2000 r. wyodrębniono poziom statystyczny NUTS III, wyróżniając 45 podregionów obejmujących po kilka jednostek szczebla powiatowego.

⁵ Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001-2006.

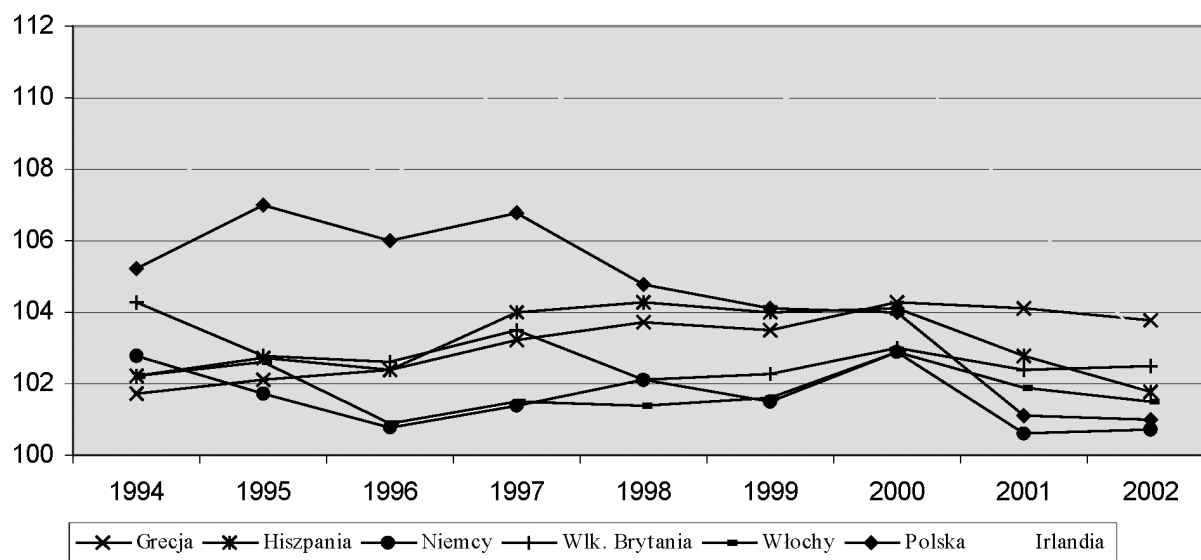
⁶ Obecnie w Polsce zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 lipca 2000 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS) (Dz. U. Nr 58, poz. 685, z 2001 r. Nr 12, poz. 101, z 2002 r. Nr 34, poz. 311, Nr 177, poz. 1458 i Nr 191, poz. 1594, z 2003 r. Nr 208, poz. 2021 oraz z 2004 r. Nr 98, poz. 998) obowiązuje podział na NTS odpowiadający NUTS.

Rozdział 1.2 Dystans rozwojowy Polski w stosunku do krajów Unii Europejskiej

Dystans jaki wciąż dzieli osiągnięty w Polsce poziom rozwoju ekonomicznego do poziomu w krajach członkowskich UE jest ważną przesłanką przy formułowaniu celów i priorytetów polityki rozwoju regionalnego. Zostało to uwzględnione najpierw w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego, a następnie w Narodowym Planie Rozwoju 2004-2006, gdzie jako główny cel przyjęto wspieranie konkurencyjności oraz efektywności działań interwencyjnych.

W 1989 r. Polska rozpoczęła proces transformacji ustrojowej. Poziom PKB na mieszkańca szacowany według parytetu siły nabywczej pieniądza (ppp) w 1991 r. wynosił ok. 4,5 tys. USD, co stanowiło zaledwie 30% średniej UE. Po krótkotrwałym załamaniu tempa wzrostu PKB na początku lat 90. wskaźnik ten wzrastał w skali przekraczającej średnią europejską. Od 1998 r. wystąpiło jednakże w Polsce stopniowe osłabienie tempa wzrostu PKB aż do 1,0% w 2001 r., a więc po raz pierwszy od wielu lat – do poziomu poniżej średniej UE oraz wartości niższej niż w pozostałych krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

Wykres 1. Dynamika Produktu Krajowego Brutto (PKB) (rok poprzedni=100)

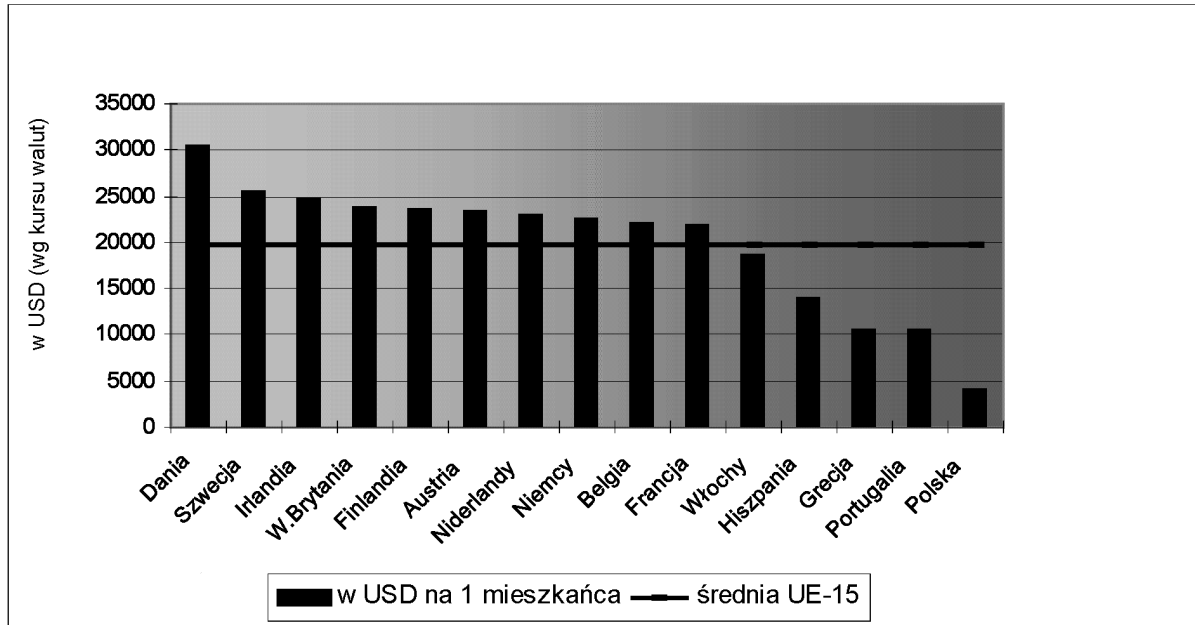

Źródło: *Raport o stanie gospodarki w 1999 r.*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 1999
Raport o stanie gospodarki w 2000 r., Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2001
Koniunktura gospodarcza w krajach: Unii Europejskiej, Europy Środkowo-Wschodniej, w Polsce w latach 2000-2002, MG, Departament Analiz i Prognoz, marzec 2002.

Pomimo stałego od roku 1992 wzrostu PKB, różnica w poziomie rozwoju pomiędzy Polską a krajami Unii Europejskiej nadal pozostaje znaczna. W 2001 r. średni poziom PKB na mieszkańca (według parytetu siły nabywczej) wyniósł w Polsce ok. 9,2 tys. USD, co stanowiło około 40% średniego poziomu w krajach UE (22,5 tys. USD na mieszkańca). Dystans rozwojowy Polski w porównaniu do najsłabiej rozwiniętych krajów Unii Europejskiej, tj. Grecji i Portugalii pozostaje duży: poziom PKB w tych krajach wyniósł (według parytetu siły nabywczej) w 1999 r. odpowiednio 14,8 tys. USD oraz 16,5 tys. USD, tj. 67% i 74% średniego poziomu PKB krajów „piętnastki”. Poziom PKB na mieszkańca w Polsce jest także niższy niż w krajach do niedawna kandydujących do UE, takich jak: Słowenia (69% średniej UE), Czechy (57%) i Słowacja (47%).

W 2001 r. PKB w Polsce przekroczył po raz pierwszy barierę 200 mld euro, osiągając 202,7 mld euro. Ta wielkość potencjału gospodarczego stawia Polskę na 10. miejscu wśród 25 państw przyszłej Unii Europejskiej.

Wykres 2. PKB na mieszkańca w Polsce i w krajach UE, 2000 r.

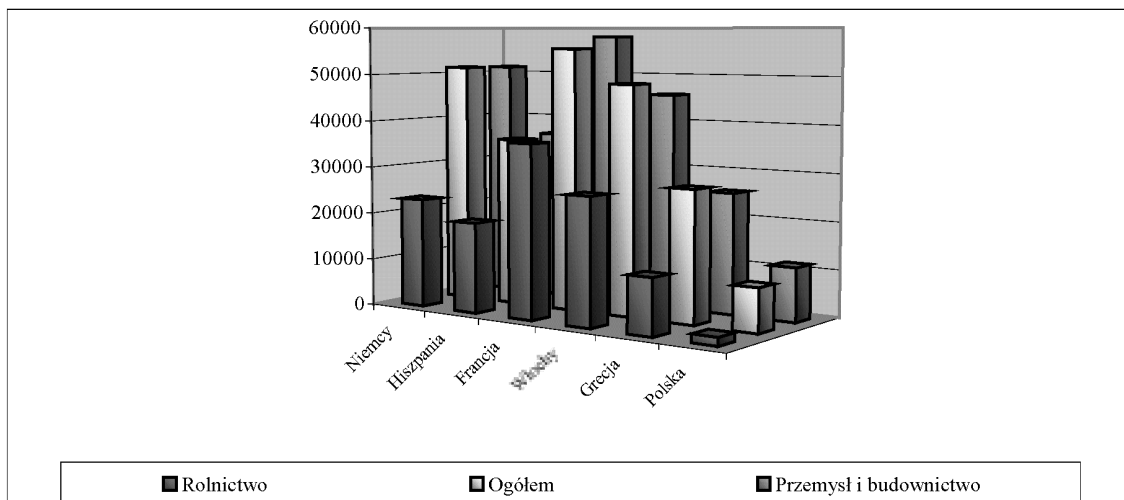

Źródło: Rocznik Statystyczny RP 2001, Główny Urząd Statystyczny (GUS), Warszawa.

O różnicowaniu PKB na mieszkańca między Polską a krajami Unii Europejskiej współdecydują:

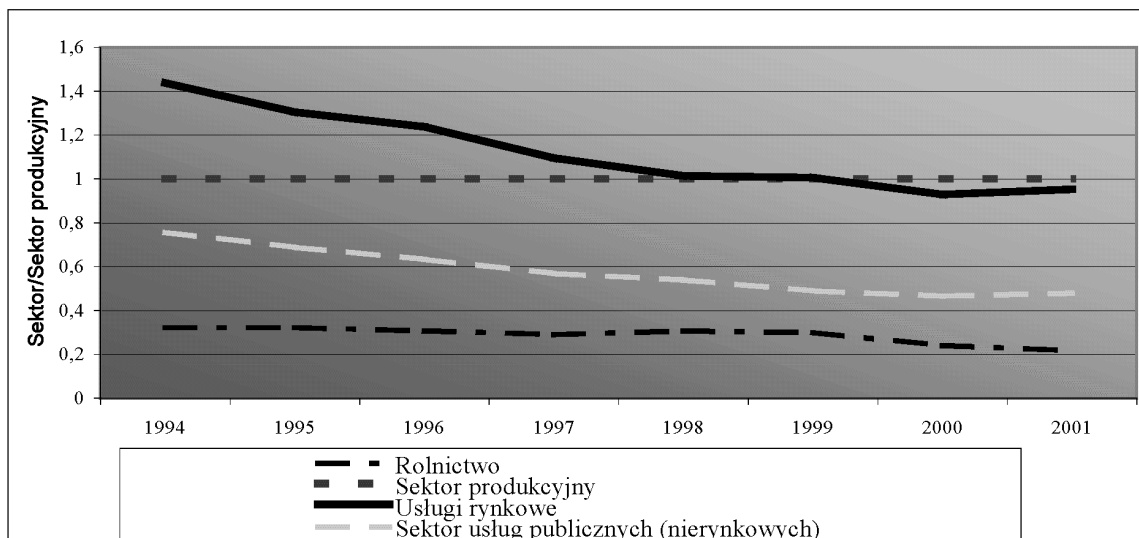
- niższy poziom wydajności na zatrudnionego we wszystkich sektorach,
- wysoki udział niskowydajnych sektorów w strukturze gospodarki.

Wykres 3. PKB na zatrudnionego w wybranych sektorach w niektórych krajach członkowskich i stowarzyszonych z UE w 1998 r. (w euro)

Źródło: Obliczenia na podstawie: *Jedność, solidarność, różnorodność dla Europy, jej mieszkańców i terytorium. Drugi raport na temat spójności społecznej i gospodarczej, część 2 (Aneks statystyczny)*, Komisja Europejska, styczeń 2001 (*“Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory. Second report on Economic and Social Cohesion, Volume 2 (Statistical annex), European Commission, January 2001”*).

Wykres 4. Średnia wydajność w sektorze usług, rolnictwie, sektorze usług publicznych (nierynkowych) w porównaniu z sektorem produkcyjnym w Polsce w latach 1994–2001

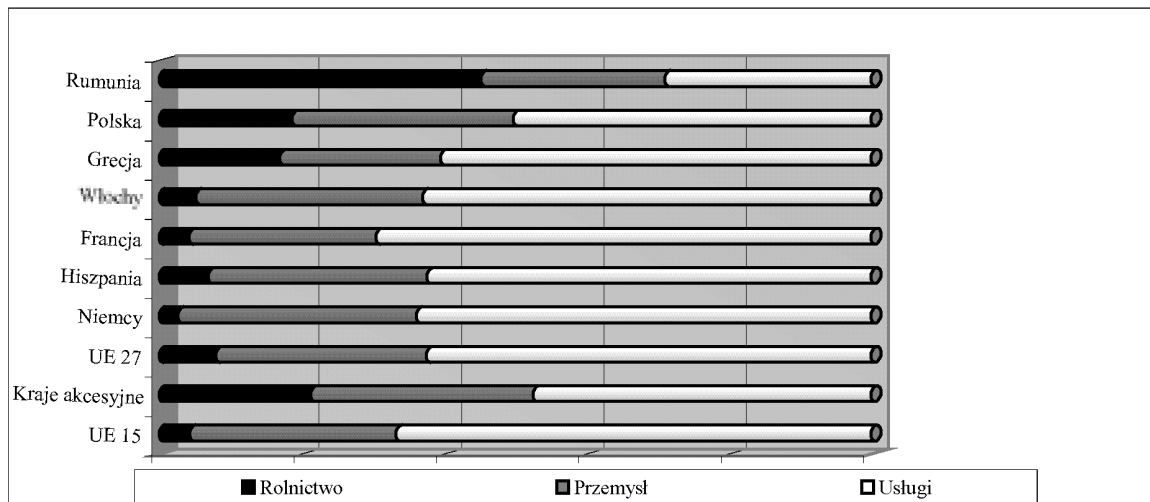

Źródło: Wyniki modelowania wpływu funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności na gospodarkę polską przy zastosowaniu polskiej implementacji modelu Hermin, J. Zaleski, J. Bradley.

Głównym czynnikiem wpływającym na różnice poziomu wydajności i poziomu PKB na mieszkańca pomiędzy Polską i krajami kandydującymi z jednej strony a krajami UE z drugiej jest poziom PKB na zatrudnionego w rolnictwie. W Polsce wydajność zatrudnionego w rolnictwie wynosi 5% wydajności zatrudnionego w rolnictwie francuskim i niespełna 15% wydajności zatrudnionego w rolnictwie greckim (1998). Tak niska wydajność pracy w polskim rolnictwie, mierzona poziomem PKB na zatrudnionego, wynika m.in. z bardzo wysokiego udziału zatrudnienia w tym sektorze w zatrudnieniu ogółem. Udział ten jest ponad sześciokrotnie wyższy niż w Niemczech i ok. 4,5-krotnie wyższy niż we Francji;

porównywalny jest jedynie z Grecją, a niższy – i to 2,3 raza – niż w Rumunii. Różnice w udziale rolnictwa w zatrudnieniu ogółem przekładają się bardzo wyraźnie na różnice w poziomie PKB na mieszkańca.

Wykres 5. Struktura zatrudnienia w wybranych krajach

Źródło: Pierwszy raport na temat spójności społeczno-gospodarczej, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 30.01.2002.

Wzrost gospodarczy w Polsce był generowany, m.in. przez dynamiczny (kilkakrotnie szybszy niż przyrost PKB) wzrost nakładów inwestycyjnych w latach 1993–1997 (od 2,4% do 22,2%). W latach 1998–2000 tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych uległo jednak znacznemu spowolnieniu: z 15,3% do 1,4%; a rok 2001 był pierwszym, w którym zanotowano spadek nakładów inwestycyjnych. Pomimo to stopa inwestycji pozostaje nadal wysoka (22,2% w 2001 r. wobec 15,9% w 1993 r.).

Mimo znacznego przyrostu nakładów inwestycyjnych poziom innowacyjności polskiej gospodarki jest wciąż relatywnie niski. Udział nakładów na prace badawczo-rozwojowe w kraju w roku 2001 (0,65% PKB wobec 2% w UE) jest jednak porównywalny lub wyższy niż w najslabiej rozwiniętych krajach Unii: Hiszpanii – 0,9%, Portugalii – 0,65%, Grecji – 0,49%, a także w krajach kandydujących: Czechach – 1,26%, Węgrzech – 0,68%. Środki te wspomagają w większej części niż w innych krajach badania podstawowe (w Polsce ok. 34% w 2000 r., 12% w Irlandii w 1993 r.), a w mniejszym stopniu przeznaczane są na prace rozwojowe (ok. 39% w Polsce, a 52% w Irlandii).

Ważnym czynnikiem unowocześnienia polskiej gospodarki jest napływ kapitału zagranicznego. Jest on nośnikiem nowych technologii i organizacji pracy wpływających na wzrost konkurencyjności. W wielu przypadkach celem inwestorów jest jednak tylko udział w rynku krajowym, co wywołuje negatywne skutki w bilansie płatniczym kraju. Łączna wartość inwestycji zagranicznych wyniosła do połowy 2002 r. prawie 57,6 mld USD, w tym z krajów UE blisko 68% ogółu środków. Dla porównania skumulowana wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych wynosiła w 2000 r. w Rosji – 17,9 mld USD, w Czechach – 25,3 mld USD a na Węgrzech – 22,9 mld USD. W przeliczeniu inwestycji zagranicznych na mieszkańca Polska ustępuje miejsca wyraźnie Węgrom oraz Czechom.

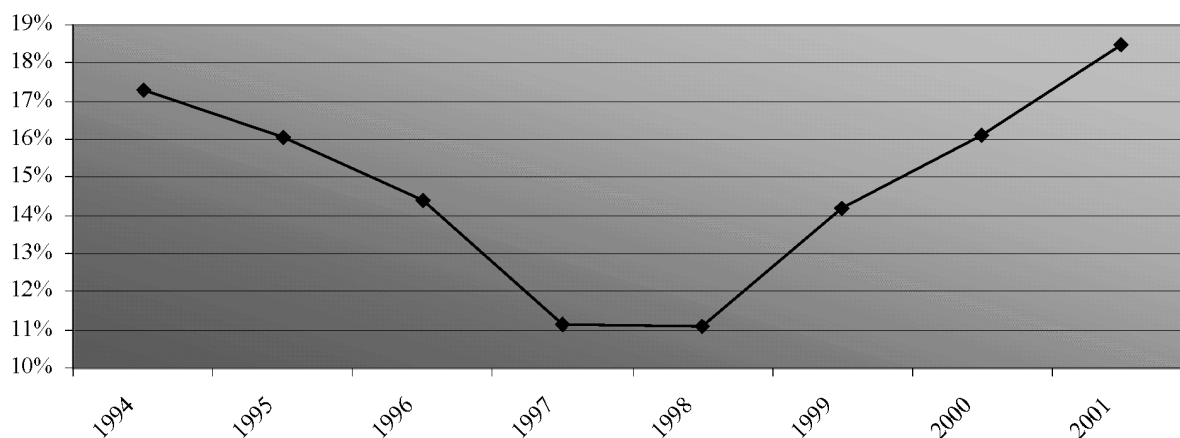
Udział w PKB wpływów z eksportu w 2001 r. wynosił około 17,2% (w krajach UE od około 16 do 75%). W latach 1990–1999 udział gospodarki polskiej w światowym imporcie i eksporcie wzrósł odpowiednio z 0,3% do 0,8% i 0,4% do 0,5%. Mimo to udział Polski w handlu światowym pozostaje na niskim poziomie i wynosi około 0,8% w imporcie i 0,5%

w eksporcie, przy jednoczesnej niekorzystnej strukturze towarowej. Największym partnerem handlowym Polski jest Unia Europejska, na którą przypada 69,2% eksportu i około 61,4% importu. Deficyt obrotów z zagranicą stanowił w 2001 r. 6,38% PKB.

Stopa inflacji w Polsce ulegała systematycznemu obniżaniu: z 27,5% w 1995 r. do 2,3% (a więc nieznacznie powyżej średniej UE) w III kwartale 2002 r. Poziom deficytu budżetowego kształtował się w Polsce w 2001 r. na poziomie 4,5% PKB, a w 2002 r. na poziomie 5,4% (2,1% w 1999 r. i 2,2% w 2000 r.) wobec ok. 0,8% w UE. Dług publiczny w 2001 r. stanowił ok. 43,2% PKB (w UE 63%), a w 2002 r. wzrósł do poziomu 49,8% PKB.

Na koniec III kwartału 2002 r. bez pracy pozostawało 3,4 mln osób, a stopa bezrobocia (według Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)) wynosząca 19,8% znacznie przewyższała średnią unijną, która wynosiła ok. 7,7%. W stosunku do roku 1997, w którym zanotowano najniższy poziom stopy bezrobocia w Polsce w ostatniej dekadzie, oznacza to wzrost stopy bezrobocia o ponad 8 punktów procentowych.

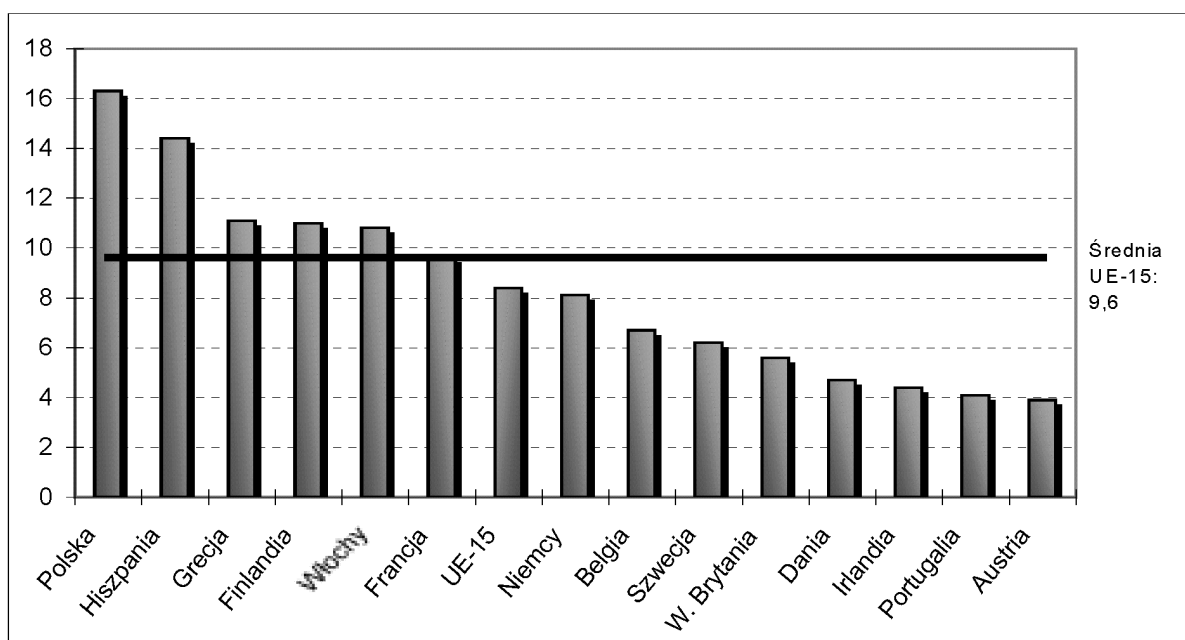
Wykres 6. Stopa bezrobocia w Polsce w latach 1994-2001

Źródło: Wyniki modelowania wpływu funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności na gospodarkę polską przy zastosowaniu polskiej implementacji modelu Hermin, J.Zaleski, J.Bradley.

Najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią osoby młode do 24. roku życia (ponad 29% ogółu bezrobotnych, w UE 16,2%), a blisko 48% ogółu bezrobotnych pozostawało bez pracy rok i dłużej (w UE – ok. 44,8%). W związku z niską produktywnością rolnictwa i trwającą wciąż restrukturyzacją sektorów przemysłowych istnieje ponadto wysokie, szacowane na około 1,2 mln osób bezrobocie ukryte (w tym ok. 0,9 mln osób w rolnictwie).

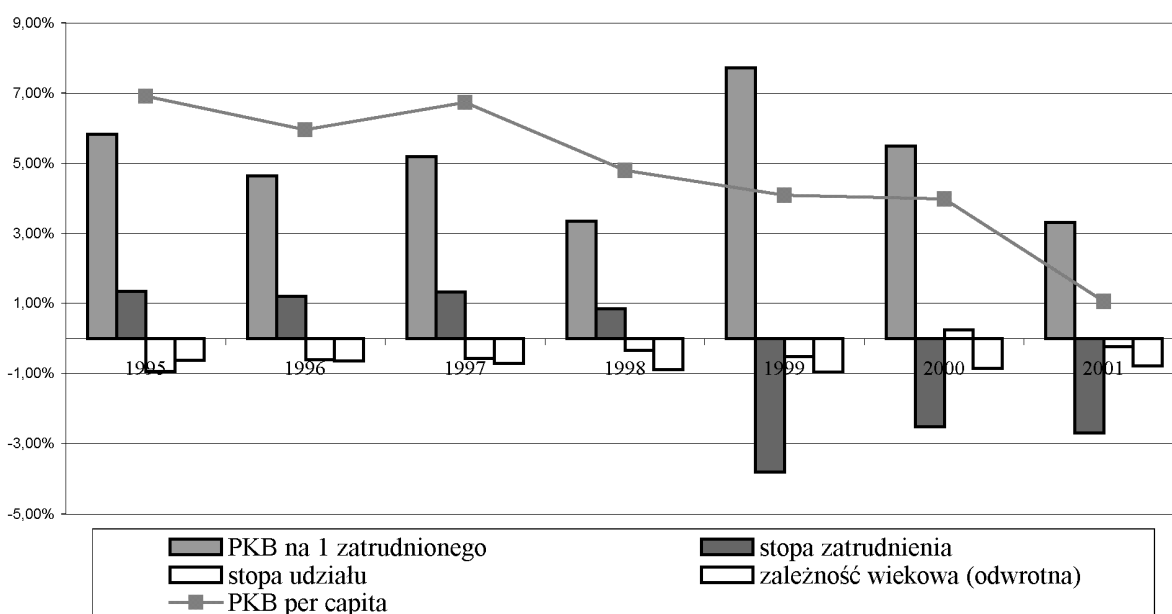
Wykres 7. Stopa bezrobocia w Polsce i UE (w %) w latach 1994-2001

Źródło: Pierwszy raport na temat spójności społeczno-gospodarczej, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela.

Zjawisko bezrobocia jest w znacznej mierze determinowane strukturą demograficzną ludności. Społeczeństwo polskie na tle krajów europejskich jest stosunkowo młode: ludność w wieku do lat 15 stanowi 19,6 % populacji (w UE 16,9%), natomiast w wieku ponad 65 lat - 12% (w UE ok. 16%). Przyrost ludności w wieku produkcyjnym w 2000 r. (w stosunku do roku 1999) wyniósł 231,4 tys. osób.

Wykres 8. Wzrost PKB na mieszkańca w Polsce w latach 1995–2001 w rozbiciu na składowe

Źródło: Wyniki modelowania wpływu funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności na gospodarkę polską przy zastosowaniu polskiej implementacji modelu Hermin, J.Zaleski, J.Bradley.

Rozdział 1.3 Zróżnicowania społeczno-gospodarcze polskich regionów na tle UE

Ludność Polski w końcu 2001 r. osiągnęła 38,6 mln (8 populacja Europy). Gęstość zaludnienia w latach 90. ustabilizowała się na poziomie ok. 123-124 osób na 1 km² (nieznacznie przekracza średnią UE, wynoszącą 116 osób na 1 km²).

Rozkład przestrzenny ludności na terytorium kraju jest zróżnicowany. Do najludniejszych i najgęściej zaludnionych należą województwa (poziom NUTS II), na terenie których znajdują się okręgi przemysłowe oraz duże aglomeracje miejskie. Najludniejsze są województwa: mazowieckie i śląskie (po ok. 5 mln mieszkańców), najmniej ludności mają województwa lubuskie i opolskie (po ok. 1 mln).

Zróżnicowanie gęstości zaludnienia na poziomie województw kształtuje się w proporcji 1:6,6 – od 397 osób na km² w uprzemysłowionym województwie śląskim do 60 osób w województwie warmińsko-mazurskim.

Przyrost naturalny od początku lat dziewięćdziesiątych systematycznie spada i w 2001 r. wyniósł 0,5 na 1000 osób. Niektóre województwa, w szczególności te, na których obszarze koncentrowały się w latach dziewięćdziesiątych problemy związane z restrukturyzacją bazy przemysłowej są obszarami o ujemnej stopie wzrostu, głównie na skutek migracji do innych regionów oraz migracji zagranicznych. Należą do nich województwo dolnośląskie (-2226 osób), łódzkie (-8492) oraz śląskie (-3756), jak również województwo mazowieckie (-3911), mimo najkorzystniejszych w kraju wskaźników wzrostu gospodarczego.

Najwyższym na tle kraju tempem przyrostu ludności (powyżej 1,4 na 1000 mieszkańców w roku 2001) charakteryzują się województwa: małopolskie i pomorskie, a także warmińsko-mazurskie o wysokiej stopie urodzeń (ok. 10‰).

Od początku lat dziewięćdziesiątych w całej Polsce zmniejsza się napływ ludności ze wsi do miast. W 2001 r. saldo migracji między obszarami miejskimi i wiejskimi było jednym z najniższych w okresie powojennym. W ostatnich latach obserwuje się również zjawisko zmniejszania się liczby mieszkańców obszarów centralnych wielkich aglomeracji miejskich na korzyść ich obrzeży.

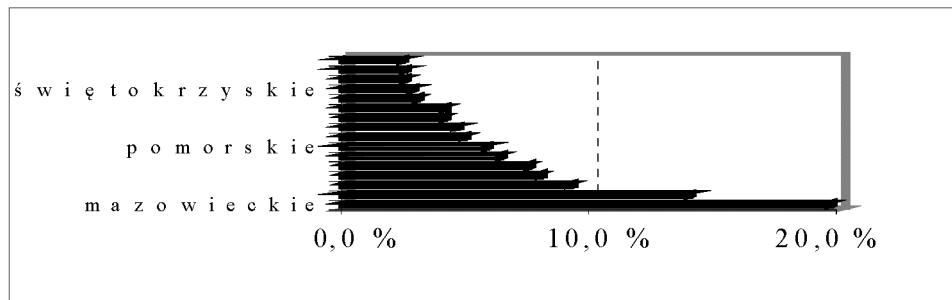
W miastach mieszka 61,8% ludności i wskaźnik ten, na wskutek niskiej stopy urodzeń w miastach i osłabienia napływu ludności wiejskiej do miast, nie zmienia się od 12 lat. Bardziej zurbanizowane pozostają województwa położone w zachodniej części kraju oraz te, na których terenie zlokalizowane są duże ośrodki przemysłowe, podczas gdy obszary Polski wschodniej należą do najmniej zurbanizowanych terenów Europy.

Strukturę osadniczą Polski cechuje umiarkowana, policentryczna koncentracja, a w porównaniu ze strukturami krajów członkowskich UE i krajów stowarzyszonych wyróżnia się ona policentrycznym układem miejskiej sieci osadniczej, w której dominującą rolę odgrywa kilkanaście miast o kilkusettyśnej liczbie mieszkańców, brakiem ośrodków metropolitalnych o randze europejskiej (miasta polskie klasyfikowane są z reguły w piątej bądź szóstej grupie w rankingach sporządzanych przez różne ośrodki) oraz dużą liczebnością ludności wiejskiej, rozproszoną w prawie 60 tys. miejscowościach.

Poziom rozwoju gospodarczego mierzony PKB na mieszkańca (dane z roku 2000) na poziomie województw (poziom NUTS II) wykazuje zróżnicowanie przestrzenne (1:2,2) zbliżone do średnich zróżnicowań przestrzennych w krajach Unii Europejskiej. Najwyższy poziom obserwowany jest w województwach, na terenie których zlokalizowane są centra społeczno-gospodarcze kraju: województwo mazowieckie (151,6% średniego poziomu w kraju), śląskie (110%) i wielkopolskie (106,6%), przy czym w województwie śląskim na skutek, m.in. procesów restrukturyzacji przemysłu wydobywczego węgla kamiennego

i hutnictwa względna wartość PKB na mieszkańca w stosunku do średniej krajowej w latach dziewięćdziesiątych systematycznie spadała.

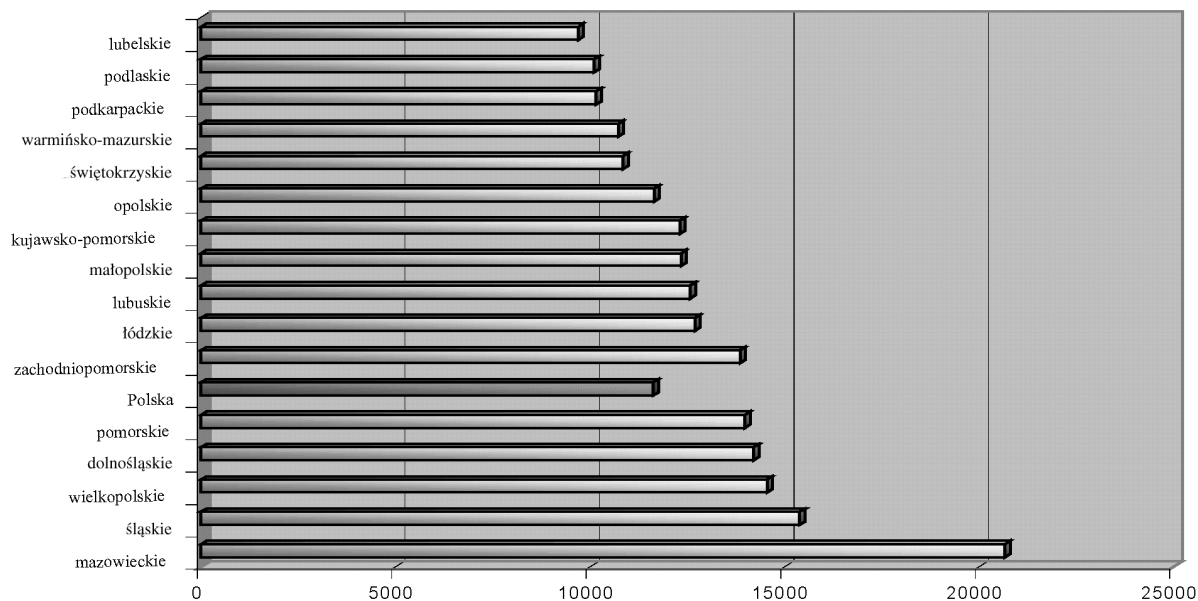
Wykres 9. Procentowy udział województw w wartości dodanej brutto, 1999 r.

Źródło: Rocznik statystyczny województw 2001 GUS, Warszawa.

Najniższy poziom rozwoju gospodarczego występuje na terenie Polski wschodniej. Zwarty obszar o najniższym poziomie PKB na mieszkańca tworzy pięć województw: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie oraz wschodnia i północna część województwa mazowieckiego. W latach dziewięćdziesiątych tereny te (z wyjątkiem podlaskiego) rozwijały się relatywnie wolniej niż pozostałe obszary kraju, co powoduje, że zróżnicowania międzyregionalne pomiędzy wschodem a resztą kraju nieznacznie się zwiększają. Przyczyną utrzymywania się niskiego poziomu PKB na mieszkańca na tych terenach w stosunku do średniej krajowej jest najwyższy w skali kraju udział ludności rolniczej, utrata dotychczasowej bazy ekonomicznej w wyniku procesów restrukturyzacyjnych (w szczególności dotyczy to województwa warmińsko-mazurskiego – problemy byłych państwowych gospodarstw rolnych oraz świętokrzyskiego i podkarpackiego – problemy restrukturyzacji miast, w których występuje przemysł hutniczy i zbrojeniowy), a także brak zaangażowania zewnętrznego kapitału. Jednym z nielicznych zewnętrznych czynników rozwojowych w tych województwach jest wymiana przygraniczna z Rosją (Obwód Kaliningradzki), Litwą, Białorusią i Ukrainą. W wyniku wejścia Polski i Litwy do UE pojawiają się jednak obawy o utrzymanie dotychczasowej skali pozytywnego oddziaływania tego czynnika na rozwój obszarów przygranicznych.

Wykres 10. Wartość dodana brutto na mieszkańca (w zł) w 1999 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego województw 2001 GUS, Warszawa.

Z obliczeń Eurostatu⁷, dotyczących poziomu PKB na mieszkańca dla regionów NUTS II Unii Europejskiej i krajów kandydujących w 1999 r. wynika, że poziom rozwoju najsilniejszego gospodarczo w Polsce województwa mazowieckiego (którego PKB na mieszkańca wyniósł 55% średniej UE), odpowiada w przybliżeniu poziomowi najbiedniejszych regionów Grecji - Ipeiros (51,3%) i Dytiki Ellada (53%), Hiszpanii - Extremadura (51,8%) i Portugalii - Acores (52,8%). Regiony: Pragi, Bratysławy i Budapesztu były w roku 1999 jedynymi obszarami krajów akcesyjnych, w których poziom PKB na mieszkańca przekroczył poziom 75% średniej UE.

Obszarami gospodarczo najslabszymi w odniesieniu do regionów Unii Europejskiej a także krajów Europy Środkowej były w 1999 r. województwa: lubelskie, podlaskie, podkarpackie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie (PKB mieścił się w przedziale 27–30% średniej UE). Poziom PKB na mieszkańca w tych województwach jest wyraźnie niższy od poziomu obserwowanego w najbiedniejszych regionach Grecji, Portugalii i Hiszpanii w momencie akcesji tych krajów do UE. Poziom PKB na mieszkańca w momencie przystąpienia do Unii Europejskiej w najbiedniejszym regionie Grecji Voreio Aigaio wynosił 44% (1986 r., brak danych za rok akcesji 1981), Hiszpanii – Extremadura 44% (1986 r.) i Portugalii – Alentejo 37% (w 1986 r.).

Infrastruktura

Sieć kolejowa, ze względu na zmniejszenie przewozów towarowych i pasażerskich w latach 1991–2000 odpowiednio o ok. 30% i 50%, została skrócona o ponad 10%. Obecnie

⁷ Pierwszy raport na temat spójności społeczno-gospodarczej, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 30.01.2002

jej długość wynosi 23 tys. km, a gęstość – 7,2 km/100 km² (średnia dla Unii Europejskiej wynosi ok. 5 km/100 km²). Występują znaczne różnice w gęstości sieci kolejowej pomiędzy Polską Zachodnią i Wschodnią, na korzyść tej pierwszej. Ponad 95% to linie normalnotorowe, zelektryfikowane w ponad 50%. Linie kolejowe podstawowego krajowego i międzynarodowego znaczenia, zwłaszcza zlokalizowane w europejskich korytarzach transportowych, wymagają modernizacji i dostosowania do standardów europejskich.

Sieć drogowa w Polsce liczy 371,8 tys. km, z czego blisko 250 tys. km (66,9%) to drogi o nawierzchni twardej. Wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej wynosi 79,9 km/100 km² i stanowi 67% średniej dla Unii Europejskiej (116 km/100 km²). Długość autostrad wynosi w Polsce zaledwie 398 km (co daje znikomy wskaźnik ich gęstości, tj. 0,13 km/100 km², przy średniej dla UE ok. 16 km/100 km²). Gęstość dróg o nawierzchni twardej jest stosunkowo mała w województwach Polski północnej (warmińsko-mazurskie, pomorskie i podlaskie). Najkorzystniej sytuacja kształtuje się w województwach Polski południowej (śląskie, małopolskie, dolnośląskie i świętokrzyskie). Niedostateczne wyposażenie w infrastrukturę drogową występuje na obszarach wiejskich - średnio na 100 km przypada zaledwie 47,4 km dróg wojewódzkich o nawierzchni twardej. W 2001 r. najniższym wskaźnikiem zagęszczenia wiejskich dróg gminnych charakteryzowało się województwo zachodniopomorskie – 20 km/100 km², natomiast najwyższym małopolskie – 89 km/100 km². W kategorii zagęszczenia wiejskich dróg dojazdowych najniższy wskaźnik posiadało województwo kujawsko-pomorskie – około 33 km/100 km², najwyższy – województwo dolnośląskie – ponad 160 km/100 km². Przeważająca część dróg w Polsce jest niskiej jakości i nie wytrzymuje wzrastających obciążeń, wymaga więc modernizacji, szczególnie zmiany nawierzchni. Zły stan techniczny dróg jest jednym z czynników wzrostu liczby wypadków na drogach publicznych: w latach 1990-2000 liczba wypadków wzrosła o 13% a liczba rannych o 20%. Na każde 10 tys. użytkowanych pojazdów w 2000 r. w Polsce wydarzyło się 40,6 wypadków. Najbardziej niebezpieczne są drogi województw: łódzkiego, mazowieckiego, śląskiego i świętokrzyskiego (ponad 19,3 ofiar śmiertelnych na 100 tys. wypadków, przy średniej dla Polski – 16,3).

Największy problem związany z wyposażeniem w infrastrukturę drogową można zaobserwować w dwóch aglomeracjach: warszawskiej i śląskiej. Obie aglomeracje należą do największych w Polsce skupisk ludności: w województwie mazowieckim gęstość zaludnienia wynosi ok. 142 osoby/km², a województwo śląskie posiada najwyższą w kraju gęstość zaludnienia, która wynosi 396 osób/km² (ponad trzykrotnie wyższa od średniej krajowej wynoszącej 124 osoby/km² oraz średniej w Unii Europejskiej kształtującej się na poziomie 115 osób/km²). W latach dziewięćdziesiątych w aglomeracji warszawskiej zaobserwowano zwiększającą się niewydolność transportową i komunikacyjną Warszawy, co znacznie pogorszyło atrakcyjność miasta jako miejsca pracy i zamieszkania, a także jako celu turystycznego. Powstało zagrożenie, że sytuacja ta stanie się czynnikiem hamującym napływ inwestorów zagranicznych. Znaczne wydłużenie czasu dojazdu z osiedli mieszkaniowych położonych na krańcach miasta oraz z gmin podmiejskich do centrum aglomeracji spowodowało istotny spadek poziomu dostępności zarówno miejsc pracy, jak i usług wyższego rzędu zlokalizowanych w dzielnicach śródmiejskich. To samo zjawisko można było zaobserwować w województwie śląskim, w którym sieć połączeń komunikacyjnych należy do najlepiej zorganizowanych w kraju, jednak jedną z poważnych uciążliwości życia w aglomeracji katowickiej jest złe funkcjonowanie komunikacji, niedostosowanej do istniejących potrzeb i uniemożliwiającej dalszy rozwój regionu. Niewystarczająca jest sieć dróg i ulic, brak głównych tras drogowych, szczególnie w centralnej i zachodniej części aglomeracji katowickiej, zniekształcona sieć osadnicza, kręte i wąskie jezdnie o bardzo złym

stanie nawierzchni, uszkodzone mosty i wiadukty powodują, że średnia prędkość w komunikacji wynosi 15–20 km/h.

Porty lotnicze. W latach 1991–2001 transport lotniczy charakteryzował się dużą dynamiką przewozów. W 2001 r. przewieziono ponad 60% pasażerów więcej niż w 1990 r., z czego 85% w komunikacji międzynarodowej. Stanowi to nadal znikomy procent ruchu lotniczego w Unii Europejskiej. W Polsce w 1999 r. z transportu lotniczego skorzystało ok. 5,6 mln pas/km pasażerów (44,1 mln w Hiszpanii, 87,2 mln w Niemczech) oraz 94,2 mln t/km ładunków (816 mln t/km w Hiszpanii i 6599 mln t/km w Niemczech). Dominujące znaczenie dla obsługi pasażerów ma lotnisko w Warszawie (blisko 3,4 mln pasażerów, tj. 90% wszystkich w Polsce), a tylko pomocnicze - lotniska w Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu (obsługujące także loty międzynarodowe).

Telekomunikacja/społeczeństwo informacyjne. W ostatnich latach nastąpił dynamiczny rozwój telekomunikacji przewodowej. Gęstość sieci telefonicznej wzrosła z 78 abonentów na 1000 mieszkańców w 1989 r. do 282 w 2000 r., ale nadal wskaźnik ten pozostaje na niższym poziomie niż w innych krajach UE (we Francji 583, w Niemczech 566, w Grecji 525, w Austrii 502, w Hiszpanii 417, w Portugalii 413). System telefonii przewodowej w Polsce jest znacznie zróżnicowany terytorialnie. Największa dostępność telekomunikacyjna występuje w województwie mazowieckim, najmniejsza w województwach: podkarpackim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. Niższy niż w miastach jest stopień telefonizacji terenów wiejskich. Sytuację łagodzi rozwój telefonii komórkowej. Liczba abonentów sieci komórkowych na 1000 mieszkańców wynosiła w Polsce w 2001 r. 260 (w UE 726). Jedynie 14,3% gospodarstw domowych posiadało komputer (relatywnie najwięcej w województwie mazowieckim – 20%, a najmniej w warmińsko-mazurskim i lubelskim – poniżej 11%). Wskaźnik komputerów osobistych na 100 mieszkańców w Polsce w 2001 r. wynosił 8,5 (w UE 30,4), przy czym na 100 mieszkańców tylko 1,2 (w UE 3,5) było podłączonych do Internetu. Na początku 2002 r. funkcjonowało w Polsce ponad 4,5 mln przyłączeń do Internetu, z których korzystało 3,8 mln osób (tj. 4,5 osób na 100 mieszkańców; w UE 31,4).

Infrastruktura ochrony środowiska. Od 1990 r. nastąpiło istotne zmniejszenie oddziaływania człowieka na środowisko i znaczna poprawa jego stanu. W wyniku transformacji degradacja stanu środowiska została powstrzymana i nastąpiło ograniczenie emisji zanieczyszczeń, zahamowanie tempa pogarszania się stanu powietrza, wód, lasów i gleby, powiększanie powierzchni obszarów chronionych oraz wypracowanie skutecznych mechanizmów finansowych. Pozytywnym tendencjom towarzyszy jednak narastanie zagrożeń i niekorzystnych zjawisk, zwłaszcza w świetle wyzwań zrównoważonego rozwoju: pogłębianie się deficytu wód, nierozwiązanie problemu gospodarki odpadami, antyekologiczny model transportu, szkodliwy wpływ na środowisko skutków działalności wielu – szczególnie małych i średnich – firm.

Generalnie, na przeważającym obszarze kraju jakość powietrza jest dobra i bardzo dobra. Nie dotyczy to jednak obszarów silnie uprzemysłowionych i dużych aglomeracji miejskich, gdzie mieszka około 1/3 ludności kraju. W latach 90. emisja pyłów zmniejszyła się o 57%, związków siarki o 48%, a związków azotu o 28%. Z ponad 2,3 mln ton pyłów i gazów wyemitowanych w 2000 r. (z których pyły zneutralizowane były w 99%, a gazy w blisko 43,7%) najwięcej (ponad 50%) wytworzono w województwach śląskim, łódzkim, małopolskim i mazowieckim, stosunkowo najmniej pochodzi z województw: lubuskiego, podlaskiego i warmińsko-mazurskiego. Na obecny poziom emisji zanieczyszczeń do powietrza zasadniczy wpływ ma niekorzystna struktura źródeł produkcji energii elektrycznej i cieplej, oparta w 97% na węglu.

Ilość nieoczyszczonych ścieków w latach 90. zmniejszyła się o prawie 70% podczas gdy ścieków oczyszczonych wzrosła o 22%. Niemniej jednak w 2000 r. aż 79 miast i ponad 34% zakładów odprowadzało ścieki bezpośrednio do ziemi lub wód powierzchniowych bez żadnego oczyszczenia. Oczyszczalnie ścieków obsługiwały zaledwie 53% ludności kraju, w tym 80% mieszkańców miast i 11% mieszkańców wsi. Z wodociągów korzystało 91,5% ludności miejskiej i ponad 45% ludności wiejskiej, co odpowiadało 75% gospodarstw domowych. Istotnym problemem stało się oczyszczanie ścieków z terenów wiejskich, gdzie budowa wodociągów znacząco wyprzedzała rozwój infrastruktury oczyszczania ścieków. Na terenach wiejskich w 1999 r. działało 1704 oczyszczalni ścieków, jednak mimo ogromnego wysiłku inwestycyjnego w zakresie budowy oczyszczalni wiejskich – w 2000 r. na 9 budynków podłączonych do wodociągu sieciowego zaledwie jeden był podłączony do sieci kanalizacyjnej. W sieć wodno-kanalizacyjną relatywnie najslabiej są wyposażone województwa Polski wschodniej i północno-wschodniej: lubelskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie; najlepiej: kujawsko-pomorskie, łódzkie małopolskie i śląskie. Stopień wyposażenia w sieć wodociągową i kanalizacyjną na wsi jest wyraźnie niższy niż w miastach. W 2000 r. dostęp do bieżącej wody posiadało 1453,3, tys. gospodarstw, natomiast podłączonych do kanalizacji zostało tylko 292,4 tys. gospodarstw.

Coraz bardziej racjonalne staje się także gospodarowanie odpadami, zwłaszcza przemysłowymi. Wciąż jednak odpady przemysłowe stanowią ponad 90% całkowitej ilości powstających odpadów. Także ilość powstających odpadów komunalnych jest duża, a ponad 98% tych odpadów składowana jest na lokalnych składowiskach. W czasie przeglądów ekologicznych składowisk odpadów w 2000 r. zidentyfikowano 1465 składowisk odpadów komunalnych. Około 10% odpadów komunalnych jest składowane na składowiskach spełniających wymagania UE lub wymagających drobnych modernizacji. Ilość wytwarzanych odpadów komunalnych pozostaje w silnej zależności z poziomem konsumpcji indywidualnej, modelem konsumpcji i świadomości ekologicznej społeczeństwa. W dużych ośrodkach miejskich, gdzie poziom zamożności mieszkańców jest stosunkowo wysoki wskaźnik wytwarzania odpadów sięga 1,5 m³/mieszkańca rocznie, podczas gdy na terenach wiejskich nie przekracza on 0,5 m³/mieszkańca rocznie.

Pomimo generalnej poprawy stanu środowiska naturalnego, w szczególności jakości wód powierzchniowych, wciąż wiele kwestii pozostaje nierozwiązanych. Coraz większym problemem staje się tak zwana niska emisja, związana przede wszystkim z szybko rosnącą liczbą samochodów.

Poprawa stanu środowiska w ostatniej dekadzie jest bezsporna, ale stan środowiska odbiega pod względem wielu wskaźników od standardów wyznaczonych dyrektywami Unii Europejskiej, z czego wynika konieczność szerokiego wspierania działań na rzecz ochrony środowiska ze środków strukturalnych.

Sytuacja stanu środowiska w Polsce wykazuje wielkie zróżnicowanie regionalne. Na południu Polski, gdzie występuje większość bogactw naturalnych i zlokalizowane są wszystkie okręgi gospodarcze tradycyjnych przemysłów, stan środowiska jest znacznie gorszy niż w innych częściach kraju. Polska północno-wschodnia ma pod względem niektórych wskaźników stanu środowiska sytuację bardzo dobrą.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki opisujące sytuację ochrony środowiska w regionach

Region	Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w %	Emisja dwutlenku siarki w tys. ton	Odpady z wyłączeniem odpadów komunalnych w tys. t	Udział obszarów chronionych w powierzchni ogólnej
POLSKA	53,1	1040,2	125484,1	32,5
Dolnośląskie	68,6	72,6	32363,5	20,1
Kujawsko-pomorskie	37,8	35,4	3096,9	31,1
Lubelskie	47,8	21,8	4242,6	22,7
Lubuskie	59,0	6,0	846,5	36,1
Łódzkie	57,5	256,3	5807,8	16,3
Małopolskie	47,0	65,0	10004,5	58,0
Mazowieckie	41,0	131,0	4383,5	29,6
Opolskie	49,4	18,0	2510,1	27,1
Podkarpackie	40,4	15,9	1349,2	47,9
Podlaskie	55,0	6,2	717,8	31,0
Pomorskie	73,4	26,7	1976,1	32,5
Śląskie	61,0	152,3	46844,7	22,1
Świętokrzyskie	40,2	48,7	1913,9	50,2
Warmińsko-mazurskie	62,4	7,4	459,6	53,6
Wielkopolskie	52,5	28,6	3650,8	31,3
Zachodniopomorskie	56,9	21,1	5298,6	20,2

Źródło: Ochrona środowiska 2001, GUS, Warszawa.

Polska posiada wyjątkowo małe objętości rezerwowe zbiorników retencyjnych w stosunku do średniorocznych przepływów wody w rzekach. Występujące okresowo wielkie opady powodują powodziowe wezbrania wód w dolinach Wisły i Odry, które stają się powodem klęsk powodziowych. Ocenia się, że około 7% obszaru Polski jest szczególnie narażone na powodzie.

W strukturze użytkowania gruntów w Polsce udział lasów jest niski (29% powierzchni), w szczególności w środkowej i środkowowschodniej części kraju. W wielu rejonach kraju występują unikatowe w skali europejskiej walory przyrodnicze, coraz skuteczniej chronione przed dewastacją spowodowaną działalnością człowieka. Łącznie 32,5% powierzchni Polski jest (w różnych formach) prawnie chronione, w tym – najbardziej rygorystycznie w parkach narodowych, zajmujących 1% powierzchni kraju.

Infrastruktura społeczna. Mieszkalnictwo. Infrastruktura ochrony zdrowia. Polskę charakteryzuje niedostateczna liczba mieszkań i ich niski standard. Obecnie w Polsce ok. 1,5 mln gospodarstw domowych nie posiada samodzielnego mieszkania. Przeciętny wiek zasobów mieszkaniowych w Polsce sięga 40 lat, a ponad 1 mln mieszkań jest całkowicie zdekapitalizowanych. Ponad 10 mln osób mieszka w Polsce w lokalach o obniżonym standardzie (z czego aż 44% mieszkańców wsi). Pomimo systematycznego wzrostu liczby mieszkań oddawanych do użytku (w 2001 r. wzrost w stosunku do 2000 r. o 20,7%) w przeliczeniu na 1000 mieszkańców Polska (ok. 2,7 mieszkania) odbiega od wyników osiągniętych w UE (dane dla roku 1996: Belgia – 4,6; Francja – 6,3; Niemcy – 6,0).

Dostępność usług edukacyjnych w zakresie szkolnictwa podstawowego wykazuje nieznaczne zróżnicowanie regionalne. Największą liczbą uczniów przypadających na szkołę podstawową charakteryzują się województwa: pomorskie oraz śląskie, a największym zagęszczeniem gimnazjów charakteryzują się województwa: lubuskie, dolnośląskie

i opolskie. Przy czym we wszystkich województwach na wsi w zakresie szkolnictwa gimnazjalnego na nauczyciela przypada więcej uczniów w porównaniu z miastem. Podobna sytuacja występuje w odniesieniu do szkolnictwa średniego. Infrastruktura szkolnictwa wyższego koncentruje się w największych aglomeracjach miejskich oraz dużych miastach. W roku akademickim 2001/2002 funkcjonowały w Polsce łącznie 364 uczelnie – 123 państwowe szkoły wyższe oraz 241 uczelnie niepaństwowe. Liczba studentów na studiach dziennych wynosiła 754 tys. osób, tj. 44,4% wszystkich studiujących. Biorąc pod uwagę podział na uczelnie państwowe i niepaństwowe, to w uczelniach państwowych odsetek studiujących w trybie dziennym wyniósł 53,7%, natomiast w uczelniach niepaństwowych 21,1%. Od kilku lat sukcesywnie rośnie odsetek młodzieży kształcącej się w wieku 19–24 lat, co znajduje swój wyraz w wartościach współczynnika skolaryzacji brutto. W roku akademickim 1990/1991 wynosił on 13,1%, natomiast w roku akademickim 2001/2002 już 43,7%. Zatem w ostatnim dziesięcioleciu współczynnik skolaryzacji w szkolnictwie wyższym wzrósł ponad trzykrotnie. Znacznemu wzrostowi populacji studentów (w roku akademickim 2001/2002 w szkołach wyższych wszystkich typów szkół kształciło się o 8,5% studentów więcej niż w roku poprzednim) związanemu przede wszystkim ze zwiększaniem się liczby studentów studiów wieczorowych i zaocznych nie towarzyszy dostatecznie szybki rozwój infrastruktury uczelnianej (odpowiednio wyposażone sale dydaktyczne) oraz dostęp do Internetu.

Dostępność do instytucji kultury i sztuki, a także stopień korzystania z nich w latach 90. wykazuje znaczne zróżnicowanie zarówno międzyregionalne, jak również między miastem a wsią. W początkowym okresie transformacji (głównie ze względów finansowych), likwidacji uległo wiele placówek kultury – przede wszystkim bibliotek publicznych i bibliotek o charakterze fachowym, funkcjonujących w zakładach pracy oraz domach kultury. W drugiej połowie lat 90. liczba instytucji kultury likwidowanych lub łączonych zmniejszała się, przy czym liczba nowo powstałych nadal jest nieznacząca. Systematycznie zmniejsza się sieć bibliotek publicznych (spadek liczby bibliotek w latach 1990-2000 o blisko 15%, a punktów bibliotecznych ośmiokrotny). Spadkowi oferty kulturalnej niektórych dziedzin (biblioteki publiczne, wystawy muzealne, tytuły wydawnictw prasowych) towarzyszy nieznaczny wzrost oferty w innych sferach (np. przedstawienia i koncerty). Liczba miejsc na widowni w stałych salach teatrów i instytucji muzycznych w 2000 r. wzrosła o 6,2 tys. w porównaniu z 1990 r. Sieć muzeów w Polsce pozostaje niemal stała. Zróżnicowanie regionalne dotyczy zarówno gęstości sieci instytucji kultury, jak też poziomu uczestnictwa ludności w kulturze. W 2000 r. liczba ludności przypadającej na placówkę biblioteczną kształtowała się od 2673 w województwie lubelskim do 5292 osób w województwie śląskim; na miejsce w stałych salach teatrów i instytucji muzycznych przypadało od 338 osób w województwie mazowieckim do 1278 osób w podkarpackim; a w kinach stałych – od 125 widzów w mazowieckim do 236 w kujawsko-pomorskim. Utrwały się, a niekiedy pogłębiły dysproporcje w dostępie do instytucji kultury w miastach i na wsi – liczba ludności przypadająca na placówkę biblioteczną na wsi w ciągu mijającej dekady niemal potroiła się. Na wsi i w małych miastach odnotowuje się ograniczanie oferty kulturalnej oraz malejącą liczbę instytucji kultury.

Polska jest krajem gdzie pomiędzy regionami istnieją znaczące różnice w poziomie rozwoju infrastruktury ochrony zdrowia. Nadmierne rozproszenie środków finansowych przydzielonych sektorowi opieki zdrowotnej, nierówne dostosowywanie się szpitali jak i wyposażenie medyczne wywołuje różnice w dostępie i jakości usług medycznych. Na przykład jeden punkt mammografii przypada średnio na 78.000 kobiet w Polsce (103.000 w województwie kujawsko-pomorskim, 124.000 w łódzkim, 85.000 w małopolskim, 266.000 w opolskim, 100.000 w podlaskim, 162.000 w świętokrzyskim, 158.000 w warmińsko-mazurskim). Na jeden zestaw do angiografii przypada średnio 281.000 osób w Polsce

(413.000 osób w województwie kujawsko-pomorskim, 1.099.000 osób w lubelskim, 356.000 osób w lubuskim, 373.000 osób w łódzkim, 323.000 osób w małopolskim, w województwie opolskim nie ma takiego punktu, 526.000 osób w podkarpackim, 302.000 osób w podlaskim, 432.000 osób w świętokrzyskim).

W regionach, w których rozwój infrastruktury ochrony zdrowia jest niski, sprzęt medyczny jest generalnie starszy, intensywnie używany i bardziej wyeksploatowany. Taki stan rzeczy może stanowić zagrożenie zarówno dla pacjentów, jak i dla personelu medycznego. Regiony posiadające słabo rozwiniętą infrastrukturę opieki zdrowotnej to przede wszystkim województwa kujawsko-pomorskie, łódzkie, opolskie, podkarpackie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. Również dostęp do specjalistów jest tam mocno ograniczony. W efekcie wczesne wykrycie choroby jest często niemożliwe. Uniemożliwia to wczesną wykrywalność schorzeń układu krążenia (449,8 przypadków zgonów na 100 000 ludności – według GUS) oraz chorób nowotworowych (228,3 przypadków zgonów na 100 000 ludności – według GUS). Dwie wyżej wymienione choroby są najczęstszymi przyczynami śmierci w naszym kraju.

W ciągu ostatnich kilku lat w widocznym stopniu obniżył się poziom inwestycji w sektorze opieki zdrowotnej w Polsce. W 1999 r. większość oddziałów opieki zdrowotnej została przekazana jednostkom samorządowym. Samorządy nie były finansowo przygotowane do poniesienia kosztów funkcjonowania szpitali, centrów medycznych, czy kosztów zakupu sprzętu medycznego. W rezultacie ograniczono zakupy wyposażenia. Ponadto inwestycje w budowę nowych szpitali w Polsce zostały w ciągu ostatnich 30 lat ograniczone. W ten sposób przestarzałe jednostki opieki medycznej nie są w stanie spełnić standardów jakości nowoczesnej medycyny.

Sytuacja wygląda trochę lepiej w wysoko wyspecjalizowanych klinikach medycznych ulokowanych w dużych miastach (takich jak Białystok, Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Szczecin, Warszawa, Wrocław). Niestety nawet pomiędzy tymi jednostkami istnieją znaczne różnice w poziomie jakości i ilości wyposażenia. Centra medyczne zlokalizowane we wschodniej części kraju są wyposażone dużo słabiej.

Warto podkreślić, że największym problemem polskiej służby zdrowia jest nie liczba łóżek w szpitalach, ale jakość usług. Dane statystyczne pokazują, że liczba łóżek szpitalnych w Polsce jest porównywalna ze średnią dla krajów Unii Europejskiej. Według danych Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) z roku 2001 liczba łóżek na oddziałach ostrego dyżuru przypadająca na 10.000 mieszkańców wynosiła w Polsce 50 łóżek, w Niemczech 63, w Wielkiej Brytanii 39 i w Holandii 33.

Przez długi czas sport nie był priorytetowym obszarem polityki rządu. Poziom inwestycji w tę dziedzinę był niewystarczający. Obecnie w Polsce działa 4339 klubów sportowych i około 8000 szkolnych klubów sportowych, 385.000 członków należy do 8089 związków sportowych. Pomimo tego zaledwie 1,5% budżetu samorządów terytorialnych jest przeznaczane na zajęcia sportowe.

Stan infrastruktury sportowej w Polsce nie da się porównać ze standardami Unii Europejskiej. Niemalże wszystkie obiekty sportowe wymagają modernizacji i restrukturyzacji, szczególnie te w małych miastach i na wsiach. Taka sama sytuacja występuje w polskim systemie edukacji. Zajęcia sportowe stanowią w szkołach przedmiot obowiązkowy, ale brak odpowiedniej infrastruktury sportowej ogranicza dostęp zajęć fizycznych.

Sektor produkcyjny

Struktury regionalnego potencjału gospodarczego Polski ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 2. Wartość dodana brutto na pracującego w układzie sektorowo-działowym według województw w 1999 r. Polska=100

Lp.	Wyszczególnienie	I	II	III	IV	V	Ogółem, Polska=100
1.	Dolnośląskie	131,4	104,0	98,3	103,1	100,3	114,5
2.	Kujawsko-pomorskie	104,5	93,9	96,2	91,3	97,4	95,2
3.	Lubelskie	72,2	81,7	91,6	93,4	93,2	65,4
4.	Lubuskie	186,3	92,7	100,1	87,8	95,1	103,3
5.	Łódzkie	86,0	88,1	89,8	98,6	97,9	90,0
6.	Małopolskie	48,5	104,7	85,1	87,8	98,2	83,5
7.	Mazowieckie	127,0	121,5	120,0	126,0	114,1	131,6
8.	Opolskie	103,2	100,0	101,0	86,0	100,4	91,8
9.	Podkarpackie	43,4	87,9	87,4	85,3	93,1	65,1
10.	Podlaskie	91,1	84,3	94,9	91,8	98,7	73,8
11.	Pomorskie	143,5	110,1	105,9	94,5	101,3	115,6
12.	Śląskie	96,3	98,6	92,4	99,3	95,1	113,7
13.	Świętokrzyskie	66,4	90,7	118,9	88,0	95,3	70,7
14.	Warmińsko-mazurskie	168,4	88,4	93,6	85,8	96,9	92,8
15.	Wielkopolskie	177,7	101,4	106,1	94,7	99,4	103,3
16.	Zachodniopomorskie	222,4	102,4	95,3	95,3	103,5	114,0

Źródło: Produkt Krajowy Brutto według województw, GUS/US w Katowicach, 2000 r.

I – rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo

II - przemysł

III - budownictwo

IV - usługi rynkowe

V - usługi nierynkowe

Przemysł (razem z budownictwem) wytwarza 33,7% wartości dodanej brutto (2001 r.). Najwyższym udziałem tego sektora w wartości dodanej charakteryzują się województwa śląskie i wielkopolskie, najniższym – lubelskie i podlaskie. W 2001 r. zarejestrowanych było około 15,3 tys. podmiotów gospodarczych prowadzących działalność przemysłową (w stosunku do 2000 r. spadek o ok. 3%). Najwięcej tego typu jednostek działało w województwach: śląskim, mazowieckim i wielkopolskim (ok. 36% ogółu jednostek). W województwach tych realizuje się blisko połowę (48,8%) produkcji sprzedanej przemysłu. Dla porównania grupa pięciu województw o najmniejszej wartości produkcji sprzedanej (podlaskie, lubuskie, świętokrzyskie, opolskie oraz warmińsko-mazurskie) osiągnęła udział zaledwie 11,1%. Najwyższą dynamiką wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu charakteryzują się województwa mazowieckie i wielkopolskie oraz podlaskie. We wszystkich województwach zmniejszył się poziom zatrudnienia w przemyśle, przy czym największy spadek cechował województwa śląskie i opolskie, w których aktualnie dokonywane są procesy restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego. Obniżenie stanu przeciętnego zatrudnienia w produkcji przemysłowej sprzyja wzrostowi wydajności pracy (wartość produkcji w cenach bieżących na zatrudnionego w przemyśle). Wzrost wydajności pracy odnotowano w 15 województwach, a najwyższe jego tempo w województwie mazowieckim, warmińsko-mazurskim i łódzkim. Spadek wydajności pracy w przemyśle wystąpił w województwie lubelskim.

Rolnictwo wraz z łowiectwem i leśnictwem w 2001 r. wytworzyło niespełna 3,3% wartości dodanej brutto, przy czym największym udziałem charakteryzują się województwa: lubelskie, podlaskie, wielkopolskie, opolskie i warmińsko-mazurskie. Sektor ten charakteryzuje się znacznym przerostem zatrudnienia, rozdrobnieniem gospodarstw, niską efektywnością oraz niskim stopniem towarowości produkcji. Większość indywidualnych gospodarstw rolnych prowadzi działalność dla zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych rodzin związanych z danym gospodarstwem. Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego w 2001 r. wynosiła 9,5 ha, w tym 8,3 ha stanowiły użytki rolne. W Polsce w 2001 r. było 1885,8 tys. gospodarstw rolnych, o powierzchni powyżej 1 ha, z tego 1884,2 tys. gospodarstw rolnych należało do sektora prywatnego, a około 1,6 tys. do sektora publicznego. Dane Spisu Rolnego z 1996 r. wskazują, iż spośród 2041,4 tys. indywidualnych gospodarstw (powyżej 1 ha), 49,4 tys. (tj. 2,4%) gospodarstw nie prowadziło stale lub czasowo produkcji rolnej, 260,0 tys. (12,7%) produkowało wyłącznie na własne potrzeby, 764,4 tys. (tj. 37,4%) produkowało głównie na własne potrzeby, a nadwyżki sprzedawało na rynku, 967,5 tys. (tj. 47,4%) produkowało głównie na rynek. Ponad 90% gospodarstw produkujących głównie na rynek to gospodarstwa o powierzchni 15 i więcej hektarów użytków rolnych. Gospodarstwa o małej powierzchni w niewielkim stopniu uczestniczyły w zaopatrzeniu rynku (75% gospodarstw o powierzchni 1-5 ha produkowało wyłącznie lub głównie na własne potrzeby, natomiast 3,8% gospodarstw nie prowadziło stale lub czasowo działalności rolniczej).

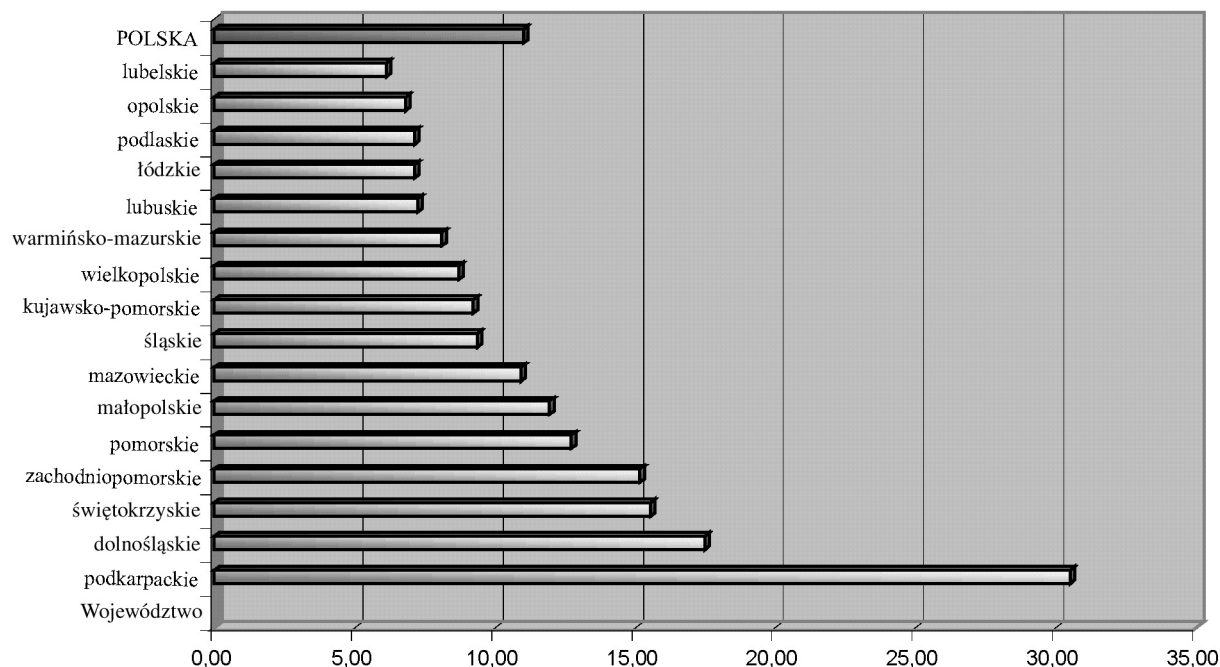
Zmiany struktury własnościowej. Po 12 latach realizacji, zakrojonego na szeroką skalę programu przekształceń własnościowych, liczba przedsiębiorstw państwowych, szacowana na 8453 w 1990 r., zmniejszyła się znacząco w wyniku zastosowania różnych form przekształceń własnościowych i procesów ekonomicznych: prywatyzacji, likwidacji, upadłości, przeniesienia własności na rzecz samorządów lokalnych (proces komunalizacji).

Chociaż prywatne firmy stanowiły większość (265) z 500 największych przedsiębiorstw w 2001 r. i pomimo programu przekształceń własnościowych, przedsiębiorstwa państwowe nadal decydują o polskiej sytuacji gospodarczej. Prawie wszystkie z 10 największych przedsiębiorstw są przedsiębiorstwami państwowymi. Problemy restrukturyzacji pojawiające się w tych przedsiębiorstwach będą wpływały na sytuację na rynku pracy i kondycję sektora finansów publicznych.

W efekcie realizowanych procesów prywatyzacyjnych, według danych na koniec września 2002 r., Skarb Państwa był właścicielem 636 czynnych przedsiębiorstw państwowych, z czego 133 podmioty uzyskały akceptację Ministerstwa Skarbu Państwa na realizację procesu prywatyzacji bezpośredniej. W 828 kolejnych przedsiębiorstwach państwowych realizowane są postępowania, zmierzające do zakończenia ich działalności: 186 przedsiębiorstw państwowych postawiono w stan likwidacji, a w 645 ogłoszono upadłość. Jednocześnie Skarb Państwa posiadał udziały w 1657 spółkach prawa handlowego, w tym w 513 spółkach dysponował większościami pakietami (w zdecydowanej większości spółki te przygotowywane są obecnie do prywatyzacji).

Proces przekształceń własnościowych w ujęciu terytorialnym jest zróżnicowany. Najliczniej prywatyzowano przedsiębiorstwa państwowe na terenie województwa śląskiego, mazowieckiego i dolnośląskiego, a najmniej na terenie województwa świętokrzyskiego i podlaskiego.

Wykres 11. Udział przedsiębiorstw państwowych objętych procesem prywatyzacji w ogólnej liczbie przedsiębiorstw państwowych zarejestrowanych w rejestrze REGON w roku 2000 (w %)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego województw 2000, 2001, GUS, Warszawa.

W 2001 r. liczba pracujących w sektorze prywatnym wyniosła 11,2 mln osób (tj. 74,9% ogółu pracujących) i wzrosła w stosunku do roku 1990 o ponad 3,8 mln osób (45,1% ogółu pracujących).

Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). W latach 90. nastąpił dynamiczny wzrost sektora MŚP. Z ogółu przedsiębiorstw zarejestrowanych w 2000 r. w rejestrze podmiotów gospodarki narodowej REGON 99,87% stanowiły podmioty o statusie małych lub średnich przedsiębiorstw. Większość z nich prowadziła działalność w zakresie handlu i napraw, budownictwa, obsługi nieruchomości i przetwórstwa przemysłowego. Udział sektora MŚP w tworzeniu wartości dodanej brutto wykazuje tendencje rosnące. W latach 1996–97 udział ten ukształtował się na poziomie ok. 50%, w 1998 r. wzrósł o 2,5% a w 1999 r. o kolejne 0,4 punktu procentowego.

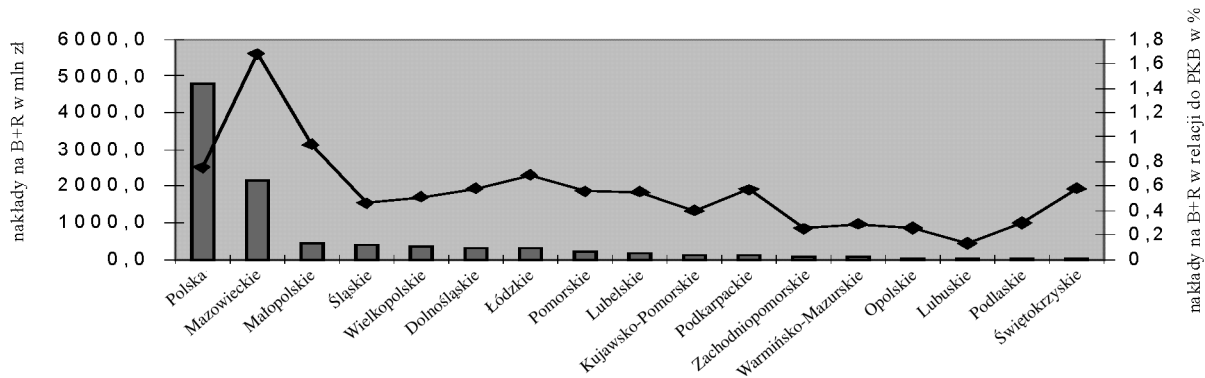
Rozkład przestrzenny MŚP wykazuje koncentrację w obrębie dużych aglomeracji miejskich oraz w okręgach o dobrze rozwiniętym i zróżnicowanym przemyśle. Województwami o największej liczbie małych i średnich przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców, które skupiają ok. 40% ogółu przedsiębiorstw tej wielkości są województwa mazowieckie, zachodniopomorskie, łódzkie, lubuskie i pomorskie. Ponadto największy przyrost liczby MŚP dotyczył województw wcześniej charakteryzujących się silną ich koncentracją związaną z aglomeracjami. Niższa przedsiębiorczość cechuje mieszkańców województw: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego i warmińsko-mazurskiego.

Instytucje otoczenia biznesu. Transformacja gospodarki przyczyniła się do intensywnego rozwoju instytucji wspierających rozwój przedsiębiorstw, tj. firm świadczących usługi finansowe, ubezpieczeniowe, informacyjne i w zakresie obrotu nieruchomościami. Ilość tego typu firm na 10 tys. mieszkańców wykazuje znaczne zróżnicowanie regionalne. Najliczniej instytucje otoczenia biznesu powstają w województwie mazowieckim oraz województwach położonych wzdłuż granicy z Niemcami: dolnośląskim, zachodniopomorskim i lubuskim, najrzadziej w województwach: świętokrzyskim, lubelskim i podkarpackim.

Inwestycje zagraniczne. Według danych Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych w 2001 r. napłynęło do Polski ogółem 7,1 mld USD bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). W porównaniu z latami poprzednimi oznacza to nieznaczne obniżenie wielkości napływu inwestycji zagranicznych. Inwestorzy zagraniczni preferują regiony w znacznym stopniu zurbanizowane, z dobrze rozwiniętą infrastrukturą, wykwalifikowaną kadrą pracowniczą i z łatwym dostępem do obiektów biurowych i produkcyjnych. Województwa mazowieckie, śląskie i wielkopolskie skupiły blisko 50% wszystkich inwestycji zagranicznych w kraju. Na końcu listy znajdują się województwa lubuskie, opolskie i podlaskie.

Badania i rozwój (B+R). W 2000 r. suma nakładów wewnętrznych na działalność B+R we wszystkich jednostkach prowadzących tę działalność osiągnęła wartość ok. 4,8 mld zł, i w wymiarze realnym była niższa niż w 1999 r. Wprawdzie udział nakładów przeznaczonych na działalność badawczo-rozwojową w stosunku do produktu krajowego brutto (w 2001 r. wynosił 0,65%) jest porównywalny z wieloma krajami UE, jednak ich wartość w przeliczeniu na mieszkańca jest niższa co najmniej dwukrotnie. Od kilku lat systematycznie spada liczba zgłoszeń patentowych i wzorów użytkowych, a udział przedsiębiorstw, które w ciągu ostatnich trzech lat wprowadziły co najmniej jedną innowację kształtuje się poniżej średniej dla Unii Europejskiej. W Polsce udział przedsiębiorstw finansujących badania i rozwój jest niski i wynosi ok. 24,5% (spadł w stosunku do 1999 r. o blisko 6%), przy średniej w Unii Europejskiej wynoszącej w 1995 r. – 62,1%. Infrastruktura instytucjonalna niezbędna do prowadzenia badań i rozwoju (szkoły wyższe, placówki PAN, jednostki badawczo-rozwojowe oraz przedsiębiorcy i prywatne instytuty badawcze) jest w Polsce stosunkowo dobrze rozwinięta. W korelacji z lokalizacją ośrodków akademickich i naukowych istnieje naturalna, znaczna dysproporcja w strukturze przestrzennej nakładów na działalność badawczo-rozwojową w Polsce. Bardzo silna koncentracja przestrzenna wyraża się ponad 45% udziałem województwa mazowieckiego w tych nakładach w 2000 r. (kolejne 17% na województwa: śląskie i małopolskie). Najmniej na działalność badawczo-rozwojową przeznaczają się w województwach: opolskim, świętokrzyskim, lubuskim i podlaskim (łącznie ich udział wynosi 2,7%).

Wykres 12. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową, 2000 (w % PKB, 1999 r.)

Źródło: Rocznik statystyczny województw 2001, GUS, Warszawa.

Turystyka. W latach 90. zanotowano wzrost zainteresowania Polską jako celem podróży turystycznych i biznesowych, co zaowocowało ponad 5-krotnym wzrostem liczby cudzoziemców odwiedzających Polskę. Liczba turystów korzystających z bazy noclegowej wzrosła od 1990 r. o blisko połowę i wyniosła w 2000 r. ponad 14,6 mln osób, przy czym tempo wzrostu liczby przyjazdów cudzoziemców uległo w latach 1997–1999 stagnacji, a w roku 2000 uległo spadkowi. W roku 2001 granice Polski przekroczyło 61,4 milionów cudzoziemców. Jest to bardzo poważny spadek (o 27,3%) w stosunku do roku poprzedniego. Najliczniej odwiedzane przez turystów były tereny województw: małopolskiego, śląskiego, zachodniopomorskiego, pomorskiego, a także aglomeracja warszawska. Szacuje się, że w 2000 r. w Polsce przemysł związany z turystyką i podróżami przyczynił się do wytworzenia 2,2% PKB (3,8 mld USD). Według wstępnych oszacowań Instytutu Turystyki udział gospodarki turystycznej w PKB w 2001 r. wyniósł 4,6%, a wpływ⁸ z turystyki osiągnęły poziom 33,5 mld zł.

Dostępność bazy turystycznej jest zróżnicowana regionalnie. W odniesieniu do hoteli wyższej klasy (stanowiących istotną miarę poziomu rozwoju regionu) jej gęstość w województwie śląskim jest 10-krotnie większa niż w województwie podlaskim. Biorąc pod uwagę liczbę hoteli przypadających na 10 tys. km² najlepiej sytuacja kształtuje się w województwach Polski południowej: śląskim, małopolskim i dolnośląskim, najslabiej zaś w świętokrzyskim, lubelskim i podlaskim. Niskie wskaźniki w regionach z dużymi aglomeracjami miejskimi (mazowieckie, pomorskie, wielkopolskie i łódzkie) świadczą o znacznym niedoborze w tym zakresie. Szczególne braki dotyczą wyposażenia w infrastrukturę umożliwiającą turystykę uzdrowiskową, wykorzystującą unikatowe walory leczniczo-wypoczynkowe wielu regionów Polski. W roku 2000 w statystykach ujęto zaledwie 140 zakładów uzdrowiskowych oferujących 25,4 tys. miejsc.

Zasoby ludzkie

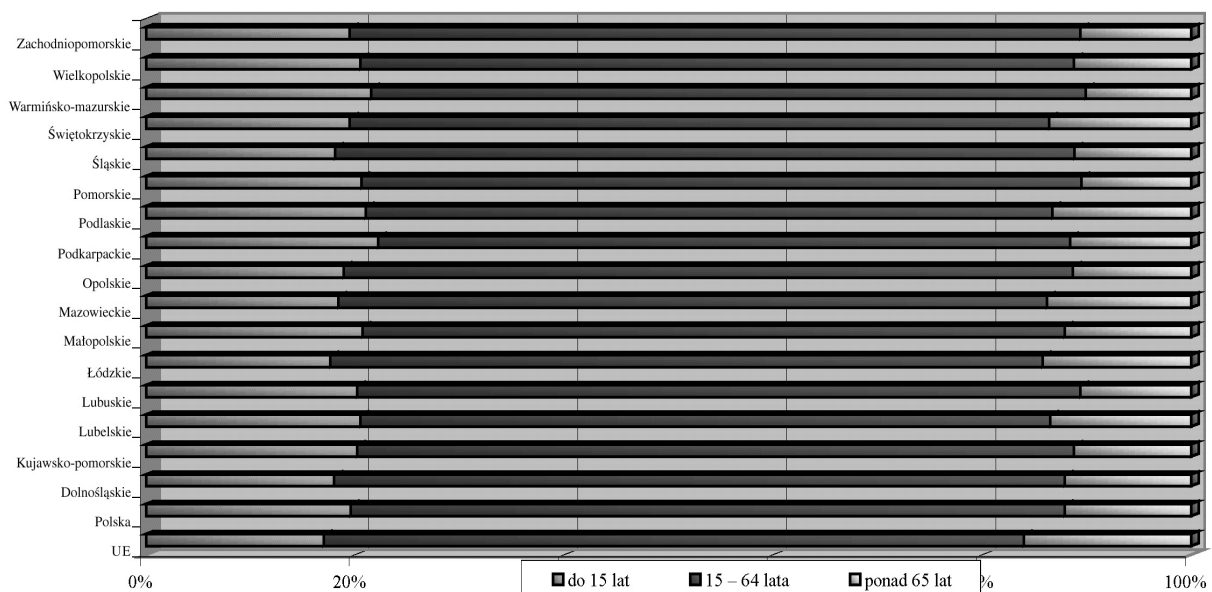
Ludność Polski – w porównaniu z innymi krajami europejskimi – jest w sensie demograficznym młoda. W 2000 r. połowa kobiet w Polsce osiągnęła wiek nie wyższy niż 37,3 lat, a mężczyźni – 33,4 lat. Średnia wieku ludności zamieszkującej w miastach wynosi

⁸ Wpływy – wydatki cudzoziemców w Polsce oraz wydatki mieszkańców Polski na wyjazdy krajowe.

36,7 lat, a ludności wiejskiej – 34,4 lat. Mimo, że absolutny przyrost ludności starszej był znacznie szybszy w mieście niż na wsi, to jednak wieś prezentuje znacznie wyższy poziom starości demograficznej.

W okresie 1991–2000 liczba dzieci w wieku szkoły podstawowej zmniejszyła się w Polsce o ponad 934 tys. Z kolei wzrosła liczba młodzieży w wieku 15–18 lat, tj. uczącej się w szkołach średnich i zasilających rynek pracy (o 273 tys.). Jeszcze większy przyrost (około 770 tys.) odnotowano wśród młodzieży w wieku 19–24 lata. W 2000 r. udział dzieci i młodzieży w wieku poniżej 18 lat w ogólnej populacji wyniósł 24,1%, osób zaś w wieku produkcyjnym osiągnął poziom 61,2%. W układzie regionalnym najwyższym odsetkiem ludności w wieku poniżej 15 lat charakteryzują się województwa: podkarpackie, podlaskie i warmińsko-mazurskie. Proces starzenia się ludności dotyczy natomiast województwa łódzkiego, lubelskiego, mazowieckiego i świętokrzyskiego.

Wykres 13. Struktura wiekowa ludności polskich województw na tle średniej dla krajów UE w 1999 r.

Źródło: : Pierwszy raport na temat spójności społeczno-gospodarczej, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 30.01.2002.

Edukacja

Poziom wykształcenia ludności

Poziom zdobywania wykształcenia przez osoby dorosłe w Polsce pozostaje na niskim poziomie w porównaniu do średniej krajów OECD. W Polsce 46% osób w wieku pomiędzy 25 a 64 rokiem życia i 60% osób w tej samej kategorii wiekowej w krajach OECD posiada co

najmniej wykształcenia na poziomie średnim (z wyłączeniem krótkich kursów ISCED 3C). Wykształcenie na poziomie wyższym w Polsce osiąga jedynie 12% populacji osób dorosłych w porównaniu do 22% w krajach Unii Europejskiej. Jednakże, w ostatnich latach odnotowuje się wzrost liczby osób kontynuujących naukę na poziomie wyższym; w 2000 r. osiągnął on 1 mln 58 tys. studentów (w roku 1996 było to 794 tys. studentów), przy czym 62% stanowią osoby w różnym wieku z wykształceniem wyższym typu A (w krajach OECD stanowią oni 45%). W ciągu ostatnich dwóch lat odnotowano również znaczny wzrost liczby absolwentów gimnazjów, którzy kontynuują naukę w szkole średniej kończącej się egzaminem maturalnym, czemu towarzyszy ograniczenie naboru do zasadniczych szkół zawodowych (ISCED 3C).

Tabela 3. Osoby pomiędzy 25 a 64 rokiem życia według posiadanego wykształcenia(2001)¹

	Niskie	Średnie ²	Wyższe
Polska	19.6	68.7	11.7
Kraje UE	36.2	42.2	21.6

¹Źródło: Eurostat, LFS (dane dotyczą osób w wieku 15 lat i więcej).

²Włączając ISCED 3C.

Tabela 4. Osoby pomiędzy 25. a 59. rokiem życia według posiadanego wykształcenia – z uwzględnieniem zróżnicowania w poszczególnych województwach

Województwo	Wykształcenie	
	poziom wykształcenia u osób pomiędzy 25 a 59 rokiem życia (w % w stosunku do ogółu), 2001	
	niski	wysoki
Kraje UE	34.2	22.3
10 krajów wstępujących	17.2	14.2
Polska	17.0	12.3
Dolnośląskie	15.8	12.7
Kujawsko-pomorskie	20.0	9.4
Lubelskie	19.3	13.6
Lubuskie	13.9	11.2
Łódzkie	19.1	12.3
Małopolskie	15.6	14.1
Mazowieckie	15.9	15.5
Opolskie	15.9	10.0
Podkarpackie	15.6	10.8
Podlaskie	22.4	12.9
Pomorskie	17.3	12.7
Śląskie	13.6	9.4
Świętokrzyskie	21.9	9.6
Warmińsko-mazurskie	23.6	9.8
Wielkopolskie	15.5	10.0
Zachodniopomorskie	18.9	13.0

Źródło: Eurostat (REGIO, LFS), Krajowe Urzędy Statystyczne plus kalkulacje DG REGIO.

Bezrobocie jest ściśle powiązane z posiadaniem niskiego wykształcenia. W 2002 r. 68.7% osób zarejestrowanych jako bezrobotne stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym.

Kształcenie na obszarach wiejskich oraz zróżnicowanie między wsią a miastem

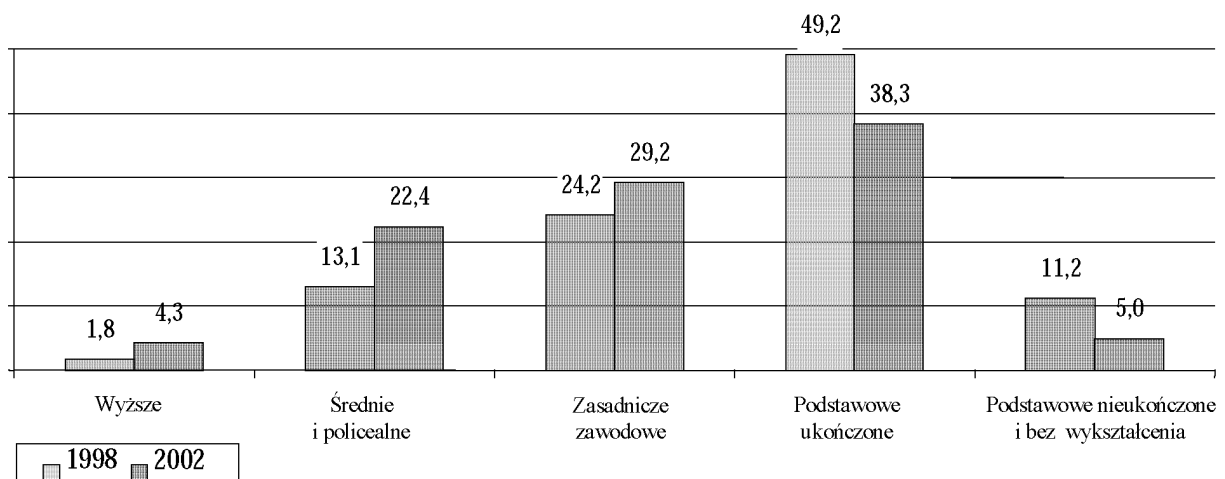
Młodzi ludzie pochodzący ze wsi lub małych miast mają trudniejszy dostęp do wykształcenia na wszystkich jego poziomach. Poziom zdobytego wykształcenia przez mieszkańców wsi jest niższy w porównaniu z mieszkańcami miast.

Tabela 5. Poziom posiadanego wykształcenia (w %) wśród osób w wieku 15 lat i więcej, według miejsca zamieszkania w 2000 r.

	Wyższe	Gimnazjalne i ponadgimnazjalne	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe	Podstawowe nieukończone
Miasto	13.7	38.6	21.1	22.2	1.5
Wieś	4.3	22.4	29.2	38.3	5.0

Źródło: Spis powszechny 2002, GUS.

Wykres 14. Ludność zamieszkała na wsi w wieku 15 lat i więcej według poziomu wykształcenia w roku 1998 i 2002r. (w %).

Źródło: GUS 2003.

Różnice pomiędzy absolwentami szkół z miast i wsi pogłębiają się wraz z kontynuacją nauki. Zaledwie 25% uczniów z obszarów wiejskich decyduje się na naukę w liceum ogólnokształcącym, które cieszy się największą popularnością w miastach (uczęszcza do nich ponad 45% uczniów). Z drugiej strony ponad 35% decyduje się na naukę w zasadniczych szkołach zawodowych (niekończących się uzyskaniem świadectwa maturalnego), co zamyka jej absolwentom możliwość kontynuowania nauki na poziomie wyższym. Odwrotnie sytuacja kształtuje się w miastach, w których tylko 20% uczniów uczęszcza do tego typu szkół. Wiadome jest, że problemy finansowe są główną przeszkodą, jaką napotykać uczniowie ze wsi, którzy chcą kontynuować naukę w szkołach średnich w miastach. Co więcej, zróżnicowanie to ma swoje odbicie w osiągnięciach naukowych uczniów na wsiach i w miastach, co pogłębia się na dalszych etapach nauki.

Tabela 6. Studenci szkół wyższych w 2001 r.

Województwo	Liczba szkół wyższych	Studenci szkół wyższych			
		ogółem	w tym udział kobiet (%)	na 10 tys. ludności	absolwenci
Polska	334	1 706 455	57,2	439,8	301 215
Dolnośląskie	23	143 326	55,9	460,0	22 414
Kujawsko-pomorskie	12	75 206	62,5	348,2	14 672
Lubelskie	17	91 498	58,0	395,1	16 566
Lubuskie	5	35 965	57,8	297,6	7 009
Łódzkie	21	112 019	57,2	397,6	17 884
Małopolskie	26	151 863	54,6	476,8	24 738
Mazowieckie	80	333 426	57,5	699,5	62 337
Opolskie	5	35 531	56,9	328,7	6 642
Podkarpackie	16	67 728	56,4	294,5	11 340
Podlaskie	13	49 149	56,0	396,1	8 272
Pomorskie	20	83 486	56,7	373,2	13 873
Śląskie	33	192 580	57,2	385,0	33 208
Świętokrzyskie	11	52 921	59,4	450,3	10 717
Warmińsko-mazurskie	8	51 690	59,8	315,3	8 395
Wielkopolskie	28	138 687	57,5	434,8	23 344
Zachodniopomorskie	16	91 380	55,3	520,6	19 804

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2002, GUS.

Tabela 7. Ilość zasadniczych szkół zawodowych, szkół średnich ogólnokształcących, szkół średnich zawodowych w roku szkolnym 2001/2002.

Województwo	Zasadnicze szkoły zawodowe	Szkoly średnie			Zasadnicze szkoły zawodowe	Szkoly średnie		
		ogółem	ogólno-kształcące	zawodowe		ogółem	ogólno-kształcące	zawodowe
Polska	327 757	1 502 152	715 973	786 179	17,9	82,1	39,1	43,0
Dolnośląskie	22 936	114 207	53 930	60 277	16,7	83,3	39,3	44,0
Kujawsko-pomorskie	23 389	75 326	37 210	38 116	23,7	76,3	37,7	38,6
Lubelskie	17 026	99 937	49 930	50 007	14,6	85,4	42,7	42,8
Lubuskie	10 080	42 069	17 707	24 362	19,3	80,7	34,0	46,7
Łódzkie	18 429	95 229	48 641	46 588	16,2	83,8	42,8	41,0
Małopolskie	29 711	123 891	59 139	64 752	19,3	80,7	38,5	42,2
Mazowieckie	35 701	192 601	106 899	85 702	15,6	84,4	46,8	37,5
Opolskie	10 517	36 899	16 444	20 455	22,2	77,8	34,7	43,1
Podkarpackie	15 821	98 820	38 883	59 937	13,8	86,2	33,9	52,3
Podlaskie	8 602	52 209	25 488	26 721	14,1	85,9	41,9	43,9
Pomorskie	21 010	81 050	40 317	40 733	20,6	79,4	39,5	39,9
Śląskie	38 496	186 085	78 673	107 412	17,1	82,9	35,0	47,8
Świętokrzyskie	11 124	55 092	24 369	30 723	16,8	83,2	36,8	46,4
Warmińsko-mazurskie	14 722	58 142	26 475	31 667	20,2	79,8	36,3	43,5
Wielkopolskie	36 405	125 941	58 265	67 676	22,4	77,6	35,9	41,7
Zachodniopomorskie	13 788	64 654	33 603	31 051	17,6	82,4	42,8	39,6

Źródło: GUS 2002.

Kształcenie ustawiczne osób dorosłych

Globalizacja gospodarki wymaga przełamywania barier komunikacyjnych – językowych, kulturowych, technologicznych. Narzędziem przełamywania tych barier jest edukacja. Wykształcenie jest podstawowym czynnikiem determinującym szanse na znalezienie pracy. Aby młodzi ludzie mogli znaleźć swoje miejsce na rynku pracy w warunkach gospodarki rynkowej, konkurencyjności i zmieniających się realiów gospodarczych muszą być kreatywni, zdolni do szybkiej adaptacji, przygotowani do ciągłego uczenia się i doskonalenia. Zwiększanie udziału osób pracujących w sektorach gospodarki wymagających wysokich kwalifikacji wymaga nieustannego podnoszenia poziomu wykształcenia oraz kwalifikacji społeczeństwa. Dlatego też niezwykle ważne jest nie tylko umożliwienie młodzieży osiągnięcia wysokiego poziomu wykształcenia (szczególnie młodzieży z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym), ale także zdobywanie nowych kwalifikacji przez osoby już aktywne na rynku pracy.

Dodatkowo, w Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, tylko ok. 20% ludzi ma obecnie szansę wykonywać zawód wyuczony przez cały okres swojej aktywności zawodowej. W krajach UE już dziś ludzie zmieniają zawód średnio 6–8 razy w ciągu życia zawodowego. W zmiennych i konkurencyjnych warunkach rynku pracy ważnym elementem edukacji staje się więc kształcenie ustawiczne.

W Polsce procentowy udział dorosłych, uczestniczących w kształceniu ustawicznym jest dosyć niski (13%) w porównaniu z innymi krajami (Wielka Brytania 45%, Szwecja 54%, Irlandia 22%, Portugalia 13 %). Łączny udział dorosłych w szkolnych i pozaszkolnych formach kształcenia ustawicznego wykazuje jednakże tendencję wzrostową, udowadniając silne oparcie polskiego systemu edukacji na szkolnictwie.

Kształcenie ustawiczne stanowi integralną część polskiego systemu oświaty, a więc nie ma w tym zakresie odrębnej regulacji, a stosowne przepisy znajdują się w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329, z późn. zm.⁹). Prowadzone jest na wszystkich poziomach kształcenia ogólnego (od szkoły podstawowej do średniej kończącej się maturą) i kształcenia zawodowego (na poziomie ponadgimnazjalnym i policealnym) w formach szkolnych i pozaszkolnych. Ważną rolę w tym zakresie odgrywają także CKP i CKU (centra kształcenia praktycznego i centra kształcenia ustawicznego).

⁹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1996 r. Nr 106, poz. 496, z 1997 r. Nr 28, poz. 153 i Nr 141, poz. 943, z 1998 r. Nr 117, poz. 759 i Nr 162, poz. 1126, z 2000 r. Nr 12, poz. 136, Nr 19, poz. 239, Nr 48, poz. 550, Nr 104, poz. 1104, Nr 120, poz. 1268 i Nr 122, poz. 1320, z 2001 r. Nr 111, poz. 1194 i Nr 144, poz. 1615, z 2002 r. Nr 41, poz. 362, Nr 113, poz. 984, Nr 141, poz. 1185 i Nr 200, poz. 1683, z 2003 r. Nr 6, poz. 65, Nr 128, poz. 1176, Nr 137, poz. 1304 i Nr 203, poz. 1966 oraz 2004 r. Nr 69, poz. 624, Nr 96, poz. 959, Nr 99, poz. 1001, Nr 109, poz. 1161.

Podstawowe regulacje dotyczące kształcenia osób dorosłych zawiera rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych (Dz. U. Nr 103, poz. 472).

Tabela 8. Szkoły dla dorosłych w roku szkolnym 2001/2002

Poziom wykształcenia	Wskaźnik							
	ilość szkół		liczba studentów		liczba nauczycieli zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy		liczba absolwentów	
	2001/02	2002/03	2001/02	2002/03	2001/02	2002/03	2000/01	2001/02
Szkoły podstawowe	7	6	96	88	5.73	7.40	450	38
Gimnazja	96	111	8620	11467	279.82	302.06	0	994
Licea	1145	1321	143154	153780	3756.37	3384.76	41500	42894
Zasadnicze szkoły zawodowe*	153	166	12831	10499	391.55	214.74	4555	4618
Średnie szkoły zawodowe	1802	1880	198152	193898	5033.81	3465.72	58276	53608
Szkoły średnie ogólnokształcące	1802	2044	131808	149673	3538.28	2928.03	50309	48668
Ogółem	5005	5528	494661	519405	13005.56	10302.71	155090	150820

*W roku szkolnym 2002/2003 należy rozpatrywać łącznie zasadnicze szkoły zawodowe z pierwszymi klasami średnich szkół zawodowych. Źródło: GUS, na rok szkolny 2001/2002 i 2002/2003.

Tabela 9. Szkolenia w trakcie roku szkolnego 1999/2000 (liczba kursów, uczestników i absolwentów według rodzaju kursów i organów prowadzących)

Kursy, organizatorzy	Liczba kursów	Liczba (w tysiącach)			
		sluchaczy ogółem	w tym kobiet	ogółem bezrobotnych	absolwentów
Ogółem	76 369	1 319,0	598,5	102,9	943,3
z tego kursy					
- bezpieczeństwa i higieny pracy	14 787	350,0	143,5	2,2	280,0
- języków obcych	19 605	264,5	150,9	4,1	239,5
- doskonalące zawodowo	15 589	249,5	131,0	24,1	192,0
- przygotowujące do uzyskania uprawnień zawodowych	9 644	146,6	18,7	14,0	122,9
- przyuczające do zawodu	8 584	145,3	68,4	48,8	109,4
z tego organy prowadzące:					
- Samorząd powiatu	398	11,6	7,5	0,5	7,7
- Samorząd województwa	60	1,3	0,5	0,0	1,2
- Związek Rzemiosła Polskiego	564	12,7	3,6	0,5	10,1
- Krajowa Rada Spółdzielcza	1 305	21,7	9,9	1,8	20,1
- Organizacje społeczne i stowarzyszenia	21 291	389,0	177,0	39,3	365,1
- Organizacje związkowe (zw. zawodowe)	914	22,9	10,2	1,5	20,0
- Organizacje wyznaniowe	514	7,8	4,4	0,2	2,0
- Przedsiębiorstwa osób fizycznych	29 197	439,7	205,9	26,3	292,6
- Spółki prawa handlowego	20 815	389,3	165,8	29,2	205,8
- Fundacje	1 311	22,9	13,3	3,6	18,7

Źródło: Edukacja w roku szkolnym 2000/2001 GUS.

Najpopularniejsze kursy szkoleniowe obejmowały: a) naukę języków – 19.6 tys.; b) poprawę umiejętności zawodowych – 15.6 tys; oraz c) BHP – 14.8 tys. Wśród wszystkich uczestników szkoleń 39,4% stanowili uczestnicy kursów zleczanych przez pracodawcę lub urzędy pracy,

ok. 8% stanowiła grupa bezrobotnych, 52% stanowiły osoby podejmujące naukę z własnej inicjatywy.

Tabela 10. Podstawowe wskaźniki dotyczące wykształcenia i skali kształcenia ustawicznego w Polsce na tle krajów OECD

Wskaźniki	Polska 1998	Średnia OECD 1999
Udział osób z wykształceniem co najmniej średnim w populacji osób w wieku 25–64 lat	54%	62%
Udział osób z wykształceniem wyższym uniwersyteckim w populacji osób w wieku 25–64 lat	11,3%	14%
Odsetek uczestników edukacji ustawicznej	13%	31%
Liczba punktów w ocenie umiejętności czytania ze zrozumieniem według badań OECD	230*	269

* Polska uzyskała 17 miejsce (na 18 badanych krajów).

Źródło: „Spojrzenie na edukację” („Education at a glance”) wskaźniki OECD, Strategia rozwoju edukacji narodowej, Warszawa 2001.

Dane przytoczone w powyższej tabelicy wskazują, że największe różnice jeżeli chodzi o skalę kształcenia między Polską a krajami Unii Europejskiej zanotowano w odniesieniu do skali edukacji ustawicznej.

- Tworzenie nowoczesnego i efektywnego systemu edukacji ustawicznej jest warunkiem nie tylko dostosowania polskiej siły roboczej do potrzeb rynku pracy, ale i zniwelowania pewnej luki cywilizacyjnej.

Zatrudnienie i rynek pracy

Zatrudnienie

Sytuacja na regionalnych rynkach pracy jest rezultatem zmian, jakie miały miejsce w minionych latach, tj. od początku transformacji.

Wyraziły się one znacznym spadkiem zatrudnienia w gospodarce narodowej, pojawieniem się nieznanego dotąd w Polsce zjawiska bezrobocia oraz zmianami w strukturze zatrudnienia, wyrażającymi się wzrostem pozarolniczego sektora prywatnego. Te zjawiska, kształtujące sytuację na rynkach pracy przebiegały ze zróżnicowaną regionalnie dynamiką i tempem. Największy spadek liczby pracujących od 1989 r. miał miejsce na obszarach obejmujących obecne województwa: podlaskie, warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i opolskie. Są to obszary, gdzie przed 1990 r. dominowała państwowa gospodarka rolna i ona po upadku na początku transformacji, przyczyniła się do zwalniania pracowników. Natomiast w Polsce południowo-wschodniej liczba pracujących zmniejszyła się nieznacznie. W bardzo dużym tempie rosła liczba pracujących w sektorze prywatnym, największy wzrost miał miejsce w województwach Polski północno-zachodniej i południowej, najmniejszy zaś w województwach Polski wschodniej i południowo-wschodniej. Zróżnicowana jest regionalna struktura zatrudnienia ze względu na udział poszczególnych sektorów ekonomicznych.

Struktura sektorowa zatrudnienia

Przeobrażenia struktury gospodarczej pod wpływem procesów transformacji znacząco przyczyniły się do zmian w proporcjach zatrudnienia między trzema sektorami gospodarki kraju.

W okresie ostatniej dekady transformacji nastąpił spadek liczby pracujących w przemyśle i w rolnictwie na korzyść zatrudnienia w usługach, co jest zjawiskiem bardzo pozytywnym.

Obserwuje się regionalne zróżnicowanie struktury zatrudnienia w Polsce, tj. niejednakowa jest proporcja udziału trzech sektorów ekonomicznych.

Najwyższy, zdecydowanie wyróżniający się w Polsce poziom udziału zatrudnienia w sektorze I (rolnictwo i leśnictwo) ma miejsce w województwie: lubelskim (39,8%), świętokrzyskim (38,0%) oraz na obszarze województwa podkarpackiego (31,8%) i podlaskiego (37,5%). Jest to obszar Polski południowo-wschodni, gdzie przez cały okres przed transformacją dominowała indywidualna gospodarka rolna (nad państwową). Na obszarze tym liczba pracujących zmniejszyła się nieznacznie w stosunku do reszty kraju.

Najwyższy udział zatrudnienia w sektorze I miał miejsce w województwach: śląskim (7,0%), zachodniopomorskim (8,3%), pomorskim (9,5%).

Znaczący udział pracujących w sektorze II (Przemysł i budownictwo) występuje w największym w Polsce okręgu przemysłowym i zurbanizowanym jakim jest województwo śląskie (40,7%). Poza Śląskiem wyróżniającym obszarem pod względem udziału pracujących w sektorze II jest województwo opolskie (36,4%), lubuskie (35,4%), dolnośląskie (35,5%) oraz wielkopolskie (36,1%). Najniższy udział zatrudnienia w sektorze II posiadają województwa Polski południowo-wschodniej, a więc te, w których znacząco dominuje w strukturze zatrudnienia sektor I, tj. rolnictwo i leśnictwo. Wymienić należy tu województwo lubelskie, gdzie udział zatrudnienia w sektorze II wynosi 20,5%, województwo podlaskie (21,1%) i mazowieckie (24,6%).

Korzystnym zjawiskiem jakie przyniosła transformacja dla kraju jest wzrost udziału w strukturze sektorowej zatrudnienia sektora III, tj. usług. Usługi koncentrują najwięcej pracujących na regionalnych rynkach pracy województw: zachodniopomorskiego (58%), pomorskiego (55,0%), dolnośląskiego (54,6%), mazowieckiego (56,3%) i lubuskiego (54,4%). Udział sektora III w wymienionych wyżej województwach znacznie przekracza średnie wartości dla kraju (45,6%).

Najniższy udział zatrudnienia w sektorze III występuje w województwach: podkarpackim (37,2%), lubelskim (39,7%). Najniższy udział zatrudnienia w sektorze III obejmuje województwa Polski południowo-wschodniej, gdzie dominuje zatrudnienie w sektorze I (rolnictwo i leśnictwo).

Tabela 11. Struktura pracujących w podziale na sektory w 2002 r.

Struktura pracujących w podziale na sektory w 2002 r.			
Województwo	Rolnictwo	Przemysł	Usługi
Polska ogółem	20,1	31,6	48,3
dolnośląskie	10,0	35,5	54,6
kujawsko-pomorskie	18,6	33,1	48,3
lubelskie	39,8	20,5	39,7
lubuskie	10,3	35,4	54,4
łódzkie	18,7	34,2	47,1
małopolskie	23,5	29,8	46,7
mazowieckie	19,1	24,6	56,3
opolskie	18,2	36,4	45,5
podkarpackie	31,8	31,0	37,2
podlaskie	37,5	21,1	41,4
pomorskie	9,5	34,9	55,5
śląskie	7,0	40,7	52,3
świętokrzyskie	30,8	27,4	41,7
warmińsko-mazurskie	19,1	31,1	49,8
wielkopolskie	19,9	36,1	44,0
zachodniopomorskie	8,3	33,7	58,0

Źródło: Rocznik statystyczny województw 2001, GUS.

Tabela 12. Wskaźnik zatrudnienia w regionach

Województwo	Wskaźnik zatrudnienia*		
	ogółem	mężczyźni	kobiety
Polska ogółem	44,1%	50,7%	38,1%
Dolnośląskie	39,8%	45,7%	34,2%
Kujawsko-pomorskie	43,6%	51,5%	36,3%
Lubelskie	48,6%	55,0%	42,9%
Lubuskie	39,5%	44,4%	35,0%
Łódzkie	45,0%	50,7%	39,8%
Małopolskie	46,8%	52,8%	41,6%
Mazowieckie	49,0%	55,6%	43,1%
Opolskie	42,5%	49,9%	36,0%
Podkarpackie	46,0%	52,6%	39,8%
Podlaskie	46,4%	53,3%	40,0%
Pomorskie	42,5%	50,7%	35,1%
Śląskie	40,3%	47,2%	34,2%
Świętokrzyskie	40,9%	45,4%	36,6%
Warmińsko-mazurskie	40,6%	46,1%	35,3%
Wielkopolskie	46,3%	55,2%	37,9%
Zachodniopomorskie	39,1%	44,9%	34,0%

* Dane za 4 kwartał 2002 r. według BAEL.

Źródło: GUS.

Aktywność zawodowa ludności

W IV kwartale 2001 r. zbiorowość aktywnych zawodowo w Polsce w wieku 15 lat i więcej liczyła 17,2 mln osób, zaś biernych zawodowo – 13,7 mln. W porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego zmniejszyła się liczba aktywnych zawodowo o 0,4%, natomiast zwiększyła się liczba biernych zawodowo o 2,2%.

Spadek liczby aktywnych zawodowo spowodowany był znacznym zmniejszeniem się liczby pracujących (o 3,4%), przy jednoczesnym przyroście liczby bezrobotnych o 15,4%.

W wyniku opisanych zmian zwiększyło się obciążenie pracujących osobami niepracującymi. W IV kwartale 2001 r. na 1000 pracujących przypadało 1200 niepracujących.

W IV kwartale 2001 r. ludność aktywna zawodowo stanowiła 55,8% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Współczynnik aktywności zawodowej ludności obniżył się o 0,6 pkt. w porównaniu do analogicznego okresu 2000 r.

Na obniżenie się ogólnego współczynnika aktywności zawodowej na przestrzeni roku wpłynął spadek poziomu aktywności zawodowej mężczyzn, w mniejszym zaś stopniu kobiet.

Niezależnie od miejsca zamieszkania, wyższym poziomem aktywności zawodowej charakteryzowali się mężczyźni niż kobiety. W populacji aktywnych zawodowo mężczyźni stanowili 63,3%, kobiety zaś tylko 48,8%.

Miarą wskazującą na rzeczywiste zaangażowanie ludności w procesie pracy jest wskaźnik zatrudnienia ilustrujący udział ludności pracującej w liczbie ludności ogółem oraz danej grupy.

W świetle wyników badań aktywności ekonomicznej ludność pracująca w Polsce stanowiła 45,5% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej.

Zgodnie z dotychczasowymi badaniami wskaźnik zatrudnienia był znacznie wyższy dla mężczyzn niż dla kobiet, zarówno średnio dla kraju, jak też w poszczególnych województwach.

Tabela 13. Aktywność zawodowa ludności według wieku 15 lat i więcej i według płci w 2001 r.

Aktywność zawodowa ludności według wieku 15 lat i więcej i według płci w 2001 r.						
województwo	współczynnik aktywności zawodowej			wskaźnik zatrudnienia		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
Polska	55,8	63,4	48,8	45,5	52,5	39,0
Dolnośląskie	54,3	61,8	47,2	41,4	47,8	35,5
Kujawsko-pomorskie	56,3	65,7	47,8	45,9	55,6	37,1
Lubelskie	59,1	65,6	53,2	50,7	56,2	45,7
Lubuskie	54,0	62,0	46,2	39,9	46,3	33,8
Łódzkie	56,2	64,1	49,2	44,6	50,5	39,3
Małopolskie	55,5	63,0	48,8	47,7	54,3	41,8
Mazowieckie	58,6	66,3	51,9	49,6	57,1	42,9
Opolskie	53,5	61,3	46,7	44,2	51,1	38,3
Podkarpackie	55,2	63,3	47,5	44,8	52,3	37,7
Podlaskie	58,6	65,2	52,5	49,1	55,5	43,1
Pomorskie	57,8	64,7	51,4	46,6	52,6	41,1
Śląskie	51,4	57,9	45,5	41,0	47,7	34,8
Świętokrzyskie	54,1	60,2	48,4	45,4	52,5	38,7
Warmińsko-mazurskie	54,7	62,5	47,6	41,7	49,6	34,5
Wielkopolskie	57,0	67,2	47,7	47,3	56,6	38,7
Zachodniopomorskie	54,7	62,9	47,4	42,3	48,1	37,0

Źródło: Aktywność zawodowa ludności Polski IV kwartał 2001r., GUS 2002.

Bezrobocie

Bezrobocie stało się od 1990 r. jednym z najbardziej istotnych problemów związanych z transformacją gospodarki. Dotknęło ono tradycyjne gałęzie przemysłu oraz rolnictwo. Po gwałtownym wzroście w początkowym okresie przemian, w latach 1994–1998 liczba bezrobotnych zaczęła spadać. W 1998 r. odnotowano w kraju 1,8 mln bezrobotnych, tj. 10,6% - najniższy poziom od 1991 r. Rok 1999 stał się początkiem wzrostu nowej fali bezrobocia. W efekcie liczba zarejestrowanych bezrobotnych w urzędach pracy wzrosła z 2,6 mln osób w końcu 1999 r. do blisko 3,4 mln w końcu 2002 r. (według BAEL).

Stopa bezrobocia jako miara względna badania poziomu bezrobocia wskazuje na zróżnicowanie tego zjawiska w skali całego kraju. Od 1998 r. stopa bezrobocia (według BAEL) zaczęła systematycznie rosnąć. W IV kwartale 2002 r. kształtowała się na poziomie 19,7% i była o 1,2 pkt. procentowe wyższa w porównaniu do sytuacji sprzed roku. Polska zalicza się do krajów europejskich o wysokim poziomie bezrobocia. Średnia stopa bezrobocia dla 15 krajów Unii Europejskiej kształtowała się na koniec IV kwartału 2002 r. na poziomie 7,8% – najwyższą wartość wskaźnika z wybranych krajów Unii zanotowano, m.in. w Hiszpanii (11%).

Analizując przekrój wojewódzki, wzrost liczby bezrobotnych został odnotowany we wszystkich województwach. Najwyższa stopa bezrobocia na koniec 2002 r. została odnotowana w województwie dolnośląskim (27,2%), lubuskim (25,9%), zachodniopomorskim (25,9%) i warmińsko-mazurskim (24,8%) (według BAEL). Najniższy spadek zatrudnienia został odnotowany w województwach: małopolskim (16,1%) i mazowieckim (16,9%) (według BAEL).

Tabela 14. Stopa bezrobocia w regionach

Województwo	Stopa bezrobocia*			Długotrwale bezrobotni zarejestrowani w urzędach pracy (12-24 m-ce)**	Długotrwale bezrobotni zarejestrowani w urzędach pracy (pow. 24 m-cy)**
	ogółem	mężczyźni	kobiety	(% ogółu bezrobotnych w regionie)	(% ogółu bezrobotnych w regionie)
Polska	19,7%	19,0%	20,6%	20,4%	30,8%
Dolnośląskie	27,2%	26,4%	28,1%	20,4%	27,5%
Kujawsko-pomorskie	21,6%	20,0%	23,7%	19,0%	32,8%
Lubelskie	16,6%	16,4%	16,8%	20,8%	33,3%
Lubuskie	25,9%	27,6%	23,7%	19,9%	26,8%
Łódzkie	19,5%	20,4%	18,5%	20,7%	33,4%
Małopolskie	16,1%	16,1%	16,1%	20,0%	29,3%
Mazowieckie	16,9%	15,7%	18,2%	21,6%	33,2%
Opolskie	17,5%	15,2%	20,1%	19,1%	29,6%
Podkarpackie	18,4%	17,8%	18,8%	18,1%	37,0%
Podlaskie	17,7%	17,5%	17,9%	18,8%	33,0%
Pomorskie	21,9%	20,4%	23,6%	21,8%	28,4%
Śląskie	18,8%	17,5%	20,3%	20,6%	27,0%
Świętokrzyskie	18,7%	19,0%	18,7%	19,7%	34,4%
Warmińsko-mazurskie	24,8%	23,0%	26,8%	19,7%	34,6%
Wielkopolskie	18,2%	16,0%	21,1%	21,2%	26,7%
Zachodniopomorskie	25,9%	25,9%	25,9%	20,9%	28,8%

* Dane za 4 kwartał 2002 r. według BEAL.

** Stan na koniec 2002 r. Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Zróżnicowania regionalne

Istotnym problemem strukturalnym, przed którym stoi Polska, jest głębokie zróżnicowanie regionalne pod względem poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego.

W latach 1999–2002 liczba bezrobotnych wzrastała we wszystkich województwach, ale największy wzrost liczby bezrobotnych odnotowano w województwie śląskim, gdzie liczba bezrobotnych wzrosła o 119.900 osób (57,0%).

Należy podkreślić, że największy wzrost liczby bezrobotnych miał miejsce w województwach będących siedzibami dużych aglomeracji miejskich (wielkopolskie, mazowieckie, małopolskie), czyli tam, gdzie tradycyjnie występowały i nadal występują najniższe stopy bezrobocia. Można się jednak spodziewać, że w efekcie oczekiwanego przyspieszenia rozwoju gospodarczego najszybciej i w największym zakresie bezrobocie będzie się zmniejszało właśnie w tych województwach, natomiast efekt wzrostu gospodarczego w regionach o wysokim bezrobociu strukturalnym będzie znacznie mniej widoczny. W rezultacie, dysproporcje pomiędzy regionami pogłębią się. Dlatego też regiony o tradycyjnie wysokim bezrobociu powinny stać się głównym adresatem programów aktywizujących realizowanych ze środków budżetu państwa oraz funduszy strukturalnych.

Analiza zjawiska bezrobocia w przekrojach regionalnych pozwala stwierdzić, że:

- województwa związane z dużymi aglomeracjami miejskimi, o bogatej i zróżnicowanej wewnętrznie strukturze gospodarczej cechuje niższa stopa bezrobocia,

- województwa Polski północnej i północno-zachodniej, gdzie do przełomu lat 1989–1990 przeważało rolnictwo państwowe, charakteryzując się wysoką stopą bezrobocia (monokultura gospodarcza),
- najwyższe bezrobocie występuje na obszarach zacofanych pod względem gospodarczym, głównie rolniczych; dokonywane tam przekształcenia własnościowe spowodowały, że byli pracownicy Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) stali się osobami bezrobotnymi,
- istotnym czynnikiem wpływającym na skalę regionalnego zróżnicowania bezrobocia jest bardzo niski poziom mobilności przestrzennej ludności.

W okresie transformacji ustrojowej poziom migracji wewnętrznych w Polsce obniżył się. Może to być związane ze wzrostem kosztów utrzymania przy niepewności co do możliwości znalezieniu pracy w innym regionie, niskim poziomem zabezpieczenia społecznego zmniejszającym skłonność do podjęcia ryzyka zmiany pracy lub miejsca zamieszkania oraz z deficytem zasobów mieszkaniowych, co wpływa na wysokie koszty zakupu albo wynajmu mieszkań. Co więcej, badania pokazują, że bezrobotni wykazują niższą chęć do migracji niż osoby pracujące¹⁰. Wyniki tego typu analiz jednoznacznie wskazują, że w krótkiej perspektywie czasowej nie należy oczekiwać znaczącego wzrostu poziomu mobilności mieszkańców Polski i konieczne jest podejmowanie działań zmierzających do niwelowania różnic regionalnych.

Obok zróżnicowania regionalnego niezwykle istotne jest także zróżnicowanie pod względem rozwoju społeczno-ekonomicznym między miastem a wsią. Obszary wiejskie zajmują około 93% terytorium Polski i mieszka na nich 14,7 mln osób, tj. 38% polskiego społeczeństwa. Sytuacja ta jest dość stabilna ze względu na to, że w latach dziewięćdziesiątych migracja ze wsi do miast uległa zahamowaniu. Blisko czwarta część siły roboczej jest nadal zaangażowana w działalność rolniczą, choć najczęściej nie jest to zaangażowanie w pełnym wymiarze czasu pracy.

Cechą polskiej wsi jest duża skala ubóstwa. W sferze ubóstwa relatywnego żyje aż 45,6% rodzin zamieszkujących na wsi i jest to odsetek trzykrotnie wyższy niż średnia krajowa. Praca zarobkowa dzieci jest stałym elementem strategii biednych rodzin. Nowym zjawiskiem jest utrzymywanie gospodarstw domowych, a także gospodarstw rolnych, z emerytur i rent. Niekiedy stają się one jedynym stałym i pewnym dochodem całej rodziny. Najbardziej powszechne metody radzenia sobie z biedą to produkcja żywności na potrzeby własne, pomoc sąsiedzka, podejmowanie prac "na czarno"(nielegalnego zatrudnienia), sezonowy zbiór płodów leśnych, czy pomoc rodziny lub gminnego ośrodka pomocy społecznej.

Sytuacja ludności wiejskiej na rynku pracy jest zróżnicowana, m.in. ze względu na to, czy rodzina posiada gospodarstwo rolne. Wśród ludności wiejskiej zamieszkującej we własnych gospodarstwach rolnych współczynnik aktywności zawodowej w IV kwartale 2001 r. wynosił 65,1%, wskaźnik zatrudnienia – 58,0%, liczba biernych zawodowo – 35% (2,2 mln spośród 6,3 mln). W przypadku ludności bezrolnej, do której zalicza się większość byłych pracowników PGR-ów, współczynnik aktywności zawodowej wynosi 46,3%, wskaźnik zatrudnienia – 33,8%, stopa bezrobocia – 26,8%, a udział biernych zawodowo – 54% (2,8 mln spośród 5,1 mln).

W ostatnich latach wzrasta skala bezrobocia na wsi. W grudniu 1999 r. było 1,1 mln bezrobotnych osób mieszkających na wsi, natomiast na koniec grudnia 2002 r. liczba ta osiągnęła poziom 1,34 mln. Bezrobocie na wsi nie ogranicza się jednak jedynie do osób

¹⁰ Wynika to z faktu, że koszty związane ze zmianą pracy dla osób ją posiadających są niższe niż koszty utraconych osłon socjalnych w przypadku osób bezrobotnych. Dla osób bezrobotnych, które mają relatywnie gorszy poziom wykształcenia ryzyko związane z szukaniem pracy poza regionem macierzystym jest większe niż dla relatywnie lepiej wykształconych osób pracujących. Por. Chłoń, A., M. Grabowski, *Uwarunkowania rozwoju regionalnych rynków pracy w Polsce*, IBnGR, 2000.

zarejestrowanych w urzędach pracy. Powszechny spis rolny z 1996 r. ujawnił istnienie bezrobocia ukrytego w rolnictwie indywidualnym kształtujące się na poziomie około 0,9 mln osób. Według innych szacunków ukryte bezrobocie w rolnictwie może wynosić od 0,8 mln do 1,2 mln osób.

Jednym z kluczowych czynników wpływających na zróżnicowanie sytuacji na rynku pracy mieszkańców wsi i miast jest poziom wykształcenia. Udział populacji z wyższym wykształceniem jest na wsi 3-krotnie niższy niż w mieście, a z wykształceniem średnim – dwukrotnie niższy. Dane GUS wskazują co prawda, że na wsiach relatywnie wyższy jest odsetek bezrobotnych z wykształceniem wyższym i ogólnokształcącym, ale oznacza to jedynie, iż ten rynek pracy nie generuje wystarczającej liczby miejsc pracy, zwłaszcza poza rolnictwem.

Ogólnie więc, jedną z najważniejszych barier w rozwoju wsi i obszarów wiejskich w Polsce jest niewystarczający poziom wykształcenia mieszkańców tych terenów. Stąd podstawowym kierunkiem działania powinno być dążenie do podnoszenia jakości zasobów ludzkich na terenach wiejskich, poprzez zwiększanie szans młodych ludzi na zdobycie dobrego wykształcenia, adekwatnego do potrzeb rynku pracy. Ponieważ szereg analiz pokazuje, iż kapitał jest inwestowany w regionach o lepszej infrastrukturze, pierwszym krokiem w kierunku zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej wsi i małych miejscowości powinny być inwestycje infrastrukturalne, a w pewnym sensie jako takie można też rozumieć działania proedukacyjne.

Ocenia się, że w latach 1999–2005 przybywać będzie na wsi co roku około 100 tys. osób w wieku produkcyjnym, a w latach 2006–2010 ponad 50 tys. Stworzenie miejsc pracy dla tej ludności oraz zmniejszenie już istniejącego bezrobocia na wsi będzie największym wyzwaniem stojącym przed polską gospodarką w odniesieniu do rozwoju obszarów wiejskich. W sytuacji niskiej mobilności ludności wiejskiej i przy niewielkich szansach na jej zwiększenie w najbliższej przyszłości jasne jest, że działania zmierzające do poprawy sytuacji mieszkańców terenów wiejskich muszą koncentrować się w ich aktualnych miejscach zamieszkania i powinny niwelować skalę zróżnicowania regionalnego.

Czynnikiem, istotnie wpływającym na sytuację na regionalnych rynkach pracy, jest restrukturyzacja przemysłu, dotycząca szczególnie mocno pewne regiony kraju. Po pierwsze dotyczy to regionów tradycyjnie przemysłowych. W województwie śląskim udział bezrobotnych zwolnionych z przyczyn zakładu pracy w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych wyniósł w 2001 r. 10%, a w łódzkim 9,4%, podczas gdy ogółem w Polsce – 7%. Natomiast w roku 2002 najwyższy udział był w województwach: pomorskim 7,7% i mazowieckim 7,3%, podczas gdy dla Polski odsetek ten wyniósł 5,2%. Ponadto upadek przemysłu odczuwany jest także na obszarze dawnego Centralnego Okręgu Przemysłowego (COP), który mieścił się na obszarze Polski Centralnej i Południowej. W przypadku COP większość przedsiębiorstw ulokowana była w niewielkich miastach, których rozwój uzależniony był od sytuacji tego przedsiębiorstwa. Jego upadek oznaczał często gwałtowne pogorszenie sytuacji na lokalnych rynkach pracy.

Jednym z istotnych wskaźników wpływającym na rozwój gospodarki regionów jest poziom rozwoju przedsiębiorczości. Tempo powstawania nowych podmiotów gospodarczych, w porównaniu do początku okresu transformacji, uległo wyraźnemu osłabieniu. Spowodowane to było pogorszeniem koniunktury gospodarczej oraz nasileniem procesów restrukturyzacyjnych w istniejących przedsiębiorstwach. Wyrazem tego była zwiększająca się liczba przedsiębiorstw wykreślanych z ewidencji gospodarczej. W efekcie tych procesów stopa wzrostu sektora MŚP w 2001 r. zmniejszyła się do około 3,9%. Szczególnie niekorzystna sytuacja panowała w województwach warmińsko-mazurskim, podlaskim oraz lubelskim. Województwa te charakteryzowały się niskim poziomem przedsiębiorczości oraz utrzymującym się niskim tempem przyrostu nowych jednostek gospodarczych.

Najwyższy poziom rozwoju przedsiębiorczości odnotowano w województwach: świętokrzyskim (7,0%), małopolskim (5,8%), opolskim (5,3%).

Niski poziom rozwoju przedsiębiorczości obszarów wiejskich stanowi istotną przeszkodę w aktywizacji jej mieszkańców oraz w poważny sposób utrudnia proces reorientacji zawodowej.

Prowadzone badania wskazują, iż do głównych barier wzrostu przedsiębiorczości należą: niski poziom wykształcenia, braki kapitałowe, niski poziom powiązań sfery gospodarki ze sferą badawczo-rozwojową, niska kultura pracy itd.

Tabela 15. Poziom przedsiębiorczości w 2001 r.

Poziom przedsiębiorczości w 2001 roku.									
wyszczególnienie	liczba przeds.	liczba MŚP	liczba przeds. nowo zarejestrowanych	liczba przeds. zlikwidowanych	stopa wzrostu przedsiębiorczości	liczba aktywnych MŚP w tys.	liczba aktywnych MŚP na 1000 mieszk.	nakłady inwestycyjne MŚP w mln zł	nakłady inwestycyjne na 1 MŚP w zł
POLSKA	3 374 956	3 368 367	364 859	232 719,0	3,9	1 654,8	43	44 975,2	27 178,27
Dolnośląskie	286 486	285 963	29 833	19 536	3,6	134,7	45	3 651,7	27 109,65
Kujawsko-pomorskie	175 719	175 394	18 623	12 258	3,6	87,3	42	1 470,8	16 847,65
Lubelskie	141 879	141 613	17 574	11 538	4,3	73,5	33	1 126,8	15 330,06
Lubuskie	92 944	92 773	11 260	7 755	3,8	41,7	41	1 138,4	27 299,76
Łódzkie	230 493	230 087	25 413	16 746	3,8	118,6	45	2 802,0	23 625,96
Małopolskie	272 264	271 758	29 107	13 238	5,8	140,3	43	2 437,0	17 369,70
Mazowieckie	543 611	542 263	49 357	23 924	4,7	252,3	50	16 523,8	65 492,50
Opolskie	81 713	81 561	8 526	4 209	5,3	36,7	34	619,2	16 871,66
Podkarpackie	133 555	133 258	14 073	10 109	3,0	66,6	31	917,5	13 775,52
Podlaskie	89 756	89 608	9 538	5 555	4,4	39,4	32	554,1	14 063,95
Pomorskie	215 629	215 277	25 187	19 239	2,8	106,6	48	2 259,8	21 198,68
Śląskie	413 028	412 115	44 492	32 141	3,0	197,8	41	3 697,3	18 692,26
Świętokrzyskie	95 504	95 329	11 624	4 972	7,0	45,3	34	655,5	14 469,31
Warmińsko-mazurskie	103 467	103 269	13 979	12 078	1,8	56,6	39	889,8	15 721,37
Wielkopolskie	310 349	309 814	34 531	23 491	3,6	166,5	50	4 560,9	27 392,79
Zachodniopomorskie	188 559	188 285	21 742	15 930	3,1	90,8	52	1 670,5	18 397,24

Źródło: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), 2003.

Regiony Polski charakteryzuje stosunkowo niski poziom innowacyjności mierzonej wielkością wydatków na B+R w relacji do PKB. We wszystkich regionach, z wyjątkiem województwa mazowieckiego, są one niższe od 1 %. Najmniejszą wartość tego udziału odnotowują województwa: świętokrzyskie (0,12 %), zachodniopomorskie, podlaskie i lubuskie (0,23 %).

Wysoce zróżnicowany jest również poziom zatrudnienia w sektorze badawczo-rozwojowym. Najwięcej osób zatrudnionych w sektorze B+R jest w województwie mazowieckim. Bardzo niewielki odsetek pracujących w tym sektorze występuje przede wszystkim w województwach wschodniej Polski (świętokrzyskie, podkarpackie, podlaskie, warmińsko-mazurskie).

Wielkość wydatków inwestycyjnych na działalność badawczo-rozwojową cechuje się bardzo wysokim poziomem koncentracji. Prawie 80 % wydatków generowanych jest w pięciu, najbardziej rozwiniętych gospodarczo województwach (mazowieckie, śląskie, wielkopolskie, małopolskie, dolnośląskie), z czego połowa powstaje w województwie mazowieckim. Niski poziom innowacyjności gospodarki obserwowany na przeważającej części kraju determinuje powolny przebieg procesów restrukturyzacyjnych w przedsiębiorstwach oraz zmian

strukturalnych. Stanowi to również poważne zagrożenie osłabienia tempa wzrostu gospodarczego. Może również przyczyniać się do dalszej marginalizacji obszarów o najniższym poziomie rozwoju.

Tabela 16. Innowacyjność gospodarki w 2001 r.

Innowacyjność gospodarki w 2001 r.							
wyszczególnienie	nakłady inwestycyjne ogółem		nakłady inwestycyjne na działalność B+R			zatrudnienie w działalności B+R	
	Polska=100	na 1 mieszkańca w zł	ogółem w %	na 1 mieszkańca w zł	w relacji do PKB (2000 r.)	Polska=100	na 100 osób aktywnych zawodowo
Polska	100,0	3 141	100,0	126	0,70	100,0	4,5
Dolnośląskie	9,1	3 706	7,0	115	0,57	7,4	4,7
Kujawsko-pomorskie	3,9	2 260	2,7	62	0,37	4,5	3,5
Lubelskie	3,1	1 672	3,0	66	0,55	4,8	3,4
Lubuskie	2,1	2 521	0,4	17	0,23	0,2	4,0
Łódzkie	5,6	2 566	6,2	113	0,70	5,9	3,4
Małopolskie	6,5	2 447	9,5	142	0,86	10,7	5,7
Mazowieckie	31,0	7 406	44,1	422	1,59	34,1	11,1
Opolskie	1,8	2 048	0,8	36	0,26	1,3	2,4
Podkarpackie	3,0	1 730	2,1	48	0,46	1,8	1,6
Podlaskie	1,7	1 652	1,8	73	0,23	1,8	2,5
Pomorskie	4,9	2 694	4,2	92	0,52	5,5	4,5
Śląskie	10,4	2 598	8,3	84	0,41	9,6	3,8
Świętokrzyskie	1,9	1 732	0,4	15	0,12	1,0	1,3
Warmińsko-mazurskie	2,0	1 701	1,1	35	0,29	1,5	1,9
Wielkopolskie	9,5	3 428	7,1	100	0,53	7,2	3,6
Zachodniopomorskie	3,5	2 463	1,3	37	0,23	2,7	2,7

Źródło: Rocznik statystyczny województw 2001, GUS.

Tabela 17. Wartość Dodana Brutto na 1 pracującego według rodzajów działalności w 2001 r.

Wartość Dodana Brutto na 1 pracującego według rodzajów działalności w 2001 r. – Polska=100						
wyszczególnienie	ogółem	rolnictwo, łowiectwo i rybołówstwo	przemysł	budownictwo	usługi rynkowe	usługi nierynkowe
Polska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Dolnośląskie	114,6	138,4	110,4	102,3	96,3	102,6
Kujawsko-pomorskie	98,5	131,1	91,6	101,1	95,7	98,9
Lubelskie	65,4	66,8	85,8	97,8	94,0	87,1
Lubuskie	106,0	172,3	91,8	102,8	90,7	103,6
Łódzkie	88,5	81,7	87,5	93,4	95,8	96,3
Małopolskie	81,8	38,9	92,1	93,2	91,9	96,2
Mazowieckie	129,6	144,6	123,2	106,3	121,6	117,0
Opolskie	90,7	115,1	101,0	89,3	87,9	90,5
Podkarpackie	64,4	29,8	87,1	94,1	88,1	92,5
Podlaskie	76,2	90,4	88,7	106,0	94,7	94,1
Pomorskie	113,4	133,9	97,9	109,0	94,4	105,9
Śląskie	116,9	81,7	110,3	94,1	99,1	94,7
Świętokrzyskie	69,0	53,8	91,1	109,6	89,2	93,7
Warmińsko-mazurskie	91,5	161,4	82,1	94,8	86,7	97,2
Wielkopolskie	102,7	199,5	93,1	104,8	97,0	99,4
Zachodniopomorskie	113,3	229,8	93,7	96,2	95,7	103,8

Źródło: Produkt Krajowy Brutto według województw i podregionów w 2001 r., GUS/US Katowice, 2003.

Tabela 18. PKB na 1 osobę

Województwo	PKB na 1 osobę***	
	w tys. zł	relacja do średniej krajowej
POLSKA TOTAL	18,4	100,0%
Dolnośląskie	19,2	104,3%
Kujawsko-pomorskie	16,5	89,7%
Lubelskie	12,8	69,6%
Lubuskie	16,7	90,8%
Łódzkie	16,7	90,8%
Małopolskie	16,5	89,7%
Mazowieckie	27,4	148,9%
Opolskie	15,6	84,8%
Podkarpackie	13,1	71,2%
Podlaskie	13,7	74,5%
Pomorskie	18,6	101,1%
Śląskie	20,4	110,9%
Świętokrzyskie	14,3	77,7%
Warmińsko-mazurskie	13,9	75,5%
Wielkopolskie	19,6	106,5%
Zachodniopomorskie	18,6	101,1%

*** Dane za 2002 r.

Źródło: GUS.

Tabela 19. Przeciętne wynagrodzenie pracowników pełnozatrudnionych (październik 2002 r.)

Przeciętne wynagrodzenie pracowników pełnozatrudnionych (październik 2002 r.)					
województwo	ogółem		mężczyźni	kobiety	kobiety w relacji do mężczyzn
	zł	Polska=100			
Polska	2 118,75	100,00	2 289,54	1 934,64	84,50
Dolnośląskie	2 023,60	90,80	2 138,37	1 876,70	87,76
Kujawsko-pomorskie	2 001,52	89,80	2 124,77	1 865,97	87,82
Lubelskie	1 936,74	86,90	2 100,09	1 781,72	84,84
Lubuskie	1 946,20	87,30	2 078,73	1 813,81	87,26
Łódzkie	1 942,32	87,10	2 073,24	1 802,39	86,94
Małopolskie	2 090,61	93,80	2 276,95	1 891,44	83,07
Mazowieckie	2 968,52	133,10	3 271,54	2 658,11	81,25
Opolskie	2 162,96	97,00	2 345,12	1 958,26	83,50
Podkarpackie	1 924,77	86,30	2 026,79	1 800,12	88,82
Podlaskie	1 929,48	86,50	2 065,73	1 802,91	87,28
Pomorskie	2 296,67	103,00	2 510,43	2 068,37	82,39
Śląskie	2 316,90	103,90	2 624,81	1 938,39	73,85
Świętokrzyskie	2 008,11	90,10	2 155,10	1 847,16	85,71
Warmińsko-mazurskie	2 030,70	91,10	2 187,05	1 881,07	86,01
Wielkopolskie	2 146,41	96,30	2 329,00	1 942,56	83,41
Zachodniopomorskie	2 174,51	97,50	2 324,84	2 025,25	87,11

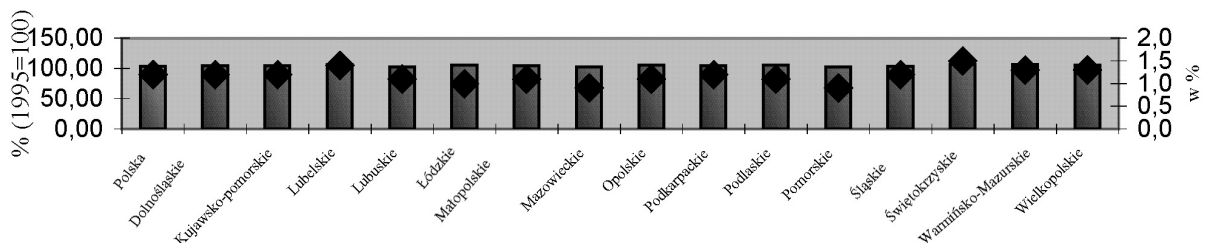
Źródło: Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2002 r., GUS, 2003 r.

Tabela 20. Udział zatrudnionych z uwzględnieniem płci według sekcji PKD (Polska klasyfikacja działalności gospodarczej)

Sekcje PKD	Pracownicy					
	tys.			%		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
Ogółem	14526	8003.75	6522.25	100.0	55.1	44.9
Rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo	2715.25	1521	1194.25	100.0	56	44
Górnictwo i kopalnictwo	292.25	249.75	42.5	100.0	85.5	14.5
Przetwórstwo przemysłowe	2900.75	1847	1053.5	100.0	63.7	36.3
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	263.5	210	53.5	100.0	79.7	20.3
Budownictwo	1024.25	935.75	88.5	100.0	91.4	8.6
Handel i naprawa	2043.5	969.25	1074.25	100.0	47.4	52.6
Hotele i restauracje	240.75	75.5	165.25	100.0	31.4	68.6
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	893.25	668.5	224.75	100.0	74.8	25.2
Pośrednictwo finansowe	380	120.25	259.75	100.0	31.6	68.4
Obsługa nieruchomości, wynajem, nauka i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	531	303.25	227.75	100.0	57.1	42.9
Administracja publiczna i obrona narodowa oraz obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne	764.25	416.25	348	100.0	54.5	45.5
Edukacja	1012.75	258	754.75	100.0	25.5	74.5
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	938.25	165.5	772.75	100.0	17.6	82.4
Pozostała działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna	506.75	254	252.75	100.0	50.1	49.9

Źródło: GUS.

Wykres 15. Poziom wzrost wśród osób w wieku produkcyjnym, 1995–2000

Źródło: Rocznik statystyczny województw 2001, GUS.

Poziom życia ludności. Dla określenia poziomu życia ludności przyjęto przeciętne miesięczne dochody będące w dyspozycji gospodarstw domowych. Przeciętny wskaźnik krajowy został przekroczony w 5 województwach, najwięcej w województwie mazowieckim, w którym poziom dochodów jest wyższy od poziomu krajowego o przeszło jedną piątą, a także w województwie śląskim (o blisko 8%). Najniższe dochody na osobę, wynoszące około 80% średniej krajowej, wystąpiły w województwie podkarpackim, a dochody poniżej 90% średniej krajowej – w województwach: lubelskim, podlaskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim, tj. na obszarach o niskim poziomie rozwoju gospodarczego i wysokim udziale ludności rolniczej. Istotny wpływ na poziom dochodów ma wysokość wynagrodzeń z tytułu pracy i świadczeń społecznych. Najwyższe płace brutto w 2000 r. uzyskiwali pracujący na terenie województwa mazowieckiego – o ponad 30% wyższe od średniej krajowej. Wyższe od przeciętnej płace w kraju uzyskiwali także pracujący w województwie śląskim, ale tylko o 3,2%. We wszystkich pozostałych województwach uzyskiwano średnie wynagrodzenie niższe od średniego poziomu krajowego. Najniższe średnie zarobki otrzymywali pracujący w województwie podkarpackim – o prawie 15% mniej niż średnio w kraju.

Pomoc społeczna. Niskie dochody, przy jednocześnie trudnej sytuacji na regionalnym rynku pracy i wysokiej liczbie bezrobotnych, zwłaszcza długotrwale bezrobotnych, powodują, że coraz większa liczba ludności zmuszona jest do korzystania z pomocy społecznej. Skalę pomocy społecznej, jako wyraz ubóstwa ludności, ilustruje między innymi wskaźnik procentowego udziału ludności korzystającej z pomocy społecznej w relacji do ogółu ludności. Wskaźnik ten dla całego kraju w roku 2001 r. wynosił 14,1%. Udział ten jest niższy o około 0,5 punktów procentowych w stosunku do 1999 r. Województwa o najwyższym procencie ludności korzystającej z pomocy społecznej to: warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie, lubuskie i podkarpackie. W tych województwach prawie co piąty mieszkaniec korzystał z różnych form pomocy społecznej. Najwyższą dynamikę przyrostu ludności objętej pomocą społeczną wykazywały w latach 1999–2001 województwa kujawsko-pomorskie i śląskie. Mimo to właśnie w województwie śląskim udział korzystających z pomocy społecznej był najniższy w kraju i wyniósł mniej niż 10% ogółu ludności.

PODSUMOWANIE

Obszary o najmniej korzystnych warunkach rozwojowych

Obszary wiejskie, w szczególności te usytuowane w Polsce wschodniej, charakteryzują się bardzo niskim stopniem wyposażenia infrastrukturalnego, niskim poziomem wykształcenia, i co się z tym wiąże, bardzo niską mobilnością przestrzenną i zawodową ludności. Biorąc pod uwagę bardzo niską wydajność pracy w rolnictwie (pięciokrotnie niższą niż w sektorze produkcyjnym w Polsce), jego niską dochodowość oraz ustabilizowanie się w latach 90. XX w. odsetka ludności zamieszkałej na wsi na poziomie 38%, obszary wiejskie (szczególnie położone na wschodzie kraju) prezentują zespół cech, który pozwala zaliczyć je do obszarów peryferyjnych, a mieszkańców tych terenów do zagrożonych wykluczeniem społecznym i ekonomicznym. Obok słabości sieci miejskiej barierą rozwoju mieszkańców wsi w Polsce wschodniej oraz centralnej jest również znaczne rozproszenie sieci osadniczej, co skutkuje słabym wyposażeniem w infrastrukturę techniczną (drogową, ochrony środowiska oraz telekomunikacyjną), a także bardzo niskimi standardami dostępu do podstawowej infrastruktury społecznej (edukacyjnej, ochrony zdrowia) oraz obiektów kultury.

Wiejskimi obszarami problemowymi są również tereny Polski północnej zdominowane w przeszłości przez PGR-y. Znaczna część byłych pracowników tych gospodarstw nie jest zdolna ani do samodzielnego gospodarowania, ani do konkurencji na regionalnych i lokalnych rynkach pracy.

Obszary restrukturyzowane (w tym obszary przemysłu tradycyjnego)

W wyniku wzrostu umiędzynarodowienia gospodarki i gry mechanizmów rynkowych w Polsce w latach 90 XX w. wystąpił problem (z opóźnieniem w stosunku do krajów Unii Europejskiej) dotyczący obszarów koncentracji sektorów, które w obecnych warunkach ekonomicznych utraciły trwale konkurencyjność, czego wynikiem był m.in. spadek lub wręcz ujemna rentowność, brak możliwości do generowania wzrostu gospodarczego oraz spadek poziomu zatrudnienia. Do sektorów tych należy zaliczyć przede wszystkim:

- przemysł lekki, którego największym skupiskiem jest aglomeracja łódzka; większe obszary koncentracji (mierzone udziałem zatrudnienia i wartości dodanej w strukturze sektora produkcyjnego) występują zarówno na wschodzie kraju, Dolnym Śląsku, a także na pozostałych obszarach;
- przemysł wydobywczy węgla kamiennego skoncentrowany wyspowo na Górnym Śląsku;
- przemysł hutniczy, którego największe zakłady wytwórcze występują na Górnym Śląsku i w Krakowie, ale od którego w największym stopniu uzależnione były pojedyncze miasta zagrożone obecnie całkowicie utratą dotychczasowej bazy ekonomicznej (np. Ostrowiec Świętokrzyski, Stalowa Wola);
- przemysł stoczniowy skoncentrowany w Szczecinie (województwo zachodniopomorskie) oraz Trójmieście – Gdańsk–Sopot–Gdynia (województwo pomorskie); na rzecz tego przemysłu pracuje wiele wyspecjalizowanych zakładów przemysłowych w całym kraju.

W skali regionalnej i lokalnej w ciągu lat 90. ujawniły się trudności adaptacyjne do nowych warunków rynkowych zakładów i ich kooperantów w sektorze przemysłu obronnego (Mielec, Radom, Starachowice, Świdnik, Górny Śląsk i inne) oraz motoryzacyjnego (Nysa, Starachowice, Sanok, Jelcz i inne).

Podejmowana restrukturyzacja takich firm, zwłaszcza dużych przedsiębiorstw państwowych, bywa często opóźniana przez siły polityczne i związki zawodowe, zagrożone utratą bazy członkowskiej na skutek zmniejszenia zatrudnienia. Prowadzi to w wielu przypadkach do upadłości zakładów, co wywołuje dramatyczne konsekwencje na lokalnych rynkach pracy. Byli pracownicy wielkiego przemysłu państwowego przyjmują z reguły postawy roszczeniowe i wykazując małą mobilność zawodową i przestrzenną, stają się beneficjentami pomocy społecznej.

Restrukturyzacja miast, zdominowanych w przeszłości przez jeden lub kilka wielkich zakładów państwowych wymaga wielokierunkowych działań na poziomie lokalnym.

Zdegradowane społecznie i ekonomicznie miasta i dzielnice miast oraz zdegradowane obszary przemysłowe i powojkowe

Wiele dzielnic miast, a nawet całych miast w Polsce jest zagrożonych całkowitą degradacją społeczno-ekonomiczną ze względu na utratę dotychczasowych funkcji administracyjnych, gospodarczych i kulturowych oraz obecne trendy migracyjne. Problem ten dotyczy pewnej liczby miast średniej i małej wielkości położonych na północy, zachodzie i południowym zachodzie kraju (ale także pojedynczo na innych obszarach kraju) oraz dzielnic, w szczególności śródmiejskich w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców.

Przejawami procesu degradacji społeczno-gospodarczej tych ośrodków jest postępująca dekapitalizacja zabudowy miejskiej i przestrzeni urbanistycznej, niszczenie obiektów zabytkowych i kulturowych, ograniczanie działalności gospodarczej oraz niski poziom przedsiębiorczości, wynikający z niskiej mobilności zawodowej mieszkańców i zagrożenia przestępczością. Brak endogenicznych czynników wzrostu w powiązaniu z niewielkim zainteresowaniem inwestowania w tych obszarach, ze względu na wysokie koszty modernizacji infrastruktury i niską siłę nabywczą mieszkańców, wywołuje nadmierne różnicowanie statusu materialnego oraz patologie społeczne.

Problem rekultywacji i zagospodarowania zdegradowanych obszarów przemysłowych i opuszczonych terenów powojkowych dotyczy dużej liczby miejscowości rozrzuconych na terytorium całego kraju. W większym nasileniu problem zdegradowanych obszarów przemysłowych występuje na terenie wydobywania surowców mineralnych (rejon Wałbrzycha, Górnośląski Okręg Przemysłowy, zagłębie siarkowe w okolicach Tarnobrzegu, Legnicki Okręg Miedziowy, obszary wydobywania węgla brunatnego), ale pojedynczo obszary takie występują praktycznie we wszystkich miastach, także tych, w których zlokalizowane są obiekty gospodarki morskiej.

Szczególnym problemem jest zagospodarowanie obiektów oraz terenów zajmowanych w przeszłości przez armię ZSRR. Należą do nich zarówno kompleksy obiektów, w skład których wchodzi koszary, szpitale, magazyny, jak i pojedyncze obiekty o charakterze militarnym – lotniska, porty, magazyny, bazy wojskowe. Pomimo upływu czasu (armia ZSRR opuściła Polskę w roku 1991) problem integracji tych obszarów i ich wykorzystania nadal nie jest rozwiązany, co uwidacznia się szczególnie w Polsce północno-zachodniej oraz południowo-zachodniej.

Generalnie można stwierdzić, iż zróżnicowania międzyregionalne w Polsce kształtują się na poziomie zbliżonym do występującego w krajach członkowskich UE, prowadzących od lat aktywną politykę regionalną. Główny problem polega na tym, że zarówno najsilniejsze, jak i najsłabsze polskie regiony w porównaniu z regionami krajów członkowskich UE dzieli bardzo duży dystans. Zmniejszenie tego dystansu staje się więc głównym zadaniem państwa i władz regionu.

Dział II

Ocena Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego

Rozdział 2.1 Ocena przed realizacją Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ocena ex ante)

Ocena *ex ante* przeprowadzona została zgodnie z rozporządzeniem nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych (art. 40 i art. 41), a jej przedmiotem był projekt Zintegrowanego Programu Rozwoju Regionalnego (wersja z listopada 2002 r.).

Ocenę *ex ante* przeprowadziła grupa międzynarodowych i polskich ekspertów wyspecjalizowanych w zagadnieniach dotyczących rozwoju zasobów ludzkich oraz równości szans, rolnictwa i obszarów wiejskich, rybołówstwa, transportu i ochrony środowiska. Członkowie całej grupy eksperckiej charakteryzowali się szerokim doświadczeniem zawodowym i naukowym, co zapewniło spójną i szczegółową ocenę wszystkich obszarów działań w ramach ZPORR.

Ocenę ZPORR dokonywano w odniesieniu do kilku głównych obszarów określonych w regulacjach funduszy strukturalnych:

- spójność wewnętrzna dokumentu, w tym spójność diagnozy, potrzeb i wyznaczonych celów, spójność priorytetów i działań, systemu wdrażania oraz finansowania,
- spójność zewnętrzna proponowanych celów priorytetów i działań z politykami wspólnoty, politykami krajowymi oraz strategią Narodową PR,
- poziom i kierunki oraz koncentracja proponowanych wydatków, w tym współfinansowania pochodzącego ze źródeł krajowych,
- system instytucjonalny do efektywnego i skutecznego zarządzania środkami finansowymi.

Szczegółowe wyniki ewaluacji *ex ante* zostały zawarte w dokumencie pt. „*Raport końcowy oceny ex ante dokumentów złożonych w ramach funduszy strukturalnych*” przygotowanym przez grupę ewaluatorów francuskich oraz, w dokumencie przygotowanym pod kierunkiem przewodniczącego grupy ekspertów polskich. Dodatkowo zostały przygotowane dwa raporty ewaluacyjne (oddzielnie przez ekspertów zagranicznych i ekspertów polskich) odnoszące się do ZPORR. Wszystkie raporty zawierają rekomendacje skierowane do instytucji odpowiedzialnej za przygotowanie ZPORR w celu poprawy jakości dokumentu.

Wyniki ewaluacji *ex ante* zostały uwzględnione w obecnej wersji ZPORR i stanowią integralną część dokumentu. Poniżej zostały przedstawione rekomendacje.

Ocena spójności wewnętrznej ZPORR

Diagnoza, analiza potrzeb oraz cele

Cele polityki regionalnej państwa w okresie realizacji programu zostały określone zgodnie z NPR 2004–2006. Wskazano, że celem strategicznym ZPORR jest tworzenie warunków wzrostu konkurencji regionów oraz przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów w taki sposób, aby sprzyjać długofalowemu rozwojowi gospodarczemu kraju, jako spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej oraz integracji z UE. Za akceptowalną uznano analizę Sił, Słabości, Szans i Zagrożeń (Strengths, Weaknesses, Opportunities and

Threats) SWOT, która wskazuje czynniki istotne ze względu na strukturę przestrzenną Polski i rozwój regionalny. Wskazano na konieczność uporządkowania i doprecyzowania diagnozy.

Powyższe rekomendacje zostały uwzględnione przy przygotowywaniu obecnej wersji ZPORR. Uściślono związek między diagnozą, analizą SWOT oraz priorytetami. Zaktualizowane zostały dane statystyczne. Wskazano mocne i słabe strony polskich regionów oraz szanse i zagrożenia dla ich rozwoju. Uzupełniono opis zróżnicowań wewnątrzregionalnych, dokonano dokładnej analizy zróżnicowań przestrzennych i przemian społeczno-ekonomicznych zachodzących w poszczególnych województwach, co umożliwia zidentyfikowanie specyficznych potrzeb regionów i koncentrację działań.

Priorytety i działania

Podkreślono brak powiązania priorytetów i działań z diagnozą. Wskazano na niedokładną prezentację priorytetów i środków działania, tak że wydają się mieć charakter powtórzeń środków działań przewidzianych w ramach poszczególnych Sektorowych Programów Operacyjnych.

W pracach nad niniejszym dokumentem dokonano pewnych przesunięć działań pomiędzy poszczególnymi priorytetami, z realizacji niektórych zrezygnowano. Dodano nowe, tak aby w ściślejszy sposób skoordynować je z potrzebami regionów oraz pozostałymi programami operacyjnymi.

Finansowanie

Wskazano, przy podziale środków na priorytety, na słuszność położenia akcentu na podstawową infrastrukturę, tj. transport i środowisko.

Zwiększona została pula środków przeznaczonych na infrastrukturę podstawową poprzez dodanie działania „Rozwój transportu miejskiego w aglomeracjach” mającego na celu rozbudowę kompleksowych systemów komunikacji publicznej.

Wdrażanie

Zwrócono uwagę na potrzebę zwiększenia stopnia szczegółowości w części dotyczącej roli instytucji pośredniczących. Wskazano na konieczność precyzyjnego podziału kompetencji między instytucje pośredniczące, instytucje wdrażające i beneficjentów końcowych w rozumieniu rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych.

Rekomendacje uwzględniono poprzez szczegółowe rozpisanie funkcji, zwłaszcza instytucji pośredniczących, tj. Urzędów Wojewódzkich, jak również Urzędów Marszałkowskich – instytucji uczestniczących w zarządzaniu komponentem ZPORR.

Oddziaływanie

W odniesieniu do wskaźników wskazano konieczność skwantyfikowania ich wartości docelowej.

Rekomendację w całości uwzględniono. Wskaźniki zostały skwantyfikowane a szczegółowy opis wskaźników produktu, oddziaływania i efektu zostanie przedstawiony w Uzupełnieniu ZPORR.

Ocena spójności zewnętrznej dokumentu

Tworzenie miejsc pracy

Wskazano na konieczność dokonania podsumowania wszystkich dotychczasowych działań państwa w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy.

ZPORR w obecnej wersji prezentuje działania podejmowane w ramach dotychczas prowadzonej polityki regionalnej w odniesieniu do rynku pracy.

Zrównoważony rozwój

Wskazano, że pojęcie zrównoważonego rozwoju zostało uwzględnione poprzez troskę o zachowanie równowagi środowiskowej, ekonomicznej i społecznej.

Spółeczeństwo informacyjne

Wskazano na brak powiązań działań w ramach ZPORR a priorytetem w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) Wzrost konkurencyjności gospodarki.

W niniejszej wersji ZPORR doprecyzowano powiązania działań w ramach ZPORR oraz SPO Wzrost konkurencyjności gospodarki.

Równouprawnienie mężczyzn i kobiet

Wskazano, że zagadnienie równouprawnienia między kobietami i mężczyznami zostało wymienione w sposób ogólny, jednak brak działania poświęconego kobietom.

Wszystkie działania w ramach ZPORR, a szczególnie finansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), będą odbywały się przy założeniu przestrzegania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn. Działanie skierowane bezpośrednio do kobiet znajduje się w SPO Rozwój zasobów ludzkich.

Jakość i efektywność zarządzania

Ewaluatorzy nie formułują rekomendacji w tym obszarze, wskazując jedynie zastrzeżenia przedstawicieli regionów, jakie zostały przedstawione w trakcie wizyt ewaluatorów w województwach.

Zdolność finansowa

Współfinansowanie

Wskazano na konieczność dokonania oceny sytuacji pod kątem możliwości współfinansowania znaczących projektów przez jednostki samorządu terytorialnego.

Obecna wersja tablic finansowych ZPORR oparta jest na realnej analizie możliwości współfinansowania planowanych działań ze źródeł krajowych, zarówno publicznych, jak i prywatnych.

Ewaluatorzy wypracowali także ogólne zalecenia dotyczące całego ZPORR. Wskazano, że w opisie sytuacji należy dokładnie określić zmiany społeczno-ekonomiczne na terytorium Polski w ujęciu dynamicznym. Ponadto postulowano – utrzymanie dwóch priorytetów oraz przy doborze działań wzięcie pod uwagę nie tylko potrzeb, ale także zdolności administracyjnych instytucji odpowiedzialnych za realizację i istniejące możliwości współfinansowania.

W celu uwzględnienia uwag ewaluatorów dokonano znaczącej rewizji tekstu dokumentu.

Dział III

Kierunki i efekty polityki regionalnej w Polsce w latach 1990-2002

Rozdział 3.1 Polityka rozwoju regionalnego w latach polskiej transformacji

W pierwszych latach polskiej transformacji polityka gospodarcza państwa była zdominowana przez priorytety makroekonomiczne, mające na celu zaprowadzenie nowego ładu po systemie centralnego zarządzania. Interwencjonizm państwowy został zredukowany do przypadków zagrażających naruszeniem ładu społecznego. Polityka regionalna państwa była w tych warunkach bardzo ograniczona, choć już w 1990 r. sporządzono ważne dokumenty programowe, zapowiadające jej przyszłą aktywizację. Były to:

- „Długookresowa koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju”, zaakceptowana przez Radę Ministrów w lipcu 1990 r.,
- „Zasady postępowania w sprawach regionalnych programów restrukturyzacji”, zaakceptowane przez Radę Ministrów w grudniu 1990 r.

Brak środków publicznych na interwencję państwa w sferze rozwoju regionalnego sprawił, iż dokumenty te miały znaczenie wyłącznie deklaratywne. Tym bardziej, że zróżnicowanie międzyregionalne w Polsce przełomu lat 80. i 90. XX w. było postrzegane jako relatywnie niewielkie. Ekspertki Polskiej Akademii Nauk, sporządzając „Długookresową koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju” uznali wręcz, że „racjonalność makrostruktury funkcjonalno-przestrzennej kraju jest najwyższą wartością materialną gospodarki przestrzennej, na której powinny opierać się wszystkie strategie przyszłego rozwoju kraju”. Ekspertki OECD, autorzy raportu „Problemy Polityki Rozwoju Regionalnego” w Polsce (Paryż, 1992–93) stwierdzili, że „Polska ma szczęśliwie zrównoważoną strukturę przestrzenną. W tym kontekście polityka regionalna powinna być raczej ukierunkowana na wspieranie strukturalnych zmian przystosowawczych, niż na wyrównywanie istniejących dysproporcji”.

Polityki regionalnej nie postrzegano zatem jako instrumentu wyrównywania zróżnicowań przestrzennych. Nie widziano także w rozwoju regionalnym czynnika wspierającego rozwój kraju jako całości, czynnika wnoszącego, jako specyficzną „wartość dodaną”, identyfikację i wykorzystanie specyficznych cech, zasobów, uwarunkowań i predyspozycji rozwojowych poszczególnych regionów.

Zmianę poglądów, a także – stopniowo – działań praktycznych w sferze rozwoju regionalnego ukształtowały w latach 1995–1997 prace dwóch kolejnych zespołów zadaniowych utworzonych wspólnym staraniem Komisji Europejskiej i Rządu RP: Zespołu do spraw rozwoju regionalnego Polski oraz Zespołu do spraw polityki strukturalnej w Polsce. Szeroko zakrojone prace tych zespołów ukształtowały nowe podejście do polityki rozwoju regionalnego, traktowanej konsekwentnie jako integralny element polityki strukturalnej. Odstąpiono więc od traktowania interwencji w sferze rozwoju regionalnego jedynie jako narzędzia redystrybucji środków publicznych, upatrując w decentralizacji państwa i upodmiotowieniu regionów źródła potencjalnych efektów ekonomicznych. Rekomendacje obu zespołów, przyjęte przez Radę Ministrów, były niewątpliwie silnym impulsem ożywiającym politykę rozwoju regionalnego.

Reforma terytorialnej organizacji kraju, wdrożona z początkiem 1999 r., wykreowała samorząd województwa jako samodzielny podmiot polityki regionalnej, wyznaczający własne cele i priorytety, za własne środki i na własną odpowiedzialność polityczną i materialną.

Relacje między ogólnokrajowym a wojewódzkim poziomem władzy publicznej w sprawach rozwoju regionalnego w praktyce kształtują się pod wpływem proporcji między własnymi środkami finansowymi, przeznaczonymi na ten cel przez samorządy terytorialne, a środkami wspierającymi, którymi dysponuje budżet oraz pozabudżetowe instytucje publiczne i parapubliczne. Proporcje te, mimo stopniowej decentralizacji finansów publicznych, kształtują się jeszcze w sposób niekorzystny dla podmiotów samorządowych. Ich wydatki na cele rozwojowe pochodzą w przeważającej części ze środków wsparcia pochodzenia krajowego i zagranicznego. W celu uporządkowania relacji między rządem a samorządami terytorialnymi w sprawach rozwoju regionalnego uchwalona została ustawa z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego (Dz. U. Nr 48, poz. 550, Nr 95, poz. 1041 i Nr 109, poz. 1158, z 2001 r. Nr 45, poz. 497, Nr 100, poz. 1085, Nr 111, poz. 1197 i Nr 154, poz. 1800, z 2002 r. Nr 25, poz. 253, Nr 66, poz. 596 i Nr 230, poz. 1924, z 2003 r. Nr 84, poz. 774 oraz z 2004 r. Nr 42, poz. 386). W jej następstwie w dniu 27 grudnia 2000 r. przyjęty został Program Wsparcia na lata 2001–2002, którego okres obowiązywania został przedłużony do końca 2003 r. Program Wsparcia określa szczegółowo zasady i instrumenty wspierania rozwoju poszczególnych województw środkami pochodzenia krajowego (budżetowymi i pozabudżetowymi) oraz środkami pomocowymi UE. Równoległe do zmian instytucjonalnych poszerzone zostały podstawy programowe polityki rozwoju regionalnego w Polsce. W ujęciu długookresowym określała je „Koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” (zaakceptowana przez Sejm w 1999 r.), prezentująca wizję przestrzennych aspektów polityki zrównoważonego rozwoju Polski w okresie kilkunastu najbliższych lat. Ujęcie średniookresowe prezentuje Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego do 2006 r., zaakceptowana przez Rząd w grudniu 2000 r.

Dzięki wdrożonym rozwiązaniom prawnym dotyczącym decentralizacji systemu zarządzania państwem oraz wdrożonym już rozwiązaniom na progu akcesji do Unii Europejskiej, Polska posiada strukturę instytucjonalną oraz rozwiązania prawne gwarantujące wypełnianie wymogów wynikających z zasad i standardów UE. Ważnym czynnikiem doskonalenia zdolności do programowania oraz sprawności administracyjnej w sferze polityki regionalnej była i pozostaje wielostronna pomoc UE.

Rozdział 3.2 Kierunki i efekty interwencji programów rozwoju regionalnego UE w latach 1990–2002

Na początku lat 90. XX w. brak środków publicznych ograniczał wspieranie rozwoju regionalnego przez państwo do rozmiarów symbolicznych. Stopniowe zwiększanie środków w drugiej połowie tego okresu było w dużej mierze związane z interwencją programów pomocowych Phare, które w tym czasie coraz wyraźniej zaczęły orientować się na wspieranie inwestycji sektorowych i regionalnych. Największym źródłem wsparcia rozwoju regionalnego były do roku 2000 środki pochodzące z programów Phare: STRUDER, STRUDER II, RAPID, INRED, Rozwój regionalny Mazur i Podkarpacia oraz Program Współpracy Przygranicznej (Phare CBC).

Do tej grupy można zaliczyć także inne programy Phare, które pomimo tego, że nie były programami rozwoju regionalnego, to jednak stosowały podobne procedury i zasady. Dotyczy to funduszy dotacji lokalnych w ramach programów Phare-Tourin III, Phare INICJATYWA II, a także programu Phare Odbudowa, Granica Wschodnia. Programy te, z wyjątkiem Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC), nie tworzyły jednak zintegrowanego systemu programów realizujących wieloletnie cele polityki regionalnej. Każdy z nich nieco

inaczej formułował cel strategiczny, zadania do wykonania oraz przedmiot interwencji publicznej. Odmienny był także zasięg geograficzny ich działania oraz system wdrażania. Na takim stanie rzeczy zaważył także brak (przed 1 stycznia 1999 r.) samorządowych władz regionalnych, odpowiedzialnych za kreowanie polityki rozwojowej na poziomie województwa i koordynujących działania w tym zakresie. Warunki te ograniczyły znaczenie tych programów dla tworzenia czytelnych zasad koordynacji polityki regionalnej w Polsce.

Duże znaczenie dla zwiększania zdolności do programowania i administrowania funduszami strukturalnymi i Funduszem Spójności miały realizowane od 1998 r. programy wzmocnienia instytucjonalnego, szczególnie – Specjalny Program Przygotowawczy do Funduszy Strukturalnych (Phare'98 SPP). Udzielił on wsparcia dla kształtowania się podstaw programowych polityki spójności (w tym polityki regionalnej) na poziomie krajowym i regionalnym. Efektem programu było, m.in. sporządzenie strategii rozwoju na lata 2000–2006 dla strategicznych obszarów interwencji funduszy pomocowych, tworzenie i wzmocnienie struktur administracyjnych w ministerstwach, urzędach centralnych i urzędach marszałkowskich oraz przygotowanie potencjalnych beneficjentów do korzystania z pomocy strukturalnej.

Łącznie do końca 1999 r. Polska na cele polityki regionalnej ze środków UE otrzymała wsparcie finansowe w wysokości około 500 mln euro (po stronie zobowiązań – tj. biorąc pod uwagę alokacje w ramach kolejnych edycji Phare'94-Phare'99). Około 300 mln euro z tej kwoty stanowiły środki przeznaczone na Programy Współpracy Przygranicznej (Phare CBC).

Duże alokacje środków przeznaczone zostały na inne działania o charakterze strukturalnym, np. z dziedziny ochrony środowiska, transportu, rynku pracy, wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw. Działania współfinansowane ze środków UE miały duży wpływ na rozwój regionalny, mimo że ich wdrażanie miało charakter scentralizowany.

Ze względu na niewielką skalę transferów z zasobów Phare (w stosunku do PKB) oraz początkowo brak wymogów dotyczących monitorowania i ewaluacji programów nie jest możliwe przeprowadzenie wiarygodnych badań oceniających wpływ programów Phare na wzrost gospodarczy i poziom bezrobocia w Polsce w latach 90. XX w. Można jednak zauważyć ich wpływ na sytuację w poszczególnych obszarach. W szczególności dotyczy to województw zachodnich graniczących z Niemcami, beneficjentów Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC).

Dzięki realizacji programów, w które zaangażowane były środki Phare, zanotowano dostrzegalny postęp, w szczególności w:

- wyposażeniu infrastrukturalnym niektórych miast i wsi (infrastruktura drogowa, oczyszczalnie ścieków, systemy kanalizacji sanitarnej), w szczególności w województwach graniczących z Niemcami oraz województwach Polski południowo-wschodniej, gdzie koncentrowały się kolejno działania kilku programów rozwoju regionalnego Phare,
- poprawie infrastruktury przejść granicznych,
- dostarczeniu pomocy inwestycyjnej, szkoleniowej i doradczej dla małych i średnich firm w kilku restrukturyzowanych regionach i miastach, tj. Łódź, byłe województwo katowickie i inne (programy STRUDER, RAPID, STRUDER II, Program Rozwoju Regionalnego dla Warmii i Podkarpacia).

Szczególne znaczenie dla likwidacji skutków powodzi 1997 r. miał program Phare-Odbudowa, który dostarczył szybkiej i efektywnej pomocy dla społeczności poszkodowanych terenów Polski południowej i południowo-zachodniej.

Odczuwalne znaczenie uzupełniające dla działań podejmowanych ze środków krajowych miała również pomoc programu Phare dla racjonalizacji zatrudnienia w związku z programem restrukturyzacji górnictwa na Górnym Śląsku (program Inicjatywa).

Rozdział 3.3 Kierunki i efekty pomocy regionalnej w ramach realizacji Wstępnego Narodowego Planu Rozwoju w latach 2000–2003

Począwszy od roku 2000 w związku z postępem procesu akcesyjnego oraz kształtowaniem się nowego modelu polityki regionalnej w Polsce wzrósł poziom koordynacji pomiędzy działaniami inwestycyjnymi podejmowanymi w poszczególnych sektorach gospodarki a programami finansowanym ze źródeł UE oraz środków krajowych a także wolumen wydatków przeznaczonych na działania rozwojowe o charakterze strukturalnym, w tym bezpośrednio na realizację celów polityki regionalnej, zarówno po wprowadzeniu uzgodnionych w ramach Agendy 2000 instrumentów pomocy przedakcesyjnej, jak i środków krajowych udostępnianych od roku 2001 w jednolitym systemie kontraktów wojewódzkich.

Znaczenie pomocy UE dla polityki rozwoju regionalnego wzrosło po 2000 r. w wyniku wprowadzenia uzgodnionych w ramach Agendy 2000 instrumentów pomocy przedakcesyjnej. Oprócz funkcjonującego Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) pojawił się program Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) (zintegrowany rozwój regionalny), który obecnie ma kluczowe znaczenie dla realizacji polityki rozwoju regionalnego w Polsce. Pojawiły się także nowe programy Phare dotyczące rozwoju instytucjonalnego, wspierające zwiększanie potencjału administracyjnego polityki regionalnej na poziomie krajowym i regionalnym. Programy te zostały bezpośrednio zorientowane na przygotowania do akcesji i przyszłej absorpcji funduszy strukturalnych. Ich zainicjowanie zbiegło się w czasie z reformą organizacji terytorialnej kraju i powołaniem na szczeblu regionalnym samorządu odpowiedzialnego za programowanie rozwoju regionalnego w województwie. W tych warunkach można było zapoczątkować koordynację polityki regionalnej (w tym programów pomocowych rozwoju regionalnego Phare), nie tylko w układzie międzyregionalnym, ale także wewnątrz regionów.

Kierunki i wielkość środków przedakcesyjnych przeznaczonych na działania o charakterze strukturalnym określa Wstępny Narodowy Plan Rozwoju na lata 2000–2003¹¹ (WNPR). W szczególności służy on jako podstawa do programowania nowego programu Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) oraz tworzenia uproszczonych programów operacyjnych rozwoju regionalnego w poszczególnych województwach i wyłanianych na ich podstawie projektów.

Indykatywna suma środków zaangażowanych w realizację WNPR w latach 2000–2003 powinna sięgnąć około 3,5 mld euro, z czego 2,4 mld euro będzie pochodzić z dotacji UE przekazywanych w ramach programów przedakcesyjnych: Phare, SAPARD, ISPA.

W ramach programu Phare bezpośrednio do regionów skierowano środki z zasobów programu Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG), Program Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) oraz programu rozwoju instytucjonalnego. Stanowią one łącznie około 24% wszystkich środków UE obliczanych na około 600 mln euro średniorocznie. Blisko 25% całości środków przedakcesyjnych (tj. od 1,4 do ponad 1,6 mld euro), przeznaczonych na realizację WNPR, dystrybuowane jest w układzie regionalnym przez

¹¹ Komitet Integracji Europejskiej przyjął Wstępny Narodowy Plan Rozwoju na lata 2000–2002 w grudniu 1999 r., a następnie jego rozszerzenie obejmujące także rok 2003 w styczniu 2002 r.

regionalne programy operacyjne (program Phare Spójności Społecznej i Gospodarczej (Phare SSG) będący prekursorem Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz w ramach wspólnych dokumentów programujących Program Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) i działania pro-rozwojowe w ramach programu Phare Granica Wschodnia), a także w ramach programów wzmocnienia instytucjonalnego dotyczących przygotowań do funduszy strukturalnych.

Tabela 21. Alokacja środków przeznaczona na działania z zakresu spójności społeczno-gospodarczej w latach 2000–2003 na mieszkańca (w mln euro)

Województwo	Phare ogółem*		Phare ogółem na mieszkańca	
	w mln euro	w %	w euro	Polska=100
Dolnośląskie	67,1	7,7	22,6	100,3
Kujawsko-pomorskie	35,6	4,1	17,0	75,4
Lubelskie	128,2	14,7	57,4	255,3
Lubuskie	70,8	8,1	69,1	307,4
Łódzkie	43,2	5,0	16,3	72,6
Małopolskie	40,1	4,6	12,4	55,2
Mazowieckie	19,2	2,2	3,8	16,8
Opolskie	20,9	2,4	19,2	85,6
Podkarpackie	78,3	9,0	36,8	163,6
Podlaskie	82,5	9,5	67,5	300,3
Pomorskie	24,9	2,9	11,3	50,3
Śląskie	79,3	9,1	16,4	72,8
Świętokrzyskie	30,9	3,6	23,4	103,8
Warmińsko-mazurskie	59,4	6,8	40,4	179,8
Wielkopolskie	12,4	1,4	3,7	16,4
Zachodniopomorskie	76,4	8,8	44,1	196,0
Polska	869,0	100,0	22,5	100,0

* Przy założeniu przeznaczenia 170 mln euro na program Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) Phare 2003.

Phare ogółem obejmuje:

środki Wspólnoty Europejskiej na realizację programu spójności społeczno-gospodarczej CBC - środki Wspólnoty Europejskiej na realizację Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) oraz zintegrowanego programu granica wschodnia.

Największe środki w kwotach nominalnych alokowane są w województwach: lubelskim, podlaskim, śląskim, podkarpackim oraz lubuskim i zachodniopomorskim. Są to województwa o najniższym poziomie rozwoju gospodarczego w skali kraju, stanowiące tzw. „Ścianę Wschodnią” o wysokim udziale ludności rolniczej, niskim poziomie urbanizacji, przeżywające również problemy związane z restrukturyzacją przemysłu – w województwie śląskim oraz województwach na granicy zachodniej, będących najpoważniejszymi beneficjentami Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC).

W przeliczeniu na mieszkańca największymi beneficjentami WNPR w latach 2000–2003 są województwa: lubelskie, lubuskie, podkarpackie, podlaskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie.

Podrozdział 3.3.1 Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza 2000–2003 (Phare SSG)

Podstawowym zadaniem programu Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) jest zmniejszenie opóźnień i wyrównanie nierówności w poziomie rozwoju regionów

poprzez promowanie aktywności gospodarczej, programowanie tworzenia nowych miejsc pracy, rozwiązywanie problemów społecznych, a także rozwój infrastruktury działalności gospodarczej. Działania te powinny przyczyniać się do wzmocnienia spójności społeczno-gospodarczej Polski, zarówno wewnętrznej, jak również spójności w ramach przyszłej, poszerzonej Wspólnoty. Program ten jest także instrumentem służącym rozwinięciu zdolności Polski do przygotowania i wdrażania w przyszłości programów operacyjnych współfinansowanych przez fundusze strukturalne EFRR oraz EFS w ramach Celu 1 polityki strukturalnej UE.

Generalnymi kierunkami przeznaczenia środków w ramach programu Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) w latach 2000–2003 są:

- 1) wsparcie sektora produkcyjnego (małe i średnie przedsiębiorstwa);
- 2) wsparcie rozwoju zasobów ludzkich;
- 3) rozbudowa i modernizacja infrastruktury warunkującej prowadzenie działalności gospodarczej.

Z uwagi na ograniczone środki i zasady finansowania programu Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) nie było możliwe objęcie programem jednocześnie wszystkich województw. Przy podejmowaniu decyzji o objęciu w roku 2000 pierwszą edycją programu Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) województw Polski wschodniej oraz województwa śląskiego zdecydował niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego mierzony poziomem PKB na mieszkańca oraz w odniesieniu do województwa śląskiego – skala problemów społeczno-gospodarczych, wynikająca z prowadzonych programów restrukturyzacji sektorowej. Istotnym czynnikiem było także doświadczenie tych województw w realizacji zadań związanych z rozwojem regionalnym (w przypadku innych województw zaawansowanie procesu przygotowania instytucji i kadr było wówczas niskie), tzn. uczestnictwo w Specjalnym Programie Przygotowawczym do Funduszy Strukturalnych (Phare 1998) oraz w następującym po nim programie rozwoju regionalnego w ramach Phare 1999, które wspierały przygotowanie programów operacyjnych, w oparciu o pomoc przekazywaną w ramach porozumień bliźniaczych – *twinningu* (Phare 1998) oraz w postaci wsparcia technicznego (Phare 1999). Kolejna edycja Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) (Phare 2001) rozszerzyła zasięg pomocy o trzy nowe województwa przeżywające poważne problemy strukturalne (kujawsko-pomorskie, łódzkie oraz świętokrzyskie). W ramach edycji 2001 postanowiono realizować działania związane z rozwojem zasobów ludzkich oraz ze wspieraniem rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw we wszystkich województwach. Kolejna edycja Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) (Phare 2002) przyniosła dalsze rozszerzenie zasięgu terytorialnego programu. Objęto nią 13 województw, natomiast edycja Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) Phare 2003 SSG objęła już wszystkie województwa.

Podobnie jak w przypadku funduszy strukturalnych, programowanie w ramach Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) Phare SSG 2000 opiera się na przygotowanym przez każde województwo programie operacyjnym. W porównaniu z programami przygotowywanymi na potrzeby funduszy strukturalnych ma on jednak charakter uproszczony. Program operacyjny dla Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) wytyczając kierunki interwencji programu w danym województwie, jednocześnie określa jakie projekty uzyskają wsparcie z programu.

Łączna wysokość alokacji na Phare 2000 SSG – Phare 2003 SSG wynosi około 640 mln euro. Około 60% środków przeznaczonych jest na działania związane z rozwojem infrastruktury warunkującej prowadzenie działalności gospodarczej (infrastruktury

transportowej oraz ochrony środowiska), około 20% na rozwój zasobów ludzkich, a około 20% na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw.

Obok efektów rzeczowych do najistotniejszych rezultatów programu Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) zaliczyć można:

- znaczny wzrost umiejętności w zakresie programowania rozwoju regionalnego oraz przygotowania programów operacyjnych,
- wzrost świadomości zasad polityki regionalnej wśród potencjalnych beneficjentów,
- zdobycie praktycznych doświadczeń w zakresie efektywnego montażu środków.

Podrozdział 3.3.2 Program Współpracy Przygranicznej (Phare CBC)

Zadaniem Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) jest promowanie współpracy regionów przygranicznych z przyległymi regionami państw członkowskich Unii Europejskiej, a tym samym udzielanie regionom przygranicznym pomocy w przezwyciężaniu specyficznych problemów rozwojowych. Cele programu są zgodne z celami Inicjatywy Wspólnotowej – INTERREG działającej w krajach członkowskich. Program Phare CBC wspiera działania służące poprawie i rozwojowi infrastruktury (w tym transportowej) ochronie środowiska, rozwojowi turystyki, rozwojowi przedsiębiorczości i współpracy okołobiznesowej, a także inicjatywy w zakresie rozwoju zasobów ludzkich (edukacja, szkolenia). W ramach programu realizowany jest także fundusz małych projektów euroregionalnych.

W ramach Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) realizowane są następujące programy: Program Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) Polska – Niemcy, Polska – Czechy i Polska – Słowacja oraz Polska – Region Morza Bałtyckiego. Najwięcej środków alokowanych jest w każdej edycji na program Polska – Niemcy (średnio – około 44 mln euro). Łączne średnioroczne alokacje na Program CBC na wszystkich granicach wyniosły (łącznie z inwestycjami infrastrukturalnymi na granicy wschodniej) – 82 mln euro. Z tej kwoty ok. 60% środków przeznaczono na projekty infrastruktury transportowej (drogi i przejścia graniczne). Alokacje na program Polska – Czechy wynoszą 5 mln euro oraz Polska – Słowacja 4 mln euro, natomiast na program Polska – Region Morza Bałtyckiego – około 3 mln euro. Poza obszarami przygranicznymi Polski na granicy z Niemcami oraz rozbudową przejść granicznych na granicy wschodniej efekty rozwojowe działań Programu Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) dla poszczególnych regionów przygranicznych były znikome.

Podrozdział 3.3.3 Programy rozwoju instytucjonalnego

Wśród nowych priorytetów programu Phare przewidzianych w dokumencie „Nowa Orientacja Phare” znalazło się wzmocnienie administracji – zarówno centralnej, jak i regionalnej – oraz jej przygotowanie do działania w nowych warunkach prawa wspólnotowego (tzw. *institution building*). Wśród dziedzin objętych wsparciem znalazło się przygotowanie struktur administracji rządowej i samorządowej do uczestnictwa w polityce strukturalnej Unii Europejskiej. Głównym narzędziem wdrażania projektów rozwoju instytucjonalnego jest *twinning* (współpraca bliźniacza). W ramach Programu Phare 2000 Rozwój administracji polityki regionalnej wsparcie w przygotowaniu regionalnych programów operacyjnych Celu 1 otrzymało kolejnych 11 województw. Skutkiem tego wszystkie 16 województw zostało objęte wsparciem w ramach programu Phare. W ramach edycji Phare 2000 i 2001 realizowane były także działania służące kontroli finansowej funduszy pochodzących z Unii Europejskiej, zarówno na poziomie regionalnym, jak

i centralnym, przygotowaniom do koordynacji Podstaw Wsparcia Wspólnoty oraz do programowania i zarządzania EFS oraz EFRR.

Wsparcie z Phare 2002 i 2003 (część instytucjonalna) ukierunkowane jest przede wszystkim na przygotowanie przyszłych instytucji zarządzających (*managing authorities*) Podstawami Wsparcia Wspólnoty oraz poszczególnymi programami operacyjnymi, a także przygotowaniem projektów do inwestycji (*project pipeline*).

Rozdział 3.4 Realizacja kontraktów wojewódzkich 2001–2003

W roku 2000 weszła w życie cytowana wcześniej ustawa z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego. Wprowadziła ona nowy instrument wspierania rozwoju regionalnego w formie kontraktów wojewódzkich, zawieranych przez rząd z samorządami województw. Kontrakty wojewódzkie zawarto po raz pierwszy w czerwcu 2001 r., początkowo¹² na lata 2001–2002. Merytoryczną podstawę kontraktów wojewódzkich stanowiły: Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001–2006, przyjęta przez Radę Ministrów w formie uchwały w końcu 2000 r. i rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2000 r. w sprawie przyjęcia Programu wsparcia na lata 2001–2002 (Dz. U. Nr 122, poz. 1326, z późn. zm.¹³). Rozporządzenie utraciło moc z dniem 31.12.2003 r.

W ramach kontraktów samorządy wojewódzkie otrzymały z budżetu państwa dotacje na wsparcie realizacji zadań własnych, wynikających z wojewódzkich strategii i programów rozwoju, wpisujących się w cele i priorytety określone w strategicznych dokumentach rządowych. W obliczeniach dotyczących sumy dotacji z budżetu państwa uwzględniono również środki programów Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG) I Program Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) (Edycja 2001 i 2002) oraz towarzyszące im współfinansowanie z budżetu państwa. Kontraktami objęte zostały ukierunkowane regionalnie zadania „ministrów właściwych” w ramach ich własnych polityk sektorowych, które wspierają realizację celu generalnego polityki rozwoju regionalnego, tj. „tworzenia warunków wzmocnienia konkurencyjności całego kraju oraz poszczególnych regionów w stosunku do krajów i regionów europejskich”. Łącznie na realizację kontraktów w latach 2001–2003 przeznaczono z budżetu państwa blisko 4,5 mld zł, tj. około 1,1 mld euro. Oznacza to średnioroczne zasilanie rozwoju regionalnego z budżetu państwa (prawie wyłącznie infrastruktura techniczna i społeczna) kwotą około 450 mln euro, czyli ponad dwukrotnie wyższą niż łączne alokacje w tym okresie w ramach programów Program Współpracy Przygranicznej (Phare CBC) i Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (PHARE SSG). Realizacja kontraktów największe znaczenie będzie miała w latach 2001–2003 ze względu na dokończenie realizacji szeregu inwestycji z zakresu infrastruktury społecznej (szpitale) oraz inwestycji o charakterze regionalnym i lokalnym (drogi oraz infrastruktura ochrony środowiska).

Kontrakty wojewódzkie były pierwszą próbą zastosowania na tak dużą skalę wieloletniego planowania finansowego działań rozwojowych. Obszarem wsparcia polityki regionalnej został objęty cały kraj, lecz większe szanse na pozyskanie środków rozwojowych stopniowo, po zakończeniu realizacji szeregu inwestycji rozpoczętych w latach 80. i 90. XX w. (stanowiły one w 2001 r. 74% i w 2002 r. ponad 62% całego limitu środków) uzyskały,

¹² W roku 2002 rozszerzono funkcjonowanie kontraktów wojewódzkich zawartych na lata 2001–2002 na rok 2003.

¹³ Zmiany wymienionego rozporządzenia zostały ogłoszone w Dz. U. z 2001 r. Nr 39, poz. 460, z 2002 r. Nr 73, poz. 666 oraz z 2003 r. Nr 104, poz. 963.

zgodnie z założeniami polityki regionalnej państwa, obszary zagrożone marginalizacją ekonomiczną i społeczną, w tym w szczególności obszary wiejskie oraz obszary restrukturyzacji przemysłu. Włączenie do kontraktów środków „ministrów właściwych” było pierwszą próbą identyfikacji środków budżetu państwa, które faktycznie kierowane są na rozwój regionalny, a dotychczas były traktowane wyłącznie jako instrument polityki sektorowej. Dzięki uwzględnianiu środków przedakcesyjnych przy programowaniu i realizacji kontraktów wojewódzkich zainicjowano integrację działań podejmowanych w ramach programów zagranicznych i krajowych. Może to mieć duże znaczenie dla kształtowania zasad programowania i montażu finansowego po wejściu Polski do UE. Przyjęte w kontraktach procedury stały się bowiem ćwiczeniem logistycznym w zakresie systemu programowania, montażu finansowego, monitorowania, oceny i raportowania wydatkowania środków na rozwój regionalny – zbieżnym z regulacjami Unii Europejskiej w tym zakresie.

Dział IV

Strategia rozwoju regionalnego

Rozdział 4.1 Polskie regiony w Unii Europejskiej

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej tworzy nowe możliwości dla polityki regionalnej w Polsce. Atrakcyjność polskiej przestrzeni w konkurencji o nowe inwestycje i podwyższanie poziomu życia mieszkańców zostanie poddana bezprecedensowej w historii próbie. Sposób odpowiedzi na nowe wyzwania zależeć będzie od trzech podstawowych czynników:

- polityki makroekonomicznej i strukturalnej na poziomie ogólnokrajowym,
- strategii rozwoju wdrażanej na poziomie regionalnym,
- poprawy efektywności wykorzystania dostępnych zasobów na szczeblu ogólnokrajowym i regionalnym, m.in. poprzez dalszą decentralizację i dekoncentrację uprawnień władz publicznych.

Podrozdział 4.1.1 Mocne strony polskich regionów

Z punktu widzenia wyzwań wynikających z członkostwa w Unii Europejskiej struktura przestrzenna Polski charakteryzuje się następującymi korzystnymi cechami:

- niezbyt dużym zróżnicowaniem międzyregionalnym (na poziomie województw – NUTS II), porównywalnym ze średnim poziomem w Unii Europejskiej,
- policentryczną strukturą osadniczą i społeczno-gospodarczą Polski z kilkunastoma dominującymi i równomiernie rozmieszczonymi aglomeracjami miejskimi,
- koncentracją czynników modernizacji i dynamizacji gospodarki w dużych aglomeracjach, skupiających ośrodki badawczo-naukowe, najlepiej przygotowaną kadre, o relatywnie dobrych powiązaniach infrastrukturalnych i wykształconych instytucjach otoczenia biznesu. Szybki wzrost gospodarczy tych ośrodków oferuje możliwości efektywnego wykorzystania dostępnych w kraju zasobów (czynników działalności gospodarczej), przyczyniających się do wzmacniania konkurencyjności całej gospodarki, pod warunkiem zapewnienia odpowiedniej jakości powiązań infrastrukturalnych pomiędzy nimi a otoczeniem oraz zwiększeniem mobilności przestrzennej ludności,
- zaawansowaniem procesów restrukturyzacji w jednym z najbardziej problemowych regionów Europy – Górnym Śląsku,
- korzystną strukturą demograficzną – stosunkowo wysoką liczbą ludzi młodych, podwyższających swoje kwalifikacje zawodowe,
- podwojeniem w ostatnim okresie liczby studentów w szkołach wyższych oraz kształtowaniem się zdecentralizowanego modelu rozwoju placówek szkolnictwa wyższego, poprawiającego dostępność do edukacji dla młodzieży z obszarów wiejskich i małych miast,
- rozwojem sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzrostem przedsiębiorczości występującym praktycznie we wszystkich regionach Polski oraz, w szczególności, dążeniem do realizacji rządowego programu „Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca”,

- względnie zrównoważonym rozkładem przestrzennym walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, co zapewnia stosunkowo łatwy dostęp mieszkańców do dobrej jakości środowiska naturalnego i rozwoju turystyki,
- występowaniem na znacznych obszarach Polski zasobów naturalnych mogących stanowić istotny czynnik wzrostu konkurencyjności regionów (wody, lasy, energia geotermiczna, biopaliwa),
- rosnącym udziałem polskich regionów we współpracy międzynarodowej na terenach przygranicznych (euroregiony), w wymiarze regionalnym (region Morza Bałtyckiego), jak również poprzez bezpośrednie bilateralne kontakty z regionami krajów europejskich, zjawisko to zwiększa możliwości promocji inwestycji i transferu know-how,
- wprowadzeniem w roku 1999 zdecentralizowanego trójszczeblowego modelu terytorialnej organizacji państwa i stopniową decentralizacją finansów publicznych oraz przenoszeniem funkcji programowania i zarządzania na poziom wojewódzki, co tworzy mocne podstawy do zwiększania partnerstwa, efektywności i skuteczności prowadzenia polityki rozwoju w interesie społeczeństw lokalnych i regionalnych, wykazujących wzrastającą aktywność w sferze tej polityki.

Podrozdział 4.1.2 Słabe strony polskich regionów

Z perspektywy członkostwa w Unii Europejskiej za negatywne cechy struktury przestrzennej Polski należy uznać:

- niski poziom PKB na mieszkańca we wszystkich regionach w relacji do UE, według siły nabywczej (ppp) poziom ten wynosi w zaokrągleniu 40%, natomiast według kursu walut – prawie o połowę mniej: PKB na mieszkańca w najsilniejszym województwie – mazowieckim sięga zaledwie 57% średniej UE,
- najslabsze ekonomicznie regiony Polski znajdują się na ostatnich pozycjach w zestawieniach Eurostatu, ilustrujących różnicowania międzyregionalne w krajach UE i w dwunastce krajów stowarzyszonych; województwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie i warmińsko-mazurskie zajmowały miejsce w ostatniej dziesiątce,
- wpływający na niski poziom PKB na mieszkańca i konkurencyjność regionów duży odsetek ludności zatrudnionej w rolnictwie (najwyższy w skali całej Unii Europejskiej w województwach Polski wschodniej) z jednoczesnym niskim poziomem wartości dodanej brutto (WDB) na zatrudnionego w tym sektorze,
- niski poziom edukacji i niski udział w kontynuowaniu edukacji i szkoleń, w szczególności na obszarach wiejskich,
- ukryte bezrobocie, w szczególności na obszarach wiejskich,
- niski poziom jakości usług medycznych, w szczególności na obszarach wiejskich i w małych miastach, związany z ograniczonym dostępem do usług medycznych i niewystarczającą jakością sprzętu w szpitalach i lokalnych centrach medycznych,
- brak odpowiedniej infrastruktury sportowej, w szczególności w małych miastach i na obszarach wiejskich, jak również niską jakość wyposażenia sportowego w szkołach, co ogranicza fizyczna aktywność populacji,

- wzrost różnicowań przestrzennych w skali subregionalnej i lokalnej, będący m.in. wynikiem ograniczenia mobilności przestrzennej mieszkańców oraz braku poprawy jakości powiązań infrastrukturalnych pomiędzy ośrodkami wzrostu a ich zapleczem; procesy rozwojowe lat 90. XX w. wywołały koncentrację wzrostu w ograniczonej liczbie ośrodków aglomeracyjnych, co powoduje wzrost różnicowań wewnątrz województw (pomiędzy poszczególnymi gminami i powiatami w zakresie poziomu PKB, stopy bezrobocia, wyposażenia infrastrukturalnego, czy jakości siły roboczej),
- występowanie obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją i wyłączeniem z procesów rozwojowych (w tym – obszarów o dużym odsetku ludności rolniczej i niskim wskaźniku urbanizacji oraz starych okręgów przemysłowych, zdegradowanych społecznie i ekonomicznie dzielnic miast, zwłaszcza monokultury przemysłowej),
- małą atrakcyjność inwestycyjną znacznej liczby obszarów zdegradowanych w wyniku działalności przemysłu (również poza obszarami starych okręgów przemysłowych) oraz stacjonowania wojsk, a także degradacji obiektów mieszkaniowych, społecznych i zabytkowych w wielu miastach; w największym nasileniu problemy te występują na obszarach polski północnej, Dolnego i Górnego Śląska,
- najwyższy procentowo przyrost zasobów pracy na obszarach o najniższym potencjale adaptacyjnym i poziomie konkurencyjności, rozproszenie wiejskiej sieci osadniczej, co podraża koszty rozwoju infrastruktury publicznej,
- niską jakość połączeń infrastrukturalnych włączających polskie regiony w systemy europejskie (przede wszystkim infrastruktura transportu lotniczego, drogowego, kolejowego i teleinformatyczna),
- niski poziom transportu miejskiego w aglomeracjach,
- niską jakość międzyregionalnych i wewnątrzregionalnych powiązań infrastrukturalnych,
- niską innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw spowodowaną ograniczonym dostępem do kapitału oraz niską internacjonalizacją ich działalności,
- niewystarczającą ilość i jakość infrastruktury ochrony środowiska, w szczególności w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, a także infrastruktury ochrony powietrza i ochrony przed hałasem; problem występuje punktowo w miastach na obszarze całej Polski oraz na przeważającej części obszarów wiejskich w szczególności Polski centralnej, wschodniej i południowo-wschodniej,
- niskie zaawansowanie regionów w tworzeniu społeczeństwa informacyjnego (infrastruktura, edukacja, udział przedsiębiorstw i instytucje wspierające) oraz znaczne różnicowanie międzyregionalne i wewnątrzregionalne; rozproszenie wiejskiej sieci osadniczej oraz niski poziom edukacji stanowi barierę możliwości włączenia w proces budowy społeczeństwa informacyjnego znacznego odsetka ludności Polski zamieszkującej tereny wiejskie.

Podrozdział 4.1.3 Szanse rozwoju polskich regionów

Szanse rozwoju mają wszystkie polskie regiony. Wynikają one z następujących czynników:

- Korzystnych uwarunkowań geopolitycznych, a w szczególności:
 - akcesji Polski do UE, otwierającej możliwości aktywizacji międzynarodowej, wymiany kapitału, towarów, usług i zasobów pracy,
 - tranzytowego położenia Polski w Europie w relacjach wschód–zachód i północ–południe,
 - dobrych warunków do aktywizacji współpracy transgranicznej z krajami sąsiedzkimi, niekandydującymi do UE (Białoruś, Rosja, Ukraina).
- Założeń polskiej polityki rozwojowej, a w szczególności:
 - stymulowania wysokiego tempa wzrostu PKB; osiągnięcie tego celu w dłuższym okresie wymaga uczestnictwa wszystkich regionów,
 - poprawy umiejętności i kwalifikacji zasobów ludzkich obecnych na rynku pracy,
 - wzmocnienia zdolności planowania i koordynacji rozwojem zasobów ludzkich na poziomie regionalnym i lokalnym,
 - dążenia do wdrożenia Regionalnych Strategii Innowacyjnych,
 - umocnienia równowagi w strefie finansów publicznych, wyrażającej się niską inflacją, ograniczeniem długu publicznego i deficytu budżetowego oraz zmniejszeniem nierównowagi w bilansie płatniczym z zagranicą; jest to niezbędny warunek skumulowania środków krajowych na wspieranie rozwoju regionalnego w powiązaniu ze środkami pomocowymi UE,
 - konsekwentnej decentralizacji władzy publicznej i systemu finansów publicznych, co sprzyjać będzie wzrostowi efektywności gospodarowania środkami w regionach.
- Cech struktury gospodarczej i przestrzennej kraju i obiektywnie uwarunkowanych procesów jej przekształceń, a w szczególności:
 - policentrycznego charakteru i umiarkowanego stopnia koncentracji sieci osadniczej i aktywności gospodarczej; utrzymanie i wzmocnianie tych cech pozwoli na aktywny udział wszystkich regionów w procesach rozwoju kraju,
 - wyraźnego awansu Warszawy w systemie europoli, co stwarza perspektywy aktywizacji nie tylko metropolii, lecz także Mazowsza i całego kraju,
 - kształtującego się w ostatnich latach zdecentralizowanego modelu szkolnictwa wyższego, zwiększającego dostępność do edukacji młodzieży z obszarów wiejskich i z małych miast, a w efekcie – zwiększającego potencjalną ruchliwość przestrzenną tej młodzieży.
- Specyficznych cech, zasobów i predyspozycji poszczególnych regionów, subregionów, powiatów, miast i gmin, identyfikowanych w województwach i stanowiących bazę dla wewnątrzregionalnej polityki rozwoju. W szczególności chodzi tu o:

- wykorzystanie zróżnicowanych, szczególnie cennych w skali europejskiej walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego dla rozwoju turystyki,
- wykorzystanie położenia przygranicznego dla aktywizacji w skali regionalnej i lokalnej regionów, miast i gmin we wschodniej i południowo-wschodniej części kraju,
- wykorzystanie położenia nadmorskiego regionów, miast i gmin do efektywnej współpracy w ramach programu Wizje i Strategie Wokół Bałtyku (Vision and Strategic around the Baltic Sea - VASAB), mającego na celu zrównoważony rozwój regionu Morza Bałtyckiego,
- wykorzystanie warunków lokalnych i regionalnych dla rozwoju turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego.

Wykorzystanie zidentyfikowanych szans rozwoju polskich regionów wymagać będzie skoordynowanego działania na poziomie ogólnokrajowym, regionalnym i lokalnym w układach sektorowych i problemowych, a także efektywnego wsparcia logistycznego i finansowego ze strony Unii Europejskiej.

Podrozdział 4.1.4 Zagrożenia rozwoju polskich regionów

Wśród zagrożeń rozwoju polskich regionów można wyróżnić:

- Niekorzystne, niezależne od Polski zmiany uwarunkowań geopolitycznych, a wśród nich:
 - wzmaganie się konfliktów w skali globalnej, osłabiające koniunkturę i intensywność wymiany międzynarodowej,
 - wprowadzenie wiz dla obywateli Białorusi, Rosji i Ukrainy grożące zahamowaniem rozwoju współpracy gospodarczej, zwłaszcza na poziomie małych i średnich przedsiębiorstw oraz niekorzystnie wpływających na współpracę przy i transgraniczną.
- Niepowodzenia programów rozwoju i restrukturyzacji polskiej gospodarki, a w szczególności:
 - zahamowanie procesów decentralizacji finansów publicznych, co może obniżyć efektywność wykorzystania środków przeznaczonych na rozwój regionalny,
 - utrwalenie nieefektywnych społecznie i gospodarczo regionów (przerost sektora I, głównie rolnictwa oraz przemysłów tradycyjnych, niedorozwój budownictwa i usług rynkowych), co przyczynia się do obniżenia tempa wzrostu PKB i dochodów ludności,
 - brak postępu w restrukturyzacji wielkich, państwowych przedsiębiorstw, powodowany oporem sił politycznych i związków zawodowych,
 - zbyt powolny proces modernizacji i rozbudowy infrastruktury transportowej, szczególnie w tzw. korytarzach europejskich, co może ograniczyć korzyści wynikające z tranzytowego położenia Polski oraz ograniczyć korzyści dla transportu wewnętrznego,

- brak postępu w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich, skutkujący m.in. dalszym spadkiem dochodów dużej liczby ludności rolniczej,
 - zahamowanie migracji zawodowych i przestrzennych wywołane przez nieefektywny system pomocy społecznej,
 - emigrację ludzi wykształconych i wysoko wykwalifikowanych.
- Brak postępu w sprawności prowadzenia systemu instytucjonalnego dla polityki rozwoju regionalnego, w szczególności w jego dostosowaniu do wymogów funduszy strukturalnych, a przede wszystkim:
 - brak jasnej wykładni polityki regionalnej państwa, skoordynowanej z polityką rozwoju poszczególnych województw,
 - utrwalenie wyraźnej dysproporcji między zadaniami samorządu regionalnego i lokalnego a dochodami własnymi tych samorządów,
 - brak skutecznych rozwiązań umożliwiających udział w finansowaniu kosztów programów i projektów realizowanych z udziałem środków pomocowych UE,
 - niedostatek kadr (ilościowy i jakościowy) w systemie zarządzania rozwojem regionalnym na poziomie krajowym i wojewódzkim,
 - niedorozwój instytucji wsparcia biznesu w sferze postępu technicznego i technologicznego, informatyzacji, a także – ułatwiających przełamywanie barier finansowych rozwoju firm, szczególnie sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

Rozdział 4.2 Cele polityki regionalnej państwa w okresie realizacji Narodowego Planu Rozwoju 2004–2006

Określenie celu polityki rozwoju regionalnego w Polsce oraz zakresu i kryteriów jego wspierania przez państwo było w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku przedmiotem wielu analiz, projekcji i dyskusji. Poglądy polityków, ekspertów oraz partnerów społecznych oscylowały pomiędzy opcją neoliberalną, ograniczającą praktycznie interwencję państwa w tej sferze do przypadków szczególnych, a klasycznym podejściem wyrównawczym, optującym na rzecz wspierania „najsłabszych ze słabych”. Przesłanki, które posłużyły do wypracowania rozwiązania między tymi skrajnościami, zostały zidentyfikowane i przeanalizowane już w pracach polsko-„unijnego” Zespołu Zadaniowego ds. Rozwoju Regionalnego Polski w 1996 r. Główne z nich przedstawiają się następująco:

- Skala zróżnicowań międzyregionalnych w Polsce jest podobna jak w UE, zróżnicowania te nie są więc kluczowym problemem polityki regionalnej. Jest nim natomiast relatywnie niski poziom rozwoju ekonomicznego kraju jako całości oraz wszystkich regionów. Ważne jest więc przede wszystkim tworzenie warunków stymulujących rozwój kraju i wszystkich regionów, bazując głównie na specyficznych dla każdego z nich czynnikach endogenicznych;
- Struktura gospodarcza, społeczna i przestrzenna Polski, ilustrowana relacjami „wieś–miasto”, czy „rolnictwo–pozarolnicze sektory gospodarki” wykazuje cechy zbliżone do większości rozwiniętych krajów europejskich na przełomie pięćdziesiątych i sześćdziesiątych lat ubiegłego stulecia. Interwencyjna polityka państwa wobec regionów słabo zurbanizowanych i zdominowanych przez nieefektywne rolnictwo nie

może utrwać tej archaicznej struktury, lecz powinna sprzyjać jej unowocześnianiu. Mało prawdopodobne, a przy tym nieefektywne byłoby więc „zamrożenie” obecnej struktury przestrzennej potencjału demograficznego. Przeciwnie, polityka rozwoju regionalnego powinna zmierzać do takiej alokacji tego potencjału, aby tworzyć wszystkim Polakom możliwość aktywnego i efektywnego uczestnictwa w procesach rozwoju i modernizacji kraju;

- Liczne enklawy, szczególnie zagrożone trwałą marginalizacją i wykluczeniem społecznym, wymagają zastosowania instrumentów wsparcia ukierunkowanego przede wszystkim na poprawę jakościowych cech zasobów ludzkich, tak aby zwiększyć zawodową i przestrzenną mobilność tych zasobów. Aktywizacja gospodarcza tych obszarów, choć niewątpliwie pożądana, nie powinna polegać na opłacaniu pieniędzmi podatników nieefektywnej alokacji kapitału – publicznego, czy prywatnego;
- Osiągnięcie wysokiej i trwałej dynamiki rozwoju kraju wymagać będzie wykorzystania nie tylko najbardziej dostępnych czynników, lecz także czynników o charakterze potencjalnym, o dłuższym okresie zwrotu nakładów. W ujęciu przestrzennym oznacza to, że nie można bazować wyłącznie na kilku aglomeracjach – „lokomotywach wzrostu”, lecz trzeba tworzyć warunki (infrastruktura, zasoby ludzkie, zdolność do absorpcji środków wsparcia) dla aktywizowania także innych ośrodków i regionów.

Wyważenie właściwych proporcji między wyżej przedstawionymi przesłankami dla wyboru generalnego celu polityki rozwoju regionalnego musi uwzględniać fakt, iż polityka ta jest i będzie integralnym elementem polityki strukturalnej. Jeżeli więc celem polityki strukturalnej w Polsce jest wzrost konkurencyjności gospodarki, to wpływ na realizację tego celu wybija się jako podstawowe kryterium oceny wszelkich polityk sektorowych, do których zalicza się także politykę regionalną. Jednocześnie każda polityka sektorowa musi przyczyniać się do realizacji strategicznego celu Unii Europejskiej, którym jest osiągnięcie trwałej spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej wszystkich krajów członkowskich.

Wypadkową tych przesłanek jest sposób sformułowania strategicznego celu Narodowego Planu Rozwoju 2004–2006. Jest nim rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia i osiągnięcie spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską na poziomie regionalnym i krajowym. Realizacja celu strategicznego NPR, jak również ogólnego celu Podstaw Wsparcia Wspólnoty 2004 – 2006 odbywać się będzie poprzez cele cząstkowe, tj.:

1. Wspomaganie osiągnięcia i utrzymania w dłuższym okresie wysokiego wzrostu PKB. Realizacja tego celu powinna w szczególności doprowadzić do równowagi makroekonomicznej i stabilizacji finansowej oraz utrwalenia tendencji do spadku inflacji i deficytu budżetowego;
2. Zwiększanie poziomu zatrudnienia i wykształcenia. Realizacja tego celu powinna sprzyjać wdrożeniu mechanizmów obniżania kosztów pracy oraz zwiększania elastyczności i mobilności przestrzennej i zawodowej pracowników a także poprawie dostępu do wykształcenia na poziomie wyższym i średnim;
3. Włączenie Polski w europejskie sieci infrastruktury transportowej i informacyjnej. Cel ten przyczyni się do poprawy jakości infrastruktury transportowej, środowiskowej i społecznej, a jego wynikiem będzie włączenie Polski w system gospodarki europejskiej;

4. Intensyfikacja procesu zwiększenia w strukturze gospodarki udziału sektorów o wysokiej wartości dodanej, rozwój technologii społeczeństwa informacyjnego. Realizacja tego celu cząstkowego będzie polegała na kontynuowaniu procesów restrukturyzacji i wspomaganiu najbardziej efektywnego zatrudnienia, co będzie się odbywać m.in. poprzez zwiększenie nakładów na sferę naukowo-badawczą oraz rozwijanie technologii społeczeństwa informacyjnego jako podstawy do intensyfikacji zmian strukturalnych i zapewnienia konkurencyjności polskiej gospodarki w dłuższej perspektywie czasu;
5. Wspomaganie udziału w procesach rozwojowych i modernizacyjnych wszystkich regionów i grup społecznych w Polsce. Realizacja tego celu będzie polegała na prowadzeniu przez państwo aktywnej i kompleksowej polityki regionalnej, jak również wspomagania procesu integracji zawodowej i społecznej grup zagrożonych marginalizacją, przyczyniając się do zredukowania nierówności społecznych występujących na obszarze całego kraju.

Cele cząstkowe mają charakter horyzontalny – realizacja wszystkich działań w ramach NPR powinna przyczyniać się do ich osiągnięcia, przy równoczesnym zachowaniu równości szans kobiet i mężczyzn oraz walorów środowiska przyrodniczego i rozwoju jego ochrony.

Polityka regionalna państwa w kontekście realizacji Narodowego Planu Rozwoju musi zmierzać do osiągnięcia wyznaczonych celów stawianych przed całą gospodarką polską w perspektywie akcesji Polski do Unii Europejskiej. Zgodnie z celami europejskiej polityki spójności społeczno-gospodarczej na pierwszy plan wysuwa się problem zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego i budowy siły konkurencyjnej polskich regionów w stosunku do regionów europejskich a więc oddziaływanie w pierwszym rzędzie na wzrost i maksymalizację wzrostu gospodarczego.

Przebieg procesów rozwojowych oraz analiza nowych czynników rozwojowych decydujących o sile konkurencyjności gospodarki, takich jak dostęp do innowacji, lokalizacje korporacji międzynarodowych i instytucji finansowych, a także kwalifikacje siły roboczej i nowoczesna infrastruktura transportowa wskazują, że proces pogłębiania się różnicowań międzyregionalnych w wyniku wejścia Polski do Unii Europejskiej może ulec przyśpieszeniu i spowodować pozostawienie pewnych obszarów poza głównym nurtem procesów rozwojowych. W związku z tym równoległym zadaniem polityki regionalnej musi być podejmowanie realizacji programów restrukturyzacyjnych adresowanych do obszarów wiejskich, obszarów występowania przemysłów tradycyjnych oraz miast tracących dotychczasowe podstawy rozwoju w celu minimalizowania zagrożeń wynikających z koncentracji przestrzennej zjawisk marginalizacji i degradacji społecznej i gospodarczej.

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR) będzie w latach 2004–2006 najważniejszym instrumentem realizującym powyżej sformułowane zadania.

Cel strategiczny Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na lata 2004–2006 formułowany z tej perspektywy określa się następująco: *Tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności regionów oraz przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów w taki sposób, aby sprzyjać długofalowemu rozwojowi gospodarczemu kraju, jego spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej oraz integracji z Unią Europejską.*

Cel ten został sformułowany w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2001–2006 i jest podstawą prowadzenia i koordynacji w tym okresie wszystkich działań podejmowanych w ramach polityki rozwoju regionalnego oraz w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004–2006 i Podstaw Wsparcia Wspólnoty 2004 – 2006.

Realizacja celów ZPORR przyczyni się do osiągnięcia celu ogólnego PWW na lata 2004–2006, ujętego jako rozwój konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej zatrudnienie, wzrost i poprawę spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.

Priorytety i działania ZPORR zostały wybrane na podstawie kryteriów wynikających z dwóch filarów strategii PWW – wysokiego i zrównoważonego rozwoju oraz wzrostu zatrudnienia. Wybrane osie rozwoju dla funduszy strukturalnych, wewnątrznie powiązane i wzajemnie się wspomagające, to:

- Pobudzenie wzrostu i zwiększenie zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw;
- Rozwój kapitału ludzkiego,
- Poprawa infrastruktury przyczyniającej się do wyższego wzrostu gospodarczego i wyższej stopy życiowej,
- Poprawa warunków rozwoju regionalnego włącznie z rozwojem obszarów wiejskich.

Działania realizowane w ramach ZPORR wdrażają czwartą oś PWW dotyczącą poprawy warunków rozwoju regionalnego, włącznie z rozwojem obszarów wiejskich.

ZPORR przyczyni się również do realizacji dwóch innych osi:

- drugiej osi PWW dotyczącej rozwoju kapitału ludzkiego,
- trzeciej osi PWW dotyczącej poprawy infrastruktury przyczyniającej się do wyższego wzrostu gospodarczego i wyższej stopy życiowej.

Wzrost konkurencyjności należy rozumieć jako oddziaływanie na zmiany struktury gospodarczej i poprawę sytuacji wszystkich regionów w Polsce względem regionów europejskich, w zakresie produktywności gospodarki, wydajności pracy, tworzenia i absorpcji innowacji, wykształcenia mieszkańców, dochodów ludności oraz ilości i jakości infrastruktury technicznej, a więc tych czynników, które decydują obecnie o sile gospodarek państw i regionów. Głównymi kierunkami tworzenia warunków dla wzrostu konkurencyjności regionów jest wzmacnianie potencjału rozwojowego ośrodków wzrostu, zwiększanie poziomu edukacji oraz konkurencyjności regionalnych firm poprzez:

- rozbudowę i modernizację regionalnej infrastruktury:
 - transportowej,
 - ochrony środowiska,
 - społecznej, w tym w szczególności obiektów szkolnictwa wyższego i systemu ochrony zdrowia.
- rozwój społeczeństwa informacyjnego, wspomaganie rozwoju regionalnych systemów badawczo-rozwojowych i innowacyjnych oraz potencjału regionów w zakresie usług turystycznych;
- wzmocnienie systemu edukacji, szkoleń i usług doradczych przygotowujących mieszkańców regionów do przewidywanych potrzeb przyszłego rynku pracy.

Podstawowym, kompleksowym miernikiem wzrostu konkurencyjności polskich regionów będzie tempo wzrostu poziomu PKB na mieszkańca poszczególnych województw w Polsce w stosunku do średniej UE.

Przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów (wyszczególnione w celach ZPORR) należy rozumieć jako podjęcie działań interwencyjnych w ograniczonej liczbie i przestrzennie grupie obszarów:

- wiejskich;
- restrukturyzowanych (włącznie z obszarami koncentracji przemysłów tradycyjnych);
- degradacji społeczno-ekonomicznej przestrzeni miejskiej, przemysłowej i powojskowej,

o najmniejszych możliwościach rozwojowych oraz najtrudniejszej sytuacji społeczno-gospodarczej. Odbywać się to będzie poprzez:

- zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej bezrobotnych i potencjalnie bezrobotnych poprzez dostarczanie systemu szkoleń, przekwalifikowań i grantów na rozpoczęcie działalności gospodarczej;
- wsparcie rozbudowy infrastruktury wspomagającej bezpośrednio inwestycje przedsiębiorstw na danym obszarze, dywersyfikację działalności gospodarczej, w tym rozszerzanie zatrudnienia w usługach turystycznych i innych;
- bezpośrednią pomoc finansową, szkoleniową i doradczą dla ludzi pracujących w sektorze rolnym, restrukturyzowanym i w przemyśle tradycyjnym, zamierzających rozpocząć własną działalność gospodarczą;
- wsparcie finansowe i doradcze dla mikroprzedsiębiorstw działających nie dłużej niż 3 lata;
- pomoc dla renowacji i zmiany przeznaczenia zdegradowanych środowiskowo i urbanistycznie miast oraz obszarów przemysłowych, powojskowych;
- pomoc w dywersyfikacji działalności gospodarczej na terenach wiejskich;
- lokalną infrastrukturę społeczną, w szczególności system szkolnictwa i ochrony zdrowia.

Miernikiem powodzenia polityki rozwoju regionalnego w tym zakresie będzie niedopuszczenie do znaczącego wzrostu zróżnicowania w układzie województw i w odniesieniu do obszarów objętych programami restrukturyzacyjnymi, poziomu PKB na mieszkańca oraz poprawa względem średniej krajowej wartości podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych, w pierwszym rzędzie stopy bezrobocia, poziomu wykształcenia oraz wyposażenia infrastrukturalnego.

Zmierzając do realizacji strategicznego celu polityki rozwoju regionalnego państwa, ZPORR sprzyjać będzie wzrostowi gospodarczemu, przekształceniom strukturalnym regionów, wzrostowi urbanizacji, zwiększaniu mobilności przestrzennej ludności oraz zwiększaniu poziomu wiedzy i dostępu do najnowocześniejszych technologii społeczeństwa i podmiotów gospodarczych.

Powodzenie interwencji publicznej w procesy rozwojowe regionów jest uzależnione od bardzo wielu czynników, niekiedy trudnych do wyodrębnienia i kwantyfikacji. Monitorowanie przebiegu i ocena efektów interwencji w ramach ZPORR będzie oparte na oficjalnych danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz Eurostatu i będzie przebiegało na zasadach opisanych w rozdziale 8.

Rozdział 4.3 Założenia i zasady realizacji Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego

Strategia rozwoju regionalnego Polski zakłada efektywne wykorzystanie szans wynikających z członkostwa w Unii Europejskiej, koordynację działań sektorowych i odpowiednie ukierunkowanie interwencji publicznej w przebieg procesów rozwojowych poszczególnych województw w dostosowaniu do ich struktury społeczno-gospodarczej, potrzeb modernizacyjnych, celów regionalnej strategii rozwojowej i faktycznej zdolności absorpcyjnej.

Podobnie jak w przypadku realizacji NPR i PWW oraz sektorowych programów operacyjnych, warunek powodzenia tej strategii zależy od tworzenia na poziomie krajowym odpowiednich warunków makroekonomicznych dla wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy.

Ramy programowe ZPORR zostały określone we współpracy z samorządami województw, a zaproponowane priorytety i działania, w szczególności priorytet I i II realizowane będą horyzontalnie na terenie całego kraju. Priorytet III odnoszący się do rozwoju lokalnego będzie miał charakter lokalny, a realizowane w jego ramach działania będą skierowane do ograniczonych przestrzennie obszarów wiejskich, obszarów występowania przemysłów tradycyjnych oraz miast, dzielnic miast zdegradowanych, terenów poprzemysłowych i powojkowych oraz do nowo utworzonych mikroprzedsiębiorstw, tj. takich działających nie dłużej niż 3 lata. W ten sposób projekty realizowane w ramach poszczególnych działań wybierane są zgodnie zarówno z celami polityki regionalnej państwa określonymi w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2001-2006, jak i celami wojewódzkich strategii rozwoju, które zostały przygotowane i zatwierdzone we wszystkich województwach. Od roku 2001 strategię te są podstawą realizacji kontraktów wojewódzkich – umów pomiędzy rządem i samorządami województw dotyczących wspólnej realizacji działań rozwojowych w województwach.

W pierwszym okresie członkostwa Polski w Unii Europejskiej szczególna uwaga będzie poświęcona wzmocnieniu zdolności absorpcyjnej do programowania i zarządzania funduszami strukturalnymi na poziomie krajowym i regionalnym. Temu celowi służy, m.in. możliwość realokacji planowanych środków finansowych przez instytucję zarządzającą (Ministerstwo Gospodarki i Pracy) w obrębie ustalonych priorytetów i działań pomiędzy województwami w przypadku wystąpienia trudności implementacyjnych. Wprowadzenie elementu konkurencji pomiędzy projektami zwiększa znaczenie jakości prowadzonych przygotowań do realizacji projektów dla zainteresowanych regionów oraz jednocześnie nakłada na Ministerstwo Gospodarki i Pracy konieczność bardzo wnikliwego i efektywnego wdrożenia systemu monitorowania przebiegu realizacji priorytetów i działań ZPORR w poszczególnych województwach.

Osiągnięcie zakładanych celów polityki regionalnej wymaga zintegrowanego oddziaływania na wiele wzajemnie powiązanych elementów struktury społeczno-gospodarczej regionów: przedsiębiorstw, w tym w szczególności małych i średnich, infrastruktury, w tym przede wszystkim transportowej i ochrony środowiska oraz zasobów ludzkich. Środki finansowe, które będą przeznaczone na wspomaganie osiągnięcia wyznaczonych celów, pochodzą z budżetu Unii Europejskiej (fundusze strukturalne: EFRR oraz EFS) oraz krajowych środków publicznych (budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, pozabudżetowych funduszy celowych) i środków prywatnych. Podstawową zasadą ich wydatkowania będzie efektywność ekonomiczna oraz udowodniony w ocenie *ex ante* pozytywny wpływ danego projektu na osiągnięcie celów ZPORR.

Wszystkie podejmowane w ramach ZPORR działania będą realizowane przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju, ochrony i poprawy stanu środowiska oraz promowania równości pomiędzy mężczyznami i kobietami.

Realizacja ZPORR będzie podporządkowana zasadom polityki spójności społeczno-gospodarczej UE oraz wymogom wynikającym z prawa polskiego.

Zasada programowania

Na szczeblu krajowym i wojewódzkim polityka rozwoju regionalnego jest prowadzona w oparciu o wieloletnie strategie, programy i plany rozwojowe, a tam, gdzie jest to uzasadnione potrzebami społeczności lokalnych – na poziomie subregionalnym (powiatów lub ich grup), w oparciu o programy restrukturyzacji oraz programy rozwoju lokalnego. Programowanie rozwoju regionalnego ma charakter kompleksowy i komplementarny, co wymusza ścisłą koordynację procesu programowania na szczeblu centralnym (Minister Gospodarki i Pracy), jak i regionalnym (zarząd województwa). Koordynacja dotyczy zarówno działań podejmowanych w ramach polityki regionalnej, jak i działań związanych z realizacją poszczególnych polityk strukturalnych (sektorowych), które wywołują skutki przestrzenne.

Zasada koncentracji

Biorąc pod uwagę ograniczoną ilość środków finansowych, polityka rozwoju regionalnego państwa koncentruje działania interwencyjne w regionach zgodnie ze zdefiniowanym geograficznie terytorium (obszary wsparcia) oraz ustala hierarchię priorytetów odpowiadającą ważności sformułowanych celów, przypisując im odpowiednie wielkości wsparcia finansowego. Stosowanie zasady koncentracji wyraża się także poprzez różnicowanie – w zależności od typu beneficjentów pomocy – maksymalnego udziału pomocy publicznej dla inwestycji przedsiębiorców oraz maksymalnego dofinansowania przedsięwzięć samorządów z zasobów funduszy strukturalnych i budżetu państwa.

Indykatoryjna alokacja środków ZPPOR przeznaczonych na realizację polityki rozwoju regionalnego obejmuje wszystkie województwa, lecz preferuje obszary o najmniej korzystnych warunkach rozwojowych (najniższym poziomie PKB na mieszkańca oraz najwyższym poziomie bezrobocia strukturalnego), obszary restrukturyzacji przemysłów tradycyjnych i rolnictwa oraz obszary przygraniczne, warunkując jednak ich dostępność spełnieniem reguł efektywności ekonomicznej.

Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności wszystkich województw będzie osiąganego głównie poprzez koordynację polityk horyzontalnych, sformułowanych w innych sektorowych programach operacyjnych.

Zasada dodatkowości

Stosowanie zasady dodatkowości w odniesieniu do polityki regionalnej zapewni, że wysokość krajowych wydatków publicznych na bezpośrednią realizację jej celów nie będzie ulegać zmniejszeniu z racji wsparcia finansowego ze strony Wspólnoty. Oznacza to, że środki budżetu państwa przeznaczane na politykę regionalną w okresie po akcesji nie będą mniejsze niż w okresie przedakcesyjnym. Także jednostki samorządu terytorialnego nie będą zmniejszać poziomu wydatków rozwojowych kosztem otrzymywanych dotacji z budżetu państwa i funduszy strukturalnych, pod rygorem utraty szans na otrzymanie środków wsparcia. Konieczna będzie jednak modyfikacja dotychczasowej struktury przestrzennej wydatkowania środków budżetu państwa w dostosowaniu do przyjętych w niniejszej strategii priorytetów.

Zasada subsydiarności

Pomimo scentralizowanego systemu zarządzania ZPORR nastąpi decentralizacja i dekoncentracja na poziom regionalny zadań w zakresie programowania i zarządzania programem zgodnie z określonymi prawnie właściwościami i kompetencjami podmiotów władzy publicznej. Pozwoli to na wytworzenie mechanizmów aktywnej współpracy wszystkich uczestniczących podmiotów oraz przygotuje władze regionalne do przejęcia pełnej odpowiedzialności za programowanie i zarządzanie programami regionalnymi współfinansowanymi ze źródeł funduszy strukturalnych po roku 2006. Dla zapewnienia odpowiedniej efektywności polityki rozwoju regionalnego fundamentem rozwoju regionalnego musi być nie tylko samodzielność regionów (województw) w zakresie określania celów swego rozwoju, ale także zdolność samorządu wojewódzkiego do współpracy z innymi podmiotami publicznymi i prywatnymi przy zapewnianiu odpowiedniego poziomu współfinansowania zadań realizowanych w ramach programów rozwoju regionalnego.

Zasada partnerstwa

W proces przygotowywania, zarządzania, monitorowania i oceny działań interwencyjnych podejmowanych przez ZPORR podobnie jak we wszystkich działaniach prowadzonych w ramach polityki rozwoju regionalnego państwa, będą włączane wszystkie zainteresowane instytucje i organizacje – przedstawiciele władz państwowych na poziomie centralnym i regionalnym, władze samorządowe wojewódzkie, powiatowe i gminne, przedstawiciele środowisk społeczno-gospodarczych, w tym organizacje pozarządowe, akademickie, przedsiębiorcy i rolnicy oraz Komisja Europejska. Partnerzy społeczni będą istotnym elementem wdrażania polityki rozwoju regionalnego, uczestnicząc w pracach komitetów sterujących i monitorujących oraz licznych ciał doradczych i konsultacyjnych prowadzących działalność na różnych poziomach realizacji ZPORR.

Zasada zrównoważonego rozwoju

Działania realizowane w ramach ZPORR będą uwzględniały zasadę zrównoważonego rozwoju, która uznana została za obowiązującą koncepcję rozwoju w Konstytucji RP, Traktacie o Unii Europejskiej i wielu dokumentach międzynarodowych. Oznacza ona uwzględnianie dbałości o stan środowiska w programach rozwoju społeczno-gospodarczego, dążenie do harmonii celów społecznych, rozwoju gospodarczego z warunkami środowiska i zapewnienie trwałości rozwoju w wymiarze długookresowym. W procesie wdrażania polityki regionalnej jest ona realizowana przez uwzględnienie zasady zrównoważonego rozwoju na etapie programowania, planowania i projektowania, inwestycje na rzecz poprawy stanu środowiska, wykonywanie ocen oddziaływania na środowisko projektów, przestrzeganie przepisów ochrony środowiska oraz prawo do informacji i partycypację społeczną w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska.

Dział V

Realizacja celów i zasad polityki regionalnej Rządu przez Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

Rozdział 5.1 Spójność Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego z regulacjami i standardami Wspólnot

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego jest zgodny z podstawowymi kierunkami rozwoju wynikającymi z polityk Wspólnotowych. Projektowane operacje finansowe ze źródeł Wspólnoty są zgodne z jej politykami i działaniami, włączając zasady konkurencyjności, ochrony i poprawy stanu środowiska, eliminowania nierówności i promowania równości pomiędzy mężczyznami i kobietami (rozporządzenie nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiające ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych).

Podrozdział 5.1.1 Polityka konkurencji

W ramach polityki konkurencji operacje finansowane przez fundusze strukturalne powinny być dostosowane do przepisów Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską oraz polityk i działań Wspólnoty (art. 12 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych).

Zgodność reguł konkurencji z wymogami wspólnotowych aktów prawnych zapewnia ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. Nr 123, poz. 1291) oraz ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. z 2003 r. Nr 86, poz. 804, z późn. zm.¹⁴). Ustawy regulują zarówno warunki dopuszczalności pomocy w poszczególnych sektorach, jak i udzielanie pomocy horyzontalnej i regionalnej oraz kwestie proceduralne. Akty te stanowią ramowe prawo polskie, zapewniające kontrolę *ex ante* i *ex post* udzielonej pomocy publicznej w Polsce. Uregulowania obowiązują również przedsiębiorców otrzymujących pomoc publiczną ze środków pochodzących z funduszy przedakcesyjnych.

Wsparcie dla obszarów dotkniętych wysokim poziomem bezrobocia i niskim standardem życia ma stanowić element programu polityki gospodarczej państwa oraz ma być różnicowane w zależności od formy, wielkości i okresu jego stosowania. Wsparcie zależy również od skali problemów, które wymagają rozwiązania. Wszystkie rodzaje wsparcia (programy operacyjne, jednolite dokumenty programowe, inicjatywy wspólnotowe) powinny zawierać streszczenie planowanych działań w formie tabeli (która odnosi się, m.in. do numeru programu pomocowego dla działania nadanego przez Komisję, odnośnika do listu aprobującego i do okresu trwania działania). Tabela musi zawierać wszystkie działania, w ramach których będzie udzielana pomoc publiczna, tj. zarówno notyfikowane do Komisji, jak również podlegające wyłączeniom blokowym. Wsparcie nie może przekroczyć dozwolonego maksymalnego poziomu wyrażonego, podobnie jak w państwach członkowskich, kosztami inwestycji oraz utworzonymi miejscami pracy.

Z dniem przystąpienia do UE w Polsce zaczęły obowiązywać postanowienia Artykułów 87–89 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Zapisy ustawy o warunkach dopuszczalności

¹⁴ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2003 r. Nr 60, poz. 535 i Nr 170, poz. 1652 oraz z 2004 r. Nr 93, poz. 891 i Nr 96, poz. 959.

i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców zostały zastąpione ww. postanowieniami Traktatu i aktami prawnymi ustanowionymi na ich podstawie.

W działaniach lub poddziałaniach w ramach programu operacyjnego, w których występuje pomoc publiczna maksymalna regionalna wartość będzie zgodna z maksymalnym pułapem wynikającym z regionalnej mapy pomocy dla Polski.

Zostanie stworzony mechanizm kontrolowania kumulowania pomocy publicznej udzielanej w ramach różnych schematów pomocowych i pochodzącej z różnych źródeł (włączając kumulowanie pomocy przyznanej zgodnie z zasadą „de minimis”). W przypadku schematów pomocowych wdrażanych przed datą akcesji na podstawie rozporządzeń o wyłączeniach grupowych dla MŚP, na szkolenia i zatrudnienie, schematy te zostaną notyfikowane Komisji Europejskiej w ramach procedury przejściowej.

Podrozdział 5.1.2 Zamówienia publiczne

W zakresie zasad zawierania kontraktów publicznych wszystkie operacje finansowane przez fundusze strukturalne w ZPORR są zgodne z przepisami Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską oraz z politykami i działaniami Wspólnoty (rozporządzenie nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiające ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych oraz z ustawą z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. Nr 19, poz. 177, z późn. zm.¹⁵) zgodną z Dyrektywami Wspólnot Europejskich:

- 93/37/EWG z dnia 14 czerwca 1993 r. dotycząca koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane (Dz. Urz. WE L 199 z 09.08.1993),
- 93/36/EWG z dnia 14 czerwca 1993 r. koordynująca procedury udzielania zamówień publicznych na dostawy (Dz. Urz. WE L 199 z 09.08.1993),
- 92/50/EWG z dnia 18 czerwca 1992 r. odnosząca się do koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na usługi (Dz. Urz. WE L 209 z 24.07.1992),
- 98/4/WE z dnia 16 lutego 1998 r. zmieniająca dyrektywę 93/38/EWG koordynującą procedury udzielania zamówień publicznych przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i telekomunikacji (Dz. Urz. WE L 101 z 01.04.1998),
- 89/665/EWG z dnia 21 grudnia 1989 r. koordynująca przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne odnoszące się do stosowania procedur odwoławczych w zakresie udzielania zamówień publicznych na dostawy i roboty budowlane (Dz. Urz. WE L 395 z 30.12.1989),
- 92/13/EWG z dnia 25 lutego 1992 r. koordynująca przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne odnoszące się do stosowania przepisów wspólnotowych w procedurach zamówień publicznych podmiotów działających w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i telekomunikacji (Dz. Urz. WE L 076 z 23.03.1992).

Centralnym organem administracji publicznej w Polsce właściwym w sprawach zamówień publicznych jest obecnie Prezes Urzędu Zamówień Publicznych (UZP). Do zakresu działania Prezesa UZP należy, m.in. zatwierdzanie trybu udzielania zamówienia publicznego, innego niż przetarg nieograniczony, oraz ustalanie i prowadzenie listy arbitrów rozpatrujących odwołania wniesione w postępowaniu o zamówienia publiczne. Do zadań Prezesa UZP należy również wydawanie Biuletynu Zamówień Publicznych, w którym publikowane są ogłoszenia o zamówieniach publicznych (ponadto zamawiający ma obowiązek zamieszczenia informacji o przetargu nieograniczonym w miejscu publicznie dostępnym w swojej siedzibie i na stronie internetowej).

¹⁵ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 116, poz. 1207 i Nr 145, poz. 1537.

Podrozdział 5.1.3 Ochrona środowiska

Realizacja ZPORR w dziedzinie ochrony środowiska będzie odbywać się zgodnie z wymogami UE, w szczególności zgodnie z art. 1 i 12 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, które stanowi, że realizacja celów Traktatu powinna przyczynić się, m.in. do ochrony i poprawienia stanu środowiska oraz, że działania finansowane przez Fundusze Strukturalne oraz ze środków Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI) lub innego instrumentu finansowego Wspólnoty powinny być zgodne z zapisami Traktatu, z instrumentami realizowanymi na tej podstawie oraz z politykami i działaniami Wspólnoty uwzględniającymi przepisy dotyczące ochrony środowiska. W szczególności, wszystkie działania podejmowane w ramach ZPORR będą uwzględniały wszystkie obowiązki wynikające z dyrektywy 85/337/EWG z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz. Urz. WE L 175 z 05.07.1985) (Habitat i Dzikie Ptaki), znowelizowanej dyrektywą 97/11/WE z dnia 3 marca 1997 r. zmieniająca dyrektywę 85/337/EWG (Dz. Urz. WE L 073 z 14.03.1997).

Polski system prawny w zakresie ochrony środowiska jest zgodny z wymogami UE. Dokumenty *II Polityka Ekologiczna Państwa (II PEP)* z dnia 13 czerwca 2000 r., *Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003–2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007–2010* (z grudnia 2002 r.) dostosowane są do V Programu Działań Wspólnoty w zakresie środowiska *'Towards sustainability'* oraz do kierunków zmian wytyczonych w VI Programie *'Our Future. Our Choice'* (COM (2001)31).

Dodatkowo wszystkie prowadzone w poszczególnych regionach działania w zakresie programowania ochrony środowiska i realizacji polityki ekologicznej muszą być zgodne z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62, poz. 627, z późn. zm.¹⁶), ustawą z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (Dz. U. Nr 115, poz.1229, z późn. zm.¹⁷), ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. Nr 62, poz.628, z późn. zm.¹⁸) i innymi ustawami w zakresie ochrony środowiska. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska nakłada na zarząd powiatu, województwa i gminy obowiązek sporządzania wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów ochrony środowiska, które powinny być spójne ze strategiami rozwoju regionów administracyjnych.

Na poziomie programowania ZPORR została przeprowadzona przez niezależnych ekspertów ocena *ex ante* pod kątem wpływu programowania na środowisko. Na etapie wdrażania zostanie przeprowadzona ocena wpływu na środowisko dla tych inwestycji, dla których jest to wymagane zgodnie ze stosownymi regulacjami prawnymi, zamieszczonymi w ustawie – Prawo ochrony środowiska, jak również z regulacjami Unijnymi, które mogą zostać bezpośrednio zastosowane nawet jeśli nie nastąpiła ich transpozycja do przepisów krajowych.

¹⁶ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2001 r. Nr 115, poz. 1229, z 2002 r. Nr 74, poz. 676, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 233, poz. 1957, z 2003 r. Nr 46, poz. 392, Nr 80, poz. 717 i 721, Nr 162, poz. 1568, Nr 175, poz. 1693, Nr 190, poz. 1865 i Nr 217, poz. 2124 oraz z 2004 r. Nr 19, poz. 177, Nr 49, poz. 464, Nr 70, poz. 631, Nr 91, poz. 875, Nr 92, poz. 880, Nr 96, poz. 959 i Nr 121, poz. 1263.

¹⁷ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2001 r. Nr 154, poz. 1803, z 2002 r. Nr 113, poz. 984, Nr 130, poz. 1112 i Nr 233, poz. 1957, z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 165, poz. 1592, Nr 190, poz. 1865 i Nr 228, poz. 2259 oraz z 2004 r. Nr 92, poz. 880, Nr 96, poz. 959 i Nr 116, poz. 1206.

¹⁸ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2002 r. Nr 41, poz. 365, Nr 113, poz. 984 i Nr 199, poz. 1671, z 2003 r. Nr 7, poz. 78 oraz z 2004 r. Nr 96, poz. 959 i Nr 116, poz. 1208.

Podrozdział 5.1.4 Równe traktowanie kobiet i mężczyzn

W zakresie eliminowania nierówności i promowania równości pomiędzy mężczyznami i kobietami (równość płci) wszystkie działania w ramach ZPORR będą odbywały się zgodnie z wymogami Wspólnoty i zgodnie z przepisami rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych.

Osiągnięcie równego traktowania kobiet i mężczyzn jest zasadą horyzontalną we wszystkich działaniach ZPORR. Sytuacja kobiet na polskim rynku pracy jest relatywnie gorsza od sytuacji mężczyzn. W 2002 r. różnica między wskaźnikiem zatrudnienia kobiet a mężczyzn wynosiła około 11%. Kobiety stanowią 45% ogólnej populacji zatrudnionych i około 55% wszystkich bezrobotnych. Generalnie kobietom w większym stopniu zagraża bezrobocie, szczególnie długotrwałe.

Do najważniejszych czynników wpływających na sytuację kobiet na rynku pracy należą:

- Liczba kobiet, które tracą pracę z przyczyn dotyczących zakładu pracy jest dwukrotnie wyższa niż liczba mężczyzn tracących pracę z tego samego powodu. Potwierdza to opinię, że przy restrukturyzacji zakładu pracy częściej (a raczej w pierwszej kolejności) zwalniane są kobiety,
- Role zawodowe kobiet i mężczyzn postrzegane są w sposób stereotypowy. Powoduje to zgłaszanie do urzędów pracy w większości ofert pracy w zawodach lub na stanowiskach tradycyjnie uznawanych za męskie. Dodatkowo, pracodawcy chętniej zatrudniają mężczyzn niż kobiety, które są postrzegane jako pracownicy mniej dyspozycyjni,
- Długotrwała bierność zawodowa (urlopy macierzyńskie, wychowawcze, opieka nad niepełnosprawnym członkiem rodziny) powoduje dezaktualizację kwalifikacji zawodowych. Z tego wynikać może relatywnie wyższa dla kobiet stopa bezrobocia długotrwałego.

Kobiety są w trudniejszej sytuacji niż mężczyźni, bowiem nadal częściej muszą łączyć pracę zawodową z prowadzeniem domu, wychowywaniem dzieci itp.

Równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym kobiet i mężczyzn w Polsce gwarantuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (art. 33), natomiast przepisy ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 128, poz. 1405 oraz z 2004 r. Nr 25, poz. 253) w pełni dostosowują kwestie związane z równym traktowaniem kobiet i mężczyzn do wymogów stosownych aktów prawa wspólnotowego. Ustawa zapewnia między innymi równe traktowanie kobiet i mężczyzn w zatrudnieniu, zrównanie uprawnień pracowniczych związanych z wychowywaniem dzieci oraz reguluje warunki pracy kobiet w ciąży i karmiących dziecko piersią.

Działania związane z zapewnieniem równego statusu kobiet i mężczyzn zostały skoncentrowane poprzez powołanie w strukturach rządowych pełnomocnika ds. kobiet. Od października 2001 r. funkcję taką pełni Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn w strukturze Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, którego zadaniem jest podejmowanie działań przeciw dyskryminacji. Koncentrują się one przede wszystkim w obszarze promocyjno-edukacyjnym i polegać będą przede wszystkim na inspirowaniu działań na rzecz kobiet w różnych środowiskach, ze szczególnym uwzględnieniem

środowiska wiejskiego, gdzie sytuacja kobiet może uchodzić za najtrudniejszą ze względu na tradycyjny i stereotypowy podział ról społecznych, strukturalne bezrobocie (rejestrowane i ukryte), braki w infrastrukturze i trudności w dotarciu do źródeł informacji.

Wdrożenie polityki równych szans kobiet i mężczyzn przy współfinansowaniu z funduszy strukturalnych zostanie zrealizowane bezpośrednio w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Rozwój Zasobów Ludzkich” poprzez koncentrację działań na integrację i reintegrację zawodową kobiet z rynkiem pracy i zwiększenie ich aktywności zawodowej. Ponadto idea równości szans zostanie odzwierciedlona w innych programach operacyjnych, również w ZPORR.

Zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn jest respektowana i uwzględniana już na etapie programowania ZPORR. Sprzyjają temu przede wszystkim konsultacje z reprezentantami różnych grup i środowisk społecznych. W trakcie wdrażania działań dotyczących rozwoju zasobów ludzkich uwaga będzie poświęcona, m.in. eliminowaniu nierówności traktowania na rynku pracy i integracji zawodowej kobiet.

Wsparciu równości kobiet i mężczyzn poświęcona zostanie szczególna uwaga w ramach działań finansowanych z EFS, zawartych w drugim priorytecie ZPORR – „Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach”. Podczas realizacji działań priorytetu drugiego ZPORR zwrócona zostanie uwaga na równe szanse kobiet i mężczyzn, z uwzględnieniem równego dostępu do wszelkich rodzajów projektów edukacyjnych, szkoleń zawodowych, indywidualnych usług doradczych (coaching) itd., realizowanych w ramach działań w celu wzmocnienia aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn na regionalnym rynku pracy

Realizacja działań, poprzez adaptację kwalifikacji do potrzeb regionalnego rynku pracy będzie miała korzystny wpływ na wzrost zatrudnienia zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Zwiększona mobilność zawodowa oraz lepsze przystosowanie kwalifikacji do przyszłego profilu gospodarczego regionu odgrywają istotną rolę, przyczyniając się, w szczególności, do wzrostu zdolności do podjęcia pracy na regionalnym rynku.

Wsparcie równości kobiet i mężczyzn będzie również realizowane w ramach działań finansowanych z EFRR w priorytecie 1 – „Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzrostowi konkurencyjności regionów” i priorytecie 3 – „Rozwój lokalny”. Szczególna uwaga przyznana zostanie równości kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia, głównie poprzez tworzenie nowych przedsiębiorstw oraz poprzez infrastrukturę i usługi umożliwiające godzenie życia zawodowego z rodzinnym. Zagadnienie dotyczące równości szans kobiet i mężczyzn jest również jednym z kryteriów wyboru projektu. Od aplikujących po pomoc finansową w ramach ZPORR oczekuje się wykazania, że proponowane projekty nawiązują do polityki równych szans kobiet i mężczyzn. Standardowy wniosek o przyznanie finansowania także to uwzględni.

Podrozdział 5.1.5 Wspólna Polityka Rolna

Wyznaczone w ramach ZPORR cele wobec rolnictwa i obszarów wiejskich są komplementarne wobec celów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), określonej w art. 33 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Realizowane w ramach ZPORR działanie będzie uzupełnieniem instrumentów I filaru WPR.

Obecnie polityka rolna w Polsce jest prowadzona na podstawie dokumentu *Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2000-2006*, przyjętego przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 1999 r. Zakłada on działania zmierzające do poprawy warunków pracy i poziomu życia ludności wiejskiej, przebudowy struktur sektora rolnego

oraz kształtowania warunków zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich i zwiększenia konkurencyjności wyrobów polskiego przemysłu spożywczego.

Podrozdział 5.1.6 Polityka wspierania zatrudnienia

Działania przewidziane do realizacji w ramach ZPORR, dotyczące jakości zasobów ludzkich, metod działań związanych z ich rozwojem oraz rynku pracy zgodne są z zasadami i warunkami polityki wspólnotowej przyjętymi w Traktacie Amsterdamskim i opierającymi się na wskazaniach Wspólnej Oceny Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia (JAP), oraz nowej Europejskiej Strategii Zatrudnienia (ESZ), a także z celami przyjętymi przez kraje członkowskie podczas Szczytu Rady Europy w Lizbonie w 2000 r.

Rada Europejska w Brukseli w marcu 2003 r. potwierdziła, iż Europejska Strategia Zatrudnienia (ESZ) odgrywa kluczową rolę w realizacji celów zatrudnienia i rynku pracy ze strategii Lizbońskiej oraz że ESZ i wytyczne dotyczące polityki gospodarczej (Board Economic Policy Guidelines), które zapewniają horyzontalną koordynację polityki gospodarczej w ramach Wspólnoty, powinny być realizowane w spójny sposób. Robocza metoda stosowana w ramach ESZ, tzw. „otwarta metoda koordynacji” bazuje na pięciu kluczowych regułach: subsydiowania, zbieżności, zarządzania poprzez cele, nadzoru krajowego i zintegrowanego podejścia. Koordynacja krajowych polityk zatrudnienia na poziomie UE wynika ze zobowiązań krajów członkowskich do ustalenia wspólnych celów i obszarów polityki zatrudnienia i jest zbudowana wokół kilku elementów: Wytycznych Zatrudnienia, Narodowych Planów Działania, Wspólnych Raportów dotyczących Zatrudnienia i specyficznych rekomendacji krajowych. Polska przedstawi pierwszy Narodowy Plan Działania na jesieni 2004 r.

Wytyczne dotyczące zatrudnienia stanowi zestaw celów, które do roku 2003 były zgromadzone w ramach czterech „filarów” (zatrudnienie, przedsiębiorczość, adaptacja, równość szans) oraz celów horyzontalnych. W styczniu 2003 r. Komisja Europejska przedstawiła komunikat dotyczący zweryfikowanej Europejskiej Strategii na rzecz pełnego zatrudnienia i lepszych miejsc pracy ze szczegółowymi celami i obszarami. Rada przyjęła wytyczne dla polityki zatrudnienia dla krajów członkowskich w dniu 22 lipca 2003 r. Decyzja nr 2003/578/WE z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wytycznych polityk zatrudnienia państw członkowskich (Dz. Urz. WE L 197 z 05.08.2003) jest spójna z agendą Lizbońską i podkreśla trzy cele przekrojowe dotyczące:

- pełnego zatrudnienia,
- zwiększania kwalifikacji i produktywności w pracy,
- wzmacniania spójności i włączenia społecznego.

Nalega przy tym na lepsze wdrażanie i zarządzanie ESZ. Rada przyjęła dziesięć szczegółowych Wytycznych dotyczących Zatrudnienia, które są priorytetowe dla działań podejmowanych przez kraje członkowskie, określając trzyletni horyzont czasowy i zgodnie z trzema celami przekrojowymi:

- 1) aktywizacja i działania przeciwdziałające bezrobociu i bierności zawodowej,
- 2) tworzenie miejsc pracy i przedsiębiorczość,
- 3) dostosowanie i mobilność na rynku pracy,
- 4) promocja rozwoju kapitału ludzkiego i ustawicznego kształcenia,
- 5) wzrost zasobów pracy i promocja aktywności zawodowej,
- 6) równość płci,
- 7) promocja integracji i walka z dyskryminacją osób będących w trudnym położeniu na rynku pracy,

- 8) zwiększenie opłacalności pracy poprzez zachęty dla wzrostu atrakcyjności pracy,
- 9) zalegalizowanie nielegalnego zatrudnienia,
- 10) adresowanie regionalnego zróżnicowania w zatrudnieniu.

Położony jest nacisk na wyrównywanie szans i zrównanie płci jako na ważny priorytet horyzontalny w tworzeniu postępu za pomocą celów. Dobre zarządzanie oraz zaangażowanie instytucji parlamentarnych, partnerów społecznych i innych ważnych instytucji we wdrażanie Wytycznych dotyczących Zatrudnienia jest także szczególnie akcentowane, z poszanowaniem dla tradycji i praktyk narodowych.

Ramowa Polityka Zatrudnienia, której skrót został zawarty w Podstawach Wsparcia Wspólnoty, zapewnia powiązanie pomiędzy strategią rozwoju zasobów ludzkich wspieraną z Funduszy Strukturalnych oraz priorytetami polityki Europejskiej Strategii Zatrudnienia – w Polsce jest to „Wspólna Ocena Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) oraz wnioski z wdrażania JAP. Przedstawia także związki z nowymi Europejskimi Wytycznymi dotyczącymi Zatrudnienia a także powiązania z Wspólnym Memorandum na rzecz Włączenia (JIM) oraz strategicznymi dokumentami krajowymi dotyczącymi rynku pracy i polityki społecznej.

Podejście przyjęte w Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego odnosi się do głównych zadań w sferze zatrudnienia określonych we „Wspólnej Ocenie Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) – dokumencie podpisanym przez rząd polski i Komisję Europejską na początku 2001 r. „Wspólna Ocena Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) ocenia stopień zaawansowania Polski w procesie przystosowywania polityki rynku pracy do wdrożenia Europejskiej Strategii Zatrudnienia, stanowiącej strategiczny dokument dla wszystkich prac planistycznych i prognozy. „Wspólna Ocena Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) uznaje potrzebę rozwijania dynamicznej gospodarki rynkowej, stanowiącej część Jednolitego Rynku, a w szczególności posiadania mobilnych, łatwo przystosowujących się i wykwalifikowanych pracowników. „Wspólna Ocena Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) odnosi się także do kwestii polityki tworzenia i funkcjonowania odpowiednich instytucji dla wsparcia rozwoju elastycznego rynku pracy.

Głównymi priorytetami polityki, określonymi we „Wspólnej Ocenie Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) i skierowanymi na wsparcie przekształceń rynku pracy oraz rozwój zasobów ludzkich są: 1) dostosowanie systemów szkolenia i kształcenia do potrzeb rynku pracy (reforma systemu edukacji i kształcenie ustawiczne), 2) restrukturyzacja rynku pracy (poprawa obecnego rynku pracy poprzez reformę finansów publicznych prowadzącą do ograniczenia i właściwszego wydatkowania środków publicznych, w tym świadczeń socjalnych oraz poprzez wsparcie przedsiębiorczości), 3) aktywna polityka rynku pracy i jej wdrożenie (reforma publicznych służb zatrudnienia, ograniczenie zróżnicowań regionalnych, restrukturyzacja tradycyjnych sektorów i zwiększenie roli dialogu społecznego), 4) wzmocnienie struktur administracyjnych do wdrożenia EFS.

Działanie 2.2.ZPORR „Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne” odzwierciedla pewne cele określone przez „Wspólną Ocena Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) w sferze edukacji. Są to: wyrównywanie szans edukacyjnych wśród dzieci i młodzieży, podniesienie poziomu szkolnictwa ponadgimnazjalnego i pomaturalnego, poprawa jakości edukacji, przystosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy.

Ze względu na bezpośredni związek pomiędzy edukacją i bezrobociem (np. na koniec 2002 r. bezrobotni z wykształceniem zawodowym lub niższym stanowili 60% zarejestrowanych bezrobotnych) pilnie powinny zostać podjęte działania mające na celu poprawę jakości edukacji w Polsce oraz odnoszące się do zróżnicowania w poziomie szkolnictwa obowiązkowego na terenach miast i wsi.

Przewiduje się, że wraz z rozwojem społeczeństwa opartego na wiedzy rola edukacji na rynku pracy wzrośnie. Z tego względu kontynuacja reformy systemu edukacji oraz rozwój kształcenia ustawicznego zostały wyróżnione jako pierwsze wśród priorytetów „Wspólnej Oceny Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP). Działanie 2.1. ZPORR „Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie” odnosi się do tej kwestii. W celu przyczynienia się do lepszej przystosowalności pracowników i przedsiębiorstw wskazuje się na pilną potrzebę rozwoju szkolnictwa ustawicznego. Dorośli powinni mieć szansę uzupełnienia edukacji oraz nabycia, odnowy lub rozszerzenia kwalifikacji zawodowych poprzez możliwość uczestnictwa w edukacji pozaszkolnej.

Drugi priorytet „Wspólnej Oceny Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) odzwierciedla potrzebę tworzenia otoczenia sprzyjającego zatrudnieniu. Osiągnięte powinno to być poprzez wspieranie przedsiębiorczości, np. uproszczenie procedur rejestracji nowych przedsiębiorstw (start-up), uproszczenie procedur kontroli, obniżenie kosztów prowadzenia przedsiębiorstw oraz poprzez przeprowadzenie reformy finansów publicznych, która prowadziłaby do ograniczenia i lepszego wydatkowania publicznych środków. Działanie 2.5. „Rozwój przedsiębiorczości” i 2.6. „Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy” odnoszą się do tego priorytetu „Wspólnej Oceny Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP). Wspieranie przedsiębiorczości pozostaje kluczową kwestią w Polsce. Rządowy program „Przedsiębiorczość-Rozwój-Praca” (etap I i II) ma na celu wzmocnienie rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz tworzenie miejsc pracy. Oczekiwane są zmiany w sferze uproszczenia rejestracji nowych przedsiębiorstw i obniżenia kosztów prowadzenia przedsiębiorstw. Ponadto działania rządu mają na celu redukcję kosztów pracowniczych. Wysoki poziom kosztów pracowniczych, szczególnie tych poza wynagrodzeniem za pracę, jest postrzegany przez zatrudniających jako jeden z głównych czynników powstrzymujących rozwój przedsiębiorstw. Kolejnym celem jest uelastycznienie przepisów dotyczących zatrudnienia w taki sposób, aby zatrudniający i zatrudniani mogli stosunek pracy dostosować do ich potrzeb bez równoczesnego naruszenia podstawowych korzyści zatrudniającego. Niewystarczająca elastyczność wynagrodzenia może stanowić znaczącą przeszkodę dla rozwoju zatrudnienia w regionach o niskim procencie zawodowo aktywnej populacji. Podobnie, wysoki poziom minimalnego wynagrodzenia za pracę może niepomyślnie oddziaływać na sytuację osób z niskimi kwalifikacjami. Z tego względu podkreślana jest konieczność większego uelastycznienia wynagrodzeń w Polsce.

Ze względu na wysoką stopę bezrobocia, w tym bezrobocia strukturalnego, obok działań mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy, potrzebne jest podjęcie działań skierowanych do osób bezrobotnych oraz wspieranie wydajności osób pracujących. Dlatego trzecim priorytetem „Wspólnej Oceny Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) jest rozwój aktywnej polityki rynku pracy. Obejmuje on działania dotyczące poprawy aktywnej polityki rynku pracy, tworzenie i realizację nowych regionalnych i lokalnych programów aktywizacji zatrudnienia, wsparcie restrukturyzacji przedsiębiorstw i sektorów, wzrost roli dialogu społecznego podczas przygotowania i wdrażania programów aktywizacji zawodowej oraz wsparcie rozwoju wolontariatu jako metody podnoszenia kwalifikacji młodych ludzi

i współpracy z organizacjami pożytku publicznego. SPO „Rozwój zasobów ludzkich” będzie kierował wsparcie dla rozwoju i modernizacji instrumentów i instytucji rynku pracy, natomiast działania przewidziane w ramach ZPORR będą miały na celu wsparcie osób odchodzących z sektorów tradycyjnych, które poddawane są restrukturyzacji.

Celem działania 2.4. „Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacji” jest dostosowywanie umiejętności siły roboczej zagrożonej zwolnieniami. Restrukturyzacja przemysłów jest jednym z największych problemów polskiego rynku pracy. Obecnie jednym z priorytetów rządu stała się aktywizacja bezrobotnych oraz tworzenie nowych miejsc pracy i promocja zatrudnienia. Restrukturyzacja „trudnych sektorów” będzie wymagała tworzenia lokalnych i regionalnych programów rozwoju zatrudnienia. Rząd będzie sprzyjał procesom restrukturyzacji przedsiębiorstw i jednoczesnym inwestycjom. W praktyce będzie to oznaczało tworzenie nowych przedsiębiorstw z możliwie największym wykorzystaniem restrukturyzowanego majątku.

Zgodnie ze stanowiskiem zaprezentowanym we „Wspólnej Ocenie Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP), partnerzy społeczni pełnią kluczową rolę w procesie restrukturyzacji nie tylko poprzez podtrzymywanie rozwoju plac sprzyjających zatrudnieniu, ale także poprzez aktywną promocję zmian strukturalnych na poziomie przedsiębiorstw.

Działanie 2.3. „Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa” będzie wspierało tworzenie warunków dla ludzi aktywnych w rolnictwie w celu rozpoczęcia aktywności zawodowej poza sektorem rolnictwa. Do tej pory ten typ wsparcia był dostarczany w ramach Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich. Program ma na celu tworzenie nowych pozarolniczych miejsc pracy. Działania Programu obejmują inwestycje w infrastrukturę, edukację, szkolenia oraz przyznawanie mikropożyczek dla mieszkańców wsi. Należy dodać, że polityka restrukturyzacji zatrudnienia w rolnictwie, lub szerzej na terenach wiejskich obecnie jest rozwijana.

Promocja aktywności gospodarczej kobiet i ich praw na rynku pracy jest kwestią silnie podkreślaną we „Wspólnej Ocenie Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP). Na skutek wymogów przestrzeganych w prawie europejskim, wobec zakazu różnych form dyskryminacji płciowej, zostały naszkicowane poprawki do Ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy i do kilku innych ustaw.

Wymienione powyżej priorytety mogą być realizowane przy wsparciu z EFS. Jednakże warunkiem pełnego wykorzystania dostępnych zasobów jest skuteczny i efektywny system wdrażania, zarządzania, monitoringu i kontroli realizacji zadań finansowanych z EFS. Dlatego też czwarty priorytet „Wspólnej Oceny Założeń Polskiej Polityki Zatrudnienia” (JAP) dotyczy tworzenia struktur instytucjonalnych koniecznych dla wdrożenia EFS. Będzie to wymagało, m.in. przygotowania struktur, na narodowym i regionalnym szczeblu, koniecznych dla zarządzania i wdrażania EFS, w tym wystarczającej liczby personelu oraz przeprowadzanych szkoleń.

Podrozdział 5.1.7 Agenda Polityki Społecznej i Wspólne Memorandum na Rzecz Włączenia (JIM)

Narodowy Plan Rozwoju wraz z różnymi ramowymi programami operacyjnymi jest ukierunkowany na społeczną politykę na rzecz włączenia, gdyż wykluczenie społeczne stanowi jedno z największych wyzwań stojących przez Polską. Zespół zadaniowy pracujący

nad zagadnieniami reintegracji społecznej kierowany przez Ministra Gospodarki i Pracy przygotował Narodową Strategię Włączenia Społecznego. ZPORR i inne programy operacyjne podejmują zagadnienia wynikające z Wspólnego Memorandum na Rzecz Włączenia (JIM) i odzwierciedlają kluczowe wyzwania w nim zawarte.

Zagrożenie trwałym wykluczeniem z rynku pracy

Najważniejszym wyzwaniem jest aktywizacja tych grup społecznych, które mają najniższy wskaźnik zatrudnienia i osób będących przez dłuższy czas bez pracy, a w szczególności beneficjentów pomocy społecznej (social welfare). Pracodawcy powinni być zachęceni do tworzenia miejsc pracy i integracji pracowników zagrożonych wykluczeniem. Wiedza na temat upadających zakładów oraz terenów wiejskich w regionie i w lokalnych środowiskach powinna być pogłębiana. Natomiast masowe zwolnienia muszą iść w parze z tworzeniem nowych możliwości zatrudnienia dla ludzi.

Nieodpowiednie dochody wśród znacznej części społeczeństwa mają: rodziny wielodzietne, rodziny niepełne, rodziny o niskim poziomie edukacji rodziców, rodziny w których znajdują się osoby potrzebujące specjalnej opieki. Aktywna polityka społeczna powinna w tym przypadku dostarczać pomocy powyższym grupom wysokiego ryzyka.

Zdolność do podejmowania pracy jest rozumiana jako najważniejsza i najefektywniejsza metoda nie tylko walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, ale przede wszystkim zapobiegania tym zjawiskom. W ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego (ZPORR) planuje się stworzenie projektów promocji zatrudnienia ludzi mieszkających na wsi i obszarach z upadającym przemysłem oraz projektów, które będą przeciwdziałać zagrożeniom wynikającym z procesów restrukturyzacji (Działanie 2.3 i 2.4). Ważną kwestią w tym przypadku jest wzmocnienie zdolności do podejmowania pracy jak również poprawa poziomu umiejętności zasobów ludzkich i adaptacja ich do potrzeb rynku pracy. Te działania mogą być osiągnięte poprzez rozwój i kontynuację edukacji (Działanie 2.1 rozwój kompetencji związanych z potrzebami regionalnego rynku pracy i ustawicznego kształcenia).

Niekorzystna sytuacja w dziedzinie edukacji

Dzieci z obszarów wiejskich i małych miast są wymieniane w Wspólnym Memorandum na Rzecz Włączenia (JIM) jako jedna z grup o najtrudniejszej sytuacji pod względem możliwości edukacyjnych. Dzieci te bowiem uczęszczają do szkół, które są niedostatecznie wyposażone, uczą je nauczyciele, którzy często mają niższe kwalifikacje, nie mogą sobie one pozwolić na wiele różnorodnych zajęć edukacyjnych. Umiejętności takie jak: obsługa komputera i przedsiębiorczość nie są odpowiednio rozwijane, szczególnie wśród dzieci z terenów zacofanych.

W dalszym ciągu zbyt dużo dzieci, w szczególności z terenów zacofanych wciąż uczęszcza do szkół zawodowych, które nie zapewniają im pomyślnego startu zawodowego. Licea ogólnokształcące i licea profilowane lepiej przygotowują uczniów do wymagań współczesnego rynku pracy. Ważnym ograniczeniem dla edukacji specjalistycznej studentów są jej koszty.

Niedogodności edukacyjne będą przedmiotem Działania 2.2 ZPORR. W jego ramach przewidziano poprawę dostępu do edukacji dzieci z obszarów wiejskich i uczniów z upośledzonych pod tym względem obszarów przez stypendia, które ułatwią im dalszą

edukację. Działanie 1.3 *Regionalna Infrastruktura Społeczna* będzie skupiać się na wzmocnieniu roli instytucji szkolnictwa wyższego i przygotowaniu ich do pełnienia roli w procesie budowania konkurencyjności regionalnej gospodarki. Głównym przedmiotem Działania 3.5 *Lokalna infrastruktura społeczna* jest poprawa jakości edukacji, wyposażenie szkół i instytucji edukacyjnych w odpowiedni sprzęt, wraz z wyrównaniem możliwości dostępu do szkolnictwa wyższego pomiędzy uczniami z terenów wiejskich i miejskich.

W przypadku wzmocnienia wysiłku przeznaczanego na rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy, wyżej wymienione Działanie 2.1 ZPORR będzie skierowane na rozwój ustawicznego kształcenia, co przyczyni się do wzrostu potencjału siły roboczej. Jego efektem będzie możliwość otrzymania solidnych podstaw edukacyjnych, co w konsekwencji może skutkować znalezieniem lepszej pracy.

Co więcej Działanie 1.5 *Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego* przewiduje w ramach ZPORR zapewnienie równego dostępu do nowych technologii i ułatwienie grupom społecznie wykluczonym uczestnictwa w społeczeństwie opartym na wiedzy.

Wspieranie solidarności rodzinnej, walka z uzależnieniami i przemocą w rodzinie, w tym wobec dzieci

Rodzina jest najlepszą i najtańszą instytucją socjalizującą oraz opiekuńczą. Obecnie rodziny podlegają różnym poważnym zagrożeniom. Pogodzenie życia zawodowego i rodzinnego staje się kluczowym zagadnieniem określającym byt rodziny. Rozwój takich instytucji jak: przedszkola dla dzieci, w tym niepełnosprawnych, i centra opieki spowoduje pomoc dla ludzi aktywnie pracujących zawodowo.

Mieszkalnictwo

Wiele rodzin, szczególnie w miastach, nie może pozwolić sobie na odpowiednie mieszkanie. Pomoc finansowa na budowę pierwszego domu lub kupno pierwszego mieszkania jest niewystarczająca. Wiele młodych oraz wielodzietnych rodzin dysponuje niewystarczającymi dochodami, ażeby kwalifikować się do pożyczki na dom przy rynkowym oprocentowaniu kredytu. Potrzeby ludzi, których ciężka sytuacja finansowa uniemożliwia nabycie mieszkania, mogą zostać rozwiązane pośrednio przez wzrost możliwości zatrudnienia w ramach wdrażania projektów ZPORR. W dłuższej perspektywie wszystkie działania doprowadzą do wyeliminowania barier dla społecznego i ekonomicznego rozwoju poprzez poprawę sytuacji finansowej ludzi, ułatwiającej otrzymanie odpowiedniego mieszkania.

Dostęp do usług wysokiej jakości

Dostęp do usług wysokiej jakości powinien ulec poprawie bez znaczącego wzrostu w wydatkach publicznych, z uwagi na i tak już bardzo napiętą sytuację finansów publicznych. Nie da się wytłumaczyć ograniczonej jakości i dostępności do usług w Polsce relatywnie niskim poziomem PKB. Poprawa jest możliwa poprzez lepsze zarządzanie dostępnymi zasobami.

W ramach Działania 1.3 *Regionalna infrastruktura społeczna* jak również w Działaniu 3.5 *Lokalna infrastruktura społeczna* przyjęto jako priorytet podniesienie jakości usług medycznych dostarczanych przez szpitale i ośrodki zdrowia.

Usługi socjalne

Obecnie przeprowadzane reformy mają sprostać wyzwaniom związanym z dostępnością i jakością świadczeń społecznych. Lepsza koordynacja pomocy społecznej i podjęte działania na rynku pracy zmierzają do redukcji strat, nadużyć i uwolnienia zasobów dla poprawienia dostarczanych usług oraz dostępności do nich osób potrzebujących.

Ochrona zdrowia

Poprawa systemu opieki zdrowotnej została uznana jako jedno z kluczowych założeń we Wspólnym Memorandum na Rzecz Włączenia (JIM). Głównym problemem wskazanym w JIM jest nieodpowiedni dostęp do usług i niezadowalająca organizacyjna systemu. Działanie 1.3 *Regionalna infrastruktura społeczna* oraz Działanie 3.5 *Lokalna infrastruktura społeczna* będą służyły modernizacji i wyposażeniu ośrodków zdrowia i szpitali.

Transport

Dostęp do publicznego i relatywnie taniego transportu jest największym problemem na obszarach wiejskich. Może to utrudniać przeciwdziałanie zjawisku społecznego wykluczenia. ZPORR koncentruje się na wprowadzeniu działań w regionach, które są zorientowane na rozwój i modernizację regionalnej i lokalnej infrastruktury, poprawę mobilności obywateli.

Polityka integracji

Zadanie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym wymaga podjęcia działań przez centralne i lokalne organy rządowe jak również samorząd terytorialny. Integracja programów, zarówno na etapie projektowania, jak i wdrażania, jest dużym wyzwaniem dla administracji rządowej, nawykłej do dzielenia zadań według resortów.

Odbudowa obszarów zdegradowanych

Rejony Polski, w których koncentruje się upadający przemysł ciężki (Śląsk, Łódź, Wybrzeże) i tereny popegeerowskie, zostały dotknięte w szczególności ciężkimi konsekwencjami społecznymi ich upadku i całkowitej degradacji. Zjawisko to jest wyzwaniem dla polityki regionalnej. Jednym z zadań stojących przed Wspólnym Memorandum na Rzecz Włączenia (JIM) jest właściwe połączenie działań zapewniających ochronę socjalną pracowników dotkniętych powyższymi zjawiskami i ich rodzin oraz działań aktywizujących zmierzających do tworzenia alternatywnych miejsc zatrudnienia.

W ramach ZPORR społeczna i ekonomiczna aktywizacja regionów obejmie te obszary, na których występuje największy poziom zagrożenia zjawiskiem społecznego wykluczenia. Szczególny nacisk zostanie położony na tereny wiejskie, obszary koncentracji przemysłów tradycyjnych, miast oraz dzielnic miast społecznie i ekonomicznie zdegradowanych, jak również obszarów spustoszonych przez przemysł i były jednostki wojskowe. Podjęcie

różnych działań spowoduje społeczno-ekonomiczną odnowę miast i wsi, poprawi poziom inwestycji w regionie oraz poprawi mobilność mieszkańców.

Działanie 3.3 *Rewitalizacja zdegradowanych terenów miejskich, przemysłowych i powojkowych* będzie skierowane na rozwój zdegradowanych terenów miejskich, przemysłowych i powojkowych i przystosowanie ich do nowych funkcji oraz przywrócenie społeczno-ekonomicznych funkcji zniszczonym obiektom i obszarom.

Podrozdział 5.1.8 Polityka badawczo-rozwojowa

Polska polityka badawczo-rozwojowa, a tym samym działania wykonywane w ramach ZPORR, jest prowadzona zgodnie z zasadami i wymogami polityki badawczo-rozwojowej UE. Udział Polski w tej polityce został potwierdzony włączeniem kraju w sierpniu 1999 r. do Piątego Programu Ramowego Badań, Rozwoju Technicznego i Prezentacji (1999–2002) oraz w listopadzie 2002 r. do Szóstego Programu Ramowego (2003–2006).

Ważnym etapem rozwoju współpracy naukowo-badawczej Polski z państwami Europy Zachodniej było jej przystąpienie w 1995 r. do Programu EUREKA (*European Research Coordination Agency*), którego celem jest wykorzystanie potencjału naukowego do wzrostu efektywności i konkurencyjności przemysłu i gospodarki krajów europejskich.

Tworzenie korzystnych warunków do wzrostu innowacyjności w gospodarce jako czynnika silnie oddziałującego na zwiększenie jej konkurencyjności będzie realizowane w ZPORR w ramach działania dotyczącego regionalnych strategii innowacyjnych, którego celem jest przede wszystkim wspieranie instytucji działających na rzecz rozwoju technologii, promowanie szerszej współpracy między przedsiębiorstwami i instytucjami badawczo-rozwojowymi oraz wspieranie transferu technologii dla MŚP.

Podrozdział 5.1.9 Społeczeństwo informacyjne

Program rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce jest zgodny z ustaleniami Szczytu Rady Europejskiej w Lizbonie.

Wzorując się na inicjatywie Komisji Europejskiej „eEurope – społeczeństwo informacyjne dla wszystkich” 11 września 2001 r. Rząd przyjął *Narodowy program rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006*.

Plan rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce przewiduje trzy główne obszary działania: powszechny dostęp do Internetu, dostęp do usług przez Internet oraz umiejętność korzystania z nowoczesnych technologii (internetowych). Wymienione działania są całkowicie zgodne z europejskim Planem Działania polityką „eEurope”. Biorąc pod uwagę ogólnie słaby dostęp do infrastruktury informacyjnej, w szczególności na obszarach wiejskich, rozwój szerokopasmowej infrastruktury informacyjnej koncentruje się w nowej strategii na szkołach, administracji publicznej i publicznych punktach dostępu do Internetu. Jednocześnie wdrażanie tej strategii zostanie uwzględnione zarówno w sektorowych, jak i regionalnych programach operacyjnych poprzez stworzenie dodatkowych punktów dla projektów uwzględniających strategię społeczeństwa informacyjnego.

Podrozdział 5.1.10 Rozwój regionalny

Polska należy do grupy państw, w których sporządza się długookresowe strategie gospodarki przestrzennej. Dokument pt. *Koncepcje polityki przestrzennego zagospodarowania kraju* został zaakceptowany przez Radę Ministrów w 1999 r., a przez Sejm RP w 2000 r. W ZPORR uwzględniono cele i priorytety rozwoju przestrzennego sformułowane w tym dokumencie.

Rozwiązania przyjęte w ZPORR są w pełni zgodne z zasadami, celami i priorytetami polityki regionalnej UE, sformułowanymi w dokumencie dotyczącym przestrzennego rozwoju Unii Europejskiej (*European Spatial Development Perspective – ESDP*).

Wskazują one, że obszar Unii Europejskiej powinien cechować:

- rozwój policentrycznego i zrównoważonego systemu osadnictwa miejskiego i wspieranie partnerstwa między obszarami miejskimi i wiejskimi w celu zacierania różnic między miastem a wsią;
- promowanie zintegrowanego systemu transportu mającego na celu podtrzymywanie rozwoju policentrycznego;
- ochrona środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.

W nawiązaniu do indykatywnych zapisów ESDP oraz KPPZK, w ZPORR przyjmuje się, że:

- rozwój i modernizacja infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej przyczyni się do wzrostu dostępności przestrzennej kraju i regionów, a przez to do zwiększenia ich siły konkurencyjnej, a także do policentrycznego rozwoju systemu miejskiego Polski;
- chociaż jednym z zasadniczych celów programowania rozwoju społeczno-gospodarczego kraju jest dążenie do zmniejszania zróżnicowania poziomu rozwoju regionalnego, to koncentracja wydatkowania środków na wyznaczonych w ZPORR priorytetach może spowodować, iż wielkie aglomeracje będą rozwijać się najszybciej. Chodzi jednak o to, aby poprzez dyfuzję innowacyjności przyczyniały się one do szybszego rozwoju obszarów znajdujących się w strefie ich wpływu. Koncepcja ta nawiązuje do ESDP (*gate-way cities*);
- działania służące zmianom struktury społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich przyczynią się do zmniejszenia rażąco często różnic w poziomie życia między miastem a wsią;
- racjonalne wykorzystanie i ochrona środowiska przyrodniczego i zasobów kulturowych będą traktowane priorytetowo we wszystkich działaniach objętych programem.

Podrozdział 5.1.11 Polityka transportowa

Wyznaczone w ramach ZPORR cele wobec rozwoju transportu będą realizowane przy zachowaniu wymogów Wspólnoty oraz zgodnie z rozporządzeniem nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającym ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, które określa zadania EFRR, tj. wpieranie rozwoju lokalnych, regionalnych i transeuropejskich

sieci wraz z zapewnieniem właściwego dostępu do nich infrastruktury transportowej. Określone w art. 8 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych zasady komplementarności i partnerstwa są przestrzegane poprzez regionalny i lokalny poziom działań w ramach ZPORR względem działań na poziomie krajowym, tj. sieci transeuropejskich.

Rozwiązania przyjęte w ZPORR odpowiadają celom wyznaczonym przez europejskie jak i krajowe dokumenty dotyczące planowania przestrzennego *ESDP* i (*Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*).

Podejście to pozostaje w zgodzie z *Polityką Transportową* (przyjętą w czerwcu 1995 r.), tj. programem wyznaczającym kierunek przekształcenia transportu w system dostosowany do wymogów gospodarki rynkowej i nowych warunków współpracy gospodarczej w Europie, oraz *Polityką transportową państwa na lata 2001–2015 dla realizacji zrównoważonego rozwoju kraju*. Celem generalnym tej polityki jest osiągnięcie systemu transportowego zrównoważonego pod względem technicznym, przestrzennym, gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Szczegółowe założenia dotyczące kierunków rozwoju transportu realizowanych na poziomie regionów zostały zawarte w *Strategiach Zagospodarowania Przestrzennego Województw*.

Dodatkowo wszystkie realizowane działania muszą być zgodne z ustawą z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2000 r. Nr 71, poz. 838, z późn. zm.¹⁹).

Działania w ramach ZPORR są sformułowane oraz będą realizowane zgodnie z tymi dokumentami.

Rozdział 5.2 Spójność z dokumentami programowymi - krajowymi i regionalnymi

Przy opracowywaniu ZPORR oparto się na opracowanych w ostatnim okresie dokumentach programowych i planistycznych, formułujących strategiczne cele i zasady polityki państwa w różnych dziedzinach. Są to przede wszystkim:

- **Strategia Gospodarcza Rządu SLD–UP–PSL Przedsiębiorczość – Rozwój –Praca** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 29 stycznia 2002 r.),

oraz dokumenty długookresowe:

- **Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26 lipca 2000 r.),
- **Koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 5 października 1999 r.).

W zakresie polityki społeczno-gospodarczej kraju podstawą dla ZPORR, pozwalającą na identyfikację najważniejszych problemów, jest **Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001–2006** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 28 grudnia 2000 r.) oraz średniookresowe strategie sektorowe. Są to:

- **Narodowa strategia wzrostu zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich 2000–2006** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 4 stycznia 2000 r.),

¹⁹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2000 r. Nr 86, poz. 958, z 2001 r. Nr 125, poz. 1371, z 2002 r. Nr 25, poz. 253, Nr 41, poz. 365, Nr 62, poz. 554, Nr 74, poz. 676, Nr 89, poz. 804, Nr 113, poz. 984 i Nr 216, poz. 1826 oraz z 2003 r. Nr 80, poz. 717 i 721, Nr 200, poz. 1953 i Nr 217, poz. 2124.

- **Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa 2000–2006** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 1999 r.),
- **Narodowa strategia rozwoju transportu 2000–2006,**
- **Narodowa strategia ochrony środowiska na lata 2000–2006** (przyjęta przez Komitet Rady Ministrów ds. Polityki Regionalnej i Zrównoważonego Rozwoju w dniu 27 lipca 2000 r.) i **II Polityka ekologiczna kraju,** (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 13 czerwca 2000 r., przez Sejm w dniu 23 sierpnia 2001 r.),
- **Narodowy program rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006** (przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 września 2001 r.),
- **Spoleczno-Ekonomiczna Strategia „Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca” 2003–2006** (przyjęta przez rząd polski w 2002 r),
- **Strategie rozwoju regionalnego województw.**

Do czasu wejścia w życie Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju (Dz. U. 2004 r. Nr 116, poz. 1206) tworzenie podstaw prawnych, instytucjonalnych i programowych polityki regionalnej odbywało się w oparciu o działania związane z wdrażaniem Ustawy z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego. Ustawa określała zasady i formy wspierania rozwoju regionalnego przez państwo oraz zasady współdziałania w tym zakresie rządu, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego. Zgodnie z ustawą wspieranie rozwoju regionalnego miało na celu rozwój poszczególnych obszarów kraju, poprawę jakości i warunków życia mieszkańców, tworzenie warunków do podnoszenia konkurencyjności wspólnot samorządowych, wyrównywanie różnic w poziomie rozwoju poszczególnych obszarów kraju, zmniejszenie zacofania obszarów słabo rozwiniętych i mających najmniej korzystne warunki rozwoju. Z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju stanowi ona podstawy do realizacji polityki regionalnej.

W ramach wspierania rozwoju regionalnego wsparcie ze strony budżetu państwa przeznaczone może być przede wszystkim na: rozwój przedsiębiorczości (zwłaszcza MŚP), zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, tworzenie nowych miejsc pracy, inwestycje infrastrukturalne, przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska i edukacji, działania wspierające rozwój kultury regionalnej i lokalnej, rozwój instytucji działających na rzecz pobudzania aktywności gospodarczej, a także studia i badania niezbędne do prowadzenia polityki rozwoju regionalnego. Zgodnie z postanowieniami rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 marca 2004 r. został przyjęty Program Wsparcia na rok 2004²⁰. Program ten określa tryb i warunki wspierania przez państwo programów wojewódzkich rozwoju regionalnego. Jego celem generalnym jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz poszczególnych obszarów w celu wzmocnienia konkurencyjności, wzrostu poziomu życia i spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej, zarówno w relacjach wewnętrznych, jak i z państwami i regionami Wspólnoty.

Kontrakty wojewódzkie są instrumentem wdrażania polityki regionalnej państwa na poziomie krajowym. Stanowią one formę umowy pomiędzy Rządem RP a samorządem województwa na realizację priorytetów, działań i zadań określonych w programach wojewódzkich na zasadach opisanych w Programie Wsparcia. Pierwsza edycja kontraktów wojewódzkich została podpisana w czerwcu 2001 r., a następnie w maju 2002 r., ze względu na trudną sytuację budżetu państwa, była ona renegocjowana. Obecnie zakłada się, że pierwsza edycja kontraktów wojewódzkich będzie obowiązywała do końca 2003 r. Po akcesji Polski do UE rozwiązania zawarte obecnie w kontraktach będą odpowiednio dostosowane do wymogów funduszy strukturalnych.

Z punktu widzenia działań służących spójności społeczno-gospodarczej w Polsce, i wpisanych w europejską politykę regionalną, zasadnicze znaczenie ma **Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001–2006 r. (NSRR)**. Jej głównym zadaniem jest zapewnienie warunków wzrostu konkurencyjności regionów w układzie krajowym i europejskim oraz przeciwdziałanie pogłębianiu się różnicowań międzyregionalnych. Cele polityki rozwoju regionalnego państwa są formułowane z perspektywy potrzeb ogólnonarodowych. Pierwszeństwo ma utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, tworzenie nowych miejsc pracy, stymulowanie przekształceń strukturalnych oraz nowoczesnych form działalności, związanych z formowaniem się społeczeństwa informacyjnego, przy jednoczesnym umożliwieniu rozwoju i zaspokojeniu potrzeb życiowych mieszkańców

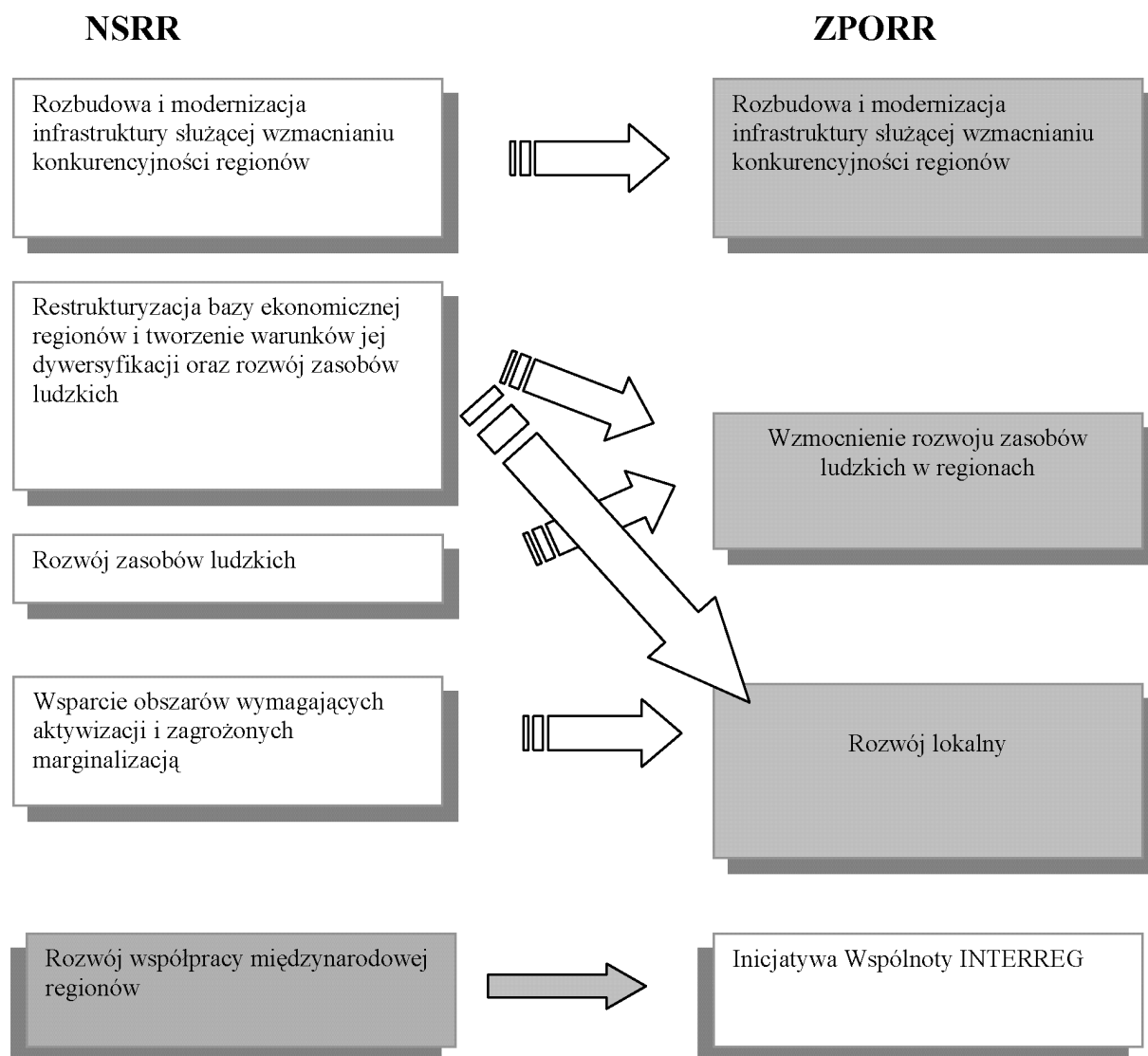
²⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 marca 2004 r. w sprawie przyjęcia Programu wsparcia na rok 2004 (Dz. U. Nr 56, poz. 542).

wszystkich regionów Polski. NSRR zakłada pełne wykorzystanie możliwości stworzonych w wyniku decentralizacji zarządzania państwem. Celem głównym NSRR jest tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności regionów oraz przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów w taki sposób, aby sprzyjać długofalowemu rozwojowi gospodarczemu kraju, jego spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej oraz integracji z Unią Europejską.

Cel ZPORR został określony w podobny sposób jak cel Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego (NSRR), a także proponowane w ZPORR priorytety korespondują z odpowiednimi priorytetami Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego.

Rozwiązanie takie pozwala na zachowanie pełnej komplementarności działań prowadzonych w ramach krajowej polityki rozwoju regionalnego i polityki spójności społeczno-gospodarczej UE, która bezpośrednio służy realizacji celów NSRR.

Wykres 17. Relacja priorytetów NSRR do priorytetów ZPORR

Sformułowane w ZPORR główne cele i priorytety są ponadto zgodne ze Strategią Gospodarczą Rządu Polskiego „Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca”. Jest to dokument średniookresowy, w którym jako cele strategiczne polityki gospodarczej rząd określił:

- stopniowy powrót w ciągu 2 lat na ścieżkę 5% wzrostu PKB;
- aktywizację zawodową społeczeństwa i zwiększanie zatrudnienia;
- skuteczną absorpcję funduszy europejskich i wykorzystanie ich dla rozwoju kraju.

„Strategia” jest realizowana poprzez programy: „Przede wszystkim przedsiębiorczość”, „Pierwsza praca”, „Infrastruktura – klucz do rozwoju” oraz „Restrukturyzacja wybranych sektorów gospodarki”.

Cele i priorytety ZPORR nawiązują także do dokumentu długookresowego **Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju**. Zakłada ona osiągnięcie przez polską gospodarkę warunków do trwałego i zrównoważonego rozwoju, co oznacza konieczność korelacji aspektów ekonomicznych, społecznych i ekologicznych. Do priorytetów strategii zaliczono edukację, rozwój nauki, rozwój zaplecza badawczo-rozwojowego gospodarki oraz rozwój kultury, ochronę środowiska przyrodniczego oraz zapewnienie poczucia bezpieczeństwa materialnego i osobistego.

Dokumentem określającym zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat jest **Koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPPZK)**. Głównymi założeniami KPPZK jest „dynamizacja rozwoju Polski otwartej na globalny i europejski system gospodarowania i przełamania w ten sposób zapóźnienia cywilizacyjnego”. Przestrzeń polska ma być otwarta, konkurencyjna, innowacyjna, efektywna i przede wszystkim czysta ekologicznie. Ponadto powinna być również zróżnicowana oraz zarządzana w sposób zdecentralizowany.

Sposoby i zasady kształtowania przestrzeni polskiej określone w KPPZK mają istotne znaczenie dla polityki rozwoju regionalnego państwa. W obliczu konieczności przyspieszenia procesów modernizacyjnych i zwiększenia efektywności polskiej gospodarki nadrzędne znaczenie nadano w KPPZK zrównoważonemu rozwojowi kraju. W odniesieniu terytorialnym oznacza to zgodę na koncentrację aktywności społeczno-gospodarczej w miejscach najkorzystniejszych dla rozwoju gospodarczego. Uniknięcie trwałej polaryzacji polskiej przestrzeni będzie osiągane przez:

- koncentrację aktywności społeczno-gospodarczej w celowo wybranych węzłach i pasmach systemu zagospodarowania przestrzennego (europole, krajowe ośrodki równoważenia rozwoju, pasma dynamizujące rozwój) zgodnie z obiektywnie uwarunkowanym mechanizmem funkcjonowania gospodarki rynkowej;
- wyrównywanie ukształtowanych historycznie dysproporcji w poziomie zagospodarowania kraju, dyskryminujących społeczności regionalne i lokalne;
- kształtowanie odpowiednich warunków przestrzennych przyspieszających rozwój zgodny z parametrami europejskimi oraz umożliwiający udział wszystkim mieszkańcom w procesach cywilizacyjnych współczesnego świata.

Do tak sformułowanych kierunków polityki przestrzennej państwa nawiązuje bezpośrednio cel strategiczny ZPORR i zdefiniowane w nim priorytety.

Pierwszym dokumentem, który podjął realizację kierunków wytyczonych w strategiach strukturalnych, regionalnej i dokumentach długofalowych jest **Wstępny Narodowy Plan Rozwoju na lata 2000–2003 (WNPR)**. Określono w nim, w oparciu o strategię sektorowe

i regionalną, kierunki rozwoju służące wzmocnieniu spójności społeczno-gospodarczej w okresie przed przystąpieniem do UE.

Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego jest jedną z sześciu strategii sektorowych, sformułowanych w ramach prac nad Wstępnym Narodowym Planem Rozwoju na lata 2000-2003.

Podstawowym zadaniem WNPR było rozpoznanie największych różnic w poziomie rozwoju pomiędzy Polską a Wspólnotą Europejską i na tej podstawie określenie priorytetów w zakresie polityki spójności społeczno-gospodarczej w okresie przedakcesyjnym. W WNPR wskazano kierunki interwencji zawarte w programach Phare, ISPA i SAPARD. Pozwalają one na zwiększenie poziomu inwestycji w obszarach szczególnie istotnych z punktu widzenia osiągnięcia wewnętrznej i zewnętrznej spójności społeczno-gospodarczej Polski.

Obecnie funkcjonujący Program Phare 2001 obejmuje osiem województw, w których realizowane będą projekty związane z rozwojem infrastruktury warunkujące prowadzenie działalności gospodarczej. Pozostałe środki będą wykorzystane w układzie horyzontalnym i przeznaczone będą na realizację projektów we wszystkich województwach w następujących obszarach: wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw oraz zasobów ludzkich, zgodnie z priorytetami ZPORR.

ZPORR jest także spójny ze średniookresowymi strategiami sektorowymi. Realizacja zawartych w nich priorytetów ma wpływ na kształtowanie rozwoju regionów i zwiększanie ich konkurencyjności, stąd ZPORR nawiązuje do nich w swoich priorytetach, a jednocześnie będzie narzędziem „miękkiej” koordynacji regionalnej i przestrzennej tych strategii.

Narodowa strategia wzrostu zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich 2000–2006, jako główny cel zakłada zwiększanie liczby miejsc pracy, podwyższenie potencjału kwalifikacyjnego zasobów ludzkich oraz poprawę trwałości zatrudnienia. Cele polityki rynku pracy i ich osiągnięcie w nawiązaniu do trendów demograficznych i prognoz makroekonomicznych znajdują swoje odzwierciedlenie w priorytecie 2 ZPORR *Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach*.

Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa 2000–2006 zawiera podstawowe uwarunkowania, założenia i cele polityki zmierzające do trwałego przekształcenia rolnictwa i obszarów wiejskich. Tak sformułowane strategiczne kierunki rozwoju znajdują odzwierciedlenie w jednym z priorytetów ZPORR, dotyczącym rozwoju lokalnego.

Jedno z działań priorytetu I ZPORR *Infrastruktura Społeczeństwa Informacyjnego* bezpośrednio nawiązuje do **Narodowego programu rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006**.

Narodowa strategia rozwoju transportu 2000–2006 określa dążenie do osiągnięcia równomiernego rozwoju transportu pod względem technicznym, przestrzennym, gospodarczym, społecznym i środowiskowym. W ramach tego dokumentu zakłada się przeznaczenie środków pomocowych na priorytety realizujące projekty związane z sieciami transeuropejskimi w Polsce (TEN).

Rozwój infrastruktury, w tym infrastruktury transportowej, jest jednym z głównych priorytetów ZPORR – *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej do wzmocnienia konkurencyjności regionów*, a jego realizacja służyć będzie osiągnięciu założeń sformułowanych w strategii transportu.

Główne cele związane z wdrażaniem trwałego i zrównoważonego rozwoju w jego wymiarze ekologicznym zostały zawarte w **Narodowej strategii ochrony środowiska na lata 2000–2006**. Celem polityki ekologicznej państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego mieszkańców oraz rozwój infrastruktury społecznej i ochrona zasobów

przyrodniczych. Tak sformułowany cel znajduje bezpośrednie odzwierciedlenie w ZPORR, w priorytecie I *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów*, a w szczególności w działaniu *Infrastruktura ochrony środowiska*.

ZPORR uwzględnia w pełni treść **Narodowego programu rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006**. Potrzeba szybkich przemian technologicznych, społecznych i gospodarczych związanych z tworzeniem społeczeństwa informacyjnego, przygotowanie do wyzwań nowego rynku pracy i nowych metod pracy, wzrost innowacyjności gospodarki w celu poprawienia jej konkurencyjności znajduje swoje odzwierciedlenie we wszystkich priorytetach ZPORR.

Koordinacja regionalna i przestrzenna priorytetów i działań, realizowanych we wszystkich sektorowych programach operacyjnych, jest specyficzną funkcją ZPORR. Jej pionierski charakter jest przy tym wyzwaniem, sprostanie któremu może być źródłem specyficznej „wartości dodanej” w realizacji polityki strukturalnej, określonej w NPR. Uczestnictwo zaś regionalnych partnerów w tym zadaniu daje szansę na wykorzystanie kolejnego atutu – precyzyjnej identyfikacji specyficznych cech poszczególnych regionów i obszarów jako czynnika decydującego o efektywności podejmowanych działań koordynacyjnych.

Dział VI

Priorytety i działania wdrażane w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego

Niniejszy dział zawiera opis priorytetów i działań, które będą realizowane w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, stanowiącego element realizacji czwartej osi rozwojowej Podstaw Wsparcia Wspólnoty dla Polski 2004–2006.

Rozdział 6.1 zawiera informacje na temat priorytetu *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów* współfinansowanego z EFRR i ukierunkowanego na wsparcie regionalnej infrastruktury technicznej (w tym infrastruktury społeczeństwa informacyjnego), infrastruktury turystycznej i związanej z kulturą, infrastruktury społecznej i ochrony zdrowia mającej decydujące znaczenie dla perspektyw rozwojowych polskich regionów w Unii Europejskiej.

Rozdział 6.2 zawiera informacje na temat priorytetu *Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach*, w ramach którego skoncentrowane są działania współfinansowane z EFS ukierunkowane na wspomaganie procesu dostosowawczego regionalnych zasobów ludzkich do wymogów europejskiego rynku pracy, zrównania możliwości dostępu do edukacji na poziomie wyższym w mieście i na wsi, współpracy sektora badawczo-rozwojowego w regionach ze światem biznesu oraz wsparcie rozwoju przedsiębiorczości.

Rozdział 6.3 zawiera informacje na temat priorytetu *Rozwój lokalny* współfinansowanego z EFRR ukierunkowanego na wspieranie ośrodków gospodarczych poprzez realizację projektów z zakresu infrastruktury technicznej, zwłaszcza połączeń transportowych pomiędzy centrami regionalnymi, lokalnej infrastruktury turystycznej, kulturowej i rekreacyjnej, edukacyjnej oraz ochrony zdrowia, tworzenia i rozwoju lokalnych mikroprzedsiębiorstw oraz infrastruktury służącej działalności gospodarczej oraz rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich i przemysłowych, jak również rewitalizacji obszarów przemysłowych i powojkowych.

Tabela 22. Szacunkowy podział środków na priorytety realizowane w ramach ZPORR – Rozwój regionalny (w euro w cenach bieżących)

Priorytet	Ogółem wkład publiczny w ramach priorytetu	Ogółem fundusze strukturalne	Ogółem krajowy wkład publiczny	Środki prywatne
	1=2+3	2	3	4
Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów	2 462 020 369	1 762 567 948	699 452 421	50 297 474
Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach	598 655 517	438 469 535	160 185 982	14 003 097
Rozwój lokalny	970 031 043	727 523 283	242 507 760	81 904 490
Pomoc techniczna	53 220 003	39 910 003	13 310 000	0
Razem	4 083 926 932	2 968 470 769	1 115 456 163	146 205 061

Projekty realizowane w ramach wszystkich działań i priorytetów będą wybierane na poziomie regionalnym, zgodnie z przyjętymi indykatywnymi alokacjami i systemem wdrażania.

Informacje dotyczące opisu kryteriów wyboru projektów, rodzaju beneficjentów, wielkości i form wsparcia, wskaźników monitorowania oraz wysokości współfinansowania poszczególnych projektów realizowanych w ramach działań zawarte będą w Uzupełnieniu Programu.

Rozdział 6.1 Priorytet 1 – Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów

Wprowadzenie

Polska w porównaniu z krajami członkowskimi UE jest krajem o niskim poziomie i jakości wyposażenia infrastrukturalnego. Dotyczy to praktycznie wszystkich podsystemów infrastruktury: transportowej, społeczeństwa informacyjnego, telekomunikacyjnej, środowiska, edukacji, ochrony zdrowia, energetycznej, badawczo-rozwojowej, a także kulturowej, sportowej i turystycznej. Stan taki ogranicza możliwości regionów sprostania presji konkurencyjności po przystąpieniu Polski do UE. Zróżnicowanie wyposażenia infrastrukturalnego w układzie przestrzennym jak i brak obszarów szybkiego wzrostu (*gateway-cities*) wpływa na zmniejszenie szans rozwojowych regionów. Szczególnym problemem jest słaby dostęp do infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, dotyczy to w szczególności obszarów wiejskich i małych miast. Województwa borykają się z niedostateczną jakością usług transportowych i telekomunikacyjnych, w tym brakiem efektywnych rozwiązań z zakresu transportu publicznego, brakiem odpowiednio wyposażonych obiektów akademickich i ochrony zdrowia. Ponadto, obiekty turystyczne, sportowe i z zakresu dziedzictwa kulturowego występujące w regionach charakteryzują się niedostatecznym przygotowaniem do tworzenia dodatkowych dochodów oraz miejsc pracy. Również infrastruktura ochrony środowiska często nie spełnia obowiązujących obecnie norm. Dotyczy to w szczególności obszarów koncentracji przemysłu. Wszystkie problemy, z którymi borykają się regiony, przyczyniają się do obniżenia możliwości do przyciągania inwestycji i mają znaczenie dla krajowych i europejskich centrów wzrostu, czego konsekwencją jest negatywny wpływ na konkurencyjność całej gospodarki i poziom życia mieszkańców.

Cel/ strategia

Celem realizacji priorytetu ZPORR *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów* jest wzrost atrakcyjności wszystkich regionów przez oddziaływanie na obecne mocne strony regionów za pomocą inwestycji w infrastrukturę. Priorytetowo będą traktowane modernizacja i rozwój infrastruktury technicznej i społecznej wpływającej na rozwój potencjału regionu jako całości, w tym ze znajdującymi się na jego obszarze najbardziej dynamicznymi centrami wzrostu.

W ramach priorytetu definiuje się sześć celów cząstkowych, których realizacja determinuje konkurencyjność regionów:

- wzrost znaczenia centrów regionalnych jako miejsca inwestycji i koncentracji działalności gospodarczej, społecznej, turystycznej, sportowej i kulturalnej;
- ochrona środowiska i zachowanie zasobów naturalnych;

- poprawa powiązań infrastrukturalnych pomiędzy ośrodkami regionalnymi i pozostałymi obszarami województw dla zwiększenia możliwości równomiernego rozwoju gospodarczego, dostępu do zatrudnienia, nauki, kultury i wypoczynku;
- uzupełnienie powiązań z krajowym i międzynarodowym układem transportowym, a tym samym zwiększenie zasięgu oddziaływania programów rozbudowy i modernizacji sieci infrastrukturalnych planowanych w ramach innych programów operacyjnych, służących wdrożeniu PWW tj. SPO Transport oraz projektów realizowanych w ramach Funduszu Spójności,
- poprawa dostępu mieszkańców do infrastruktury technicznej i społecznej decydującej o możliwościach rozwojowych regionów;
- poprawa funkcjonowania transportu publicznego w miastach i aglomeracjach.

Spodziewane rezultaty

W dłuższej perspektywie rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej w miastach oraz poprawa połączeń pomiędzy ośrodkami regionalnymi przyczyni się do zwiększenia mobilności zawodowej i przestrzennej mieszkańców, a tym samym wzrostu dostępu do zatrudnienia i nauki.

W okresie wdrażania ZPORR środki przeznaczone na realizację działań i projektów w ramach priorytetu 1 będą pochodzić ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, budżetu państwa, środków samorządów terytorialnych oraz podmiotów prywatnych.

Działanie 1.1 Modernizacja i rozbudowa regionalnego układu transportowego

Cele działania:

Realizacja działania przyczyni się do poprawy dostępności komunikacyjnej regionów. Oznacza to szybsze i bezpieczniejsze powiązania pomiędzy ośrodkami centralnymi a pozostałymi obszarami województw oraz lepszy dostęp do sieci dróg krajowych, międzynarodowych i transeuropejskich, a także poprawę miejskich systemów transportowych, w tym transportu publicznego w celu zwiększenia atrakcyjności miast jako miejsca rozwoju działalności gospodarczej.

Cele szczegółowe działania obejmują:

- poprawę połączeń pomiędzy centrami gospodarczymi a pozostałymi centrami w województwach,
- poprawę dostępności do portów morskich, portów rybackich, portów rzecznych wykorzystywanych do celów gospodarczych, lotnisk, stacji kolejowych i innych obiektów transportu publicznego,
- poprawę dostępności do istniejących i planowanych obiektów przemysłowych i usługowych (np. parki przemysłowe),
- odciążenie układów komunikacyjnych miast, w szczególności ich gospodarczych i zabytkowych centrów,
- zwiększenie udziału transportu zbiorowego, który bardziej odpowiada wymogom środowiska (np. tramwaje) w obsłudze komunikacyjnej miast powyżej 50 tysięcy mieszkańców i obszarów funkcjonalnie z nimi związanych,
- poprawę bezpieczeństwa transportu.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

- budowa i modernizacja dróg o znaczeniu regionalnym łączących ważne centra gospodarcze a także ulic w miastach powyżej 20 tysięcy mieszkańców (poprawa ich jakości, wzmocnienie nawierzchni do dopuszczalnego nacisku na oś), w tym budowa i modernizacja mostów, wiaduktów, obwodnic, tuneli i innych drogowych obiektów inżynierskich,
- tworzenie wydajnych sieci transportu publicznego, a także poprawa i integracja różnych form transportu, w tym rozwiązania dotyczące monitoringu i kontroli sterowania ruchem w miastach powyżej 50 tysięcy mieszkańców i na obszarach funkcjonalnie z nimi powiązanych. Wsparcie może być udzielone na odnowienie i rozwój infrastruktury, a także na zakup sprzętu pod warunkiem posiadania aktualnego planu rozwoju transportu publicznego lub planu zagospodarowania przestrzennego, który wykaże długofalową trwałość proponowanych rozwiązań.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

Niniejsze działanie jest jednym z instrumentów realizacji Strategii Rozwoju Transportu. Uzupełnia ono działania podejmowanej w ramach:

- SPO Transport,
- Funduszu Spójności,
- Priorytetu 3 ZPORR „Rozwój lokalny”; Działanie 3.1 „Obszary wiejskie” i 3.2 „Obszary podlegające restrukturyzacji”.

Beneficjenci końcowi (w rozumieniu Rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych):

- samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz działające w ich imieniu jednostki organizacyjne,
- stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:**Poddziałanie 1.1.1**

Wsparcie udzielane w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

Poddziałanie 1.1.2

Obszar transportu jest objęty przepisami Traktatu Akcesyjnego dotyczącymi okresu przejściowego dla działań w sektorze transportu.

Działanie 1.2 Infrastruktura ochrony środowiska

Cele działania:

Poprawa jakości środowiska naturalnego, co w efekcie przyczyni się do polepszenia standardu życia mieszkańców i zwiększenia możliwości inwestycyjnych, w szczególności w zakresie sektora usług (turystyka) i środowiskowo przyjaznego sektora przemysłu. Realizacja działania przyczyni się do wdrożenia wspólnotowego dorobku prawnego (*acquis communautaire*) w obszarze ochrony środowiska:

1. Dyrektywa 91/271/EWG z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych (Dz. Urz. WE L 135 z 30.05.1991);
2. Dyrektywa 75/440/EWG z dnia 16 czerwca 1975 r. dotycząca wymaganej jakości wód powierzchniowych przeznaczonych do poboru wody pitnej w Państwach Członkowskich (Dz. Urz. WE L 194 z 25.07.1975);
3. Dyrektywa 98/83/WE z dnia 3 listopada 1998 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz. Urz. WE L 330 z 05.12.1998);
4. Dyrektywa 75/442/EWG z dnia 15 lipca 1975 r. w sprawie odpadów (Dz. Urz. WE L 194 z 25.07.1975);
 - dyrektywa 91/156/EWG z dnia 18 marca 1991 r. zmieniająca dyrektywę 75/442/EWG w sprawie odpadów (Dz. Urz. WE L 078 z 26.03.1991),
 - dyrektywa 91/692/EWG z dnia 23 grudnia 1991 r. normalizująca i racjonalizująca sprawozdania dotyczące wykonywania niektórych dyrektyw odnoszących się do środowiska (Dz. Urz. WE L 377 z 31.12.1991),
 - decyzja 96/350/WE z dnia 24 maja 1996 r. dostosowująca załączniki IIA i IIB do dyrektywy Rady 75/442/EWG w sprawie odpadów (Tekst mający znaczenie dla EOG) (Dz. Urz. WE L 135 z 06.06.1996);
5. Dyrektywa 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów (Dz. Urz. WE L 182 z 16.07.1999);
6. Dyrektywa 89/429/EWG z dnia 21 czerwca 1989 r. w sprawie zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza przez istniejące spalarnie odpadów komunalnych (Dz. Urz. WE L 203 z 15.07.1989);
7. Dyrektywa 2000/76/WE z dnia 4 grudnia 2000 r. w sprawie spalania odpadów (Dz. Urz. WE L 332 z 28/12/2000);
8. Dyrektywa 94/62/WE z dnia 20 grudnia 1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych (Dz. Urz. WE L 365 z 31.12.1994);
9. Dyrektywa 94/31/WE z dnia 27 czerwca 1994 r. zmieniająca dyrektywę 91/689/EWG w sprawie odpadów niebezpiecznych (Dz. Urz. WE L 168 z 02.07.1994);
10. Dyrektywa 86/278/EWG z dnia 12 czerwca 1986 r. w sprawie ochrony środowiska, w szczególności gleby, w przypadku wykorzystywania osadów ściekowych w rolnictwie (Dz. Urz. WE L 181 z 04.07.1986);
11. Dyrektywa 96/62/WE z dnia 27 września 1996 r. w sprawie oceny i zarządzania jakością otaczającego powietrza (Dz. Urz. WE L 296 z 21.11.1996);
12. Dyrektywa 2001/80/WE z dnia 23 października 2001 r. w sprawie ograniczenia emisji niektórych zanieczyszczeń do powietrza z dużych obiektów energetycznego spalania (Dz. Urz. WE L 309 z 27.11.2001).

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Wsparcie w ramach niniejszego działania dotyczy projektów, których całkowity koszt wynosi od 1 mln euro* do 10 mln euro. Projekty o wartości powyżej 10 mln euro będą współfinansowane przez Fundusz Spójności. W przypadku gdy projekty można połączyć w spójną grupę projektów o wartości przekraczającej 10 mln euro, projekty takie będą współfinansowane przez Fundusz Spójności. Projekty o wartości poniżej 1 mln euro będą wspierane w ramach Priorytetu 3 ZPORR „Rozwój lokalny”. Projekty będą dotyczyły:

- w zakresie ochrony wód powierzchniowych:
 - modernizacji i budowy systemów poboru, uzdatniania i zaopatrzenia w wodę,
 - budowy i modernizacji systemów kanalizacji sanitarnej i deszczowej oraz oczyszczalni ścieków,
 - budowy i modernizacji wałów przeciwpowodziowych, udostępnienia terenów na poldery oraz ochrony brzegów morskich. W przypadku takich projektów decyzja będzie podejmowana na podstawie analizy zaproponowanych rozwiązań,
 - budowy i modernizacji niewielkich zbiorników retencyjnych i stopni wodnych umożliwiających gospodarcze wykorzystanie rzek (np. turystyka, rekreacja, hydroenergetyka) oraz ochronę środowiska,
- w zakresie ochrony powietrza:
 - modernizacji i rozwoju miejskich systemów ciepłowniczych stanowiących własność publiczną i wyposażenie ich w instalacje do odpylania i odsiarczania spalin w celu zmniejszenia emisji zanieczyszczeń i poprawy efektywności energetycznej,
 - przekształcenia istniejących systemów opalania (obiekty publiczne) w systemy bardziej przyjazne dla środowiska, w szczególności ograniczenia „niskiej emisji”,
- w zakresie gospodarki odpadami:
 - budowy i modernizacji istniejących oraz rekultywacji nieczynnych składowisk oraz likwidacji dzikich składowisk,
 - wprowadzenia na szeroką skalę sortowania, recyklingu i kompostowania odpadów w celu minimalizacji ilości odpadów składowanych,
- w zakresie wsparcia zarządzania ochroną środowiska:
 - rozwoju baz danych, systemów informacji i monitoringu środowiska,
 - rozwoju systemów zarządzania środowiskiem w oparciu o technologie informatyczne, np. dla obszarów leśnych oraz brzegów morskich,
- w zakresie pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych:
 - budowy, rozwoju i modernizacji publicznej infrastruktury służącej do produkcji elektryczności i ciepła ze źródeł odnawialnych (np. energia wiatrowa, biomasa, energia wodna, geotermalna, słoneczna),

* Z wyłączeniem projektów z zakresu zarządzania ochroną środowiska.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Fundusz Spójności,
- Priorytet 3 ZPORR „Rozwój lokalny”: Działanie 3.1 „Obszary wiejskie” oraz 3.2 „Obszary podlegające restrukturyzacji”,
- SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” Działania: „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem”, „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi”,
- SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw: Działanie dotyczące dostosowania przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska.

Beneficjenci końcowi:

- samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne,
- stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie – jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki administracji rządowej w województwach,
- inne jednostki publiczne.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Projekty wspierające:

- ochronę powietrza,
- obszar pozyskiwania odnawialnych źródeł energii

będą notyfikowane do Komisji Europejskiej.

Wsparcie udzielane innym projektom w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

Działanie 1.3 Regionalna infrastruktura społeczna***Cele działania:***

Głównym celem działania jest podniesienie poziomu życia poprzez poprawę jakości infrastruktury społecznej, w tym infrastruktury edukacyjnej i infrastruktury ochrony zdrowia. Celem szczegółowym działania jest wzmocnienie roli szkół wyższych i przygotowanie ich do odgrywania kluczowej roli w procesie tworzenia konkurencyjnej gospodarki regionalnej. Dodatkowo działanie dotyczy poprawy jakości usług medycznych w regionach.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

- budowa, rozbudowa i modernizacja szkół wyższych prowadzących działalność dydaktyczną, naukową, badawczo-rozwojową (dotyczy to np. pomieszczeń

dydaktycznych, bibliotek, laboratoriów, wyposażenia oraz innych obiektów służących prowadzeniu działalności naukowej i badawczej, obiektów sportowych, campusów),

- modernizacja i wyposażenie ośrodków zdrowia i szpitali. Wsparcie będzie skierowane na podniesienie jakości służby zdrowia nie zaś na zwiększanie tego sektora. Wszystkie propozycje muszą być rozpatrywane w kontekście krajowej lub regionalnej strategii rozwoju służby zdrowia, ponadto muszą być zapewnione środki na koszty operacyjne funkcjonowania nowych inwestycji.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 3 ZPORR „Rozwój lokalny”: Działanie 3.5 „Lokalna infrastruktura społeczna”,
- Priorytet 2 ZPORR: Działanie 2.2 „Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne”,
- SPO Rozwój zasobów ludzkich, Działanie 2.1 „Zwiększenie dostępu do edukacji – promowanie kształcenia ustawicznego”,
- SPO Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, Działanie 1.4 „Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką”.

Beneficjenci końcowi:

- szkoły wyższe,
- szpitale,
- jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie udzielane w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

Działanie 1.4 Rozwój turystyki i kultury

Cele działania:

- wzrost roli kultury i turystyki jako czynników stymulujących rozwój społeczny i gospodarczy regionów z uwzględnieniem potrzeby zapewnienia zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska,
- ułatwienie dostępu do atrakcji i obiektów turystycznych i kulturalnych,
- wydłużenie sezonu turystycznego, zapewnienie całorocznych atrakcji.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

W ramach działania będą wspierane projekty o znaczeniu regionalnym i krajowym:

- budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej. Może to dotyczyć pewnych rozwiązań w parkach narodowych (kryteria, według których będą wybierane projekty, znajdują się w Uzupełnieniu Programu). Wszystkie projekty będą miały znaczący wpływ gospodarczy i będą prowadziły do tworzenia stałych miejsc pracy,

- ochrona dziedzictwa kulturowego, jak również, w wyjątkowych przypadkach, budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury związanej z kulturą i publicznej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej/ wypoczynkowej, pod warunkiem, że w znaczący sposób oddziałuje ona gospodarczo na rozwój regionu i prowadzi do tworzenia stałych miejsc pracy,
- rozwój systemów informacji turystycznej i kulturalnej na potrzeby turystów zagranicznych i krajowych,
- przygotowanie i wdrożenie regionalnych programów promocji turystycznej i kulturalnej, w tym kampanie promocyjne i imprezy towarzyszące w Polsce i zagranicą pod warunkiem, że w znaczący sposób oddziałuje ona gospodarczo na rozwój regionu i prowadzi do tworzenia stałych miejsc pracy.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 3 ZPORR „Rozwój lokalny”, Działanie 3.1 „Obszary wiejskie” i 3.2 „Obszary podlegające restrukturyzacji”, 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa”,
- SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, Działanie „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego”,
- SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”.

Beneficjenci końcowi:

- samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne,
- związki, stowarzyszenia i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
- regionalne organizacje turystyczne (non profit),
- organy administracji rządowej w województwie,
- inne instytucje publiczne, w tym turystyczne i kulturalne instytucje z sektora finansów publicznych, dla których organem założycielskim są jednostki administracji rządowej lub samorządowej,
- organizacje pozarządowe (non profit), stowarzyszenia, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Działanie będzie notyfikowane do Komisji Europejskiej.

Działanie 1.5 Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Cele działania:

W kontekście realizacji ZPORR szczególne znaczenie dla perspektyw rozwojowych i wzrostu konkurencyjności regionów ma zniwelowanie różnic w infrastrukturze i usługach z zakresu dostępu do Internetu, telekomunikacji, warunków dla rozwoju komunikacji, gospodarki elektronicznej oraz e-administracji, e-bezpieczeństwa, e-zdrowia i e-edukacji.

Cel główny:

Rozwój regionalnej i lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, a także wyrównanie dysproporcji w zakresie dostępu i wykorzystania Internetu oraz innych technik informatycznych pomiędzy regionami w Polsce i Unii Europejskiej oraz w układzie wewnątrzregionalnym pomiędzy dużymi ośrodkami a obszarami wiejskimi i małymi miastami.

Cele szczegółowe działania:

- rozwój dostępu do infrastruktury komunikacji elektronicznej, w szczególności na obszarach wiejskich i w małych miastach,
- wykorzystanie nowych technologii komunikacyjnych (ICT) dla realizacji usług publicznych,
- rozwój e-usług publicznych spełniających specyficzne wymagania obywateli,
- użycie ICT do poprawienia efektywności administracji (e-administracja), pomoc dla administracji publicznej w celu poprawy efektywności i produktywności.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Wsparcie w ramach działania będzie dotyczyło:

- regionalnych i lokalnych projektów rozbudowy sieci infrastruktury informacyjnej, realizowanych w powiązaniu z przedsięwzięciami o charakterze krajowym i regionalnym (szerokopasmowy dostęp do Internetu, w tym podłączenie instytucji publicznych do Internetu),
- zastosowania technik społeczeństwa informacyjnego w pracy instytucji publicznych, np. w placówkach naukowo-badawczych, ochrony zdrowia, edukacji, (z wyłączeniem e-ryнку pracy), szczególna uwaga zostanie poświęcona terenom wiejskim i małym miastom,
- wykorzystania technologii społeczeństwa informacyjnego do działań regionalnej i lokalnej administracji samorządowej, uwzględniając kwestie konieczności zapewnienia kompatybilności różnych systemów i informacji, a także kwestie bezpieczeństwa i przestrzegania zasad polityki prywatności, w szczególności w celu modernizacji infrastruktury informatycznej, elektronicznego obiegu dokumentów, archiwizacji dokumentów i rozwoju elektronicznych usług dla ludności, z zachowaniem bezpieczeństwa i prywatności,
- zapewnienia dostępu do Internetu w miejscach publicznych, np. w bibliotekach, domach i centrach kultury, urzędach pracy (z wyłączeniem szkół i bibliotek pedagogicznych), tzw. publiczne punkty dostępu do Internetu (PIAP).

ZPORR przewiduje szeroki wachlarz przedsięwzięć możliwych do realizacji w zakresie infrastruktury społeczeństwa informacyjnego. Jednakże realizacja określonych typów projektów w danym województwie uzależniona będzie od poziomu rozwoju nowych technologii informatycznych (ICT) w tym województwie. W niektórych województwach potrzebny będzie najpierw rozwój sieci szerokopasmowych. Inne województwa posiadają stosunkowo dobrze rozwiniętą sieć szkieletową, a zatem będą inwestować głównie w projekty dotyczące aplikacji.

Zgodność z dokumentami o charakterze strategicznym oraz z innymi działaniami i programami:

Kluczowym dokumentem UE dotyczącym społeczeństwa informacyjnego jest „Plan Działań e-Europa 2005” (*e-Europe 2005 Action Plan*), obejmujący okres 2003–2005. Powyższy dokument skupia się na wykorzystaniu technologii ICT do poprawy wydajności i dostępności do usług publicznych, rozwoju środowiska dla e-biznesu i zapewnienia szerokopasmowej infrastruktury informacyjnej. Polska zostanie członkiem UE w trakcie obowiązywania „Planu Działań” i dla realizacji postanowień w nim zawartych niezbędne będzie skupienie się na realizacji dwóch uzupełniających się działań dotyczących infrastruktury:

- nowoczesne publiczne usługi on-line np.: e-administracja, e-edukacja, e-zdrowie,
- infrastruktura szerokopasmowa.

Działania te powinny przyspieszyć rozwój infrastruktury i stymulować rozwój innowacyjnej zawartości i aplikacji.

Niniejsze działanie jest zgodne z „Planem Działań e-Europa 2005: Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich” (*e-Europe 2005 Action Plan: An information society for all*) w zakresie priorytetów: usługi szerokopasmowe, zwalczanie wykluczenia cyfrowego, tworzenie warunków do rozpowszechnienia użycia Internetu, tworzenie usług dostępnych on-line, tworzenie cyfrowej zawartości.

Projekty w ramach Działania 1.5 będą wdrażane zgodnie z kryteriami neutralności technologicznej i otwartego dostępu dla operatorów zawartych w „Wytycznych w sprawie kryteriów i warunków wdrażania funduszy strukturalnych w ramach wsparcia komunikacji elektronicznej” (*Guidelines on criteria and modalities of implementation of structural funds in support of electronic communication*) 28.07.2003 SEC (2003) 895.

Projekty powinny być również zgodne ze strategią „e-Polska 2003–2006” oraz strategiami rozwoju województw.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

Niniejsze działanie jest komplementarne z innymi działaniami ZPORR:

- Działanie 1.3 Regionalna infrastruktura społeczna – zakup sprzętu i wyposażenia dla potrzeb dydaktycznych, naukowych i badawczo-rozwojowych w ramach szkolnictwa wyższego oraz poprawa regionalnego systemu ochrony zdrowia,
- Działanie 1.4 Rozwój turystyki i kultury. Wsparcie będzie dotyczyło rozwoju systemów informacji kulturalnej i turystycznej,
- Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie.

Niniejsze działanie jest komplementarne z SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”:

- Działanie 1.5 Rozwój systemu dostępu przedsiębiorstw do informacji i usług publicznych on-line. Działanie dotyczy przedsięwzięć podejmowanych na poziomie krajowym i pozwoli na stworzenie usług na poziomie krajowym przeznaczonych głównie dla przedsiębiorstw. Działanie jest skierowane na rozwój oprogramowania spełniającego standardy krajowe dla usług on-line. Beneficjentami są: instytucje administracji rządowej, a także przedsiębiorstwa korzystające z usług publicznych on-line. Sytsemy IT powstaną i będą rozwijane na poziomie krajowym i będą obejmować obszar całej Polski.

Budowa sieci szerokopasmowych w ramach Działania 1.5 ZPORR umożliwi dostęp do usług oferowanych on-line przez jednostki administracji publicznej. Wdrażanie tych aplikacji będzie wspierane w ramach działania 1.5 SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”.

Ponadto tworzenie publicznych punktów dostępu do Internetu w ramach Działania 1.5 ZPORR ułatwi obywatelom dostęp do przeznaczonych dla nich aplikacji dotyczących e-administracji tworzonych w ramach SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”.

ZPORR skupia się także na bezpieczeństwie systemów IT w instytucjach regionalnych i lokalnych, aby zapewnić bezpieczeństwo wymiany danych pomiędzy instytucjami centralnymi i lokalnymi. W ramach SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw” zostanie zagwarantowane bezpieczeństwo informacji udostępnianych przez przedsiębiorstwa i centralne instytucje rządowe obywatelom. W ramach ZPORR zostanie zapewnione bezpieczeństwo danych i informacji przetwarzanych i przechowywanych w systemach IT instytucji lokalnych i regionalnych.

Działanie 1.5 ZPORR wspiera także regionalne lub lokalne e-usługi komplementarne z usługami krajowymi (krajowe systemy IT) realizowanymi w ramach Działania 1.5 SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”,

- Działanie 2.3 Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje. Wsparcie będzie skierowane na wdrożenie nowoczesnych technologii informatycznych (ITC) przez MŚP.

Niniejsze działanie jest komplementarne z SPO Rozwój Zasobów Ludzkich”

- Działanie 1.1 Rozwój i modernizacja instrumentów i instytucji rynku pracy – tworzenie i wdrożenie nowych skutecznych narzędzi i metod pracy w ramach usług na rzecz zatrudnienia, w tym wzmocnienie powiązań pomiędzy poziomem lokalnym i regionalnym, a także administracją centralną oraz zastosowanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych,
- Działanie 2.1 „Zwiększenie dostępu do edukacji – promowanie kształcenia ustawicznego” – tworzenie centrów kształcenia na odległość w niewielkich szkołach na wsi, tworzenie internetowych centrów informacji multimedialnych w szkołach i bibliotekach pedagogicznych – zapewnienie sprzętu komputerowego,
- Działanie 2.2 „Podnoszenie jakości nauczania w odniesieniu do potrzeb rynku pracy”. Wsparcie będzie dotyczyło zakupu komputerów dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych (w tym także dla kolegiów nauczycielskich), centrów kształcenia ustawicznego i centrów kształcenia praktycznego,
- Działanie 2.4 „Wsparcie zdolności administracyjnych” na szczeblu centralnym i regionalnym – poprzez wsparcie techniczne i finansowe związane ze szkoleniami. Szczegółowe działania, oprócz zapewnienia szkoleń dla zainteresowanych instytucji, będą uwzględniać: przygotowanie programów rozwoju zawodowego, materiałów szkoleniowych, przeprowadzenie szkoleń dla wybranych grup docelowych, np. członków korpusu służby cywilnej. Podczas realizacji szkoleń będzie możliwe wykorzystanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych (ICT).

Beneficjenci Końcowi:

- samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne,
- instytucje non-profit podległe samorządom, np. szkoły i placówki edukacyjne działające w systemie oświaty, instytucje kulturalne, ochrony zdrowia, rynku pracy i in.,
- związki, stowarzyszenia i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
- szkoły wyższe (publiczne i nienastawione na osiągnięcie zysku), centra badawczo-rozwojowe,
- organizacje pozarządowe nienastawione na osiągnięcie zysku, stowarzyszenia, fundacje, a także kościoły i związki wyznaniowe,
- inne instytucje publiczne (np. policja, straż pożarna i inne służby),
- jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie udzielane w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

Działanie 1.6 Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach***Cele działania:***

Celem działania jest poprawa atrakcyjności Polski dla lokalizacji inwestycji zagranicznych i zwiększenie możliwości rozwoju województw poprzez rozwój systemów transportu publicznego w największych aglomeracjach Polski. Działanie przyczyni się do zmniejszenia zatłoczenia na drogach, poprawy stanu środowiska i bezpieczeństwa transportu. Działanie jest otwarte dla aglomeracji powyżej 500 tys. mieszkańców, które posiadają dobrze przygotowane zintegrowane plany rozwoju transportu. Aglomeracja warszawska i górnośląska są największymi aglomeracjami w Polsce. Przewiduje się, że projekty w tych aglomeracjach zostaną sfinansowane.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Działanie będzie wdrażane w dużych aglomeracjach posiadających aktualne plany rozwoju transportu lub plan zagospodarowania przestrzennego dotyczące rozwoju lub odnowienia infrastruktury i zakupu sprzętu. Preferowany będzie rozwój zintegrowanych sieci komunikacyjnych obejmujących integrację transportu szynowego (np. tramwaj, metro) z innymi formami transportu (np. lotniska, komunikacja autobusowa, transport prywatny). Niezależnie od liczby i rodzajów środków komunikacji, kluczowym kryterium wyboru projektów będzie posiadanie aktualnego zintegrowanego planu rozwoju transportu.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 1 ZPORR: Działanie 1.1 „Modernizacja i rozwój regionalnego systemu transportowego”,
- Fundusz Spójności,
- SPO Transport.

Beneficjenci końcowi:

- jednostki samorządu terytorialnego lub działające w ich imieniu jednostki organizacyjne,
- związki, stowarzyszenia i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Obszar transportu jest objęty przepisami Traktatu Akcesyjnego dotyczącymi okresu przejściowego dla działań w sektorze transportu.

Rozdział 6.2 Priorytet 2 – Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach***Wprowadzenie***

Konkurencyjność polskich regionów w Unii Europejskiej, obok ilości i jakości infrastruktury technicznej, rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego oraz wsparcia regionalnych systemów badawczo-rozwojowych i edukacyjnych, jest determinowana kilkoma podstawowymi czynnikami:

- jakością umiejętności i kwalifikacji zawodowych siły roboczej,
- poziomem mobilności zawodowej mieszkańców.

Mieszkańcy muszą mieć możliwość dostosowania do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych i pełnego wykorzystania szans związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy.

Podstawowymi warunkami dla wzmocnienia potencjału regionalnych zasobów ludzkich i zwiększenia szans indywidualnych osób na rynku pracy są: wzrost poziomu wykształcenia, podniesienie umiejętności zawodowych, nabycie nowych kwalifikacji zawodowych dostosowanych do specyficznych potrzeb regionalnego rynku pracy, jak również promocja innowacji, transfer wiedzy poprzez współpracę sektora badawczo-rozwojowego ze światem biznesu oraz promocja przedsiębiorczości.

Zwiększona presja konkurencyjna powoduje konieczność zmian struktury zatrudnienia, a w konsekwencji konieczność dostosowania kwalifikacji osób w wieku produkcyjnym. Władze regionalne i lokalne, inne instytucje i organizacje będą odgrywać aktywną rolę w tym procesie, a zatem ich zdolności związane z programowaniem i wdrażaniem programów powinny zostać zwiększone.

Zachodzące zmiany dotyczyć będą uczniów, studentów, osób dorosłych, w tym pracowników przedsiębiorstw i sektorów dotkniętych restrukturyzacją, którzy będą musieli dostosować swoje umiejętności i kwalifikacje zawodowe, żeby znaleźć nową pracę lub ewentualnie zdecydować o rozpoczęciu prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Największym wyzwaniem wydaje się potrzeba zdobycia nowych umiejętności przez liczną grupę rolników i ich rodzin.

Cele priorytetu

Celem realizacji Priorytetu 2 jest stworzenie warunków dla rozwoju zasobów ludzkich na poziomie lokalnym i regionalnym, a także poprawa zdolności do programowania i realizacji projektów w zakresie rozwoju zasobów ludzkich na tych szczeblach. Szczególne znaczenie ma realizacja działań mających na celu reorientację zawodową pracowników zanim staną się bezrobotnymi oraz przekwalifikowanie osób odchodzących z rolnictwa. Realizacja Priorytetu jest powiązana z działaniami realizowanymi w ramach Priorytetu 3 „Rozwój lokalny”, w szczególności z inwestycjami na obszarach wiejskich i obszarach restrukturyzacji przemysłów.

Działania realizowane w ramach priorytetu będą koncentrować się zwłaszcza na obszarach zagrożonych marginalizacją, w tym obszarach wiejskich i obszarach restrukturyzacji przemysłów. Na tych obszarach należy podjąć interwencję publiczną dostosowaną do specyfiki regionalnej i ukierunkowaną na uzupełnienie ogólnokrajowych programów wsparcia rozwoju zatrudnienia i edukacji.

Wsparcie publiczne, udostępniane w ramach priorytetu, ma za zadanie między innymi:

- uelastycznienie i zwiększenie mobilności zawodowej zasobów ludzkich, w tym zwiększenie poziomu wiedzy i umiejętności zawodowych mieszkańców, w szczególności dotyczy to mieszkańców obszarów zagrożonych marginalizacją, w tym zwłaszcza obszarów wiejskich i obszarów restrukturyzacji przemysłów,
- zwiększenie możliwości zmiany zatrudnienia dla pracujących w rolnictwie oraz przedsiębiorstwach i sektorach restrukturyzowanych, poprzez zmianę kwalifikacji zawodowych tych osób,
- wzrost udziału młodzieży z obszarów wiejskich znajdującej się w trudnej sytuacji materialnej w ogólnej liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych,
- wzrost udziału studentów pochodzących z obszarów zagrożonych marginalizacją, w tym w szczególności z obszarów wiejskich i obszarów restrukturyzacji przemysłów w ogólnej liczbie studentów,
- wspomaganie procesu tworzenia regionalnych systemów innowacyjnych opartych na współpracy regionalnego sektora badawczo-rozwojowego z lokalnymi firmami,
- promowanie przedsiębiorczości poprzez kompleksowe wsparcie dla podejmujących działalność gospodarczą.

Wdrażanie tego priorytetu będzie dokonywane przy wsparciu środków z Europejskiego Funduszu Społecznego, środków z budżetu państwa oraz środków ze źródeł prywatnych.

Uzasadnienie wyboru Priorytetu:

Zmieniające się warunki społeczne i gospodarcze skutkują potrzebą przygotowania osób do radzenia sobie z nowymi wyzwaniami. Najważniejsze jest usunięcie uczucia zagrożenia spowodowanego brakiem umiejętności niezbędnych do wykonywania nowych zadań.

Chociaż poziom wykształcenia osób dorosłych rośnie, jest on wciąż niewystarczający, a poziom udziału w kształceniu ustawicznym jest ciągle niższy niż odpowiadające mu standardy międzynarodowe, pomimo tego, że kształcenie ustawiczne stało się warunkiem koniecznym w utrzymaniu zatrudnienia. W porównaniu do innych krajów (Wielka Brytania 45%, Szwecja 54%, Irlandia 22%, Portugalia 13%), poziom udziału dorosłych w kształceniu ustawicznym w Polsce kształtuje się na raczej niskim poziomie 13%. Aby podnieść poziom zatrudnienia wśród dorosłych należy podnieść i dostosować do wymogów rynku pracy poziom ich kwalifikacji zawodowych. Przyczyni się to, równoległe z poprawą regionalnej infrastruktury, do wyższej mobilności zawodowej i geograficznej siły roboczej.

Młodzi ludzie wkraczający po raz pierwszy na rynek pracy mają zazwyczaj solidne wykształcenie teoretyczne, ale potencjalni pracodawcy wymagają od nich również praktycznego doświadczenia zawodowego. W rozwiązaniu tego problemu pomoże zorganizowanie młodzieży programów praktyk zawodowych pomocnych w nabyciu praktycznych umiejętności i poznaniu specyfiki przyszłego zawodu. Podczas gdy wdrażanie tego priorytetu ma na celu podniesienie umiejętności i kwalifikacji zawodowych młodzieży i osób dorosłych, poprawa systemu edukacji w perspektywie kształcenia ustawicznego oraz poprawa efektywności instytucji rynku pracy będą realizowane w ramach SPO Rozwój Zasobów Ludzkich. Wsparcie dla rozwoju kwalifikacji zawodowych jest komplementarne w stosunku do przedsięwzięć dotyczących ciągłego kształcenia zawodowego wdrażanych w ramach działania 2.3 SPO Rozwój Zasobów Ludzkich, których celem jest wzmocnienie umiejętności i kwalifikacji kadry zarządzającej i pracowników przedsiębiorstw.

Inny problem dotyczy dzieci z terenów wiejskich i małych miasteczek, które mają istotnie mniejsze możliwości edukacyjne w porównaniu z innymi dziećmi. Ograniczona liczba szkół ponadgimnazjalnych na terenach wiejskich oznacza, że wielu uczniów mających trudną sytuację finansową napotyka bariery w kontynuowaniu nauki na wyższym etapie kształcenia. Nadal zbyt wielu uczniów uczęszcza do zasadniczych szkół zawodowych, które nie przygotowują ich do odnoszenia sukcesów zawodowych w przyszłości, ponieważ nie kończą się egzaminem maturalnym, a w konsekwencji nie pozwalają uczniom na kontynuowanie nauki na poziomie wyższym. Można zauważyć znaczącą różnicę w wynikach nauki pomiędzy uczniami z obszarów wiejskich i miejskich i różnica ta zwiększa się wraz z kolejnymi etapami kariery szkolnej. Znaczne koszty kształcenia w szkołach wyższych mogą uniemożliwić studentom pochodzącym z obszarów zmarginalizowanych ukończenie podjętej nauki.

W celu wyrównania szans na zdobycie wykształcenia przez młodych ludzi pochodzących z obszarów o utrudnionym dostępie do kształcenia, w zakresie tego priorytetu będą realizowane programy stypendialne. Dodatkowo działania ZPORR w ramach priorytetu 1 i 3 mające na celu poprawę infrastruktury edukacyjnej, przyczynią się do wyrównania szans edukacyjnych pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi, podczas gdy działania SPO Rozwój Zasobów Ludzkich przyczynią się do wyrównania szans edukacyjnych pomiędzy tymi obszarami poprzez, np. poprawę jakości kształcenia przedszkolnego i utworzenie wiejskich centrów kształcenia na odległość.

Inną ważną kwestią dotyczącą polskiego społeczeństwa jest zbyt wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie. Nadwyżki w zatrudnieniu w rolnictwie są widoczne zwłaszcza na południu kraju. Szacunkowe wielkości wskazują, że wielkość bezrobocia ukrytego wynosi ok. 1 milion osób. Po integracji Polski z Unią Europejską sektor rolniczy zostanie poddany procesowi restrukturyzacji i w rezultacie przewidywany jest dalszy wzrost bezrobocia. Z tego powodu ZPORR przewiduje działania, w formie szkolenia i doradztwa zawodowego, mające na celu pomoc ludziom planującym zaprzestanie pracy w rolnictwie w znalezieniu pracy poza tym sektorem.

Działania planowane w ramach ZPORR przewidują wsparcie osób planujących rozpoczęcie działalności w sektorach pozarolniczych. Ze względu na znaczące różnice pomiędzy regionami musi to być ściśle powiązane z całościową strategią rozwoju województwa, a także z działaniami w ramach Priorytetu 3 ZPORR mającymi na celu stworzenie na obszarach wiejskich zatrudnienia poprzez inwestycje infrastrukturalne. Wsparcie dla rozpoczynających działalność gospodarczą jest również kierowane do tej grupy docelowej.

Od momentu otwarcia polskiej gospodarki na gospodarkę rynkową Polska ma do czynienia z sektorami, które trwale przestały być konkurencyjne. Są to w szczególności: przemysł lekki, górnictwo, hutnictwo metali i stali, przemysł chemiczny i stoczniowy. Także inne gałęzie przemysłu nie są w stanie sprostać konkurencji na wspólnym europejskim rynku. Procesy restrukturyzacyjne spowodują zwalnianie znacznej liczby osób. Przeciwdziałać temu będą szkolenia zawodowe i przekwalifikowywanie pracowników zagrożonych utratą pracy.

Wsparcie, o którym mowa, będzie ściśle powiązane z działaniami planowanymi w ramach Priorytetu 3 ZPORR, mającymi na celu tworzenie zatrudnienia na obszarach restrukturyzacji przemysłu poprzez inwestycje infrastrukturalne. Wsparcie dla rozpoczynających prowadzenie działalności gospodarczej jest również kierowane do tej grupy docelowej.

Promocja samozatrudnienia jest jednym z najważniejszych zadań w perspektywie nadchodzących lat. Poza barierami administracyjnymi i trudnym dostępem do finansowania dla MŚP kolejną przeszkodą okazuje się być ograniczony dostęp do wiedzy na temat tego jak założyć i prowadzić firmę. Kompleksowe wsparcie dotyczące zakładania własnej działalności gospodarczej, którego celem jest promocja przedsiębiorczości w regionach, składa się z poradnictwa, szkoleń, zindywidualizowanych usług doradczych i szkoleniowych (coaching) i dotacji w pierwszych miesiącach prowadzenia działalności. Wsparcie dla mikroprzedsiębiorstw w ramach Działania 3.4 ma charakter komplementarny, ponieważ rozwija istniejące przedsiębiorstwa, wzmacniając ich żywotność i zdolność do tworzenia miejsc pracy poprzez wsparcie inwestycyjne i usługi doradcze. Taki rodzaj interwencji jest powiązany z działaniami planowanymi w ramach SPO „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”. SPO zawiera działania skupiające się na doradztwie i znaczącym wsparciu inwestycyjnym dla MŚP.

Promocja przedsiębiorczości będzie uzupełniana poprzez wzmacnianie innowacyjności lokalnych i regionalnych przedsiębiorstw przez współpracę pomiędzy sektorem badawczo-rozwojowym a gospodarką w celu umożliwienia transferu wiedzy i szybszego postępu technologicznego. Brak silnych powiązań pomiędzy przedsiębiorstwami a sferą badawczo-rozwojową jest jedną z przyczyn, dla których potencjał obu tych sfer nie jest wykorzystany do poszukiwania i wprowadzania w życie nowych rozwiązań poprawiających stan konkurencyjności gospodarki. Wyzwanie polega na umożliwieniu przedsiębiorstwom dostępu do zasobów ludzkich sektora badawczo-rozwojowego i zwiększeniu w ten sposób zdolności przedsiębiorców do wdrażania rozwiązań innowacyjnych.

Działanie to stanowi uzupełnienie współpracy pomiędzy szkolnictwem wyższym a przedsiębiorstwami w ramach Działania 2.3 SPO „Rozwój Zasobów Ludzkich”, która ułatwi uczestnictwo kadry zarządzającej i pracowników w kontynuowaniu kształcenia na poziomie wyższym i w szkoleniach. Jest ono również uzupełnieniem działań wdrażanych w ramach SPO „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”. SPO wspiera działania mające na celu zarówno poprawę warunków prowadzenia działalności gospodarczej poprzez zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, jak i wzmocnienie współpracy pomiędzy sferą badawczo-rozwojową a gospodarką poprzez projekty inwestycyjne.

Oczekiwane rezultaty i oddziaływanie priorytetu

PRIORYTET 2: WZMOCNIENIE ROZWOJU ZASOBÓW LUDZKICH W REGIONACH	Wartość bazowa	Rezultaty dla okresu 2004-2006 (wartość na koniec 2006)
Udział osób dorosłych, którzy zmienili pracę w ciągu 6 miesięcy po zakończeniu programu w ogólnej liczbie uczestników projektów	brak dostępnych danych	12%
Udział uczniów, którzy ukończyli rok szkolny wśród wszystkich uczestników projektu (mężczyźni/kobiety)	brak dostępnych danych	90%(50%;50%)
Udział osób, które znalazły nowe zatrudnienie poza rolnictwem w ciągu 6 miesięcy po zakończeniu programu w ogólnej liczbie uczestników projektów	brak dostępnych danych	12%
Udział osób, które znalazły nowe zatrudnienie poza tradycyjnymi sektorami w ciągu 6 miesięcy po zakończeniu programu w ogólnej liczbie uczestników projektów	brak dostępnych danych	18%
Liczba nowych mikroprzedsiębiorstw utworzonych w wyniku realizacji projektów (ogółem, % na terenach wiejskich, % prowadzonych przez kobiety)	0 0	4 000 (50%;20%)
Liczba przedsiębiorstw, które nawiązały współpracę ze szkołami wyższymi oraz placówkami badawczo-rozwojowymi w wyniku realizacji projektów	0	800

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie***Cele działania:***

Celem działania jest zwiększenie mobilności zawodowej mieszkańców i ich zdolności w zakresie dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do wymogów regionalnego rynku pracy w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej, a także lepsze dostosowanie potrzeb szkoleniowych i kwalifikacji mieszkańców do wymogów regionalnego rynku pracy poprzez monitoring regionalnego rynku pracy i upowszechnianie zebranych informacji.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

- szkolenia osób dorosłych w zakresie podwyższania i dostosowywania ich kwalifikacji zawodowych do potrzeb regionalnego rynku pracy,
- szkolenia osób dorosłych w zakresie języków obcych oraz wykorzystania technik informacyjnych i komunikacyjnych (ICT),
- usługi doradcze dla osób dorosłych wspierające kształtowanie ich kariery zawodowej,
- praktyki zawodowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych (licea ogólnokształcące, licea profilowane, technika oraz zasadnicze szkoły zawodowe), odbywające się w przedsiębiorstwach i mające na celu nabycie praktycznych umiejętności i poznanie specyfiki przyszłego zawodu,
- praktyki zawodowe dla studentów uczelni wyższych, odbywające się w przedsiębiorstwach i mające na celu nabycie praktycznych umiejętności i poznanie specyfiki przyszłego zawodu,

- wzmocnienie współpracy i organizacja metod wymiany informacji pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w monitorowanie regionalnego rynku pracy, oferty edukacyjnej i szkoleniowej,
- przygotowanie i rozpowszechnianie wyników badań, ocen i publikacji analizujących sytuację regionalnego rynku pracy w zakresie: rozpoznawania przyszłych oczekiwań pracodawców co do kwalifikacji i umiejętności pracowników, działalności edukacyjnej i szkoleniowej prowadzonej w regionie, zmian w sektorze MŚP, wpływu promocji na lokalne i regionalne rynki pracy, jak również spójności społeczno-gospodarczej regionów, w celu ukierunkowania i zapewnienia informacji instytucjom i osobom indywidualnym.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Działanie 1.2 „Perspektywy dla młodzieży” realizowane w ramach SPO „Rozwój zasobów ludzkich”,
- Działanie 1.3 „Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia” realizowane w ramach SPO „Rozwój zasobów ludzkich”,
- Działanie 1.1 „Rozwój i modernizacja instrumentów i instytucji rynku pracy” realizowane w ramach SPO „Rozwój zasobów ludzkich”,
- Działanie 2.1 „Zwiększenie dostępu do edukacji – promocja kształcenia przez całe życie” realizowane w ramach SPO „Rozwój zasobów ludzkich”,
- Działanie 2.2 „Podnoszenie jakości nauczania w odniesieniu do potrzeb rynku pracy” realizowane w ramach SPO „Rozwój zasobów ludzkich”,
- Działanie 2.3 „Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki” realizowane w ramach SPO „Rozwój zasobów ludzkich”,
- Działanie 1.4 „Wsparcie doradztwa rolniczego” realizowane w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”,
- Działanie 2.4 „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” realizowane w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”.

Instytucja Wdrażająca:

Samorząd województwa /Wojewódzki Urząd Pracy (WUP).

Grupy docelowe:

- uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (licea ogólnokształcące, licea profilowane, technika oraz zasadnicze szkoły zawodowe),
- studenci uczelni wyższych,
- osoby dorosłe chcące podnieść poziom swoich kwalifikacji zawodowych,
- rolnicy i domownicy zainteresowani podjęciem działalności pozarolniczej, zbliżonej do rolnictwa,
- instytucje zajmujące się monitorowaniem regionalnego rynku pracy, w tym ofert edukacyjnych i szkoleniowych.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie udzielane w ramach działania nie stanowi pomocy publicznej.

Działanie 2.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne***Cele działania:***

Ogólnym celem działania jest podniesienie dostępu do kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym dla uczniów pochodzących z obszarów wiejskich i studentów pochodzących z obszarów zagrożonych marginalizacją, w tym w szczególności obszarów wiejskich i obszarów restrukturyzacji przemysłów.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Przewidziane są dwa rodzaje programów stypendialnych:

- stypendia umożliwiające młodzieży z obszarów wiejskich kontynuację kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym poprzez pokrycie kosztów np. zakwaterowania i materiałów szkolnych,
- stypendia dla studentów uczelni wyższych.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 1 ZPORR: Działanie 1.3 „Regionalna infrastruktura społeczna”,
- Priorytet 3 ZPORR: Działanie 3.5 „Lokalna infrastruktura społeczna”,
- Działanie 2.1 „Zwiększenie dostępu do edukacji – promocja kształcenia przez całe życie” realizowane w ramach SPO Rozwój Zasobów Ludzkich.

Instytucja Wdrażająca:

Samorząd województwa.

Grupy docelowe:

- młodzież pochodząca z terenów wiejskich, która z powodu złej sytuacji materialnej ma trudności w dostępie do kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym w szkołach kończących się egzaminem maturalnym,
- studenci pochodzący z obszarów zmarginalizowanych, w tym w szczególności z obszarów wiejskich i restrukturyzacji przemysłów, którzy z przyczyn finansowych mają trudności w dostępie do edukacji na poziomie wyższym.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie udzielane w ramach działania nie stanowi pomocy publicznej.

Działanie 2.3 Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa

Cele działania:

Ogólnym celem działania jest dostosowanie osób do funkcjonowania w zmieniających się warunkach społeczno-ekonomicznych oraz przygotowanie ich do wykorzystania szans związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich poprzez stworzenie warunków ułatwiających osobom zatrudnionym w rolnictwie znalezienie zatrudnienia poza sektorem rolnym.

Celem szczegółowym działania jest wyposażenie w umiejętności umożliwiające rolnikom zdobycie nowego zatrudnienia i wykonywania nowego zawodu w związku z procesem restrukturyzacji polskiego rolnictwa.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

a)

- szkolenia i kursy, mające na celu podniesienie umiejętności i kwalifikacji związanych z nowym zawodem,
- pośrednictwo pracy,
- informacja zawodowa,
- usługi doradcze w zakresie wyboru nowego zawodu i zdobycia nowych kwalifikacji zawodowych, w tym indywidualne plany działań.

b)

- subsydiowanie miejsc pracy.

Szczególna uwaga będzie poświęcona projektom powiązanim z działaniami mającymi na celu tworzenie zatrudnienia na terenach wiejskich poprzez EFRR (działanie 3.1 ZPORR)

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 3 ZPORR: Działanie 3.1 “Obszary wiejskie”;
- Priorytet 3 ZPORR: Działanie 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa”;
- Priorytet 2 ZPORR: Działanie 2.5 „Promocja przedsiębiorczości”.

Instytucja Wdrażająca:

Samorząd Województwa/ Wojewódzki Urząd Pracy (WUP).

Grupy docelowe:

Rolnicy i domownicy pracujący w sektorze rolnictwa i zamierzający zrezygnować z pracy w tym sektorze.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie na subsydiowanie miejsc pracy będzie udzielane przedsiębiorcom w celu wsparcia tworzenia nowych miejsc pracy. Pomoc będzie udzielana zgodnie z Rozporządzeniem

Komisji 2204/2002 z dnia 12 grudnia 2002 r. w sprawie zastosowania artykułów 87 oraz 88 Traktatu WE do pomocy publicznej w zakresie zatrudnienia.

Pozostałe projekty wdrażane w ramach Działania nie podlegają przepisom regulującym kwestie pomocy publicznej.

Działanie 2.4 Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacyjnymi

Cele działania:

Ogólnym celem działania jest dostosowanie osób do funkcjonowania w zmieniających się warunkach społeczno-ekonomicznych oraz przygotowanie ich do wykorzystania szans związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy poprzez zmianę kwalifikacji osób zagrożonych utratą zatrudnienia.

Celem szczegółowym działania jest zmiana kwalifikacji zawodowych pracowników przemysłów tradycyjnych i sektorów podlegających restrukturyzacji, a także innych osób zagrożonych utratą zatrudnienia w wyniku procesów restrukturyzacyjnych w celu umożliwienia tym osobom wykonywania nowych zawodów.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

a)

- szkolenia i kursy, mające na celu podniesienie umiejętności i kwalifikacji zawodowych związanych z nowym zawodem,
- pośrednictwo pracy,
- informacja zawodowa,
- usługi doradcze w zakresie wyboru nowego zawodu i zdobycia nowych kwalifikacji zawodowych, w tym indywidualne plany działań.

b)

- subsydiowanie zatrudnienia w nowym miejscu pracy.

Szczególne uwaga będzie poświęcona projektom powiązanim z działaniami mającymi na celu tworzenie zatrudnienia na obszarach restrukturyzacji przemysłów poprzez EFRR (działanie 3.2 ZPORR).

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 3 ZPORR: Działanie 3.2 “Obszary podlegające restrukturyzacji”;
- Priorytet 3 ZPORR: Działanie 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa”,
- Priorytet 2 ZPORR: Działanie 2.5 „Promocja przedsiębiorczości”,
- Działanie 1.3 „Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia” realizowane w ramach SPO Rozwój zasobów ludzkich.

Instytucja Wdrażająca:

Samorząd Województwa/ Wojewódzki Urząd Pracy (WUP).

Grupy docelowe:

Pracownicy przemysłów i sektorów podlegających procesowi restrukturyzacji i inne osoby zagrożone utratą pracy z powodu procesów restrukturyzacyjnych. Wsparcie będzie przede wszystkim skierowane do:

- pracowników sektorów i przemysłów zlokalizowanych na obszarach objętych wsparciem w ramach Działania 3.2 ZPORR, m.in. takich jak: przemysł lekki, chemiczny, cukrowniczy, a także pracowników sektora służby zdrowia; pracowników przemysłów, które zostały objęte rządowymi programami restrukturyzacji sektorów przemysłu tylko w przypadku rozpoznania potrzeby dodatkowego wsparcia,
- pracowników w okresie wypowiedzenia stosunku pracy z przyczyn zakładu pracy,
- osób zatrudnionych u pracodawcy, wobec którego ogłoszono upadłość, lub który jest w stanie likwidacji.

Przedsiębiorstwa, które będą korzystać ze wsparcia w ramach punktu b są przedsiębiorstwami spoza przemysłów przechodzącymi procesy restrukturyzacyjne.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie na subsydiowanie miejsc pracy będzie udzielane przedsiębiorcom w celu wsparcia tworzenia nowych miejsc pracy. Pomoc będzie udzielana zgodnie z rozporządzeniem 2204/2002 z dnia 12 grudnia 2002 r. w sprawie zastosowania art.87 oraz art. 88 Traktatu WE do pomocy publicznej w zakresie zatrudnienia (Dz. Urz. WE L 337 z 13.12.2002).

Pozostałe projekty wdrażane w ramach Działania nie podlegają przepisom regulującym kwestie pomocy publicznej.

Działanie 2.5 Promocja przedsiębiorczości**Cele działania:**

Stworzenie odpowiednich ram i warunków sprzyjających podejmowaniu samodzielnej aktywności gospodarczej oraz wzrost zatrudnienia poprzez tworzenie lokalnych firm działających poza sektorami tradycyjnymi.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

1. Zapewnienie kompleksowego wsparcia osobom zamierzającym rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej (również po zarejestrowaniu przez nie działalności) w formie:
 - grupowych i indywidualnych usług doradczych,
 - opieki indywidualnego doradcy,
 - kursów służących rozwijaniu umiejętności zawodowych i przekazywaniu know-how z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej, w tym indywidualne doradztwo (coaching) jako część szkolenia,
 - materialnego wsparcia pomostowego po rozpoczęciu działalności,
 - jednorazowego wsparcia kapitałowego powiązanego bezpośrednio z uruchomieniem przedsiębiorstwa.
2. Rozpowszechnianie dobrych praktyk i metod rozwoju.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 3 ZPORR: Działanie 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa”,
- Działanie 2.3 „Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki” realizowane w ramach SPO Rozwój Zasobów ludzkich,
- Działanie 2.1 „Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez doradztwo” realizowane w ramach SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw.

Instytucja Wdrażająca:

Samorząd województwa.

Grupa docelowa:

Osoby fizyczne (w różnym wieku, o różnej płci i z różnym doświadczeniem zawodowym) zamierzające rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej. Priorytetowo traktowane będą:

- osoby odchodzące z rolnictwa,
- osoby pracujące w przemysłach i sektorach dotkniętych procesami restrukturyzacyjnymi i inne osoby zagrożone utratą zatrudnienia,
- młodzież do ukończenia 25. roku życia niezarejestrowana jako bezrobotna.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie będzie udzielane zgodnie z rozporządzeniem nr 69/2001 z dnia 12 stycznia 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 oraz art. 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady *de minimis* (Dz. Urz. WE L 337 z 13.12.2002).

Działanie 2.6 Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy***Cele działania:***

Podniesienie potencjału regionalnego w zakresie innowacji (w ramach Regionalnych Strategii Innowacyjnych lub strategii rozwoju województw) poprzez wzmocnienie współpracy między sektorem badawczo-rozwojowym a gospodarką, co prowadzi do podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw działających na regionalnym i lokalnym rynku.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

- tworzenie i dostosowanie Regionalnych Strategii Innowacyjnych,
- tworzenie sieci transferu innowacji pomiędzy sektorem badawczo-rozwojowym, przedsiębiorstwami i innymi podmiotami na poziomie regionalnym i lokalnym,
- rozwój systemu komunikowania się i wymiany informacji (w tym zbieranie danych i tworzenie baz danych) jak i informacja dotycząca szkoleń i innych działań edukacyjnych wspierających transfer innowacji,

- transfer wiedzy z sektora badawczo-rozwojowego do przedsiębiorstw poprzez staże w przedsiębiorstwach²¹ służące obopólnym korzyściom. Wsparcie będzie skierowane do:
 - a) absolwentów szkół wyższych,
 - b) pracowników sektora badawczo-rozwojowego,
- stypendia dla najlepszych absolwentów szkół wyższych kontynuujących naukę na studiach doktoranckich z zakresu nauk ścisłych, technicznych oraz kierunków studiów wykorzystywanych w rozwoju klastrów przemysłowych. Kierunki te określone są w ramach Regionalnej Strategii Innowacyjnej lub strategii rozwoju województwa.

Powyższe formy wsparcia uwzględniać będą dorobek i doświadczenia zdobyte w ramach projektu RIS NAC 5 Programu Ramowego (Regionalne Strategie Innowacyjne w państwach nowo stowarzyszonych).

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- SPO „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw” Działanie 1.3 „Tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju firm”,
- SPO „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw” Działanie 1.4 „Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką”,
- SPO „Rozwój Zasobów Ludzkich” Działanie 2.3 „Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki”.

Instytucja Wdrażająca:

Samorząd województwa.

Grupy docelowe:

- szkoły wyższe,
- ośrodki badawcze, instytuty naukowe, instytuty naukowo-badawcze, jednostki badawczo-rozwojowe, laboratoria, centra doskonalenia i inne jednostki rozwojowe,
- uczestnicy studiów doktoranckich,
 - pracownicy sektora badawczo-rozwojowego oraz absolwenci wyższych uczelni biorący udział w stażach w przedsiębiorstwie,
 - przedsiębiorstwa (głównie małe i średnie), w tym jednostki zajmujące się badaniami i rozwojem w tych przedsiębiorstwach.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie udzielane w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

²¹ Pomoc udzielana w ramach projektów tego typu ukierunkowana jest na umożliwienie transferu wiedzy pomiędzy sektorem badawczo-rozwojowym a przedsiębiorstwami. Transfer ten polega na wymianie informacji i promocji idei Regionalnych Strategii Innowacyjnych. W rezultacie pomoc będzie przeznaczona na wsparcie wymienionych wyżej projektów i nie będzie służyć finansowaniu działalności przedsiębiorstw.

Rozdział 6.3 Priorytet 3 – Rozwój lokalny

Wprowadzenie

Znaczne obszary Polski zagrożone są zjawiskami trwałej peryferyzacji i marginalizacji. Ich przejawem jest utrzymujące się długotrwałe bezrobocie, problemy społeczne, niski poziom wykształcenia ludności, niskie dochody oraz duży udział przychodów ze źródeł socjalnych. Główne typy obszarów zagrożonych marginalizacją stanowią:

- obszary wiejskie,
- obszary podlegające restrukturyzacji (w tym obszary koncentracji przemysłów tradycyjnych),
- zdegradowane społecznie i ekonomicznie miasta i dzielnice miast, zdegradowane obszary poprzemysłowe oraz powojaskowe.

Identyfikacja najważniejszych obszarów tego typu zostanie dokonana na poziomie krajowym na podstawie ustalonych kryteriów.

Cele/strategia

Celem priorytetu jest aktywizacja społeczna i gospodarcza obszarów zagrożonych marginalizacją, w celu umożliwienia im włączenia się w procesy rozwojowe kraju i Europy. Cele szczegółowe obejmują:

- wsparcie lokalnych i regionalnych centrów, które w znaczący sposób wpływają na ekonomiczną i społeczną aktywność ich otoczenia,
- wykorzystanie możliwości związanych z realizacją inwestycji infrastrukturalnych i wsparcia dla zasobów ludzkich i przedsiębiorstw realizowanych w ramach priorytetu 1 oraz 2 ZPORR, jak również działań realizowanych w ramach Sektorowych Programów Operacyjnych,
- zwiększenie możliwości zatrudnienia, edukacji i ochrony zdrowia dla społeczności lokalnych, poprzez poprawę stanu infrastruktury,
- tworzenie przyjaznego środowiska rozwoju dla mikroprzedsiębiorstw,
- wykorzystanie potencjału turystycznego, sportowego, kulturowego, historycznego i przyrodniczego, poprzez rozwój i poprawę stanu infrastruktury turystycznej, wypoczynkowej, a także obiektów kulturowych,
- zwiększenie atrakcyjności obszarów wiejskich dla inwestorów lokalnych i inwestorów zewnętrznych,
- poprawę jakości środowiska,
- zapobieganie problemom społecznym.

Realizacja celów priorytetu będzie dokonywana za pomocą zestawu instrumentów adresowanych do centrów na obszarach wiejskich, obszarów podlegających restrukturyzacji oraz zdegradowanych miast i dzielnic miejskich, terenów poprzemysłowych i powojaskowych, komplementarnie do działań budujących podstawy konkurencyjności gospodarek regionalnych w priorytecie 1 oraz 2 ZPORR.

Aktywizacja obszarów znajdujących się w najgorszej sytuacji społeczno-ekonomicznej będzie promować udział i współpracę partnerów lokalnych, zarówno władz publicznych, jak i organizacji i związków społecznych, gospodarczych, organizacji pozarządowych przy rozwiązywaniu problemów rozwojowych.

Priorytet ten będzie wdrażany za pomocą projektów aktywizujących społeczności lokalne i umożliwiających im rozwój instytucjonalnych oraz nieformalnych form współpracy i dialogu na temat problemów rozwojowych. Projekty te będą obejmować obszary miast, dzielnic miast, obszary wiejskie lub inne wyodrębnione obszary o wspólnych cechach społeczno-gospodarczych. Projekty współfinansowane z zasobów EFRR dotyczyć będą między innymi:

- na obszarach wiejskich i w małych miastach:
 - infrastruktury technicznej (np. drogi gminne i powiatowe łączące ośrodki gospodarcze oraz drogi wewnątrz tych ośrodków, jak również połączenia z regionalną i krajową siecią dróg, lokalna infrastruktura ochrony środowiska),
 - infrastruktury kulturalnej, turystycznej oraz atrakcji i obiektów dziedzictwa przyrodniczego wraz z usługami towarzyszącymi,
 - kompleksowego zagospodarowania terenu,
- na obszarach podlegających restrukturyzacji (w tym na obszarach występowania przemysłów tradycyjnych):
 - infrastruktury technicznej związanej ze zwiększeniem możliwości dywersyfikacji działalności gospodarczej na obszarach podlegających restrukturyzacji (drogi gminne, powiatowe, lokalna infrastruktura ochrony środowiska, lokalna infrastruktura turystyczna i kulturowa, w tym obiekty dziedzictwa przemysłowego i przyrodniczego),
 - kompleksowego uzbrajania terenów i tworzenia inkubatorów przedsiębiorczości, wsparcia regionalnych centrów badawczo-rozwojowych,
- na obszarach rewitalizacji miast, dzielnic miast, obszarów poprzemysłowych i powojaskowych:
 - zamiany funkcji wykorzystania terenu, rozbudowy i modernizacji infrastruktury lokalnej oraz infrastruktury turystycznej i kulturalnej, w tym ochrony dziedzictwa kulturowego,
- rozwój mikroprzedsiębiorstw:
 - rozwój mikroprzedsiębiorstw, w szczególności działających poza sektorami tradycyjnymi na obszarach wiejskich, obszarach podlegających restrukturyzacji oraz obszarach rewitalizacji miast, dzielnic miast, obszarów poprzemysłowych i powojaskowych,
- lokalna infrastruktura społeczna:
 - rozwoju lokalnej infrastruktury edukacyjnej poprzez budowę, modernizację i zapewnienie niezbędnego wyposażenia dla szkół i placówek działających w systemie oświaty, szczególnie w celu wyrównywania szans pomiędzy obszarami wiejskimi oraz miejskimi,
 - rozwoju infrastruktury społecznej; dostępu do podstawowych usług w zakresie ochrony zdrowia i usług społecznych (ośrodki zdrowia) oraz zapewnienia niezbędnego wyposażenia,
 - publiczne lokalne obiekty sportowe i rekreacyjne.

Spodziewane oddziaływanie

Miara sukcesu projektów rozwoju lokalnego będzie wzrost partycypacji mieszkańców w działaniach podejmowanych w regionach na rzecz rozwoju.

Środki w ramach realizacji ZPORR przeznaczone na finansowanie tego priorytetu pochodzą z funduszu EFRR, budżetu państwa oraz budżetu samorządów terytorialnych, jak również ze źródeł prywatnych.

Działanie 3.1 Obszary wiejskie

Cele działania:

W związku z krótkim okresem programowania udzielane wsparcie powinno być precyzyjnie ukierunkowane i selektywne. Wsparcie będzie udzielane projektom dotyczącym infrastruktury publicznej stymulującym lokalną inicjatywę, inwestycje i mobilność zawodową.

Inwestycje współfinansowane z EFRR będą skupiały się w ograniczonej liczbie ośrodków lokalnych o liczbie mieszkańców nieprzekraczającej 20 tys., które funkcjonują jako centra rozwoju i restrukturyzacji obszarów wiejskich. Inwestycje będą wynikały z planów rozwoju lokalnego i będą prowadziły do wzrostu zatrudnienia poza rolnictwem.

Do wsparcia z EFRR będą się kwalifikowały połączenia komunikacyjne pomiędzy ośrodkami gospodarczymi, a także wewnątrz tych ośrodków, jak również połączenia z regionalną i krajową siecią dróg. W przypadku inwestycji dotyczących ochrony środowiska, ochrony przeciwpowodziowej, zaopatrzenia w wodę, co do zasady, projekty będą kwalifikowały się do wsparcia jeśli będą wynikały z planów rozwoju lokalnego, koszt ich realizacji nie będzie przekraczał 1 mln euro i będą usytuowane w ośrodkach zamieszkałych przez maksymalnie 20 tys. osób. (Większe projekty środowiskowe, koszt realizacji których będzie wynosił 1 – 10 mln euro uzyskają wsparcie w ramach priorytetu 1 ZPORR).

Projekty dotyczące turystyki i dziedzictwa kulturowego mogą być uznane za kwalifikujące się do wsparcia, jeśli wynikają z planów rozwoju lokalnego i przekraczają maksymalny próg wyznaczony w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”. Dla zapewnienia komplementarności z działaniami dotyczącymi restrukturyzacji wsi, podejmowanymi w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” oraz inwestycjami realizowanymi w ramach Priorytetu 1 ZPORR, współfinansowanie z EFRR dla tego rodzaju projektów będzie skierowane do ośrodków o liczbie ludności nie mniejszej niż 5 tys. Mniejsze ośrodki mogą zostać uznane za kwalifikujące się pod warunkiem, że pełnią funkcje biegunów wzrostu w danym regionie.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Wsparcie będzie dotyczyło następujących obszarów:

- zaopatrzenie w wodę, systemy odprowadzania i oczyszczania ścieków,
- lokalna infrastruktura drogowa (drogi powiatowe i gminne),
- gospodarka odpadami na obszarach małych miast i wsi, likwidacja "dzikich" wysypisk,

- kompleksowe zagospodarowania terenu dla celów inwestycyjnych,
- pozyskiwanie energii poprzez tworzenie lokalnych systemów odnawialnych źródeł energii (np. energia słoneczna, energia wiatrowa, wodna, geotermalna, energia organiczna/biomasa); zwiększenie efektywności zużycia energii w budynkach publicznych*,
- ochrona powietrza (w tym modernizacja i rozbudowa publicznych systemów ciepłowniczych w celu redukcji emisji i poprawy efektywności wykorzystania energii),
- lokalna infrastruktura przeciwpowodziowa,
- lokalna infrastruktura turystyczna i kulturalna (w tym ulepszenie i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego) o szczególnym potencjale we wspieraniu wzrostu gospodarczego na lokalną skalę,
- systemy informacji turystycznej i kulturalnej.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 1 ZPORR: Działanie 1.1. „Modernizacja i rozbudowa regionalnego układu transportowego”,
- Priorytet 1 ZPORR: Działanie 1.2 „Infrastruktura ochrony środowiska”,
- Priorytet 2 ZPORR: Działanie 2.3 „Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa”,
- SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”,
- SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”,
- INTERREG III,

Beneficjenci końcowi:

- samorządy gminne i powiatowe,
- związki, porozumienia i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe działające non profit, w tym stowarzyszenia, fundacje, a także kościoły i związki wyznaniowe,
- inne organizacje publiczne.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Projekty dotyczące:

- pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych,

* Wyłącznie w przypadkach gdy wsparcie takie nie będzie pomocą publiczną.

- ochrony powietrza,
- lokalnej infrastruktury turystycznej i infrastruktury związanej z kulturą,
- systemów informacji turystycznej i kulturalnej,

będą notyfikowane do Komisji Europejskiej.

Uzbrojenie terenu będzie dotyczyło tylko nieruchomości będących własnością publiczną, przyznane wsparcie nie będzie pomocą publiczną.

W przypadku pozostałych projektów wsparcie nie będzie pomocą publiczną.

Działanie 3.2 Obszary podlegające restrukturyzacji

Cele działania:

Spoleczna i gospodarcza odnowa obszarów podlegających restrukturyzacji zidentyfikowanych na podstawie następujących kryteriów: wysoki poziom bezrobocia, wysoki udział zatrudnionych w przemyśle w stosunku do ogółu zatrudnionych, znaczący spadek zatrudnienia w przemyśle w ostatnich latach.

Projekty kwalifikujące się do współfinansowania z EFRR w ramach działania będą wynikały z planów rozwoju lokalnego.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Wsparcie będzie dotyczyło następujących obszarów:

- infrastruktura w zakresie gospodarki wodno-ściekowej,
- lokalna infrastruktura drogowa (drogi powiatowe i gminne),
- gospodarka odpadami: wzrost poziomu recyklingu, minimalizacja ilości odpadów, likwidacja "dzikich" wysypisk,
- pozyskiwanie energii poprzez tworzenie lokalnych systemów odnawialnych źródeł energii (np. energia słoneczna, energia wiatrowa, wodna, geotermalna, energia organiczna/biomasa); zwiększenie efektywności zużycia energii w budynkach publicznych,
- ochrona powietrza (w tym modernizacja i rozbudowa publicznych systemów ciepłowniczych w celu redukcji emisji i poprawy efektywności wykorzystania energii),
- kompleksowe zagospodarowanie terenu dla celów inwestycyjnych,
- inkubatory przedsiębiorczości,
- infrastruktura turystyczna i kulturalna (w tym ulepszenie i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego) o szczególnym potencjale we wspieraniu wzrostu gospodarczego na lokalną skalę.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 2 ZPORR: Działanie 2.4 „Reorientacja zawodowa osób dotkniętych procesami restrukturyzacyjnymi”,
- Priorytet 3 ZPORR: Działania 3.1 „Obszary wiejskie” oraz 3.3 „Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojkowe” oraz 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa”.

Beneficjenci końcowi:

- samorządy gminne i powiatowe,
- stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie – jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe działające non profit, w tym stowarzyszenia, fundacje, a także kościoły i związki wyznaniowe,
- inne organizacje publiczne i osoby prawne prowadzące działalność pożytku publicznego.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Projekty dotyczące:

- pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych,
- ochrony powietrza,
- infrastruktury turystycznej i infrastruktury związanej z kulturą

będą notyfikowane do Komisji Europejskiej.

Pomoc publiczna może być udzielana w przypadku przedsiębiorców prowadzących działalność na obszarze inkubatorów przedsiębiorczości, wsparcie będzie udzielane zgodnie z regułą de minimis.

Odnowa obszarów będzie dotyczyła tylko nieruchomości będących własnością publiczną, przyznane wsparcie nie będzie pomocą publiczną.

Wsparcie udzielane innym projektom w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

Działanie 3.3 Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojkowe***Cele działania:***

Rozwój nowych funkcji zdegradowanych obszarów miejskich, przemysłowych i powojkowych oraz przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanych obiektów i obszarów.

Celem rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich, dzielnic miast, jest stymulowanie ich życia społeczno-gospodarczego, w tym wzrost potencjału turystycznego poprzez

zapewnienie wsparcia kompleksowym projektom modernizacji lub budowy infrastruktury. Wdrażanie projektów rewitalizacji miast lub dzielnic miast będzie miało wpływ na potencjał realizacji w przyszłości Inicjatywy Wspólnotowej URBAN. Realizowane projekty powinny wspierać także działania związane ze zwalczaniem patologii społecznych. Koncentracja działań na obszarach problemowych umożliwi przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego niektórych grup, które w wyniku trudnej sytuacji na rynku pracy znalazły się na marginesie życia społecznego.

Celem projektów rewitalizacji obiektów i/lub obszarów powojkowych jest zmiana funkcji tych obiektów i zaadaptowanie ich do potrzeb gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, ochrony zdrowia, kulturowych, turystycznych z uzupełniającą funkcją mieszkalną.

Projekty realizowane w ramach działania będą wynikały ze zintegrowanych programów rewitalizacji terenów miejskich/poprzemysłowych/powojkowych.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Odnowa będzie składała się z kompleksowych działań technicznych, takich jak:

- prace renowacyjne,
- rehabilitacja zabudowy,
- poprawa funkcjonalności dróg oraz infrastruktury dla pieszych,
- wzrost estetyki funkcjonalnej przestrzeni publicznej, w tym renowacja obiektów o wartościach architektonicznych i znaczeniu historycznym zlokalizowanych na rewitalizowanym terenie.

Wsparcie w ramach tego działania będzie dotyczyło także modernizacji, rozbudowy lub budowy na obszarach i w obiektach rewitalizowanych podstawowej infrastruktury, takiej jak:

- infrastruktura w zakresie gospodarki wodno-ściekowej spełniająca obowiązujące wymogi prawne,
- lokalna infrastruktura drogowa,
- kompleksowe uzbrojenie terenów pod nowe przyszłe inwestycje,
- inkubatory przedsiębiorczości,
- infrastruktura turystyczna i kulturalna (w tym poprawa i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego) ze szczególnym wpływem na wsparcie lokalnego wzrostu gospodarczego.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- SPO Rozwój Zasobów Ludzkich,
- SPO Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw,
- Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL,
- Priorytet 3 ZPORR: Działania 3.1 „Obszary wiejskie” oraz 3.2 „Obszary podlegające restrukturyzacji” oraz 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa”.

Beneficjenci końcowi:

- jednostki samorządu terytorialnego,

- jednostki świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki wybrane w drodze przetargu świadczące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego,
- stowarzyszenia, związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe działające non profit, stowarzyszenia, fundacje, a także kościoły i związki wyznaniowe (instytucje publiczne i nienastawione na osiągnięcie zysku) oraz osoby prawne prowadzące działalność pożytku publicznego.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Projekty dotyczące rozwoju infrastruktury turystycznej i infrastruktury związanej z kulturą będą notyfikowane do Komisji Europejskiej.

Pomoc publiczna może być udzielana w przypadku przedsiębiorców prowadzących działalność na obszarze inkubatorów przedsiębiorczości, wsparcie będzie udzielane zgodnie z regułą de minimis.

Odnowa obszarów będzie dotyczyła tylko nieruchomości będących własnością publiczną, przyznane wsparcie nie będzie pomocą publiczną.

Wsparcie udzielane innym projektom w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

Działanie 3.4 Mikroprzedsiębiorstwa

Cele działania:

Celem działania jest rozwój przedsiębiorstw poprzez udzielanie wsparcia na rzecz zwiększenia liczby nowych mikroprzedsiębiorstw.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

Wsparcie w ramach działania będą mogły uzyskać mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające nie więcej niż 9 pracowników (zatrudnienie obliczone jako średnia roczna). Wsparcie będzie udzielane nowo powstałym mikroprzedsiębiorstwom, tzn. działającym na rynku nie dłużej niż 3 lata. Przedsiębiorstwa zatrudniające 10 i więcej osób będą wspierane w ramach SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”. Wsparcie w ramach Działania 3.4 ZPORR udzielane będzie przedsiębiorstwom już istniejącym. Natomiast w ramach Działania 2.5 „Promocja przedsiębiorczości” kompleksowe wsparcie będzie dostępne dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej i udzielane tym osobom podczas pierwszego okresu działania założonych przez nie firm. Beneficjentami w przypadku Działania 2.5 nie będą pojedyncze osoby, ale instytucje zdolne udzielać takiego rodzaju wsparcia potencjalnym przedsiębiorcom i przedsiębiorcom.

W ramach Działania 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa” pomoc będzie udzielana w formie wsparcia finansowego na rozwój mikroprzedsiębiorstw (współfinansowanie usług doradczych oraz inwestycji), zwłaszcza poza sektorami przemysłów tradycyjnych.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”,
- SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”,
- Priorytet 2 ZPORR, Działanie 2.5 „Promocja przedsiębiorczości”.

Instytucja Wdrażająca:

Samorząd Województwa.

Grupa docelowa:

Mikroprzedsiębiorstwa zarejestrowane na terenie danego województwa.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie będzie udzielane zgodnie z rozporządzeniem 70/2001 z dnia 12 stycznia 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 oraz 88 Traktatu WE do pomocy dla małych i średnich przedsiębiorstw (Dz. Urz. WE L 010 z 13.01.2001).

Działanie 3.5 Lokalna infrastruktura społeczna***Cele działania:***

Głównym celem Działania jest poprawa jakości infrastruktury społecznej, w tym lokalnej infrastruktury edukacyjnej i ochrony zdrowia, szczególnie w kontekście zwalczania dysproporcji w tym zakresie pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi.

Rodzaje wsparcia udzielanego w ramach działania:

- budowa, rozbudowa, modernizacja i wyposażenie lokalnej infrastruktury edukacyjnej (przedszkola, szkoły i placówki edukacyjne działające w systemie oświaty), w szczególności:
 - sale dydaktyczne, w tym sale do praktycznej nauki zawodu w szkołach ponadgimnazjalnych,
 - biblioteki,
 - obiekty sportowe,
 - laboratoria,
 - poprawa wyposażenia edukacyjnego (z wyjątkiem zakupu komputerów) w przedszkolach, szkołach i placówkach edukacyjnych działających w systemie oświaty,
 - budowa, modernizacja i wyposażenie bazy socjalnej dla uczniów (bursy, internaty),
 - modernizacja i wyposażenie podstawowej infrastruktury ochrony zdrowia (ośrodki zdrowia). Wsparcie będzie skierowane na podniesienie jakości służby

zdrowia nie zaś na zwiększanie wielkości tego sektora. Ponadto muszą być zapewnione środki na koszty operacyjne funkcjonowania nowych i inwestycji,

- publiczne obiekty sportowe i rekreacyjne.

Komplementarność z innymi działaniami i programami:

- Priorytet 1 ZPORR: Działanie 1.3 „Regionalna infrastruktura społeczna”,
- Priorytet 2 ZPORR: Działanie 2.2 „Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne”,
- Priorytet 2 SPO Rozwój Zasobów Ludzkich: Działanie 2.2 „Podniesienie jakości nauczania w odniesieniu do potrzeb rynku pracy”.

Beneficjenci końcowi:

- jednostki samorządu terytorialnego,
- przedszkola, szkoły i placówki edukacyjne działające w systemie oświaty (wspierane publicznie i nie działające dla zysku),
- ośrodki zdrowia,
- organizacje pozarządowe działające non profit, stowarzyszenia, fundacje, a także kościoły i związki wyznaniowe i inne instytucje publiczne.

Zgodność z przepisami UE w zakresie pomocy publicznej:

Wsparcie udzielane w ramach działania nie będzie pomocą publiczną.

Rozdział 6.4 Priorytet 4 – Pomoc techniczna

Wsparcie techniczne dla Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego ma charakter komplementarny w stosunku do zakresu wsparcia Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2004–2006 i zgodnie z rozporządzeniem nr 1145/2003 z dnia 27 czerwca 2003 r. zmieniające rozporządzenie nr 1685/2000 w odniesieniu do zasad kwalifikowania do współfinansowania z funduszy strukturalnych (Dz. Urz. WE L 160 z 28.06.2003) skierowane będzie na wzmocnienie systemu wdrażania oraz na wsparcie procesów: zarządzania, monitorowania, kontroli i oceny stopnia realizacji ZPORR oraz na działania informacyjne i promocyjne pomocy dostępnej w jego ramach.

Analiza sytuacji jednostek zaangażowanych we wdrażanie ZPORR wykazuje, iż niezbędne jest ich wsparcie w zakresie zatrudnienia odpowiednio wykwalifikowanego personelu, w zakresie szkoleń pracowników, wyposażenia urzędów w niezbędny sprzęt (szczególnie komputerowy), organizacji i obsługi Komitetu Monitorującego ZPORR, Podkomitetów Monitorujących oraz Komitetów Sterujących, a także wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych. Działania informacyjne i promocyjne będą szczególnie istotne ze względu na złożony charakter ZPORR, wynikający ze skali pomocy oraz dużej liczby potencjalnych beneficjentów.

Wsparcie w ramach pomocy technicznej będzie miało kluczowe znaczenie szczególnie w pierwszych latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Pierwszy okres wykorzystywania funduszy strukturalnych będzie stanowił bowiem duże wyzwanie dla administracji centralnej, regionalnej oraz instytucji wdrażających działania w ramach II Priorytetu ZPORR oraz działanie 3.4 „Mikroprzedsiębiorstwa”.

Instytucje uprawnione do ubiegania się o wsparcie

Pomoc przeznaczona jest dla następujących instytucji:

- Instytucji Zarządzającej Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego w Ministerstwie Gospodarki i Pracy,
- Urzędów Marszałkowskich,
- Urzędów Wojewódzkich,
- Instytucji wdrażających działania w ramach II Priorytetu ZPORR oraz działanie 3.4.

W ramach priorytetu pomocy technicznej Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego realizowane będą projekty, których celem będzie wsparcie wymienionych wyżej instytucji w wypełnianiu ich obowiązków związanych z realizacją Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

Pomoc techniczna będzie realizowana w ramach zasady 11 (2) rozporządzenia nr 1145/2003 z dnia 27 czerwca 2003 r. zmieniającego rozporządzenie nr 1685/2000 w odniesieniu do zasad kwalifikowania do współfinansowania z funduszy strukturalnych, określającej kategorie wydatków limitowanych procentowym udziałem pomocy technicznej w stosunku do udziału całkowitego środków strukturalnych EU w wartości ogólnej ZPORR, oraz w ramach zasady 11 (3) tego rozporządzenia, określającej kategorie wydatków niepodlegających limitom.

W ramach Priorytetu 4 – Pomoc techniczna w ZPORR wyodrębniono 3 działania:

Działanie 4.1. – Wsparcie procesu wdrażania ZPORR – wydatki limitowane

Celem tego działania jest wsparcie w zakresie:

- organizacji procesu oceny i selekcji projektów (panele ekspertów, Komitety Sterujące),
- organizacji i obsługi Komitetu Monitorującego oraz Podkomitetów Monitorujących,
- zbierania i analizy danych na potrzeby wdrażania i zarządzania programem,
- wydatków związanych z kontrolą,
- zatrudnienia pracowników wypełniających ściśle określone zadania związane z zarządzaniem, wdrażaniem, monitorowaniem i kontrolą ZPORR.

Działanie 4.2 – Wsparcie procesu wdrażania ZPORR – wydatki nielimitowane

Celem tego działania jest wsparcie w zakresie:

- podnoszenia kwalifikacji pracowników Instytucji Zarządzającej, Urzędów Marszałkowskich, Urzędów Wojewódzkich i instytucji wdrażających działania w ramach II Priorytetu ZPORR oraz działanie 3.4,

- wyposażenia urzędów w sprzęt komputerowy oraz inny sprzęt biurowy na potrzeby wdrażania ZPORR, w szczególności przeprowadzenie procedury przetargowej i instalacja sprzętu,
- przygotowywania analiz, badań i raportów oraz korzystanie z pomocy ekspertów zewnętrznych w celu opracowania optymalnego systemu wdrażania programu,
- ewaluacji.

Działanie 4.3 – Działania informacyjne i promocyjne

W ramach tego działania wspierane będą projekty dotyczące:

- przygotowywania i upowszechniania materiałów informacyjnych – aktualnych dokumentów programowych, broszur i folderów informujących opinię publiczną oraz beneficjentów końcowych i instytucje wdrażające o programie, a także podręczników procedur wdrażania ZPORR,
- finansowania stron internetowych informujących beneficjentów, beneficjentów końcowych i instytucje wdrażające o możliwościach realizacji projektów w ramach ZPORR a także o rezultatach programu,
- innych działań wynikających z Planu Promocji ZPORR (organizacja seminariów i innych akcji informacyjnych z udziałem partnerów społeczno-gospodarczych, stworzenie informacyjnych punktów kontaktowych),
- organizacji szkoleń dla beneficjentów końcowych i instytucji wdrażających.

Wdrażanie opisanych powyżej działań będzie współfinansowane ze środków budżetu państwa oraz budżetu samorządu regionalnego.

Pomoc techniczna w ramach ZPORR będzie stanowiła instrument wspierający zarówno zarządzanie ZPORR na poziomie krajowym, jak i jego wdrażanie w poszczególnych województwach.

Zgodnie z przyjętym systemem wdrażania ZPORR, instytucją odpowiedzialną za wdrażanie działań pomocy technicznej będzie Instytucja Zarządzająca ZPORR usytuowana w Ministerstwie Gospodarki i Pracy. Przy Instytucji Zarządzającej ZPORR powołana zostanie Komisja, która będzie podejmowała decyzję o przyznaniu środków z pomocy technicznej na realizację konkretnych projektów.

Dział VII Finansowanie

Rozdział 7.1 Plan finansowy

W realizację Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) w latach 2004–2006 zostanie zaangażowanych 4.083,9 mln euro środków publicznych, w tym ze strony zasobów funduszy strukturalnych (EFRR, EFS) – 2.968,5 mln euro (tabela 24). Dodatkowo na realizację działań rozwojowych ze strony publicznych środków krajowych

zostanie zaangażowane 1.115,5 mln euro. Poziom współfinansowania ze strony środków wspólnotowych sięgnie 72%.

Obok środków publicznych w realizacji ZPORR będą uczestniczyły także środki prywatne – pomoc kierowana do przedsiębiorstw będzie podlegała zasadom konkurencji. Łączna wartość niezbędnego wkładu ze strony podmiotów prywatnych szacowana jest na około 146,2 mln euro.

Szacuje się, że zaangażowanie środków UE w latach 2004–2006 w realizację celów polityki strukturalnej w Polsce, w układzie poszczególnych funduszy strukturalnych, przyjmie następujące przybliżone proporcje:

- EFRR – 85.2 % (2.530,0 mln euro),
- EFS – 14.8% (438,5 mln euro).

W układzie poszczególnych priorytetów realizujących ZPORR środki z zasobów funduszy strukturalnych zostaną rozdysponowane w następujący sposób:

- **Priorytet I. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów** – 59,4 % całości środków,
- **Priorytet II. Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach**– 14.8 % całości środków,
- **Priorytet III. Rozwój lokalny** – 24.5 % całości środków,
- **Priorytet IV. Pomoc techniczna** – 1.3% całości środków.

Sposób podziału środków ZPORR na województwa jest kontynuacją algorytmu zastosowanego w pracach nad Narodową Strategią Rozwoju Regionalnego oraz w Programie Wsparcia na lata 2000–2003, z uwzględnieniem aktualniejszych danych statystycznych niezbędnych do jego przygotowania. Jest on wypadkową następujących podstawowych kryteriów:

Kryterium 1

Polska jako całość spełnia aktualne kryteria kwalifikujące do obszarów objętych Celem 1 funduszy strukturalnych UE. Uzasadnia to dominującą rolę kryterium ludnościowego w podziale regionalnym środków wsparcia. 80% tych środków zostało więc podzielone proporcjonalnie do liczby mieszkańców w poszczególnych województwach.

Kryterium 2

Ze względu na międzywojewódzkie różnicowania poziomu PKB na mieszkańca, 10% środków zostanie podzielone proporcjonalnie do liczby mieszkańców w województwach, w których średni poziom PKB na mieszkańca w latach 1997–1999 był niższy od 80% średniego poziomu na mieszkańca w kraju. Dotyczy to województw: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego oraz warmińsko-mazurskiego.

Kryterium 3

Ze względu na wysoką stopę bezrobocia oraz zagrażającą w wielu powiatach trwałą marginalizacją znaczących grup społecznych, 10% środków wsparcia przeznaczone będzie dla tych powiatów, w których średnia stopa bezrobocia w latach 1999–2001 przekraczała 150% średniej krajowej. Powiatów takich jest 72, a zamieszkuje w nich 5 327 400 osób.

Efekt takiego modelu podziału środków przedstawia Tabela 23. Środki nie mogą być dystrybuowane w ramach jednego priorytetu i jednego działania między województwami:

- Działanie 1.6 „*Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach*”, z uwagi na jego realizację w dwóch najsilniej zaludnionych aglomeracjach miejskich w Polsce: śląskiej oraz warszawskiej;
- Pomoc techniczna, z uwagi na potrzebę zapewnienia sprawnej kontroli i zarządzania.

Tabela 23. Indykatorywny podział środków funduszy strukturalnych na województwa w latach 2004–2006

	Fundusze Strukturalne		
	mln euro	w %	na mieszkańca Polska=100
Dolnośląskie	223,6	8,10	105,37
Kujawsko-pomorskie	142,0	5,14	94,65
Lubelskie	201,0	7,28	126,17
Lubuskie	82,5	2,99	112,75
Łódzkie	157,1	5,69	83,44
Małopolskie	185,2	6,71	80,00
Mazowieckie	299,9	10,86	82,67
Opolskie	76,8	2,78	99,33
Podkarpackie	192,0	6,96	126,17
Podlaskie	110,0	3,98	126,17
Pomorskie	159,6	5,78	101,35
Śląskie	279,8	10,14	80,99
Świętokrzyskie	133,1	4,82	141,06
Warmińsko-mazurskie	182,0	6,59	173,49
Wielkopolskie	196,0	7,10	81,52
Zachodniopomorskie	140,0	5,07	112,96
OGÓLNIE	2 760,7	100	100,00
Transport publiczny w aglomeracjach	167,9		
Pomoc techniczna	39,9		
POLSKA	2968,5		

Opisana metoda podziału środków na województwa umożliwia zwiększenie interwencji na obszarach mniej zamożnych, które mają największe trudności z adaptacją do warunków panujących na jednolitym rynku europejskim. Podział środków wsparcia z funduszy strukturalnych na województwa zaprezentowany w tabeli poniżej ma jednakże charakter indykatywny, bowiem od adresatów wsparcia wymagane będzie sprostanie szeregu warunków, składających się na ogólne pojęcie zdolności do efektywnej absorpcji środków wsparcia. Indykatywny poziom wsparcia dla regionu w ramach działania nie jest stały w całym okresie programowania i może być zmieniony w celu zapewnienia tak, by absorpcja środków z funduszy strukturalnych była jak największa.

Realokacja środków wsparcia będzie przeprowadzona w sposób następujący:

- po pierwsze – w fazie przygotowania konkretnych subprogramów i projektów, poprzez ich wstępną ewaluację;
- po drugie – w fazie realizacji projektów.

Wstępnie przyjęte wielkości środków wsparcia dla „słabszych” i „trudniejszych” regionów i powiatów będą poddane kryteriom zdolności absorpcji, na podstawie dotychczasowego wykorzystania środków poszczególnych regionów.

Jest to rozwiązanie koherentne do sformułowanych w Narodowym Planie Rozwoju celów polityki strukturalnej w ogóle, a polityki rozwoju regionalnego w szczególności.

Tabela 24. Indykatorywna tabela finansowa dla ZPORR w podziale na priorytety i lata (zobowiązania) w euro w cenach bieżących

Priorytet	Publiczne										Prywatne
	wkład wspólnotowy			krajowy wkład publiczny				inne			
	ogółem	EFRR	ESF	ogółem	budżet państwa	jednostki samorządu terytorialnego					
Polska ogółem	2 968 470 769										
Priorytet 1 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmacnianiu konkurencyjności regionów	2 462 020 369	1 762 567 948									
2004	575 245 223	411 819 680									
2005	821 900 326	588 401 178									
2006	1 064 874 820	762 347 090									
Priorytet 2 Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach	598 655 517	438 469 535									
2004	139 900 268	102 466 283									
2005	199 812 075	146 347 115									
2006	258 943 174	189 656 137									
Priorytet 3 Rozwój lokalny	970 031 043	727 523 283									
2004	226 645 374	169 984 032									
2005	323 827 180	242 870 385									
2006	419 558 489	314 668 866									
Priorytet 4 Pomoc techniczna	53 220 003	39 910 003									
2004	12 434 723	9 324 874									
2005	17 766 528	13 323 227									
2006	23 018 752	17 261 902									
ZPORR ogółem	4 083 926 932	2 968 470 769	2 530 001 234	438 469 535	1 115 456 163	346 128 059	769 328 104	146 205 061			
2004	954 225 588	693 594 869	591 128 586	102 466 283	260 630 719	80 874 182	179 756 537	34 161 059			
2005	1 363 306 109	990 941 905	844 594 790	146 347 115	372 364 204	115 545 284	256 818 920	48 807 002			
2006	1 766 395 235	1 283 933 995	1 094 277 858	189 656 137	482 461 240	149 708 593	332 752 647	63 237 000			

Zgodnie z art. 29 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, wkład z funduszy zostaje obliczony w odniesieniu do całkowitego, publicznego lub pokrewnego kwalifikującego się wydatku (krajowego, regionalnego lub lokalnego i wspólnotowego) w ramach ZPORR.

Dział VIII **System wdrażania**

Rozdział 8.1 Uwagi ogólne

Zarządzanie i wdrażanie ZPORR jest regulowane przez rozporządzenie nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, oraz przez rozporządzenie nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych (Dz. Urz. WE L 063 z 03.03.2001). Niniejszy rozdział zawiera ustalenia dotyczące systemu wdrażania Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego zgodnie z wymogami określonymi w art. 18.2 (d) rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych. Szczegółowe informacje dotyczące Instytucji Zarządzającej Podstawami Wsparcia Wspólnoty (PWW), Instytucji Płatniczej, Instytucji Zarządzających programami operacyjnymi oraz relacji pomiędzy nimi znajdują się w Podstawach Wsparcia Wspólnoty na lata 2004–2006.

Rozdział 8.2 Kompetencje instytucji zaangażowanych w zarządzanie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, reprezentowany przez Radę Ministrów, ponosi odpowiedzialność za całość zobowiązań zawartych w Podstawach Wsparcia Wspólnoty oraz ich poprawne i efektywne wdrożenie. W szczególności Rząd RP zapewni dostępność oraz przygotuje system udostępniania wszelkich zasobów, w tym finansowych, niezbędnych do wdrożenia działań Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

Podrozdział 8.2.1 Instytucja Zarządzająca

Zgodnie z art. 34 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych Instytucja Zarządzająca odpowiedzialna jest za skuteczność i prawidłowość zarządzania oraz wdrażania programu operacyjnego.

Instytucją Zarządzającą Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego jest Ministerstwo Gospodarki i Pracy – Departament Wdrażania Programów Rozwoju Regionalnego (DRR).

W każdym z 16 województw pod nadzorem Instytucji Zarządzającej działają Instytucje Pośredniczące – Urzędy Wojewódzkie, do których oddelegowano funkcje opisane w podrozdziale 8.2.2 oraz Urzędy Marszałkowskie, które posiadają kompetencje szczegółowo opisane w podrozdziale 8.2.3.

Do głównych zadań Instytucji Zarządzającej ZPORR, zgodnie z postanowieniami rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r., ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych należy:

- efektywność i poprawność wdrażania ZPORR, z uwzględnieniem wymogów artykułu 34;
- przewodniczenie Komitetowi Monitorującemu ZPORR i prowadzenie jego sekretariatu (art. 35.2);

- przygotowanie Uzupelnienia ZPORR, przedloženie go do zatwierdzenia Komitetowi Monitorujacemu ZPORR i przesłanie do Komisji Europejskiej;
- wdrażanie systemów zarządzania i kontroli w celu potwierdzenia dostarczenia współfinansowanych produktów i usług oraz faktycznego poniesienia wydatków zawartych we wnioskach o płatność, zgodnie z art. 4 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych,
- zapobieganie i wykrywanie nieprawidłowości oraz sporządzanie raportów o nieprawidłowościach dla Instytucji Płatniczej,
- zagwarantowanie zgodności z politykami Wspólnoty (zgodnie z art. 12) operacji podejmowanych na terenie województwa w kontekście stosowania wspólnotowych zasad zawierania kontraktów publicznych oraz przekazywania o nich informacji (art. 34.1 (g),
- zapewnienie rzetelności uzasadniania wydatków finansowanych ze środków UE,
- przedkładanie wniosków o refundację z funduszy strukturalnych do Instytucji Płatniczej, z uwzględnieniem wszelkich wytycznych, jakie może ona wydać w tej sprawie,
- zbieranie danych statystycznych i finansowych niezbędnych dla monitorowania i oceny postępów oraz przebiegu wdrażania ZPORR i przekazywanie ich Instytucji Zarządzającej Podstawami Wsparcia Wspólnoty oraz Komisji Europejskiej (art. 34.1 (a),
- przygotowywanie rocznych i końcowych raportów nt. wdrażania ZPORR przekazywanych do zatwierdzenia Komitetowi Monitorujacemu ZPORR, następnie przekazywanych Instytucji Zarządzającej PPW, Instytucji Płatniczej i Komisji Europejskiej (art. 34.1 (c),
- inicjowanie, we współpracy z Krajową Jednostką Oceny, badań nt. efektywności stosowanych instrumentów i systemu wdrażania,
- organizowanie, we współpracy z Komisją Europejską i Instytucją Zarządzającą PPW, oceny po zakończeniu wdrażania ZPORR (ocena ex-post) (art. 42 i 43),
- zapewnienie przygotowania i wdrożenia planu działań w zakresie informacji i promocji ZPORR (*Communication Action Plan for Information and Publicity*) (art. 34.1 (h),
- obsługa konta pomocy technicznej ZPORR, na którym gromadzone są środki na pomoc techniczną ZPORR,
- zapewnienie, aby instytucje zaangażowane w zarządzanie ZPORR posiadały, od początku okresu kwalifikowalności wydatków w ramach funduszy strukturalnych, wystarczające zasoby techniczne i administracyjne do pełnienia przypisanych im zadań,
- zapewnienie istnienia pełnych i wystarczających ścieżek audytu dla wszystkich wydatków i współfinansowania we wszystkich właściwych podmiotach, w tym u beneficjentów końcowych, w Instytucjach Pośredniczących i w samej Instytucji Zarządzającej, zgodnie z art. 7 rozporządzenia Komisji (WE) nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych.

Instytucja Zarządzająca ZPORR, na wniosek Komitetu Monitorującego ZPORR lub z własnej inicjatywy, dokonuje zmian w UZPORR, przy zachowaniu niezmienionej kwoty alokacji środków strukturalnych przeznaczonych na dany priorytet oraz jego celów. O takiej decyzji, w ciągu miesiąca od zatwierdzenia jej przez Komitet Monitorujący ZPORR, jest informowana Komisja Europejska (art. 34.3).

Podrozdział 8.2.2 Instytucja Pośrednicząca

W każdym z 16 województw działa Instytucja Pośrednicząca w znaczeniu art. 2 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych. Funkcję Instytucji Pośredniczącej powierzono Urzędowi Wojewódzkiemu. Do zadań Instytucji Pośredniczącej należy:

- podpisywanie (przez Wojewodę lub upoważnionego przedstawiciela) umów o przyznanie dofinansowania z funduszy strukturalnych z beneficjentami końcowymi oraz z Instytucjami Wdrażającymi,
- przewodniczenie (przez Wojewodę lub upoważnionego przedstawiciela) Podkomitetowi Monitorującemu wdrażanie ZPORR w województwie i prowadzenie jego sekretariatu,
- wprowadzanie danych przekazywanych przez beneficjentów końcowych oraz przez Instytucje Wdrażające do Systemu Informatycznego Monitorowania i Kontroli (SIMIK),
- zagwarantowanie zgodności z politykami Wspólnoty (zgodnie z art. 12) operacji podejmowanych na terenie województwa w kontekście stosowania wspólnotowych zasad zawierania kontraktów publicznych oraz przekazywania o nich informacji,
- przygotowywanie we współpracy z Urzędem Marszałkowskim rocznych raportów z wdrażania ZPORR w danym województwie, i po przyjęciu przez Podkomitet Monitorujący komponent regionalny ZPORR, przekazywanie ich Instytucji Zarządzającej ZPORR,
- przygotowanie we współpracy z Urzędem Marszałkowskim raportu z wdrażania ZPORR w danym województwie na zakończenie programu i po akceptacji właściwego Podkomitetu Monitorującego, przekazanie do Instytucji Zarządzającej ZPORR,
- obsługa kont ZPORR na poziomie wojewódzkim, na których gromadzone są środki EFRR i EFS dla ZPORR.

Podrozdział 8.2.3 Instytucja uczestnicząca w zarządzaniu komponentem regionalnym ZPORR

Funkcję instytucji uczestniczącej w zarządzaniu komponentem regionalnym ZPORR powierzono Urzędowi Marszałkowskiemu²² Do zadań instytucji uczestniczącej w zarządzaniu komponentem regionalnym ZPORR należy:

- przyjmowanie wniosków dot. potencjalnych projektów, które mogą być realizowane w danym województwie ze środków EFRR w ramach ZPORR,
- prowadzenie sekretariatu Regionalnego Komitetu Sterującego,
- przekazywanie listy rankingowej kwalifikujących się projektów, rekomendowanej przez RKS, Instytucji Pośredniczącej. Na podstawie listy Instytucja Pośrednicząca podpisuje z beneficjentem końcowym umowę o przyznanie dofinansowania na realizację projektu,

²² Urząd Marszałkowski zapewnia obsługę administracyjną zarządu województwa z Marszałkiem na czele. Zarząd Województwa jest organem samorządu województwa. Jest on odpowiedzialny, m.in. za kreowanie polityki regionalnej w województwie.

- przekazywanie Instytucji Pośredniczącej (Urząd Wojewódzki) zatwierdzonego rocznego Planu Ramowego przygotowywanego przez beneficjentów końcowych (tylko w Priorytecie II i w Działaniu 3.4.),
- przekazywanie Instytucji Pośredniczącej informacji o Instytucjach Wdrażających dla Priorytetu II i Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa. Na podstawie informacji Instytucja Pośrednicząca podpisuje umowę o finansowaniu działania z ww. Instytucjami Wdrażającymi,
- przygotowywanie wniosków o wprowadzenie zmian do Uzupełnienia Programu i programu operacyjnego, następnie przekazywanie ich Podkomitetowi Monitorującemu wdrażanie ZPORR w województwie, który po pozytywnym zaopiniowaniu przekazuje je do akceptacji Komitetowi Monitorującemu ZPORR,
- informowanie społeczeństwa o współfinansowaniu przez UE projektów realizowanych w ramach programu (m.in. udostępnianie formularzy wniosków),
- opracowywanie sprawozdania o informowaniu i promocji (część sprawozdania rocznego).

Podrozdział 8.2.4 Regionalny Komitet Sterujący ZPORR

W przypadku ZPORR istnieje 16 Regionalnych Komitetów Sterujących wdrażaniem komponentów regionalnych ZPORR. RKS jest powoływany przez Zarząd Województwa*. Marszałek Województwa przewodniczy Komitetowi sterującemu i zapewnia obsługę jego prac. Funkcję zastępcy pełni Wojewoda. W skład Komitetu sterującego wchodzi:

- 1) marszałek województwa albo jego przedstawiciel — jako przewodniczący;
- 2) wojewoda albo jego przedstawiciel;
- 3) przedstawiciele instytucji zarządzających programami objętymi kontraktem;
- 4) przedstawiciele ministrów właściwych ze względu na rodzaj działalności objętej programem, niebędących instytucjami zarządzającymi;
- 5) przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego reprezentujący gminy, powiaty i miasta będące siedzibami wojewodów z danego województwa;
- 6) przedstawiciele partnerów społecznych i gospodarczych z danego województwa.

Do zadań Komitetu sterującego należy między innymi:

- rozpatrywanie i rekomendowanie Zarządowi Województwa listy rankingowej projektów kwalifikujących się do wsparcia z funduszy strukturalnych (EFRR z wyłączeniem Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa);
- ocena projektów ubiegających się o dofinansowanie ze środków funduszy strukturalnych jeżeli beneficjentem jest Instytucja Wdrażająca;
- przedstawianie propozycji Podkomitetowi Monitorującemu komponent regionalny ZPORR na poziomie województwa lub Komitetowi Monitorującemu ZPORR, możliwych dostosowań kształtu ZPORR w danym województwie;
- rekomendowanie Zarządowi Województwa Planów Ramowych, sporządzanych przez Instytucje Wdrażające Priorytetu II i Działania 3.4.

Dla właściwej oceny złożonych wniosków Komitet Sterujący może tworzyć grupy robocze, korzystać z opinii niezależnych ekspertów lub usług innych instytucji. Szczegółowy skład i tryb pracy oraz zasady działania RKS zostaną określone przez Urząd Marszałkowski i uzgodnione z Instytucją Pośredniczącą.

* Dla Działania 1.6 Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach, Minister Gospodarki i Pracy powoła Krajowy Komitet Sterujący. Minister ustali zadania oraz regulamin prac Komitetu.

Podrozdział 8.2.5 Panel Ekspertów

Panel Ekspertów Instytucji Zarządzającej ZPORR (zespół ekspertów) dla działań współfinansowanych ze środków EFRR w ramach Priorytetów I i III (z wyłączeniem Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa), zatwierdzany przez Instytucję Zarządzającą ZPORR, przeprowadza merytoryczną ocenę projektów oraz przygotowuje listę rankingową projektów kwalifikujących się do dofinansowania i przedkłada ją sekretariatowi RKS (w przypadku Działania 1.6 Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach, sekretariatowi Krajowego Komitetu Sterującego dla działania 1.6).

Regulamin prac Panelu zostanie ustalony przez Instytucję Zarządzającą ZPORR.

Podrozdział 8.2.6 Komisja Oceny Projektów

Komisja Oceny Projektów (KOP) jest panelem ekspertów doradzającym Instytucjom Wdrażającym działań współfinansowanych ze środków EFS w ramach Priorytetu II ZPORR oraz Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa. Komisja jest powoływana przez dyrektora Instytucji Wdrażającej ww. działań.

Komisja Oceny Projektów:

- przeprowadza merytoryczną i finansową ocenę projektów beneficjentów ubiegających się o dofinansowanie ze środków EFS i EFRR (tylko Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa);
- przygotowuje listę rankingową projektów kwalifikujących się do dofinansowania i przedkłada jej dyrektorowi Instytucji Wdrażającej Priorytetu II ZPORR oraz Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa.

Podrozdział 8.2.7 Beneficjenci końcowi oraz Instytucje Wdrażające

8.2.7.1. Projekty współfinansowane z EFRR

Dla projektów współfinansowanych ze środków EFRR w ramach Priorytetów I i III ZPORR, beneficjent końcowy jest stroną umowy o przyznanie dofinansowania na realizację projektu, podpisywanej z Instytucją Pośredniczącą. Beneficjent końcowy odpowiada za:

- realizację projektu i jej zakończenie w ustalonym terminie;
- zorganizowanie przetargu, gdy jest to wymóg prawa wspólnotowego, czy krajowego oraz podpisanie umowy z wykonawcą projektu;
- monitorowanie i raportowanie wdrażania projektu, zgodnie z wytycznymi zawartymi w ZPORR, jego uzupełnieniu, procedurach wdrażania oraz w zapisach umów.

Instytucją Wdrażającą Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa jest samorząd województwa. Instytucje Wdrażające odpowiadają za:

- przyjmowanie wniosków od potencjalnych beneficjentów;
- ocenę formalną złożonych wniosków projektowych (kontrola zgodności z wymogami zawartymi w ZPORR, UZPORR i w umowie pomiędzy Instytucją Wdrażającą a Instytucją Pośredniczącą);
- wybór projektów;
- podpisywanie umów z beneficjentami;
- monitorowanie wdrażania poszczególnych projektów, łącznie z przygotowywaniem okresowych raportów monitoringowych i przedkładaniem ich Instytucji Pośredniczącej, oraz przekazywaniem do Urzędu Marszałkowskiego;

- przygotowanie rocznego raportu monitoringowego nt. wdrażania projektu zawierającego ocenę oddziaływania i przekazywanie tego dokumentu do Instytucji Pośredniczącej i Urzędu Marszałkowskiego;
- zapewnienie informowania społeczeństwa o współfinansowaniu ze środków UE projektów realizowanych w ramach ZPORR, zgodnie z rozporządzeniem nr 1159/2000 z dnia 30 maja 2000 r. w sprawie prowadzenia przez Państwa Członkowskie działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących pomocy udzielanej z funduszy strukturalnych (Dz. Urz. WE L 130 z 31.05.2000).

8.2.7.2. Projekty współfinansowane z EFS:

Instytucje Wdrażające

Zadania Instytucji Wdrażających obejmują, m.in.:

- organizację naboru wniosków;
- ocenę i wybór projektów, w oparciu o opinię KOP;
- podpisywanie umów z beneficjentami;
- monitorowanie wdrażania poszczególnych projektów, łącznie z przygotowywaniem okresowych raportów monitoringowych i przedkładaniem ich Instytucji Pośredniczącej, oraz przekazywaniem do Urzędu Marszałkowskiego;
- coroczne przygotowywanie Planu Ramowego;
- przedkładanie Planu Ramowego do zarekomendowania RKS, a następnie przekazywanie go wraz z rekomendacją Zarządowi Województwa;
- podpisywanie umowy z Instytucją Pośredniczącą (Wojewoda);
- przygotowywanie rocznego raportu z wdrażania działania, łącznie z oceną oddziaływania projektów zrealizowanych w ramach działania, i przedkładanie go Instytucji Pośredniczącej i Urzędowi Marszałkowskiemu.

Beneficjent w kontekście zarządzania projektami współfinansowanymi z EFS i EFRR w ramach działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa

Beneficjent realizuje projekt. Beneficjent przestrzega zasad zawartych w umowie o przyznanie dofinansowania na realizację projektu oraz w odpowiednich Rozporządzeniach. Jednym z obowiązków Beneficjenta jest dostarczanie zainteresowanym instytucjom danych niezbędnych do wypełniania przez nie przypisanych im funkcji z zakresu monitoringowania. Beneficjent zapewnia również dostęp do wymaganych przez ww. instytucje dokumentów.

Wszystkie instytucje zaangażowane we wdrażanie ZPORR zobowiązane są do realizacji swoich zadań w zgodzie z procedurami zapisanymi w *Podręczniku wdrażania ZPORR*.

Ponadto, każdy podmiot ma obowiązek przechowywania dokumentacji, za którą odpowiada, przez okres co najmniej 3 lat od daty przekazania przez Komisję Europejską ostatniej płatności dla programu (art. 38.6 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych).

Rozdział 8.3 Uzupełnienie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (UZPORR)

Zgodnie z art. 18.3 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych Uzupełnienie Programu, przygotowywane przez Instytucję Zarządzającą ZPORR w porozumieniu z Urzędami Marszałkowskimi, w odniesieniu do każdego działania zawiera:

- opis działań wdrażających odpowiednie priorytety ZPORR,
- główne cele działań,
- kryteria wyboru projektów (art. 35.3),
- skład podmiotów wybierających projekty,
- wskaźniki monitorowania (art. 36),
- ocenę *ex ante* działań (art. 41.3),
- rodzaje beneficjentów końcowych dla każdego działania,
- charakter dostępnej pomocy, np. grant, pożyczka, kurs szkoleniowy, określenie odpowiednich maksymalnych wielkości pomocy oraz ilości,
- indykatorywny plan finansowy, zawierający maksymalny udział procentowy poszczególnych funduszy w podziale na działania,
- opis przepływów finansowych,
- ustalenia nt. zapewnienia współfinansowania krajowego,
- ustalenia w zakresie informacji i promocji,
- uzgodnienia między Komisją Europejską a państwem członkowskim dotyczące elektronicznej wymiany danych.

Rozdział 8.4 Wybór projektów w ramach ZPORR

Podrozdział 8.4.1 Wybór projektów współfinansowanych z EFRR (projekty infrastrukturalne –Priorytet I i III, z wyłączeniem działań 1.6. Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach i 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa)

We wdrażaniu projektów współfinansowanych z EFRR biorą udział następujące podmioty:

- beneficjent końcowy²³,
- Urząd Marszałkowski,
- Regionalny Komitet Sterujący,
- Panel Ekspertów,
- Instytucja Pośrednicząca.

Etap I: Ocena Projektów

Projekty są składane w Urzędzie Marszałkowskim. Urząd Marszałkowski dokonuje oceny projektów w oparciu o kryteria formalne (lista komórek odpowiedzialnych za ocenę formalną będzie załączona do *Podręcznika wdrażania ZPORR*) i przekazuje je Panelowi Ekspertów. Panel Ekspertów dokonuje oceny merytorycznej projektów. W trakcie oceny merytorycznej, projektom przyznawane są punkty zgodnie z kryteriami zatwierdzonymi przez Komitet Monitorujący ZPORR, załączonymi do UZPORR. W efekcie oceny sporządzana jest lista projektów ocenionych wraz z listą rankingową projektów kwalifikujących się do dofinansowania.

²³ Status beneficjenta końcowego w ramach wdrażania ZPORR ze środków EFRR jest przedstawiony w rozdziale 8.2.7.1.

Etap II: Wybór projektów

RKS może przesuwać projekty na liście rankingowej, w zależności od ich zgodności ze strategią rozwoju województwa oraz wagi dla tej strategii. Następnie RKS przekazuje ostateczną wersję listy rankingowej Zarządowi województwa. Zarząd województwa dokonuje wyboru projektów w drodze uchwały, w oparciu o listę rankingową. Swoją uchwałę wraz z wybranymi projektami Zarząd Województwa przekazuje Instytucji Pośredniczącej.

Etap III: Umowa o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach Priorytetu I i III ZPORR (z wyłączeniem Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa)

W wyniku etapu II Instytucja Pośrednicząca podpisuje umowę o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach Priorytetu I i III ZPORR (z wyłączeniem Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa) z beneficjentem końcowym. Beneficjent końcowy zleca realizację projektu w trybie przetargu, zgodnie z ustawą z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. Nr 19, poz. 177, Nr 96, poz. 959, Nr 116, poz. 1207 i Nr 145, poz. 1537).

Szczegółowe procedury wdrażania zostały opisane w *Podręczniku wdrażania ZPORR*.

Podrozdział 8.4.2 Wybór projektów współfinansowanych z EFRR (Działanie 1.6. Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach)*

We wdrażaniu projektów współfinansowanych z EFRR biorą udział następujące podmioty:

- Instytucja Wdrażająca,
- Instytucja Zarządzająca ZPORR,
- Krajowy Komitet Sterujący dla działania 1.6,
- Panel Ekspertów,
- Instytucja Pośrednicząca.

Etap I: Ocena Projektów

Projekty są składane w Instytucji Zarządzającej ZPORR. Instytucja Zarządzająca ZPORR dokonuje oceny projektów w oparciu o kryteria formalne i przekazuje je Panelowi Ekspertów. Panel Ekspertów dokonuje oceny merytorycznej projektów. W trakcie oceny merytorycznej projektom przyznawane są punkty zgodnie z kryteriami zatwierdzonymi przez Komitet Monitorujący ZPORR, załączonymi do UZPORR. W efekcie oceny sporządzana jest lista projektów ocenionych wraz z listą rankingową projektów kwalifikujących się do dofinansowania, którą następnie przekazuje się do Krajowego Komitetu Sterującego dla działania 1.6.

Etap II: Wybór projektów

KKS rekomenduje Ministrowi Gospodarki i Pracy zatwierdzenie listy rankingowej. Następnie Instytucja Zarządzająca ZPORR informuje właściwy Zarząd Województwa o wybranych projektach i przekazuje je właściwej Instytucji Pośredniczącej.

Etap III: Umowa o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach Działania 1.6. Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach)

W wyniku etapu II Instytucja Pośrednicząca podpisuje umowę o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach ZPORR: działanie 1.6. Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach z beneficjentem końcowym. Beneficjent końcowy zleca realizację projektu w trybie przetargu, zgodnie z ustawą z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych.

* W przypadku projektów powyżej 50 mln euro stosowana będzie procedura przewidziana w rozporządzeniu nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych.

Podrozdział 8.4.3 Wybór projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa)

We wdrażaniu projektów współfinansowanych z EFRR w ramach Działania 3.4. biorą udział następujące podmioty:

- Beneficjent,
- Instytucja Wdrażająca (samorząd województwa),
- Komisja Oceny Projektów,
- Instytucja Pośrednicząca.

Etap I: Zatwierdzanie Planu Ramowego

W pierwszym roku wdrażania ZPORR Instytucja Wdrażająca Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa przedkłada roczny Plan Ramowy, zwany dalej „Planem”, Regionalnemu Komitetowi Sterującemu do zarekomendowania. Plan zawiera przedsięwzięcia zaplanowane do wdrażania w ramach działania w danym województwie i ich budżet. RKS przekazuje Plan, razem z rekomendacją, Zarządowi Województwa. Zarząd Województwa zatwierdza Plan w drodze uchwały i przekazuje go Instytucji Pośredniczącej.

W kolejnych latach Instytucja Wdrażająca przygotowuje Plan według tej samej procedury.

Etap II: Umowa o finansowanie działania 3.4 . Mikroprzedsiębiorstwa

Umowa o finansowanie Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa jest podpisywana przez Instytucję Pośredniczącą i Instytucję Wdrażającą.

Raz podpisana umowa obowiązuje przez cały okres wdrażania ZPORR. Jednakże przekazywanie środków z EFRR w kolejnych latach następuje pod warunkiem, że Instytucja Wdrażająca przedłoży roczny raport z wdrażania działania oraz zatwierdzony Plan na kolejny rok.

Etap III: Ocena i wybór projektów

Po podpisaniu umowy Instytucja Wdrażająca organizuje wezwanie do składania projektów i przeprowadza ich ocenę zgodnie z Planem. Najpierw projekty są weryfikowane pod kątem formalnym przez komórkę oceny formalnej w strukturze Instytucji Wdrażającej. Następnie KOP, utworzona w strukturze Instytucji Wdrażającej, dokonuje oceny merytorycznej projektów. Raport z oceny przeprowadzonej przez KOP oraz wynikająca z niej lista wybranych projektów jest podpisywana przez przewodniczącego KOP. RKS jest informowany o projektach wybranych wskutek oceny.

Etap IV: Umowa o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa

W wyniku etapu III Instytucja Wdrażająca podpisuje umowę o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa z Beneficjentem. Na jej podstawie można rozpocząć realizację projektu.

Podrozdział 8.4.4 Wybór projektów współfinansowanych z EFS (Priorytet II ZPORR)

We wdrażaniu projektów współfinansowanych z EFS biorą udział następujące podmioty:

- Beneficjent,
- Instytucja Wdrażająca (Wojewódzki Urząd Pracy, samorząd województwa),
- Instytucja Pośrednicząca.

Etap I: Zatwierdzanie Planu Ramowego

W pierwszym roku wdrażania ZPORR każda Instytucja Wdrażająca działania w ramach Priorytetu II ZPORR przedkłada roczny Plan Ramowy Regionalnemu Komitetowi Sterującemu do zarekomendowania. Plan zawiera przedsięwzięcia zaplanowane do wdrażania w ramach działania w danym województwie i ich budżet. RKS przekazuje Plan, razem z rekomendacją, Zarządowi Województwa. Zarząd Województwa zatwierdza Plan w drodze uchwały i przekazuje go Instytucji Pośredniczącej.

W kolejnych latach Instytucja Wdrażająca przygotowuje Plan według tej samej procedury.

Etap II: Umowa o finansowanie działania w ramach Priorytetu II ZPORR

Umowa przyznająca finansowanie działania w ramach Priorytetu II ZPORR jest podpisywana przez Instytucję Pośredniczącą i Instytucję Wdrażającą.

Raz podpisana umowa obowiązuje przez cały okres wdrażania ZPORR. Jednakże przekazywanie środków z EFS w kolejnych latach następuje pod warunkiem, że Instytucja Wdrażająca przedłoży roczny raport z wdrażania działania oraz zatwierdzony Plan na kolejny rok.

Etap III: Ocena i wybór projektów

Po podpisaniu umowy Instytucja Wdrażająca organizuje wezwanie do składania projektów i przeprowadza ich ocenę zgodnie z Planem. Najpierw projekty są weryfikowane pod kątem formalnym przez komórkę oceny formalnej w strukturze Instytucji Wdrażającej. Następnie KOP, utworzona w strukturze Instytucji Wdrażającej, dokonuje oceny merytorycznej projektów. KOP sporządza raport z przeprowadzonej oceny wraz z listą rankingową projektów. Na jej podstawie Instytucja Wdrażająca dokonuje wyboru projektów. RKS jest informowany o projektach wybranych wskutek oceny.

Przewidziana jest odrębna procedura oceny projektów własnych przygotowanych przez

Instytucję Wdrażającą.

Projekt jest przygotowywany przez usytuowaną w strukturach Instytucji Wdrażającej jednostkę zajmującą się programowaniem na formularzu wniosku o finansowanie projektu i składany do jednostki zajmującej się przyjmowaniem i oceną formalną wniosków w Instytucji Wdrażającej. Ocenę merytoryczną wniosku przeprowadza KOP (z oceny projektów własnych wyłączeni są przedstawiciele jednostki zajmującej się programowaniem usytuowanej w strukturach Instytucji Wdrażającej) i rekomenduje jego zatwierdzenie RKS. Wniosek pozytywnie zaopiniowany przez RKS przekazywany jest Instytucji Zarządzającej, która podejmuje decyzję o jego akceptacji i przekazuje decyzję do Instytucji Pośredniczącej (Wojewody). Realizacja projektów własnych Instytucji Wdrażającej odbywa się na zasadach określonych w umowie finansowania działania podpisywanej pomiędzy Instytucją Pośredniczącą (Wojewoda) a Instytucją Wdrażającą (nie jest podpisywana odrębna umowa finansowania projektu).

Etap IV: Umowa o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach Priorytetu II ZPORR

W wyniku etapu III Instytucja Wdrażająca podpisuje umowę o przyznanie dofinansowania na realizację projektu w ramach Priorytetu II ZPORR z Beneficjentem. Na jej podstawie może się rozpocząć realizacja projektu.

Podrozdział 8.4.5 **Wybór projektów w ramach pomocy technicznej ZPORR**

We wdrażaniu projektów współfinansowanych z pomocy technicznej ZPORR, o dofinansowanie mogą ubiegać się następujące podmioty:

- Instytucja Zarządzająca ZPORR,
- Instytucje Pośredniczące,
- Urzędy Marszałkowskie,
- beneficjenci końcowi ZPORR na poziomie województw (WUPy i samorządy województw).

Etap I: Wybór projektów

Beneficjenci końcowi przygotowują projekty w formie *wniosku aplikacyjnego do Pomocy Technicznej*.

Wnioski są składane do Komisji Zatwierdzającej Wnioski o Przyznanie Środków z Pomocy Technicznej ZPORR (Komisji Zatwierdzającej), powołanej przez Instytucję Zarządzającą ZPORR i działającej w jej strukturze. W skład Komisji Zatwierdzającej wchodzi reprezentanci Instytucji Zarządzającej ZPORR, Instytucji Płatniczej, Urzędów Marszałkowskich i Instytucji Pośredniczących.

Etap II: Zatwierdzanie projektów

Sekretariat Komisji Zatwierdzającej przyjmuje i rejestruje wnioski. Każdy wniosek musi przejść formalną i merytoryczną kontrolę zgodności z zapisami UZPORR. Następnie wniosek jest rozpatrywany przez Komisję Zatwierdzającą.

W przypadku niekompletnych dokumentów lub nieprawidłowości, wniosek jest zwracany wnioskującemu do uzupełnienia. Komisja Zatwierdzająca może dokonać korekty wniosku we współpracy z wnioskodawcą, podczas posiedzenia. Zatwierdzone projekty są przekazywane Instytucji Pośredniczącej lub Instytucji Zarządzającej ZPORR, gdy beneficjentami końcowymi są Instytucja Pośrednicząca lub Instytucja Zarządzająca ZPORR.

Etap III: Umowa o przyznanie dofinansowania w ramach Pomocy Technicznej ZPORR

W wyniku etapu II, Instytucja Pośrednicząca podpisuje umowę o przyznanie dofinansowania w ramach Pomocy Technicznej ZPORR z Urzędem Marszałkowskim, Wojewódzkim Urzędem Pracy i instytucjami regionalnymi wybranymi w drodze przetargu do wdrażania działań dla przedsiębiorców. Zatwierdzony projekt, którego beneficjentem końcowym jest Instytucja Pośrednicząca lub Instytucja Zarządzająca ZPORR, jest przekazywany Instytucji Zarządzającej ZPORR, która podpisuje umowę.

Rozdział 8.5 Zarządzanie finansowe oraz kontrola

System zarządzania finansowego i kontroli środków pochodzących z funduszy strukturalnych jest zgodny z wymogami określonymi w rozporządzeniu nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającym ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, rozporządzeniu nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającym szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych oraz rozporządzeniu nr 448/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającym szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 w zakresie procedury dokonywania korekt finansowych pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych (Dz. Urz. WE L 064 z 06.03.2001). Podział funkcji w zakresie zarządzania finansowego i kontroli jednostek zaangażowanych we wdrażanie

ZPORR został dokonany przy uwzględnieniu dotychczasowych zadań wykonywanych przez te jednostki²⁴.

Za zarządzanie finansowe, w tym kontrolę współfinansowania, odpowiadają łącznie Instytucja Zarządzająca ZPORR i Instytucja Płatnicza. Państwo Członkowskie jest odpowiedzialne za dostarczenie do Komisji Europejskiej opisu działania systemów zarządzania i kontroli, zgodnie z zapisami art. 5 i 13 Rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych.

Instytucja Płatnicza jest odpowiedzialna za przygotowanie wytycznych dla zarządzania finansowego, kontroli finansowej, jak również za ogólny nadzór i kontrolę nad ich wdrażaniem przez Instytucję Zarządzającą ZPORR i Instytucje Pośredniczące. Systemy zarządzania i kontroli powinny spełniać wymagania art. 4 Rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych. Powyższe rozwiązania zapewniają, że środki finansowe funduszy strukturalnych będą dostarczane beneficjentom końcowym, Instytucjom Wdrażającym, beneficjentom w możliwie najszybszy sposób (art. 32.1 Rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych (Dz. Urz. WE L 161 z 26.06.1999)) i w każdym przypadku w terminach przewidzianych w obowiązujących procedurach.

Instytucja Zarządzająca ZPORR, w zakresie przygotowania zarządzania finansowego i kontroli, jest odpowiedzialna w szczególności za zapewnienie, że wszystkie instytucje biorące udział w zarządzaniu i wdrażaniu ZPORR będą stosować odrębne systemy księgowo-dla środków unijnych lub będą stosować odrębny kod księgowy dla wszystkich transakcji finansowych odnoszących się do pomocy przyznanej w ramach ZPORR.

Instytucja Zarządzająca ZPORR zapewnia, że odpowiednie instytucje są w pełni poinformowane o obowiązkach związanych z zarządzaniem finansowym wydatkami współfinansowanymi z funduszy strukturalnych. Ponadto, instytucje te zagwarantują niezależność jednostek zajmujących się zarządzaniem finansowym od jednostek zarządzających programem.

Instytucje Pośredniczące zapewniają, że wszyscy beneficjenci końcowi na terenie danego województwa są w pełni poinformowani o ich obowiązkach w zakresie zarządzania finansowego wydatkami współfinansowanymi z funduszy strukturalnych. Mimo to Instytucja Zarządzająca ZPORR pozostaje odpowiedzialna za całokształt zarządzania finansowego.

Wszystkie instytucje zaangażowane w zarządzanie finansowe ZPORR i kontrolę (Instytucja Płatnicza, Instytucja Zarządzająca ZPORR, Instytucje Pośredniczące oraz Instytucje Wdrażające dla Priorytetu II ZPORR i Działania 3.4.) zapewnią, że każdy wniosek o refundację dostarczony do tej instytucji zostanie zweryfikowany, potwierdzony i podpisany przez dwie osoby.

Podrozdział 8.5.1 Jednostki Monitorująco-Kontrolne

Utworzone w ramach Ministerstwa Gospodarki i Pracy (dla EFRR i EFS) krajowe jednostki monitorująco-kontrolne działają niezależnie od Instytucji Zarządzającej ZPORR. Działalność tych jednostek w żadnym stopniu nie zwalnia Instytucji Zarządzającej ZPORR z jej obowiązków nałożonych przez obowiązujące przepisy prawa.

²⁴ Schematy 18 i 19 Zarządzanie finansowe i kontrola wydatków z funduszy strukturalnych w ramach ZPORR – model uproszczony oraz Schemat 20, 20.2 i 20.3. Schemat Instytucjonalny ZPORR.

Jednostki monitorująco-kontrolne są odpowiedzialne, w zakresie poszczególnych funduszy strukturalnych, za:

- monitorowanie i kontrolę stosowania zasad dotyczących kwalifikowalności wydatków z funduszy strukturalnych oraz powiązanego z nimi współfinansowania,
- sporządzanie raportów okresowych dla celów zarządzania krajowego.

Podrozdział 8.5.2 Instytucja Płatnicza

Funkcje Instytucji Płatniczej, w rozumieniu rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych, dla wszystkich funduszy strukturalnych, pełni Ministerstwo Finansów.

Do zadań Instytucji Płatniczej należy w szczególności:

- obsługa rachunków, na których gromadzone są środki funduszy strukturalnych,
- potwierdzanie wobec Komisji Europejskiej, że deklaracje wydatków w ramach ZPORR są przygotowane na bazie wiarygodnych i zweryfikowanych dokumentów poprzez przygotowywanie i przekazywanie do Komisji Europejskiej deklaracji poniesionych wydatków, zgodnie z zapisami art. 9 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych,
- zapewnienie, że beneficjenci końcowi oraz Instytucje Wdrażające otrzymują płatności w najbliższym możliwym terminie,
- przygotowywanie i przekazywanie do Komisji Europejskiej deklaracji poniesionych wydatków, zgodnie z zapisami art. 9 Rozporządzenia 438/2001. Instytucja Płatnicza zapewnia niezależność jednostki certyfikującej wydatki,
- przekazywanie Komisji Europejskiej - nie później niż do 30 kwietnia każdego roku - rocznej prognozy wydatków dla bieżącego i następnego roku,
- gromadzenie, wyodrębnionymi kanałami monitoringu finansowego, informacji statystycznych i finansowych na potrzeby Instytucji Zarządzającej PWW i Krajowego Komitetu Monitorującego PPW,
- nadzór nad sprawnością działania bazy danych monitoringu (SIMIK),
- sprawdzanie, czy szczegółowe wymogi zapisane w art. 9 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych zostały spełnione przez Instytucję Zarządzającą ZPORR oraz Instytucje Pośredniczące,
- weryfikacja deklaracji wydatków poniesionych w ramach Funduszy Strukturalnych, dostarczanych przez Instytucję Zarządzającą ZPORR,
- przygotowywanie raportów na temat nieprawidłowości finansowych na podstawie raportów przygotowanych przez Instytucję Zarządzającą ZPORR,
- usuwanie nieprawidłowości i odzyskiwanie kwot nienależnie wypłaconych,

- przechowywanie informacji i prowadzenie bazy danych wniosków o odzyskanie zgodnie z art. 8 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych oraz zapewnienie, że odzyskiwane kwoty wraz z odsetkami są zwracane do Komisji poprzez pomniejszanie o kwoty odzyskane następnego wniosku o płatność z Komisji lub przekazanie kwoty odzyskanej na rzecz Wspólnoty.

Podrozdział 8.5.3 Kontrola pogłębiona ZPORR

Kontrolę pogłębioną, w rozumieniu art. 10 i 11 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych przeprowadzają Urzędy Kontroli Skarbowej w każdym województwie i są odpowiedzialne za:

- sprawdzanie skuteczności zastosowanych systemów zarządzania i kontroli,
- kontrolę 5% kwalifikowanych wydatków, opartą na reprezentatywnej próbie operacji zatwierdzonych,
- zapewnienie właściwego podziału zadań pomiędzy przeprowadzanymi przez siebie kontrolami a procedurami wdrażania lub płatności na rzecz poszczególnych projektów.

Kontrolę pogłębioną wykonuje 16 urzędów kontroli skarbowej. Raportują one do Biura Międzynarodowych Relacji Skarbowych w Ministerstwie Finansów, które jest odpowiedzialne za koordynację kontroli, w tym za wybór reprezentatywnej próbki, ujednoczoną metodologię kontroli, zbieranie, systematyzowanie oraz przekazywanie wyników do odpowiednich instytucji krajowych oraz do Komisji Europejskiej. Biuro Międzynarodowych Relacji Skarbowych raportuje do Generalnego Inspektora Kontroli Skarbowej oraz współpracuje z OLAF i innymi państwami członkowskimi w celu zabezpieczenia interesów Unii Europejskiej.

Podrozdział 8.5.4 Poświadczenie zamknięcia pomocy w odniesieniu do ZPORR

Zgodnie z art. 38 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych i art. 15 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych wydawanie poświadczenia zamknięcia pomocy (*declaration on winding-up of the assistance*) w odniesieniu do ZPORR jest kompetencją Generalnego Inspektora Kontroli Skarbowej. GIKS jest niezależny od Instytucji Zarządzającej ZPORR, Instytucji Płatniczej oraz Instytucji Pośredniczących. Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej wykonuje to zadanie za pomocą komórki organizacyjnej w Ministerstwie Finansów – Biura ds. Certyfikacji i Poświadczeń Środków z UE. Poświadczenie zamknięcia pomocy jest wystawiane na podstawie sprawdzenia systemów zarządzania i kontroli oraz wyników kontroli 5% wszystkich wydatków kwalifikowalnych (a także w oparciu o kontrole przeprowadzone w następstwie ww. czynności oraz, jeśli to konieczne, o kontrolę kolejnej próbki transakcji).

Podrozdział 8.5.5 Audyt wewnętrzny

We wszystkich instytucjach zaangażowanych we wdrażanie ZPORR (Instytucji Płatniczej, Instytucji Zarządzającej PWW, Instytucji Zarządzającej ZPORR oraz w Instytucjach Pośredniczących) stworzono komórki audytu wewnętrznego. Komórka audytu wewnętrznego nie jest zaangażowana w żadną działalność operacyjną jednostki sektora finansów publicznych. Pełni ona funkcję ciała doradczego dla kierownika instytucji, zapewniając go jednocześnie o prawidłowym funkcjonowaniu systemu zarządzania finansowego i kontroli (*por. Wykresy 20 i 20a*).

Ponadto, Instytucja Wdrażająca, wdrażająca w ramach ZPORR Priorytet II oraz Działanie 3.4 Mikroprzedsiębiorstwa, zostanie zobowiązana do ustanowienia komórki audytu wewnętrznego w umowie podpisanej z Instytucją Pośredniczącą.

Generalny Inspektor Audytu Wewnętrznego będzie wypełniał obowiązki wynikające z ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2003 r. Nr 15, poz. 148, z późn. zm.²⁵) w zakresie kontroli finansowej i audytu wewnętrznego. W szczególności Generalny Inspektor Audytu Wewnętrznego jest odpowiedzialny wobec Ministra Finansów za działania w zakresie kontroli finansowej oraz za ogólną koordynację audytu wewnętrznego.

Podrozdział 8.5.6 Raportowanie o nieprawidłowościach

Instytucja Zarządzająca ZPORR ponosi całkowitą odpowiedzialność za zapobieganie i wykrywanie nieprawidłowości jak również sporządzanie raportów o nieprawidłowościach dla Instytucji Płatniczej. Instytucja Płatnicza będzie przygotowywać raporty o nieprawidłowościach i ponosić całkowitą odpowiedzialność za korekty finansowe i odzyskiwanie kwot nieprawidłowo wypłaconych. Instytucje te stosować będą rozporządzenie nr 1681/94 z dnia 11 lipca 1994 r. dotyczące nieprawidłowości oraz odzyskiwania kwot wypłaconych nieprawidłowo w związku z finansowaniem polityki strukturalnej i organizacją systemu informacji w tej dziedzinie (Dz. Urz. WE L 178 z 12.07.1994) oraz art. 8 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych.

Podrozdział 8.5.7 Rozwiązania w zakresie zbierania, przetwarzania i elektronicznego przekazywania danych

Art. 18 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych wymaga, aby informatyczny system przekazywania danych i monitorowania został wdrożony w celu wymiany, gdy to możliwe, danych niezbędnych do spełnienia wymogów dotyczących zarządzania, monitorowania i oceny pomocy z Funduszy Strukturalnych.

System informatyczny monitoringu i kontroli finansowej funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w Polsce nosi nazwę SIMIK. System ten umożliwia dostęp do informacji dotyczących zarówno finansowego, jak i rzeczowego postępu wdrażania projektów i programów. Podsystem Europejskiego Funduszu Społecznego uzupełnia główny system i umożliwia przedstawienie bardziej szczegółowej informacji na poziomie beneficjentów dla specyficznych potrzeb EFS. System ten będzie oddany do użytku dla wszystkich zaangażowanych podmiotów wraz z momentem rozpoczęcia rejestracji zatwierdzonych projektów.

²⁵ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2003 r. Nr 45, poz. 391, Nr 65, poz. 594, Nr 96, poz. 874, Nr 166, poz. 1611 i Nr 189, poz. 1851 oraz z 2004 r. Nr 19, poz. 177, Nr 93, poz. 890, Nr 121, poz. 1264 i Nr 123, poz. 1291.

System działa w oparciu o dedykowaną sieć rozległą, zapewniającą maksymalne zabezpieczenie przed nieautoryzowanym dostępem i wykorzystaniem danych. Ze względu na fakt, że ostatecznie w systemie monitorowania środków europejskich kluczową rolę pełni weryfikacja i certyfikacja płatności przez Instytucję Płatniczą wobec Komisji Europejskiej, bazą danych administruje Minister Finansów (pełni funkcję operatora). Elektroniczny transfer danych do Komisji Europejskiej prowadzi Instytucja Płatnicza.

Dostęp do systemu informatycznego umożliwiony jest określonej, ograniczonej liczbie użytkowników. Najniższe ogniwo informatycznego systemu monitorowania stanowią:

- Instytucje Wdrażające w ramach ZPORR Priorytet II i Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa;
- Instytucje Pośredniczące dla pozostałych działań;
- Urzędy Marszałkowskie.

SIMIK lub system o równoważnej funkcjonalności będzie oddany do użytku zarówno na poziomie centralnym, jak i regionalnym od momentu rozpoczęcia kwalifikowalności wydatków. Przed rozpoczęciem wdrażania systemu przyszli użytkownicy systemu przejdą odpowiednie szkolenia.

Podrozdział 8.5.8 Przepływy środków z funduszy strukturalnych

8.5.8.1. Elementy systemu wspólne dla EFRR oraz EFS w ramach ZPORR

1. Komisja Europejska wydaje decyzję o zatwierdzeniu pomocy i przyznaniu środków z funduszy strukturalnych (art. 31 ust. 1 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych dla każdego programu operacyjnego).

2. Po wydaniu decyzji następuje wypłata zaliczki w wysokości 10 % i 6% środków z funduszy dla danej pomocy - na rzecz Instytucji Płatniczej. Zaliczka może zostać podzielona zasadniczo na nie więcej niż 2 lata budżetowe – w zależności od dostępności środków budżetowych (art. 32 ust. 2 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych).

Zaliczka jest przekazywana na rachunki Instytucji Płatniczej, utworzone odpowiednio dla każdego funduszu zaliczanego do grupy funduszy strukturalnych. Instytucja Płatnicza dysponuje także drugą grupą rachunków, na których gromadzone są środki na realizację programów operacyjnych.

Po dokonaniu przez Instytucję Płatniczą podziału środków na poszczególne programy, środki z odpowiedniego rachunku "funduszowego" są przekazywane na odpowiedni rachunek "programowy". Drugi poziom rachunków jest niezbędny ze względu na obowiązek przedstawiania przez Instytucję Płatniczą rozliczeń Komisji Europejskiej także w podziale na poszczególne programy operacyjne. Czas dokonywania operacji na tych rachunkach będzie ograniczony do niezbędnego minimum. Rachunki zostaną utworzone na podstawie umowy rachunku bankowego zawartej pomiędzy Instytucją Płatniczą a Narodowym Bankiem Polskim, zgodnie z art. 30d ustawy o finansach publicznych.

Zagadnienia dotyczące wypłaty refundacji pomiędzy Unią Europejską a Instytucją Płatniczą reguluje art. 32 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, podczas gdy tryb potwierdzania wydatków opisuje art. 9 rozporządzenia nr 438/2001 z dnia 2 marca 2001 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia nr 1260/1999 dotyczącego zarządzania i systemów kontroli pomocy udzielanej w ramach funduszy strukturalnych.

Rozliczenia z Komisją Europejską dokonywane będą w euro, zgodnie z wymaganiami art. 33 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych.

Mając na uwadze różnice pomiędzy projektami finansowanymi z EFRR, EFS oraz pomocy technicznej ZPORR, zostały przygotowane trzy odrębne ścieżki zarządzania finansowego.

8.5.8.2. Środki z EFRR (poza Działaniem 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa)

1. Instytucja Płatnicza, na podstawie porozumienia zawartego z Instytucją Zarządzającą ZPORR, przewidzianego w art. 30b ust. 3 ustawy o finansach publicznych, przekazuje środki z rachunków "programowych" Instytucji Płatniczej odpowiednio na rachunki utworzone na poziomie Instytucji Pośredniczących, w Oddziałach Okręgowych Narodowego Banku Polskiego. Wszystkie rachunki będą odrębne od rachunków służących obsłudze środków budżetu państwa. Podstawy prawne do posiadania odrębnych rachunków, na których gromadzone będą środki pochodzące z funduszy strukturalnych, zawarte są w art. 30d ustawy o finansach publicznych.

2. Środki pochodzące z zaliczki, przekazane na rachunki Instytucji Pośredniczących, posłużą do jak najszybszej refundacji wydatków poniesionych przez Beneficjentów Końcowych.

3. Instytucje Pośredniczące będą zawierać umowy z Beneficjentami Końcowymi. W umowie określona zostanie m.in. wartość kontraktu, w tym wielkość środków UE w podziale na poszczególne okresy realizacji (przewidywany harmonogram realizacji projektu), a także źródło współfinansowania krajowego (musi być zapewnione przez składającego projekt).

8.5.8.3. Środki z EFS oraz EFRR dla Działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa

1. Instytucja Płatnicza, na podstawie porozumienia zawartego z Instytucją Zarządzającą ZPORR, przewidzianego w art. 30b ust. 3 ustawy o finansach publicznych, przekazuje środki z rachunków "programowych" Instytucji Płatniczej odpowiednio na rachunki utworzone na poziomie Instytucji Pośredniczących, w Oddziałach Okręgowych Narodowego Banku Polskiego. Wszystkie rachunki będą odrębne od rachunków służących obsłudze środków budżetu państwa. Podstawy prawne do posiadania odrębnych rachunków, na których gromadzone będą środki pochodzące z funduszy strukturalnych zawarte są w art. 30d ustawy o finansach publicznych.

2. Środki pochodzące z zaliczki, przekazane na rachunki Instytucji Pośredniczących, posłużą do jak najszybszej refundacji wydatków poniesionych przez Beneficjentów.

3. Instytucje Pośredniczące będą zawierać umowy z Instytucjami Wdrażającymi w ramach ZPORR Priorytet II i Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa.

4. Instytucje Wdrażające w ramach ZPORR Priorytet II i Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa będą zawierać umowy z Beneficjentami.

8.5.8.4. Środki z pomocy technicznej ZPORR

Instytucja Płatnicza, na podstawie porozumienia zawartego z Instytucją Zarządzającą ZPORR, przewidzianego w art. 30b ust. 3 ustawy o finansach publicznych, przekazuje środki z rachunków "programowych" Instytucji Płatniczej odpowiednio na rachunek pomocy technicznej ZPORR utworzony na poziomie Instytucji Zarządzającej ZPORR. w Narodowym Banku Polskim. Rachunek ten będzie odrębny od rachunków służących obsłudze środków budżetu państwa. Podstawy prawne do posiadania odrębnych rachunków, na których gromadzone będą środki pochodzące z funduszy strukturalnych, zawarte są w art. 30d ustawy o finansach publicznych.

8.5.8.5. Planowanie środków na realizację ZPORR, w tym środków na współfinansowanie

Środki z funduszy strukturalnych będą przekazywane Beneficjentom Końcowym, Instytucjom Wdrażającym w postaci refundacji kwot wcześniej przez nich wydatkowanych przy realizacji projektu. Beneficjent Końcowy, Instytucje Wdrażające, składając wniosek o dofinansowanie projektu ze środków z funduszy strukturalnych przedstawia propozycje montażu finansowego uwzględniającego zarówno finansowanie ze środków z funduszy strukturalnych, jak i ze środków publicznych krajowych oraz, w stosownych przypadkach, środki prywatne. Beneficjent Końcowy, beneficjent powinien więc zaplanować środki na jego realizację w odpowiedniej wysokości umożliwiającej zachowanie płynności finansowej przy realizacji projektu.

Jeżeli Beneficjentem Końcowym jest instytucja finansowana z budżetu państwa, odpowiednie środki powinny zostać zaplanowane bądź w limicie danej części budżetowej, bądź w rezerwach celowych. Sposób planowania, wzory odpowiednich formularzy są określone w rozporządzeniu Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad, trybu i terminów opracowania materiałów do projektu ustawy budżetowej, wydanym na podstawie art. 82 ust. 4 ustawy o finansach publicznych.

Jednostka samorządu terytorialnego środki na realizację projektu planuje w uchwale budżetowej.

Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe planują i gromadzą środki na realizację danego projektu, w tym udział własny, we własnym zakresie.

Rozdział 8.6 Monitorowanie

Podrozdział 8.6.1 Monitorowanie projektów wdrażanych w ramach ZPORR

Zgodnie z art. 34 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, monitorowanie obejmuje zarówno monitoring rzeczowy, będący elementem zarządzania poprzez cele określone w programach operacyjnych, jak i monitorowanie wskaźników finansowych, będących funkcją zarządzania finansowego programami i projektami. W celu prowadzenia skutecznego monitoringu i oceny wszystkich wydatków publicznych (zarówno wspólnotowych, jak i krajowych) w Instytucji Zarządzającej ZPORR oraz we wszystkich Instytucjach Pośredniczących (Urzędach Wojewódzkich) zostały wyodrębnione komórki monitorujące wydatki i efekty rzeczowe interwencji publicznych.

Jednostki uczestniczące w procesie przepływu środków z funduszy strukturalnych na wszystkich poziomach zarządzania stosują jednolite zasady monitoringu, zarówno finansowego, jak i rzeczowego oraz przedstawiają informacje i raporty w ustalonym formacie.

Podrozdział 8.6.2 Komitety Monitorujące

8.6.2.1. Komitet Monitorujący ZPORR

Za monitorowanie sposobu i przebiegu realizacji ZPORR odpowiada Instytucja Zarządzająca tym programem operacyjnym. Nadzór nad wdrażaniem ZPORR sprawuje Komitet Monitorujący ZPORR.

Reprezentant Instytucji Zarządzającej ZPORR (Ministra Gospodarki i Pracy) – przewodniczy i zapewnia obsługę prac Komitetu Monitorującego ten program operacyjny (art. 35.2 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych). Komitet zbiera się przynajmniej dwa razy do roku.

W skład Komitetu wchodzi przedstawiciele:

- a) ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego,
- b) instytucji zarządzającej programem,

- c) jednostki monitorująco-kontrolnej Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
- d) jednostki monitorująco-kontrolnej Europejski Fundusz Społeczny,
- e) instytucji płatniczej,
- f) Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn,
- g) ministrów właściwych ze względu na rodzaj działalności objętej programem, którzy nie pełnią funkcji instytucji zarządzającej programem,
- h) 16 wojewodów,
- i) 16 marszałków województw,
- j) ogólnopolskich organizacji,
- k) partnerów społecznych i gospodarczych.

Ponadto w obradach Komitetu monitorującego program mogą uczestniczyć, w charakterze obserwatorów, przedstawiciele: Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, organów kontroli skarbowej, Komisji Europejskiej, EBI.

Monitorowanie odbywa się z poszanowaniem zasady partnerstwa. Komitety Monitorujące zostaną powołane przez Państwo Członkowskie, w uzgodnieniu z Instytucją Zarządzającą, po konsultacjach z partnerami i w oparciu o krajowe rozwiązania instytucjonalne. Skład Komitetu Monitorującego ZPORR będzie promować zasadę równości płci wśród członków komitetu.

Dalsze zmiany w składzie instytucjonalnym jak i osobowym komitetów mogą być uzgodnione przez sam Komitet Monitorujący ZPORR. Zmiany te przeprowadza się zgodnie z prawem krajowym, bez konieczności zmiany PWW, czy ZPORR.

Komitet Monitorujący ZPORR, zgodnie z art. 35.3 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, gwarantuje efektywność i jakość wdrażania programu operacyjnego. Do zadań Komitetu należy, między innymi:

- rozpatrywanie i zatwierdzanie kryteriów wyboru projektów dla każdego działania ZPORR;
- okresowy przegląd postępów osiągania założonych celów wsparcia Funduszy Strukturalnych;
- badanie rezultatów wdrażania, a zwłaszcza postępu w osiąganiu celów/wartości docelowych założonych dla każdego działania, jak i rezultatów ocen przeprowadzonych w czasie okresu programowania;
- zatwierdzanie UZPORR, włącznie ze wskaźnikami rzeczowymi i finansowymi, używanymi do monitorowania wsparcia, i dokonywanie ewentualnych zmian w jego treści;
- rozpatrywanie i zatwierdzanie rocznych raportów (oraz raportu końcowego) z wdrażania ZPORR, przed ich przekazaniem Komisji Europejskiej;
- rozpatrywanie i zatwierdzanie wszelkich propozycji zmian w treści decyzji Komisji Europejskiej w sprawie wkładu funduszy odnośnie do ZPORR;
- proponowanie Instytucji Zarządzającej dostosowań albo zmian wsparcia z Funduszy Strukturalnych umożliwiających osiągnięcie celów oraz poprawę systemu zarządzania pomocą, w tym zarządzania finansowego;
- zatwierdzanie propozycji własnych Instytucji Zarządzającej ZPORR odnośnie do poprawek w sposobie zarządzania i wdrażania pomocy;
- zatwierdzanie Planu Promocji ZPORR.

Komitet może powoływać stałe podkomitety i grupy robocze w szczególności do monitorowania działań o charakterze horyzontalnym (zatrudnienie, równość szans, ochrona środowiska, społeczeństwo informacyjne) a także korzystać z opinii niezależnych ekspertów.

8.6.2.2. *Podkomitet Monitorujący komponent regionalny ZPORR*

W przypadku Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego – istnieje 16 Podkomitetów Monitorujących ZPORR na poziomie województw. Podkomitet monitorujący powołuje właściwa Instytucja Pośrednicząca nie później niż 3 miesiące od daty decyzji Komisji Europejskiej w sprawie wkładu Funduszy Strukturalnych. Wojewoda przewodniczy i obsługuje prace Podkomitetu. Funkcję zastępcy pełni Marszałek Województwa. Podkomitet zbiera się przynajmniej cztery razy do roku, a w jego skład wchodzi:

- przedstawiciele Instytucji Zarządzającej ZPORR (Minister Gospodarki i Pracy),
- przedstawiciele Instytucji Pośredniczącej,
- przedstawiciele samorządu województwa,
- przedstawiciele właściwych miejscowo samorządów powiatowych i gminnych,
- przedstawiciele Instytucji Wdrażających Priorytetu II i Działania 3.4,
- przedstawiciele ministerstw właściwych ze względu na zakres ZPORR,
- przedstawiciele partnerów gospodarczych społecznych z terenu województwa.

Przedstawiciele KE mogą brać udział w posiedzeniach Podkomitetów w roli doradców/obserwatorów.

Skład Podkomitetów Monitorujących komponent regionalny ZPORR będzie zgodny z zasadą zachowania równości płci wśród swoich członków.

Podkomitet ocenia i zatwierdza, przed przedłożeniem Instytucji Zarządzającej ZPORR, raporty roczne i końcowy z wdrażania ZPORR w danym województwie. Bieżąca informacja nt. nieprawidłowości jest dostarczana bezzwłocznie przez Instytucje Wdrażające, Instytucje Pośredniczące. Jeżeli zachodzi taka potrzeba Podkomitet wnioskuje do Instytucji Zarządzającej ZPORR o zmiany w Uzupelnieniu Programu. Podkomitet może zaproponować także usprawnienie systemu zarządzania i wdrażania pomocy, w oparciu o wnioski z bieżących raportów o nieprawidłowościach.

Podkomitet monitorujący może powoływać stałe grupy robocze w szczególności do monitorowania działań o charakterze horyzontalnym (zatrudnienie, równość szans, zrównoważony rozwój, społeczeństwo informacyjne).

8.6.3. *Skwantyfikowane cele, podstawowe wskaźniki monitorowania*

Zgodnie z art. 36 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, Instytucja Zarządzająca Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego wraz z Komitetem Monitorującym ZPORR prowadzą monitoring w oparciu o fizyczne i finansowe wskaźniki. Wskaźniki określone w ZPORR i uszczegółowione na poziomie działań w Uzupelnieniu Programu służą mierzeniu postępu realizacji priorytetów, działań i projektów oraz ocenie ich efektywności w ujęciu rzeczowym i finansowym. Ww. wskaźniki powinny być spójne ze wskaźnikami PWW. Do monitorowania i oceny rezultatów wdrażania komponentu regionalnego ZPORR Podkomitet monitorujący stosuje wskaźniki finansowe i rzeczowe określone w ZPORR.

Kryteria wyboru wskaźników uwzględniają zalecenia KE (poprawność, dostępność, rzetelność, mierzalność, porównywalność).

Dane nt. projektów (i dane o beneficjentach dla EFS) są wprowadzane do systemu monitorowania. Równocześnie, na tyle na ile jest to możliwe, zapewniana jest jak najwyższa jakość i spójność danych pomiędzy PWW, ZPORR, UZPORR, wnioskami aplikacyjnymi, innymi wnioskami i raportami a systemem monitorowania. Dla działań ZPORR współfinansowanych z EFS (Priorytet 2) główne elementy systemu monitorowania będą takie same jak w SPO Rozwój Zasobów Ludzkich.

Główne wskaźniki i skwantyfikowane wartości docelowe celu strategicznego i celów poszczególnych priorytetów Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego zostały określone w Aneksie II natomiast wskaźniki na poziomie produktu, rezultatu i oddziaływania odnoszące się do poszczególnych działań zostały określone w UZPORR.

Rozdział 8.7 Ocena (ewaluacja)

Nieodłącznym, wymaganym przez art. 40, 41, 42 i 43 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych, elementem monitorowania postępów realizacji ZPORR, jest ewaluacja skuteczności podejmowanych działań, zarówno na podstawie określonych wskaźników rzeczowych, osiągniętego wyniku finansowego, jak i oceny sprawności systemu administracyjnego uruchamiania środków publicznych.

Podrozdział 8.7.1 Ocena przed realizacją programu (ewaluacja ex ante) (art. 41)

Ocena ex ante ZPORR przeprowadzona była jako element większego procesu ewaluacyjnego, który objął w tym samym czasie NPR oraz wszystkie programy operacyjne. W jej przygotowaniu brali udział zarówno zagraniczni, jak i polscy eksperci zewnętrzni współpracujący na bieżąco z przedstawicielami administracji rządowej na szczeblu centralnym i regionalnym (z Urzędów Wojewódzkich) oraz administracji samorządowej z Urzędów Marszałkowskich. Szczegóły tego procesu zostały zawarte w PWW.

Częścią procesu oceny ex ante było przygotowanie (na poziomie krajowym) analizy wpływu makroekonomicznego funduszy strukturalnych oraz zidentyfikowanie mocnych i słabych stron, a także szans i zagrożeń rozwoju zarówno całego kraju, jak i w odniesieniu do specyficznej sytuacji poszczególnych województw.

Analiza objęła w szczególności:

- ocenę ex ante sytuacji społeczno-gospodarczej regionów, w tym trendów na krajowym rynku pracy,
- ocenę ex ante sytuacji środowiskowej regionów wraz z rozwiązaniami zapewniającymi zgodność z krajową i wspólnotową polityką w tym zakresie,
- ocenę ex ante w kategoriach równości pomiędzy kobietami i mężczyznami w odniesieniu do szans na rynku pracy i traktowania w pracy.

Ocena *ex ante* uwzględnia również analizę sytuacji regionów w kategoriach konkurencyjności i innowacyjności, małych i średnich przedsiębiorstw, zatrudnienia i rynku pracy. Dzięki przeprowadzonej ocenie oszacowana została spójność strategii i wybranych celów ze specyficznymi cechami danych regionów, trendami demograficznymi oraz oczekiwany wpływ planowanych priorytetów i działań.

Podrozdział 8.7.2 Ocena w połowie okresu wdrażania (mid-term evaluation) (art. 42)

Ze względu na krótki okres obowiązywania Podstaw Wsparcia Wspólnoty na lata 2004–2006, ocena w połowie okresu dla ZPORR nie będzie przeprowadzana.

Podrozdział 8.7.3 Ocena bieżąca (on-going) i na zakończenie realizacji programu (ex post) (art. 43)

Efektywność wdrażania ZPORR jest przedmiotem oceny po zakończeniu jego realizacji (*ex post*).

Ocena po zakończeniu programu (art. 43) będzie przeprowadzona na zlecenie Komisji Europejskiej we współpracy z krajem członkowskim i Instytucją Zarządzającą ZPORR. Przeprowadzona przez niezależnych ekspertów obejmuje wykorzystanie środków, skuteczność i wydajność pomocy oraz jej oddziaływanie. Ocena *ex post* kończy się nie później niż trzy lata po zakończeniu okresu programowania.

Podrozdział 8.7.4 Tworzenie zaplecza do przeprowadzania oceny, oceny uzupełniającej i ocena ex post

Wzmacnianie zaplecza polskiej administracji do przeprowadzania oceny jest głównym celem okresu programowania 2004–2006. Jest to proces konieczny, aby lepiej wykorzystywać oceny już przeprowadzone do poprawy interwencji w okresie programowania 2004–2006, do przygotowania oceny *ex ante* przyszłej interwencji Funduszy Strukturalnych po roku 2006 i do przygotowania oceny *ex post* okresu 2004–2006.

Stworzenie Krajowej Jednostki Oceny w Ministerstwie Gospodarki i Pracy jest centralnym elementem wzmacniania zaplecza do przeprowadzania oceny w Polsce. Mając na uwadze znaczący poziom zaangażowania EFS oraz powiązania pomiędzy PWW i Narodowym Planem na rzecz Zatrudnienia, Narodowym Planem na rzecz Włączenia, funkcja oceny EFS będzie zabezpieczona przez KJO. Ponadto Polska opracuje, w porozumieniu ze służbami Komisji, roboczy plan oceny. Plan będzie obejmował, m.in.:

- stworzenie standardów ewaluacji,
- określoną liczbę dodatkowych ocen o regionalnym bądź horyzontalnym charakterze. Wyniki powyższych ocen będą rozpatrywane przez komitety monitorujące ZPORR a także uwzględniane przy ocenie *ex post*,
- poprawę i rozbudowę systemu wskaźników, szacowania ich wartości i ustalania wartości docelowych.

Osoby odpowiedzialne za ewaluację w Instytucji Zarządzającej ZPORR będą współpracowały z komitetami monitorującymi wdrażanie ZPORR i Instytucją Zarządzającą ZPORR. Tam, gdzie jest to konieczne, działania dotyczące EFS będą skoordynowane z działaniami monitorowania Polityki Zatrudnienia i Polityki Włączenia.

Wyniki oceny będą udostępniane społeczeństwu na żądanie (art. 40 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych).

Rozdział 8.8 Partnerstwo

ZPORR będzie wdrażany zgodnie z wytycznymi zawartymi w art. 8 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych oraz w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju (Dz. U. Nr 116, poz. 1206). Tryb wyboru przedstawicieli partnerów społeczno-gospodarczych określi instytucja Zarządzająca ZPORR.

W skład przedstawicielstwa wchodzi: przedsiębiorcy i ich organizacje, pracodawcy i ich organizacje, związki zawodowe, organizacje pozarządowe oraz instytucje naukowe. Reprezentacja partnerów społecznych, która będzie powoływana na podstawie ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, będzie informowana i konsultowana przez Instytucję Zarządzającą przed każdym posiedzeniem Komitetu monitorującego w sprawach dotyczących realizacji ZPORR.

Pierwszy etap budowania stałego partnerstwa miał miejsce w okresie od lipca do końca października 2002 r. W tym czasie odbyły się szerokie konsultacje społeczne projektów NPR, ZPORR oraz Sektorowych Programów Operacyjnych. W konsultacjach regionalnych organizowanych przez byłe Ministerstwo Gospodarki oraz Urzędy Marszałkowskie wzięło udział łącznie około 5 tys. osób we wszystkich 16 województwach. W debacie uczestniczyli przedstawiciele Komisji Europejskiej w Brukseli, przedstawiciele wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego, administracji centralnej, administracji rządowej w województwie, przedstawiciele samorządów gospodarczych, partnerzy społeczni, gospodarczy, instytucje naukowo-badawcze, ośrodki akademickie, organizacje pozarządowe aktywnie współpracujące w wielu dziedzinach z samorządem województwa. Spotkania miały na celu uzyskanie opinii i uwag na temat wskazanych w dokumentach kierunków rozwoju na najbliższe lata, opinii odnośnie do celów i priorytetów rozwoju regionalnego sformułowanych na poziomie NPR i ZPORR. Istotne było uzyskanie oceny ze strony partnerów regionalnych, w jakim stopniu kierunki rozwoju NPR i ZPORR stwarzają warunki do budowania konkurencyjności poszczególnych regionów oraz przyczyniają się do zapobiegania pogłębianiu się różnicowań wewnątrz regionów.

Partnerzy społeczni i gospodarczy, zidentyfikowani na etapie opracowania ZPORR na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, uczestniczą także w procesie wdrażania projektów współfinansowanych ze środków funduszy strukturalnych, między innymi poprzez udział w pracach Komitetów sterujących wyborem projektów, Komitetu monitorującego ZPORR i 16 Podkomitetów monitorujących komponenty regionalne programu (szerzej o udziale partnerów społecznych w pracach Komitetów sterujących w rozdziale 8.2.4 oraz monitorujących – w rozdziale 8.6.2).

Ponadto wszyscy partnerzy społeczni i gospodarczy są na bieżąco informowani o pomocy udzielanej z funduszy strukturalnych. Zgodnie z zapisami art. 46 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych oraz rozporządzenia nr 1159/2000, Instytucja Zarządzająca ZPORR jest odpowiedzialna za informowanie wszystkich partnerów społecznych i gospodarczych uczestniczących w procesie wdrażania ZPORR o zaangażowaniu finansowym UE w realizację projektów. W tym celu Instytucja Zarządzająca przygotowuje plan działań w zakresie informacji i promocji (*Communication Action Plan for Information and Publicity*) i realizuje go z udziałem Instytucji Pośredniczących (Urzędów Wojewódzkich) i Urzędów Marszałkowskich na poziomie ZPORR i jego komponentów regionalnych (Plan działań w zakresie informacji i promocji ZPORR zostanie zamieszczony w Uzupełnieniu Programu).

Rozdział 8.9 Raporty i promocja

Podrozdział 8.9.1 Roczne i końcowe raporty implementacyjne ZPORR

W ciągu sześciu miesięcy od zakończenia każdego pełnego roku kalendarzowego Instytucja Zarządzająca Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego – Ministerstwo Gospodarki i Pracy – przedstawia Komisji Europejskiej raport roczny na temat wdrażania tego programu. Natomiast najpóźniej w ciągu sześciu miesięcy po ostatecznym terminie kwalifikowania się wydatków, przedłożony będzie Komisji Europejskiej raport końcowy z realizacji ZPORR, zgodnie z art. 37 rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych.

Raporty implementacyjne przed przekazaniem do Komisji Europejskiej poddawane są weryfikacji, a następnie zatwierdzane przez Komitet Monitorujący ZPORR.

Roczne i końcowe raporty implementacyjne zawierają w szczególności:

- postęp we wdrażaniu priorytetów i działań dla każdego funduszu w nawiązaniu do ich szczegółowych celów wraz z kwantyfikacją wskaźników rezultatów i oddziaływania na poziomie priorytetów i działań,
- finansowe wdrażanie pomocy, streszczające dla każdego działania całkowite wydatki faktycznie wypłacone przez Instytucję Płatniczą wraz z wykazem całkowitych płatności otrzymanych z Komisji Europejskiej i wskaźnikami finansowymi,
- wszelkie zmiany warunków ogólnych istotnych z punktu widzenia wdrażania pomocy, zwłaszcza zmiany głównych trendów społeczno-gospodarczych, polityk krajowych, polityki regionalnej i sektorowych, a w określonych sytuacjach, także ich wpływu na wzajemną spójność pomocy z różnych funduszy,
- działania podjęte przez Instytucję Zarządzającą ZPORR i Komitet Monitorujący ZPORR w zakresie zagwarantowania jakości i efektywności wdrażania niniejszego dokumentu programowego, w tym w szczególności w zakresie monitoringu, kontroli finansowej, oceny, znaczących problemów napotkanych w trakcie zarządzania pomocą, wykorzystania pomocy technicznej oraz prowadzenia działań promocyjnych,
- działania podjęte w zakresie zagwarantowania zgodności z politykami wspólnotowymi oraz zapewnienia koordynacji pomocy strukturalnej Wspólnoty Europejskiej.

Podrozdział 8.9.2 Informacja i promocja

Instytucja Zarządzająca Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego jest odpowiedzialna za przestrzeganie rozporządzenia nr 1159/2000, dotyczącego działań informacyjnych i promocyjnych w państwach członkowskich w związku z wykorzystywaniem funduszy strukturalnych.

Plan Promocji Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego został włączony do Uzupelnienia ZPORR.

Działania promocyjne i informacyjne mają na celu przede wszystkim informowanie potencjalnych i aktualnych beneficjentów o możliwościach korzystania ze wsparcia na realizację projektów w ramach regionalnych programów operacyjnych, jak również

informowania opinii publicznej o zasięgu i rozmiarze wsparcia wspólnotowego dla poszczególnych projektów oraz rezultatach tych działań.

Odpowiedzialność za rozpowszechnianie informacji o wspieranych działaniach i projektach oraz rezultatach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego spoczywa na Instytucji Zarządzającej ZPORR oraz Urzędach Marszałkowskich, Urzędach Wojewódzkich i instytucjach wdrażających działania w ramach Priorytetu II ZPORR oraz Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa.

Głównym zadaniem Instytucji Zarządzającej jest rozpowszechnienie informacji o Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego na szczeblu krajowym, szczególnie wśród opinii publicznej, oraz zagwarantowanie właściwego funkcjonowania systemu informacji i promocji ZPORR.

Na Urzędach Marszałkowskich spoczywa odpowiedzialność za promocję funduszy strukturalnych w ramach województw. Koordynują one działania informacyjne i promocyjne w regionach.

Wytypowane jednostki w Urzędach Marszałkowskich są odpowiedzialne za rozpowszechnianie informacji i promocję. Jednostki te będą wykonywały następujące zadania:

- dostarczanie i rozpowszechnianie informacji dotyczących funduszy wspierających projekty realizowane w regionie w ramach ZPORR,
- dostarczanie i rozpowszechnianie informacji o projektach realizowanych w regionie w ramach ZPORR,
- inicjowanie i realizację dodatkowych działań promocyjnych (akcje informacyjne itp.).

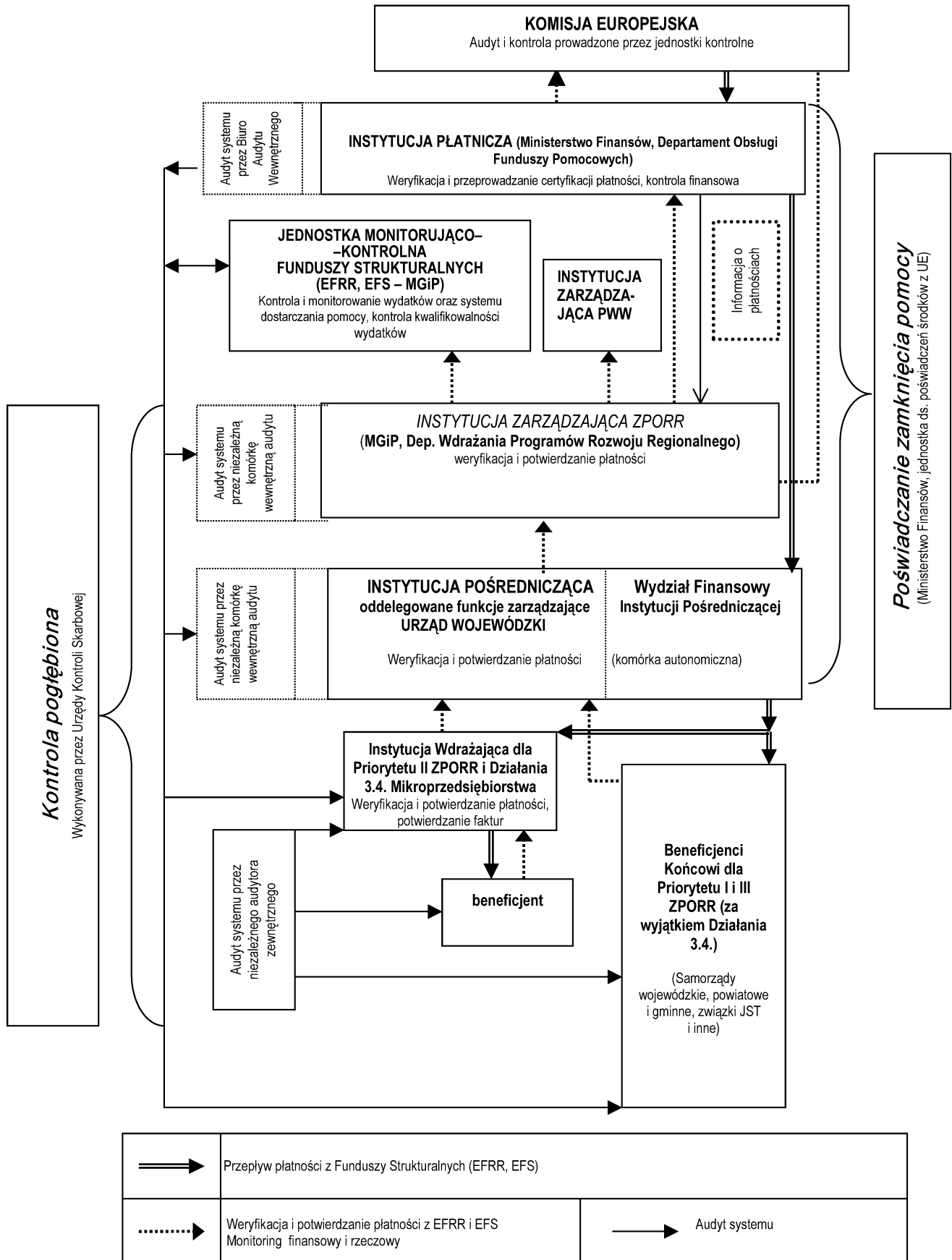
Jednostki Urzędów Marszałkowskich odpowiedzialne za rozpowszechnianie informacji i promocję stanowią także główny punkt kontaktowy (obok instytucji wdrażających działania w ramach Priorytetu II ZPORR i działania 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa) dla grup docelowych i opinii publicznej. Urzędy Marszałkowskie zapewniają dostęp do materiałów informacyjnych i formularzy aplikacyjnych.

Urzędy Wojewódzkie są odpowiedzialne za dostarczanie informacji dotyczących płatności i procedur monitorowania. Gwarantują one także stosowanie przez beneficjentów ZPORR reguł dotyczących promowania unijnego źródła dofinansowania projektów wspieranych przez EFRR oraz EFS.

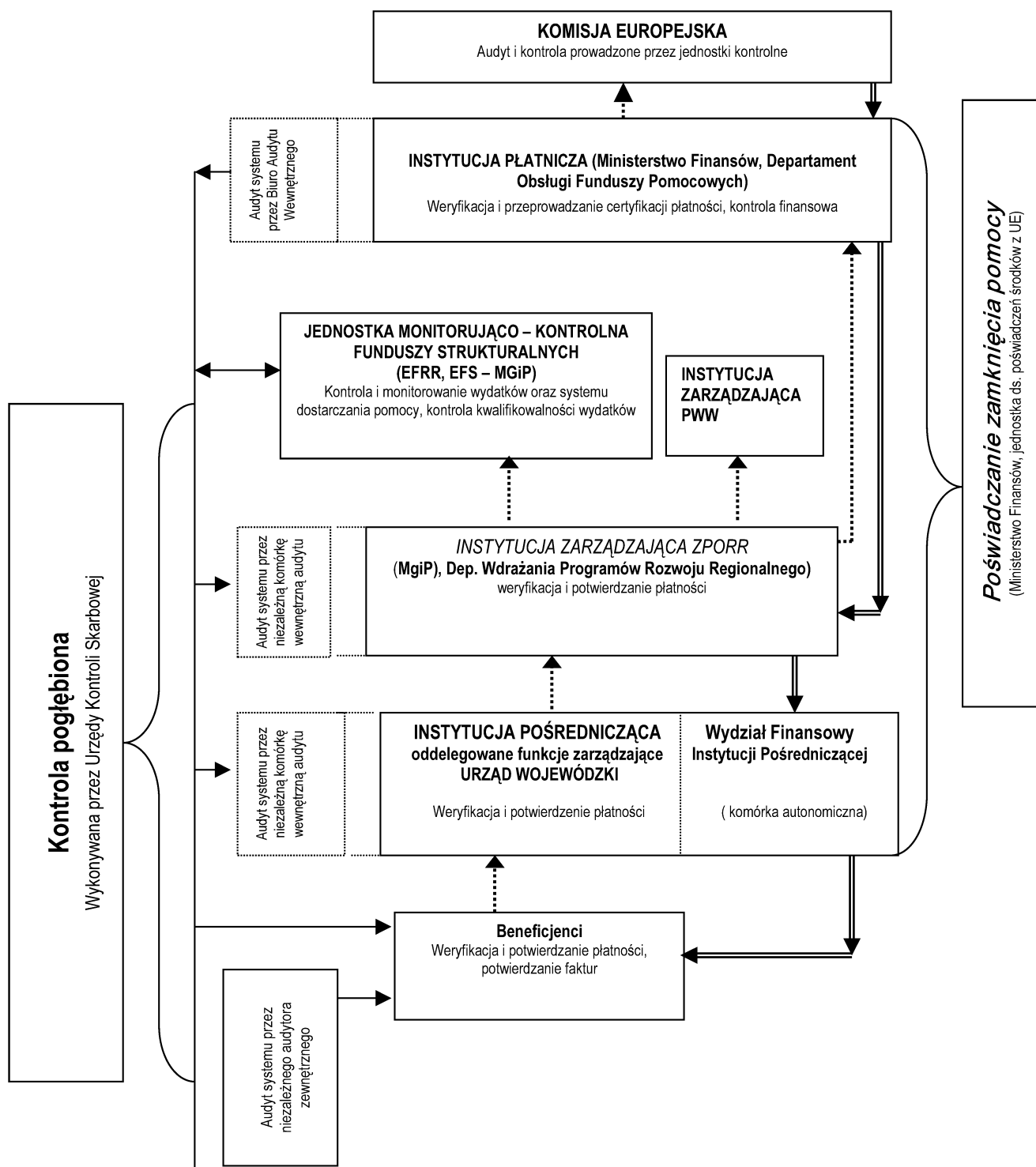
Instytucje wdrażające działania w ramach Priorytetu II ZPORR oraz Działanie 3.4. Mikroprzedsiębiorstwa mają za zadanie informowanie i promocję działań, które realizują. Dostarczają wszystkich niezbędnych informacji dla potencjalnych i aktualnych beneficjentów, a także informują opinię publiczną o procedurach wdrażania, realizowanych projektach i ich rezultatach.

Działania informacyjne i promocyjne podlegają regularnej ewaluacji programu oraz ocenie dokonywanej przez Komitet Monitorujący ZPORR.

Wykres 18. Zarządzanie finansowe i kontrola wydatków z funduszy strukturalnych w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego – model uproszczony

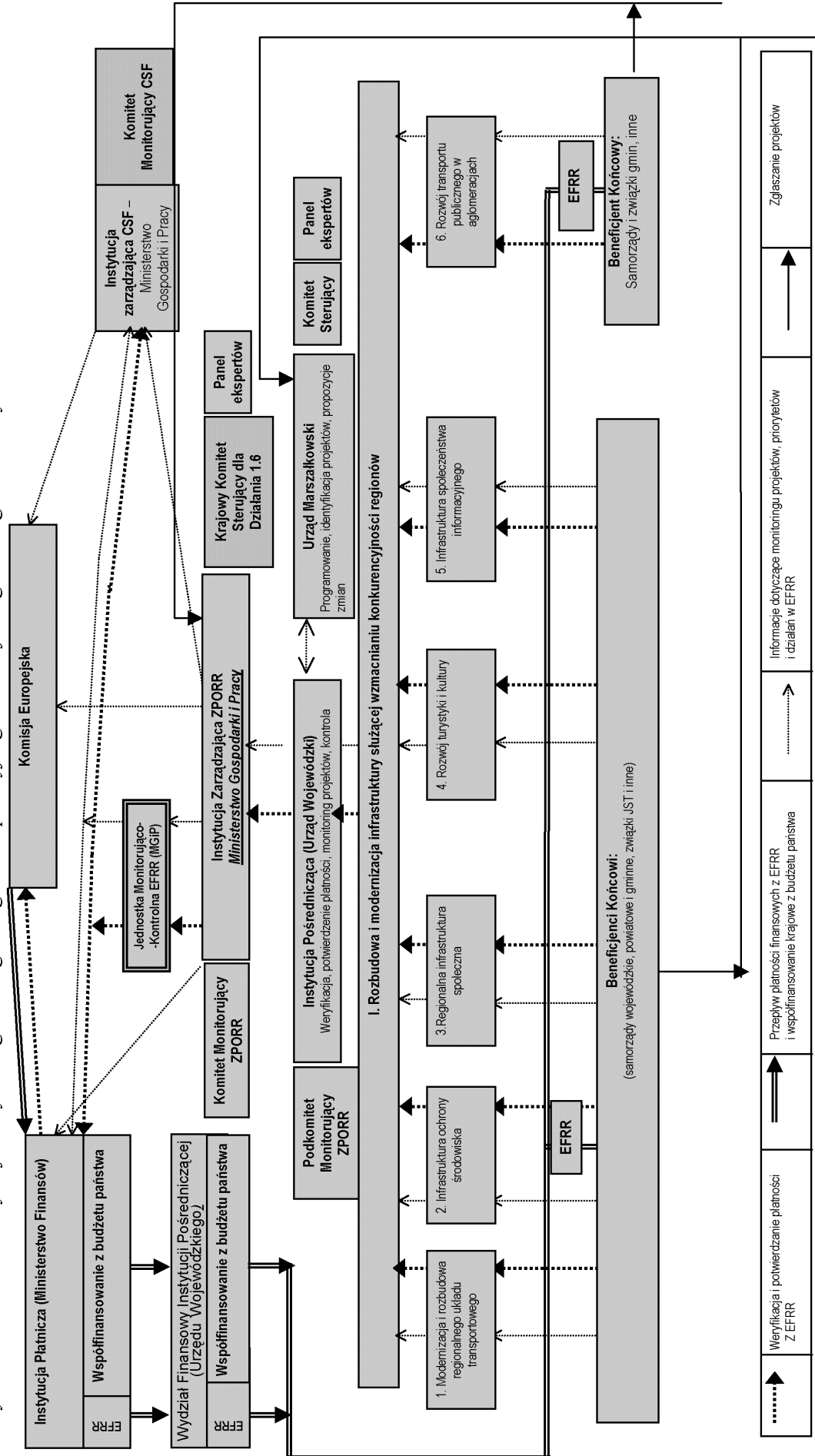

Wykres 19. Zarządzanie finansowe i kontrola wydatków dla Pomocy Technicznej

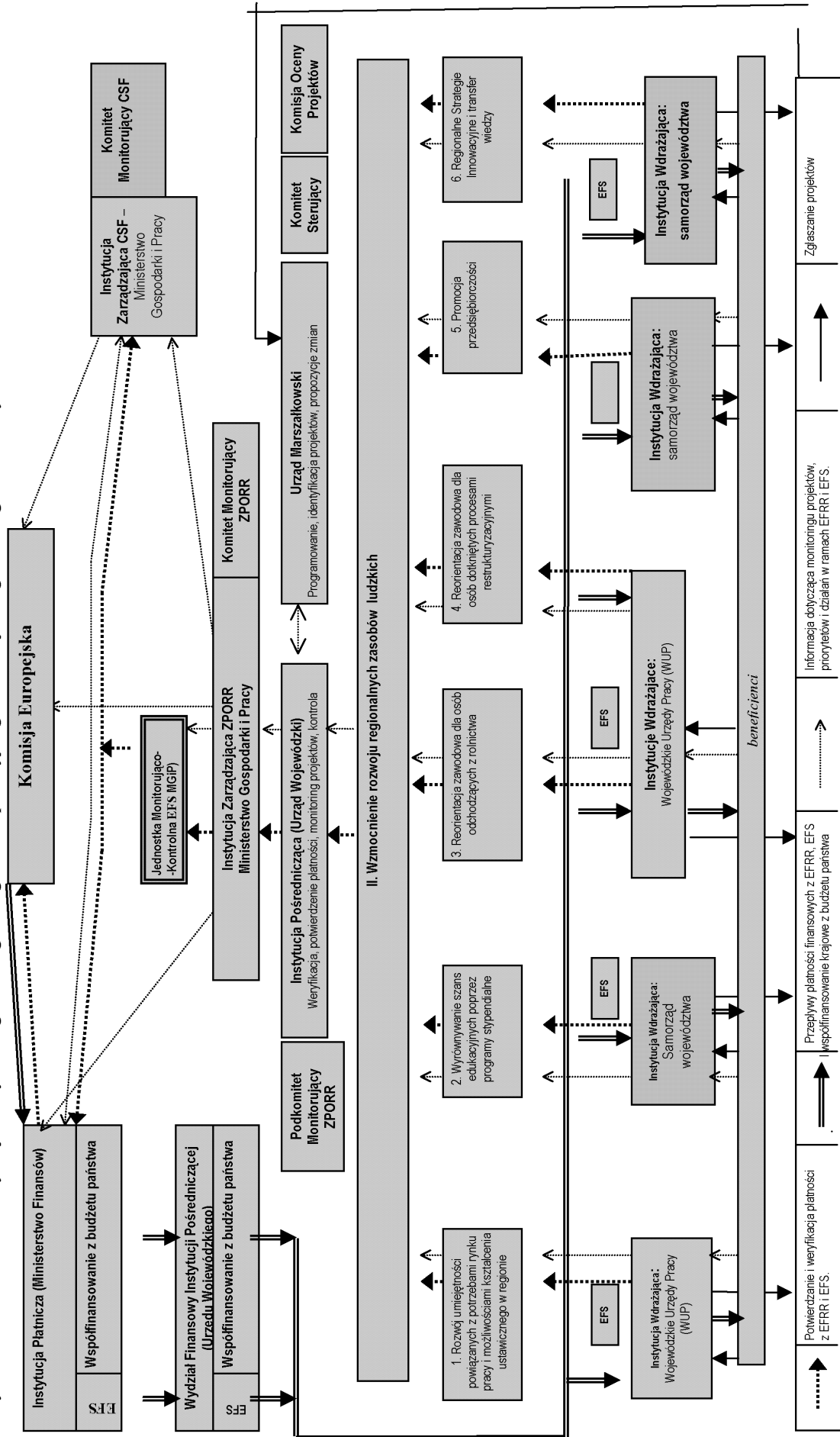

⇒	Przeływ płatności z Funduszy Strukturalnych (EFRR, EFS)	
⋯⇒	Weryfikacja i potwierdzanie płatności z EFRR i EFS Monitoring rzeczowy i finansowy	⇒ Audyt systemu

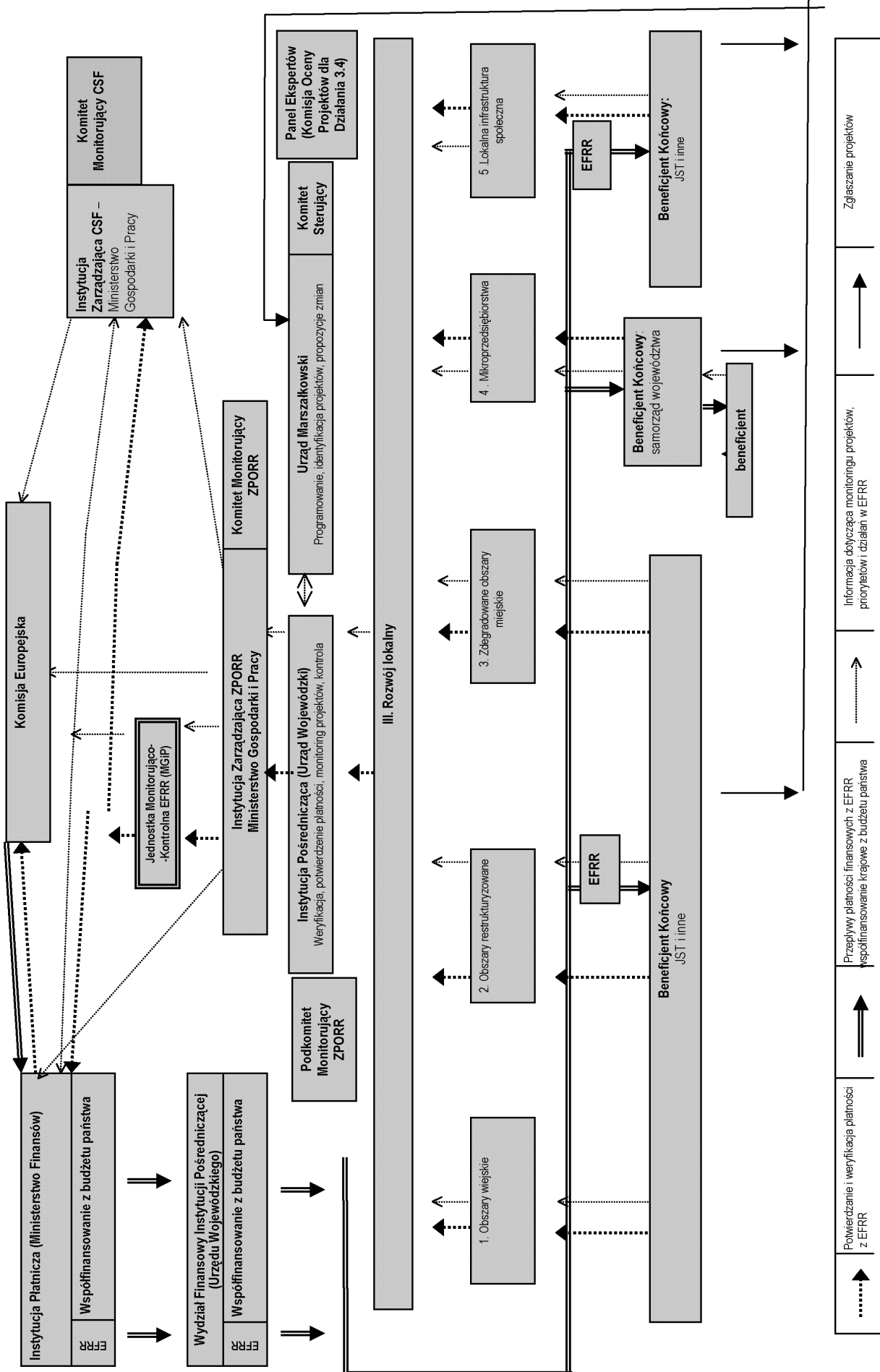
Wykres 20. Schemat Instytucjonalny Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego dla Priorytetu I

Wykres 20.2. Schemat Instytucjonalny Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego dla Priorytetu II

Wykres 20.3. Schemat Instytucjonalny Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego dla Priorytetu III

ANEKS I. Charakterystyka województw (+mapy)**WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE****1. Podstawowe informacje o województwie****1.1 Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	6,4	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	7,7	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	149	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	71,5	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Wrocław Legnica Wałbrzych	633,9 109,1 134,7		Ludność według płci, wieku, województw, powiatów, miast i gmin (GUS 2001)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL ² (GUS)
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	10,1	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	33,0	31,1	
c.	III. usługi	56,9	50,2	
7.	PKB na 1 mieszkańca w %	103,4	100,0	PKB ⁴
	- w województwie			
	- w podregionach (NTS ³ – 3):			
a.	Jeleniogórsko-wałbrzyski	80,3	100,0	
b.	Legnicki	128,8	100,0	
c.	Wrocławski	74,9	100,0	
d.	m. Wrocław	152,7	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w % ogółem w województwie	114,5	100,0	PKB
	- w sektorze I: rolnictwo	131,4	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	104,0 98,3	100,0 100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	103,1	100,0	
	• nierynkowe	100,3	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	7,4	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	8,5	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	105,2	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	26,1	19,8	Informacja... ⁵
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	444,5	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	91,3	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	15,3	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	1,0	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	5,6	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	3,8	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	28,2	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	58,8	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	24,5	16,4	RSW

¹ Rocznik Statystyczny Województw, Główny Urząd Statystyczny (GUS), Warszawa 2001² Badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL)³ Nomenklatura Statystyczna Jednostek Terytorialnych (NTS)⁴ Produkt krajowy brutto według województw, GUS/US w Katowicach, 2001⁵ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i walory województwa

Województwo dolnośląskie usytuowane jest w południowo-zachodniej części Polski, w dorzeczu górnej i środkowej Odry. Region sąsiaduje z województwami: opolskim, wielkopolskim i lubuskim. Na długości 432 km graniczy z Republiką Czeską, a od zachodu na długości 80 km z Republiką Federalną Niemiec. Stolicą Dolnego Śląska jest Wrocław (634 tys. mieszkańców). Jako silny ośrodek przemysłowy, akademicki, naukowy i kulturalny należy do najprężniej rozwijających się miast w Polsce.

Województwo dolnośląskie wyróżnia się dobrze rozwiniętą siecią osadniczą i wysokim poziomem urbanizacji, zajmując pod tym względem czołowe miejsce w kraju. Region liczy niemal 3 mln mieszkańców, z czego w 89 miastach zamieszkuje ponad 71% ludności.

Województwo leży na skrzyżowaniu szlaków transportowych o znaczeniu krajowym i europejskim (m.in. III Paneuropejski korytarz transportowy łączący Niemcy z Ukrainą, połączenie Skandynawii via Polska z Czechami i Austrią). Główna rzeka – Odra jest skanalizowana (stopnie wodne, kanały ulgi) od Kędzierzyna do Brzegu Dolnego, a żeglowna aż do Morza Bałtyckiego. Komunikacja lotnicza jest stosunkowo dobrze rozbudowana. Głównym lotniskiem województwa jest Port Lotniczy we Wrocławiu. Lotnisko obsługuje połączenia krajowe do Warszawy i połączenia międzynarodowe (Niemcy, Dania, Austria).

Województwo dolnośląskie jest urozmaicone geograficznie i krajobrazowo. Zamknięte od południa pasmem Sudetów, obejmuje także obszar Przedgórze Sudeckiego oraz niziny: Śląską i Śląsko-Łużycką. Dużą wartość ekologiczną mają Bory Dolnośląskie oraz zwarte kompleksy leśne w Sudetach. Na terenie województwa znajdują się parki narodowe (Karkonoski i Gór Stołowych) i liczne parki krajobrazowe. W Sudetach istnieje bogata sieć ośrodków rekreacyjnych i dogodne warunki do uprawiania sportów zimowych, szczególnie w Karkonoszach. Potencjał lecznictwa uzdrowiskowego tworzą przede wszystkim specyficzne właściwości klimatu, zasoby surowców leczniczych oraz infrastruktura świadczenia usług. Na terenie województwa istnieją bogate i różnorodne złoża wód mineralnych i leczniczych, w tym radoczynnych i termalnych. Umiejscowiona jest tu piąta część wszystkich placówek lecznictwa uzdrowiskowego funkcjonujących w Polsce. Najbardziej znane uzdrowiska w Kotlinie Kłodzkiej, z kilkusetletnią tradycją, często odwiedzane są przez kuracjuszy zagranicznych.

Dolny Śląsk jest również regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Są wśród nich posiadające rangę światową: Ostrów Tumski i Rynek we Wrocławiu, pocysterskie zespoły klasztorne. Istnieje wiele zabytków o znaczeniu regionalnym i lokalnym - liczne zamki, (np. w Książu), zabytkowe wiejskie rezydencje. Ukształtowanie geograficzne, warunki środowiska przyrodniczego oraz zasoby kulturowe i historia regionu, powodują, że turystyka na Dolnym Śląsku jest jedną z podstawowych sfer działalności w województwie. Istotnymi elementami wspomagającymi rozwój ruchu turystycznego w województwie są liczne przejścia graniczne z Republiką Czeską i z Niemcami.

Województwo dolnośląskie należy do najbardziej uprzemysłowionych regionów kraju. Znaczny udział przemysłów wydobywczych i przetwórczych wynika z bogatych zasobów surowców mineralnych: budowlanych, rudy miedzi, na której bazuje Legnicko-Głogowskie Zagłębie Miedziowe oraz węgla brunatnego (podstawa kompleksu energetycznego w tzw. „worku turosszowskim”). Dolnośląskie zajmuje wysokie miejsca w kraju w produkcji urządzeń elektronicznych, maszyn elektrycznych (sprzęt gospodarstwa domowego). Dobrze rozwinięty jest przemysł spożywczy, chemiczny, motoryzacyjny.

Przemysł nie jest równomiernie rozmieszczony na terenie województwa. Wiodącym rejonem jest aglomeracja Wrocławia – około 30% ogółu zatrudnionych w przemyśle województwa. W okresie transformacji wystąpiły w regionie i nadal utrzymują się problemy związane z restrukturyzacją wielkich zakładów państwowych i ich skutkami społecznymi, np. likwidacja nieefektywnego Wałbrzyskiego Zagłębia Węglowego wpłynęła na wysokie bezrobocie w powiatach wałbrzyskim i kłodzkim.

Charakterystyczne cechy rolnictwa województwa dolnośląskiego to niski, w porównaniu z resztą kraju, wskaźnik prywatnej własności gruntów (duży udział gruntów Skarbu Państwa),

większa od średniej w kraju wielkość gospodarstw indywidualnych, większa od średniej w kraju wielkość plonów z hektara: pszenicy, jęczmienia, ziemniaków, rzepaku, buraków cukrowych i kukurydzy.

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się wysokim odsetkiem osób z wykształceniem wyższym, ponad połowa ludności posiada wykształcenie średnie. Istotną rolę w dolnośląskim systemie edukacji odgrywają szkoły wyższe. Pod względem liczby studiujących w szkołach wyższych region plasuje się na czwartym miejscu w kraju. Większość spośród 24 uczelni ma swoje siedziby we Wrocławiu. Placówki szkolnictwa wyższego funkcjonują także w Legnicy, Wałbrzychu i Jeleniej Górze, w kilku innych ośrodkach działalność edukacyjną prowadzą wydziały, filie i punkty konsultacyjne szkół wyższych.

Województwo dolnośląskie jest aktywne we współpracy regionalnej i transgranicznej w relacjach międzynarodowych. Dużą dynamikę działalności wykazują zwłaszcza dwa Euroregiony: „Glacensis” (polsko-czeski) oraz „Neisse – Nisa - Nysa” (polsko-czesko-niemiecki).

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- infrastruktura komunikacyjna – niskie parametry techniczne dróg, segregacja ruchu lokalnego i tranzytowego (brak obwodnic najważniejszych miejscowości regionu), niedostateczna ilość mostów przez rzekę Odre i jej dopływy,
- braki w zakresie infrastruktury odprowadzania i oczyszczania ścieków bytowo – komunalnych i produkcyjnych oraz systemów segregacji i utylizacji odpadów komunalnych, wysoki stopień zanieczyszczenia środowiska naturalnego, głównie wód powierzchniowych i podziemnych oraz gleb, trwałe zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego ludzi i mienia w zlewni rzeki Odry i jej dopływów,
- stosunkowo duża koncentracja w gospodarce województwa jednego rodzaju przemysłu (przemysł wydobywczy: kopalnie rud miedzi w zagłębiu legnickim oraz węgla brunatnego w „worku turosszowskim”) uzależnionego od rynku, na którym obserwuje się cykliczne zmiany popytu i podaży,
- kryzys na obszarach zdominowanych przez schyłkowe gałęzie przemysłu (górnictwo węgla kamiennego w okolicy Wałbrzycha i Nowej Rudy, włókiennictwo w powiatach dzierzoniowskim i kamiennogórskim) oraz na obszarach wiejskich cechujących się gorszymi warunkami do prowadzenia produkcji rolnej (tereny górskie w południowej części województwa),
- duże rozdrobnienie działalności gospodarczej i dominacja jednoosobowych firm, niski poziom innowacyjności większości podmiotów gospodarczych,
- wysoki, zwiększający się poziom bezrobocia, zarówno w ujęciu globalnym jak i różnych grup społecznych, a zwłaszcza na terenach pogórnicznych oraz w pasie powiatów Przedgórze Sudeckiego.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- położenie geograficzne województwa (odległość z Wrocławia do Warszawy i Berlina około 340 km), Pragi i Drezna (około 280 km),
- budowa i modernizacja dróg zapewniających dobre powiązania z krajowym systemem drogowym,
- wyższy niż w sąsiednich regionach poziom wydajności i przedsiębiorczości w różnych sektorach działalności gospodarczej, różnorodność kwalifikacji zawodowych pracowników,
- wykorzystanie potencjału Wrocławia jako podstawy do stworzenia ośrodka ponadregionalnego, ośrodka rozwoju społeczno-gospodarczego o znaczeniu europejskim,
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki wypoczynkowej, uzdrowiskowej, przywrócenie dawnej świetności obiektom i terenom zabytkowym.

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1 Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	5,8	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	5,4	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	117	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	62,2	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.)			Miasta w liczbach (GUS)
	Bydgoszcz	387		
	Toruń	206		
	Grudziądz	102		
	Włocławek	123		
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	17,6	18,7	BAEL (GUS) ²
b.	II. przemysł, budownictwo	31,8	31,1	
c.	III. usługi	50,6	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie	89,7	100,0	PKB ³
	w podregionach (NTS – 3):			
a.	Bydgoski	97,5	100,0	
b.	Toruńsko-włocławski	82,0	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			
	- ogółem w województwie	95,2	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	104,5	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	93,9	100,0	PKB
	- w sektorze III – usługi:	96,2	100,0	
	• rynkowe	91,3	100,0	
	• nierynkowe	97,4	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	4,4	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	3,7	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	59,2	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	21,0	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	308,1	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	76,6	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	15,3	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,8	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	4,2	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	25,3	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	22,4	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	101,3	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	15,7	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 20012. *Badania aktywności ekonomicznej ludności*3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 20014. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i walory województwa

Województwo kujawsko-pomorskie położone jest w północno-środkowej części kraju, nad dolną Wisłą. Graniczy z województwami: pomorskim, warmińsko-mazurskim, mazowieckim, łódzkimi wielkopolskim. Funkcjami stołecznymi w regionie podzieliły się Bydgoszcz (383 tys. mieszkańców) – siedziba Wojewody i Toruń (205 tys. mieszkańców) – siedziba Marszałka i Sejmiku Województwa.

Region odgrywa ważną rolę w systemie komunikacyjnym kraju ze względu na tranzytowe położenie, a także w komunikacji międzynarodowej (relacje Skandynawia – Europa Południowa oraz kraje nadbałtyckie i Rosja – Europa Zachodnia).

Pod względem zajmowanej powierzchni oraz liczby mieszkańców (2,1 mln osób) województwo należy do średnich w skali kraju. Gęstość zaludnienia i wskaźnik urbanizacji zbliżony jest do średniej krajowej. Ludność miejska stanowi ponad 62% ogółu mieszkańców. Sieć osadniczą tworzą 52 miasta, wśród nich 21 liczy ponad 10 tys. mieszkańców oraz około 3,5 tys. miejscowości wiejskich. Korzystne uwarunkowanie rozwoju stanowią centralnie położone ośrodki stołeczne tworzące układ aglomeracyjny, który wspierają miasta subregionalne – Włocławek (122 tys. mieszkańców), Grudziądz (101 tys.), Inowrocław (79 tys.) i równomiernie rozmieszczone, w większości dobrze rozwinięte, ośrodki powiatowe i gminne.

Miasta Bydgoszcz i Toruń dominują w regionie pod względem rozwoju przemysłu, aktywności gospodarczej, są również znaczącymi w kraju ośrodkami aktywności kulturalnej, szkolnictwa wyższego i badań naukowych. Na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, który jest największą tego rodzaju placówką w Polsce północnej, w bydgoskiej Akademii Techniczno-Rolniczej, Akademii Medycznej, Akademii Bydgoskiej i pozostałych 9 uczelniach regionu studiuje 70 tys. studentów.

Kujawsko-pomorskie położone jest w pasie pojezierzy południowobałtyckich. Obszary pojezierzy (Chełmińskie, Dobrzyńskie, Kujawskie, Gnieźnieńskie i Krajeńskie) rozdzielają głęboko wcięte doliny rzeczne: Wisły, Drwęcy, Noteci, Brdy i Wdy. W krajobrazie znamienne są wzgórza i równiny morenowe, jeziora – zwłaszcza rynnowe, doliny rzeczne, w znacznej mierze zalesione. Dominującym składnikiem krajobrazu są bory sosnowe (Bory Tucholskie i Puszcza Bydgoska). Na terenie województwa znajduje się wiele rezerwatów przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, liczne pomniki przyrody. Udział lasów w powierzchni regionu wynosi ponad 22%. Źłóża wód mineralnych, głównie chlorkowych, są wykorzystywane w celach leczniczych w uzdrowiskach w Ciechocinku, Inowrocławiu i Wieńcu.

Województwo kujawsko-pomorskie posiada bogate dziedzictwo kulturowe. Południowa jego część – Kujawy jest obszarem początków państwowości polskiej. W zasobach regionu występują średniowieczne zespoły urbanistyczno-architektoniczne, liczne warownie i zamki związane z obecnością zakonu krzyżackiego, zabytki sakralne, pałace i dwory, fortyfikacje militarne, miejsca zdarzeń historycznych, świadectwa kultury duchowej oraz żywej kultury ludowej. Największe skupisko gotyckich obiektów zabytkowych znajduje się w Toruniu, który został wpisany na Listę dziedzictwa światowego.

W regionalnej gospodarce znaczącą rolę odgrywa przemysł przede wszystkim spożywczy, elektromaszynowy, chemiczny z gumowym, drzewny i papierniczy. Kujawsko-pomorskie dostarcza 5,1 % ogólnopolskiej produkcji przemysłowej. W zakresie niektórych produktów województwo ogrywa wiodącą rolę, dostarczając znaczną część ogólnej produkcji krajowej - dotyczy to produkcji soli, włókien syntetycznych, papieru, tłuszczu roślinnych, cukru, tworzyw sztucznych, mięsa, nawozów azotowych. Ponad 40% produkcji przemysłowej powstaje w małych i średnich zakładach.

Rolnictwo województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzuje się dobrze rozwiniętym rolnictwem indywidualnym. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych wynosi 10,7 ha i jest 43% wyższa od średniej w Polsce. Wskaźnik zatrudnienia w tych gospodarstwach należy do najniższych w kraju. O dużym potencjale rolnictwa w kujawsko-pomorskim świadczą, m.in. dobre wyniki ekonomiczno-produkcyjne oraz dobry poziom technicznego wyposażenia gospodarstw rolnych. Wiodące znaczenie w produkcji roślinnej ma uprawa buraków cukrowych oraz zbóż, głównie pszenżyta i jęczmienia. Gospodarstwa rolne

specjalizują się w hodowli trzody chlewnej. Produkcję zwierzęcą cechuje wysoka intensywność chowu, wyraźna specjalizacja i duża towarowość produkcji.

Wysoka jakość środowiska przyrodniczego, walory krajobrazowe, dziedzictwo kulturowe, są głównymi składowymi atrakcyjności turystycznej województwa, potencjalną podstawą rozwoju zróżnicowanej oferty turystycznej. Jak dotąd możliwości te nie są w pełni wykorzystywane.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- niska jakość techniczno-użytkowa regionalnego układu komunikacyjnego, w tym brak sieci dróg najwyższych klas technicznych, obwodnic miast, zużyte nawierzchnie dróg, nieprzystosowanie głównych szlaków kolejowych dla pociągów klasy Inter City,
- niska atrakcyjność lokalizacyjna dla inwestycji gospodarczych większości miast i gmin wiejskich województwa, w tym: brak zasilania gazem energetycznym, słabe wyposażenie teleinformatyczne, brak dostatecznej liczby sieci kanalizacyjnych,
- niski poziom wykształcenia mieszkańców, w szczególności na obszarach wiejskich, co nie sprzyja ich przedsiębiorczości, ogranicza możliwości adaptacyjne do wymogów dzisiejszych rynków pracy,
- ograniczone zdolności własne podmiotów gospodarczych do ich rozwoju,
- brak dostatecznej liczby, poza ośrodkami stołecznymi regionu, instytucji wspierających przedsiębiorczość,
- niska aktywność środowisk naukowo-technicznych szkół wyższych i instytucji badawczo-wdrożeniowych Torunia i Bydgoszczy w zakresie upowszechniania innowacji i promocji kultury przedsiębiorczości,
- koordynacja rozwoju funkcji metropolitalnych Bydgoszczy i Torunia i ich komunikacyjne powiązanie,
- skromna oferta, niedostateczna ilość markowych produktów turystycznych, brak zagospodarowania związanego z recepcją ruchu turystycznego, zwłaszcza recepcji o wysokim standardzie, a także mało efektywna promocja atrakcji turystycznych, zwłaszcza zabytkowych miast – głównych ośrodków krajoznawczych i nadjeziornych rejonów wypoczynkowych.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- dogodne położenie regionu względem głównych ośrodków życia społeczno-gospodarczego kraju: Warszawy, Łodzi, Poznania i Gdańska, w bezpośrednim sąsiedztwie atrakcyjnych obszarów turystycznych: Pojezierzy Pomorskiego i Mazurskiego, Pobrzeża Bałtyku,
- rozwinięta sieć osadnicza o korzystnej strukturze przestrzennej, występowanie centralnie zlokalizowanej aglomeracji Bydgoszczy i Torunia,
- zasoby i walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego predystynujące liczne miejsca i rejony do rozwoju gospodarki turystycznej,
- korzystne uwarunkowania przyrodnicze i społeczne dla rozwoju specjalistycznej produkcji rolnej i przetwórstwa rolnego, zwłaszcza na Kujawach i Ziemi Chełmińskiej,
- potencjał intelektualny środowisk naukowo-technicznych szkół wyższych i instytucji badawczo-wdrożeniowych Torunia i Bydgoszczy.

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1 Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	8,0	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	5,8	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	89	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	46,9	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Lublin	356		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	40,2	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	20,0	31,1	
c.	III. usługi	39,8	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	68,5	100,0	PKB ³
a.	Białkopodlaski	57,4	100,0	
b.	Chełmsko-zamojski	57,3	100,0	
c.	Lubelski	77,6	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	65,4	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	72,2	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	81,7 91,6	100,0 100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe • nierynkowe	93,4 93,2	100,0 100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	5,0	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	3,2	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	66,2	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	16,7	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	429,8	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	72,3	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	18,4	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,3	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	1,6	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	1,6	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	22,0	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	59,0	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	9,5	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2001

2. Badania aktywności ekonomicznej ludności

3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 20014. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2. Położenie i walory województwa

Województwo lubelskie położone jest w pasie przygranicznym, we wschodniej części Polski, pomiędzy Wisłą a Bugiem. Wschodnia granica regionu jest jednocześnie granicą państwową Polski z Białorusią i Ukrainą. Lubelszczyzna sąsiaduje z województwami: mazowieckim, podkarpackim, podlaskim i świętokrzyskim. Stolicą regionu jest Lublin (355,8 tys. mieszkańców).

Przez województwo przebiegają ważne szlaki komunikacyjne łączące Europę Zachodnią z Białorusią i Ukrainą. Na lubelskim odcinku granicy (445 km) funkcjonuje 10 przejść granicznych.

Województwo lubelskie jest trzecim pod względem powierzchni regionem w kraju. Należy do regionów najslabiej zaludnionych i zurbanizowanych. Sieć miast jest jedną z najrzadszych w Polsce. Wśród 41 miast, obok Lublina, do większych ośrodków należą Chełm (71 tys. mieszkańców), Zamość (69 tys.), Biała Podlaska (59 tys.) oraz Puławy (54 tys.). Ponad 53% spośród 2,2 mln ludności mieszka na wsi.

Lubelszczyzna to jeden z ciekawszych regionów pod względem walorów przyrodniczych. Stwarzają one interesującą ofertę dla miłośników rekreacji, turystyki kwalifikowanej, lecznictwa sanatoryjnego. Na terenie województwa znajdują się dwa parki narodowe (Poleski i Roztoczański), 17 parków krajobrazowych, duża liczba rezerwatów przyrody i obszarów chronionego krajobrazu. Wybitnymi walorami turystyczno-wypoczynkowymi odznaczają się zwłaszcza rejon Nałęczowa, Kazimierza Dolnego i Puław, Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie – jedno z największych skupisk jezior w Polsce, Roztocze – odosobniony fragment wyżyny, z urozmaiconą rzeźbą terenu i z kompleksami leśnymi. Inne atrakcyjne obszary obejmują dolinę Wisły oraz Bugu – rzek nieuregulowanych (korytarze ekologiczne o randze międzynarodowej).

Uzupełnieniem walorów przyrodniczych są atrakcje historyczno-kulturowe, m.in. renesansowy zespół urbanistyczny Zamościa (wpisany na Listę dziedzictwa światowego), Stare Miasto w Lublinie, Kazimierz Dolny – tradycyjna stolica polskich artystów, drewniane kościoły oraz cerkwie. Specyficzną atrakcją stanowi słynna stadnina koni w Janowie Podlaskim i Białce.

Warunki klimatyczne, bardzo urodzajne gleby oraz ukształtowanie powierzchni, sprzyjają rozwojowi rolnictwa. W związku z tym, region ma przede wszystkim charakter rolniczy. W strukturze tworzenia regionalnej wartości dodanej brutto, rolnictwo ma tu jeden z najwyższych udziałów w Polsce. Użytki rolne zajmują ponad 68% powierzchni województwa. Niemal 80% gospodarstw stanowią gospodarstwa indywidualne. Produkcja w nich jest dość zróżnicowana. Województwo lubelskie jest największym w kraju producentem chmielu (ponad 70% powierzchni upraw krajowych), cukru (15% krajowej produkcji) oraz znaczącym dostawcą owoców. Powierzchnia sadów w województwie wynosi 13% ich powierzchni w Polsce.

Województwo lubelskie jest regionem słabo uprzemysłowionym. Pod tym względem zajmuje przedostatnie miejsce w kraju. Dominującą gałęzią przemysłu, jaka rozwinęła się w oparciu o miejscowe rolnictwo i wysokiej jakości produkty rolne, jest sektor przetwórstwa rolno-spożywczego. Innymi istotnymi branżami przemysłowymi są produkcja odzieży i futrzarstwo, produkcja maszyn i urządzeń, pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep, chemikaliów i wyrobów chemicznych (w tym nawozów sztucznych w Puławach), produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz mebli. Ponadto, w Świdniku znajduje się jedyny w Polsce ośrodek produkcji śmigłowców. Do rozwijających się gałęzi przemysłu należą działalność wydawnicza i poligraficzna oraz przemysł kablowy (światłowody).

Lublin jest największym ośrodkiem akademickim we wschodniej części Polski, koncentrującym zdecydowaną większość kadry naukowej i studentów. Na terenie województwa działa 13 wyższych uczelni, m.in. dwa uniwersytety, politechnika, akademie medyczna i rolnicza. Łącznie w województwie studiuje 87,1 tys. osób, udział zaś pracujących w sferze badawczo-rozwojowej wynosi 5,4% ogólnej liczby zatrudnionych w tej sferze w kraju.

Lubelszczyzna została dostrzeżona przez inwestorów zagranicznych, choć liczba firm z udziałem kapitału zagranicznego nie jest zbyt wysoka. Najwięcej inwestycji lokuje się w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw, głównie na terenach wokół Lublina oraz wzdłuż trasy Puławy–Lublin–Chełm.

Cały niemal obszar województwa należy do Stowarzyszenia Samorządów Euroregionu Bug.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- marginalizacja regionu wynikająca ze złej struktury gospodarki i związany z tym niski poziom PKB,
- duże dysproporcje w rozwoju gospodarczym i społecznym pomiędzy obszarami miejskimi a wiejskimi, standard życia na wsi niższy od przeciętnego w kraju (region zaliczony do grupy najbardziej zagrożonych ubóstwem),
- słaba sieć powiązań komunikacyjnych wewnątrz regionu, w tym stref gospodarczych i terenów atrakcyjnych turystycznie, słaba dostępność komunikacyjna województwa,
- duże bezrobocie wśród ludzi młodych (do 24. roku życia), duży odsetek długotrwale bezrobotnych oraz duże, ukryte bezrobocie agrarne oceniane na 20-25%, brak pozarolniczych źródeł dochodów dla ludności wiejskiej,
- niekorzystny poziom wykształcenia mieszkańców w relacjach miasto–wieś, niski odsetek ludności wiejskiej z wykształceniem średnim i wyższym,
- niedostatecznie rozwinięta infrastruktura przedsiębiorczości stanowiąca barierę inwestycyjną województwa,
- zanieczyszczenie rzek województwa spowodowane brakiem dobrze rozwiniętej sieci kanalizacji oraz właściwych oczyszczalni ścieków,
- słabe uprzemysłowienie regionu, niska konkurencyjność i innowacyjność technologiczna.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- przygraniczne położenie i istnienie infrastruktury przejść granicznych sprzyjające rozwojowi handlu oraz współpracy transgranicznej z państwami Europy Wschodniej,
- rozwinięte funkcje metropolitalne Lublina,
- atrakcyjność turystyczna regionu (krajobraz, obszary chronione, obiekty dziedzictwa kulturowego i historycznego), szczególnie dla rozwoju agroturystyki i turystyki aktywnej,
- wysoka aktywność eksportowa MSP,
- tworzenie nowych technologii oraz rozwój instytucji badawczo-rozwojowych w oparciu o wysoki potencjał naukowo-badawczy i edukacyjny szkolnictwa wyższego,
- rozwój usług edukacyjnych i szkoleniowych oraz systemu kształcenia ustawicznego,
- rozwój przemysłu rolno-spożywczego w oparciu o łatwo dostępne i dobre jakościowo produkty rolne.

WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE

1. Podstawowe informacje o województwie

1.1 Województwo na tle kraju

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	4,5	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	2,7	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	73	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	64,7	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Gorzów Wielkopolski Zielona Góra	126 118		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	9,9	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	35,8	31,1	
c.	III. usługi	54,3	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	89,7	100,0	PKB ³
a.	Gorzowski	93,3	100,0	
b.	Zielonogórski	87,5	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w % - ogółem w województwie - w sektorze I: rolnictwo - w sektorze II: przemysł, budownictwo - w sektorze III – usługi: • rynkowe • nierynkowe	103,3 189,3 92,7 100,1 87,8 95,1	100,0 100,0 100,0 100,0 100,0 100,0	PKB
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	2,3	100,0	
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	2,4	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	37,1	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	24,4	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	287,5	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	58,4	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	18,1	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,3	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	1,7	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	11,0	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	48,1	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	33,3	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	9,4	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2001

2. *Badania aktywności ekonomicznej ludności*

3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 2001

4. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i główne walory województwa

Województwo lubuskie leży w środkowozachodniej części Polski, w pasie przygranicznym. Sąsiaduje z województwem zachodniopomorskim, wielkopolskim i dolnośląskim, od zachodu graniczy z Niemcami.

Podobnie, jak w województwie kujawsko-pomorskim, funkcję ośrodków stołecznych pełnią tu dwa miasta. Gorzów Wielkopolski (126,3 tys. mieszkańców) jest siedzibą administracji rządowej, a Zielona Góra licząca 119,2 tys. mieszkańców – siedzibą władz samorządowych.

Wysoko oceniana jest dostępność komunikacyjna regionu. Sieć drogowa jest stosunkowo gęsta, równomiernie rozmieszczona i ściśle związana z ruchem przechodzącym przez przejścia graniczne. Na lubuskim odcinku polsko-niemieckiej granicy funkcjonuje 8 dużych drogowych przejść granicznych oraz 4 przejścia kolejowe, na których odbywają się odprawy pociągów w ruchu tranzytowym, osobowym i towarowym. Przez województwo, leżące w strefach wpływu dużych centrów gospodarczo-kulturalnych, tj. Poznań, Wrocław, Berlin, przebiegają dwie międzynarodowe osie tranzytowe w kierunku północ-południe (Szczecin–Lubawka) i wschód–zachód (Świecko–Poznań), koncentrujące ponad 80% całego ruchu towarowego z drogowych przejść granicznych w kierunku centralnych regionów kraju oraz w kierunku granicy wschodniej.

Województwo zamieszkuje najmniejsza liczba ludności – nieco ponad 1 mln mieszkańców. Jednocześnie region należy do najrzadziej zaludnionych w Polsce. Zarówno na tle kraju, jak i wobec sąsiednich regionów, wyróżnia się stosunkowo wysokim odsetkiem ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz niższym odsetkiem ludności w wieku poprodukcyjnym. Województwo należy do grupy regionów o relatywnie korzystnej strukturze wiekowej ludności – niemal 25% wszystkich mieszkańców stanowią osoby młode.

Lubuskie charakteryzuje się wysokim potencjałem możliwych do wykorzystania naturalnych zasobów turystycznych. Ziemia Lubuska posiada największe w skali kraju zalesienie, tj. około 48%, co stanowi 7,5 % powierzchni lasów w skali kraju. Ponad 1/3 powierzchni stanowią obszary o szczególnych walorach przyrodniczych, prawnie chronionych. Istnieje tu 48 rezerwatów, o łącznej powierzchni 6240 ha, 7 parków krajobrazowych, liczne obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i pomniki przyrody nad rzekami Notecią, Odrą i Bobrem, gatunki zwierząt i roślin uznane przez Światową Unię Ochrony Przyrody – IUCN za ginące i zagrożone. Znaczący potencjał turystyczny stanowią także jeziora. Na terenie województwa lubuskiego jest blisko 600 jezior o powierzchni większej niż 1 ha. Jeziora położone są głównie w centralnej i północnej części regionu a największe ich zagęszczenie występuje w rejonie Międzyrzecza i Świebodzina. Potrzebom ruchu turystycznego służą ponadto obiekty zabytkowe, muzea oraz liczne regionalne imprezy. Są tu szczególnie dobre warunki do rozwoju turystyki myśliwskiej, konnej, wodnej (szlaki kajakowe, ośrodki żeglarskie, turystyka podwodna, wędkarstwo) i rowerowej.

Pod względem potencjału przemysłowego województwo zalicza się do regionów średnio zindustrializowanych. Przemysł, pełniący do niedawna podstawową funkcję rozwojową, obecnie skoncentrowany jest głównie w takich miastach jak Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Żary i Świebodzin. Bogactwo regionu w lasy odzwierciedla również struktura gospodarki. W naturalny sposób obecne są tu: przemysł drzewny, meblarski i papierniczy. Żadna branża nie dominuje jednak w strukturze przemysłowej województwa, charakteryzującej się dużym zróżnicowaniem. Istotne znaczenie w rozwoju gospodarczym województwa ma jego położenie geopolityczne. W obrotach handlu zagranicznego – zarówno w eksporcie, jak i w imporcie – głównym partnerem gospodarczym regionu są Niemcy. Na rynek niemiecki kierowane jest niemal 70% towarów i usług. Z punktu widzenia wysokości udziału firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie województwo lubuskie zajmuje czołowe miejsce w Polsce.

Rolnictwo w województwie lubuskim charakteryzuje się najmniejszym w kraju udziałem użytków rolnych w powierzchni ogólnej i wynosi niecałe 40%. Gospodarstwa indywidualne użytkują 61% obszaru. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych wynosi 9,8 ha i jest o 50% większa niż w kraju. Choć województwo lubuskie

charakteryzują najlepsze w kraju warunki klimatyczne mankamentem są słabe gleby. Użytki rolne, zwłaszcza grunty orne, zajmują gleby o najniższej w kraju jakości.

Ziemia lubuska należy do obszarów o wielokulturowej społeczności. Polsko-niemieckie kontakty wzdłuż całej granicy są tu bardzo żywe. W Słubicach-Frankfurcie działa, m. in. Europejski Uniwersytet Viadrina. Szereg inicjatyw podejmuje się we współpracy z partnerami niemieckimi, głównie w ramach dwóch euroregionów: Sprewa – Nysa – Bóbr i Pro Europa Viadrina, obejmujących niemal cały obszar województwa.

2. Główne problemy rozwoju województwa

- wysoka stopa bezrobocia przekraczająca w niektórych powiatach 30%, ponad 45% udziału długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych, niewystarczająca liczba powstających nowych miejsc pracy dla wchodzącego w wiek produkcyjny wyżu demograficznego z początku lat 80.,
- niska konkurencyjność gospodarki województwa – słaby sektor MSP (mierząc wielkością zaangażowanego kapitału i liczbą pracowników), dominacja handlu i usług nierynkowych,
- skrajnie niski poziom innowacyjności wynikający z niedoboru placówek naukowo-badawczych i instytucji transferu technologii i ze zbyt małej chłonności innowacji ze strony sektora przedsiębiorstw,
- małe inwestycje zagraniczne, wyposażonych w słaby kapitał przedsiębiorstw, których działalność ogranicza się do przerobu uszlachetniającego,
- braki w infrastrukturze okologospodarczej, brak sprawnego systemu transportu i rozwoju nowoczesnych metod przekazu informacji i komunikacji osób, niski standard istniejących dróg i obiektów mostowych, brak obwodnic miejscowości i autostrad,
- wyraźne zróżnicowanie materialne i pogłębiające się procesy polaryzacji,
- niewystarczająca infrastruktura kształcenia zawodowego oraz infrastruktura naukowo-badawcza i instytucje transferu technologii,
- bariery w rozwoju obszarów wiejskich,
- brak odpowiedniej infrastruktury turystycznej i odpowiednio wykwalifikowanego personelu,
- stanu czystości wód – systemowe rozwiązanie gospodarki ściekowej, problemy gospodarki odpadami, problemy rekultywacji obszarów powojennych oraz zagrożenie powodziowe.

3. Szanse dla rozwoju województwa

- poprawa konkurencyjności przedsiębiorstw, głównie MSP i stworzenie trwałych i konkurencyjnych miejsc pracy,
- strategiczne położenie oraz rozwój kontaktów gospodarczych z Niemcami,
- relatywnie młode społeczeństwo regionu – intensywne działania w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego wraz z równoczesnym rozwojem nowoczesnej infrastruktury kształcenia zawodowego,
- poprawa dostępności komunikacyjnej województwa, poprzez inwestycje w infrastrukturę transportu i nowoczesnych metod komunikacji oraz odpowiedni poziom infrastruktury technicznej,
- wykorzystanie bogactwa naturalnego w powiązaniu z nowoczesną infrastrukturą, działaniami na rzecz środowiska oraz wykwalifikowanym personelem dla rozwoju turystyki,
- popyt na dobre jakościowo polskie produkty rolne i rozwój obszarów wiejskich poprzez zorientowanie na rynek rolnictwa ekologicznego.

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE

1. Podstawowe informacje o województwie

1.1 Województwo na tle kraju

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	5,8	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	6,8	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	145	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	64,8	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Łódź	793		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	14,5	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	33,1	31,1	
c.	III. usługi	52,2	50,3	
7	PKB na 1 mieszkańca w 1999 r. w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	91,1	100,0	PKB ³
a.	Łódzki	71,9	100,0	
b.	Piotrkowski-skierniewicki	77,0	100,0	
c.	m. Łódź	129,7	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	90,0	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	86,0	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	88,1	100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	98,6	100,0	
	• nierynkowe	97,9	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	6,0	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	5,3	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	110,05	124,1	RSW
12	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	19,5	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	378,7	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	89,8	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	19,33	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,7	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	18,0	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	7,12	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	20,4	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	102,9	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	15,46	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2001

2. Badania aktywności ekonomicznej ludności

3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 20014. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i główne walory województwa

Województwo łódzkie położone jest w centralnej części Polski. Sąsiaduje z województwami: mazowieckim, świętokrzyskim, śląskim, opolskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim. Stolicą województwa jest miasto Łódź liczące 793 tys. mieszkańców. Łódź stanowi centrum województwa i za sprawą swych wielkomijskich funkcji oraz zasięgu scala ten region.

Przez województwo przebiegają szlaki komunikacyjne północ – południe i wschód – zachód (drogi ekspresowe Gdańsk – Cieszyn, Warszawa – Poznań, Warszawa – Katowice, Wieluń – Wrocław). Łódzkie ma natomiast bardzo niski odsetek linii kolejowych. Transport lotniczy, mimo istniejącego lotniska pasażerskiego w Łodzi – Lublinku, odgrywa marginalną rolę.

Pod względem wielkości województwo zajmuje dziewiąte miejsce na mapie administracyjnej kraju, a pod względem liczby ludności – szóste. Łódzkie jest jednym z najgęściej zaludnionych województw, przy czym 1/3 ludności regionu oraz połowa ludności miejskiej koncentruje się w stolicy regionu. Łódź – drugie pod względem liczby mieszkańców miasto Polski oraz kilka miast średniej wielkości Piotrków Trybunalski, Sieradz, Skierniewice, Bełchatów, Tomaszów Mazowiecki liczących od 80 tys. do 45 tys. mieszkańców kształtują stosunkowo wysoki wskaźnik urbanizacji. Województwo obejmuje 42 miasta i ponad 5 tys. miejscowości wiejskich. Liczba miejscowości wiejskich stawia region pod tym względem na drugim miejscu w kraju, po województwie mazowieckim.

W gospodarce województwa podstawową rolę odgrywa przemysł. Region ma długie tradycje związane z przemysłem lekkim i skupia najwyższą liczbę przedsiębiorstw przemysłu lekkiego, tj. 19% wszystkich przedsiębiorstw tego typu działających na terenie kraju. W ostatnim czasie wiodąca rola przemysłu włókienniczego w strukturze gospodarki regionu ulega systematycznemu zmniejszeniu, wzrasta natomiast znaczenie branży energetycznej i kopalnictwo węgla brunatnego (w Bełchatowie), branży spożywczej (w Łowiczu), chemicznej, elektromaszynowej i materiałów budowlanych (Zduńska Wola, Opoczno). Województwo łódzkie zajmuje wiodącą pozycję w kraju w wytwarzaniu niektórych wyrobów, m. in. płytek ceramicznych (około 80% produkcji krajowej), tkanin wełnianych (ponad 55%), węgla brunatnego (ponad 52%), wyrobów pończoszniczych (44%), szkła budowlanego (przeszło 39%), włókien celulozowych (ponad 39%), tkanin bawełnianych (30%), ubiorów (ponad 24%), energii elektrycznej (przeszło 20%), tkanin jedwabnych (20,%). Znaczący jest także udział w krajowej produkcji piwa, przetworów mleczarskich, mięsnych i cukru. Uprzemysłowienie województwa jest nierównomierne i zróżnicowane. Przemysł skupiony jest w największych ośrodkach miejskich, głównie w Łódzkiej Aglomeracji Miejskiej i Bełchatowskim Okręgu Przemysłowym.

Ponad połowę powierzchni województwa stanowią użytki rolne, co pod tym względem plasuje region na czołowym miejscu w kraju. Przeciętna wielkość gospodarstwa rolnego w województwie jest zbliżona do arealu typowego dla Polski środkowej, tzn. niewiele wyższa od średniej krajowej. Rolnictwo w regionie łódzkim charakteryzuje się stosunkowo dużą produktywnością, zwłaszcza w kontekście znacznego rozdrobnienia i słabych warunków glebowych. Decyduje o tym struktura produkcji, w której ważną rolę spełniają warzywnictwo, sadownictwo oraz hodowla trzody chlewnej.

Ważnym elementem zasobów regionu jest zaplecze intelektualne województwa. Łódź jest dużym ośrodkiem akademickim – uniwersytet, politechnika, akademia medyczna, uczelnie artystyczne, w tym słynna na świecie szkoła filmowa. Łącznie z województwie funkcjonują 22 szkoły wyższe.

Centralne położenie, bliskość stolicy Polski, zróżnicowana struktura gospodarki z rozwijającym się nowoczesnym przemysłem oraz istniejący potencjał naukowo-badawczy sprawiają, że region klasyfikowany jest za województwem śląskim, mazowieckim, dolnośląskim i małopolskim, i postrzegany jest jako dobre i atrakcyjne miejsce na lokalizację inwestycji.

2. Główne problemy rozwoju województwa

- wysoki i stale rosnący poziom bezrobocia w województwie oraz postępujące rozwarstwienie ekonomiczne społeczeństwa,
- niska innowacyjność i niedostateczny rozwój sektorów zaawansowanych technologii,
- niedostatecznie rozwinięty poziom infrastruktury drogowej,
- niedobór zasobów wód powierzchniowych oraz ich silne zanieczyszczenie,
- niedostatecznie rozwinięta infrastruktura komunalna, w szczególności słabe tempo budowy kanalizacji i oczyszczalni głównie na obszarach wiejskich, zła gospodarka odpadami,
- przewaga przedsiębiorstw handlowych świadczących tradycyjne usługi,
- niska opłacalność produkcji rolniczej przy jednoczesnej przewadze gospodarstw małych obszarowo, prowadzących produkcję wielokierunkową,
- niski poziom inwestycji, słaba dynamika przyrostu spółek z kapitałem zagranicznym, niski udział województwa w eksporcie kraju.

3. Szanse dla rozwoju województwa

- położenie województwa łódzkiego jako obszaru tranzytowego i węzłowego w centralnej Polsce - realizacja programu budowy autostrad,
- metropolitarne funkcje Łodzi,
- wysoki potencjał naukowo-badawczy i edukacyjny szkolnictwa wyższego,
- wzrost wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, w szczególności ludzi młodych, realizacja idei społeczeństwa informacyjnego,
- potencjalne warunki naturalne dla rozwoju turystyki specjalistycznej eko/agroturystyki, m.in. dzięki możliwościom wykorzystania wód podziemnych i geotermalnych,
- wysoki wskaźnik przedsiębiorczości,
- wysoki potencjał produkcji energii przy niskim koszcie wytwarzania,
- wysoki wskaźnik produkcji zwierzęcej,
- obszary o wysokiej koncentracji produkcji warzywniczej i sadowniczej.

WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE

1. Podstawowe informacje o województwie

1.1 Województwo na tle kraju

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	4,9	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	8,4	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	214	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	50,4	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.)			Miasta w liczbach (GUS)
	Kraków	738		
	Tarnów	121		
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	21,2	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	30,4	31,1	
c.	III. usługi	48,4	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	89,3	100,0	PKB ³
a.	Krakowsko-tarnowski	71,8	100,0	
b.	Nowosądecki	58,2	100,0	
c.	m. Kraków	168,5	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	83,5	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	48,5	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	104,7	100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	87,8	100,0	
	• nierynkowe	98,2	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	6,9	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	6,8	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	135,6	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	16,4	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	428	407	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	143,8	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	12,4	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	1,1	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	13,3	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	2,8	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	28,4	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	93,7	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	28,4	16,4	RSW

1. Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2001

2. Badania aktywności ekonomicznej ludności

3. Produkt krajowy brutto według województw, GUS/US w Katowicach, 2001

4. Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i główne walory województwa

Województwo małopolskie położone jest w południowej części Polski w dorzeczu Wisły. Region sąsiaduje z województwami: śląskim, świętokrzyskim i podkarpackim, a od południa graniczy z Republiką Słowacką.

Pod względem powierzchni (15144 km²) województwo małopolskie jest stosunkowo małym regionem i zajmuje 12 lokatę na mapie Polski. Równocześnie należy do grupy najgęściej zaludnionych. Stolica województwa – Kraków (738 tys. mieszkańców) jest niekwestionowanym centrum regionu zarówno pod względem gospodarczym, naukowym, jak i kulturowym. W granicach województwa znajduje się 56 miast, które zamieszkuje ponad 50% ludności regionu (jeden z najniższych wskaźników urbanizacji w Polsce).

Przez województwo przebiegają ważne szlaki komunikacyjne z północy na południe i ze wschodu na zachód – paneuropejski korytarz infrastrukturalny TINA III łączący Europę Zachodnią z Ukrainą i Czechami. W Krakowie-Balicach funkcjonuje lotnisko międzynarodowe, będące drugim lotniskiem w kraju.

Region, położony na obszarze odmiennych krain geograficznych, charakteryzuje znaczne zróżnicowanie środowiska. Około 30% powierzchni województwa leży powyżej 500 m n.p.m., sięgając do wysokości 2499 m n.p.m. Na tym terenie znajduje się najatrakcyjniejszy masyw o charakterze wysokogórskim (Tatry). Największa spośród wszystkich województw Polski pionowa rozpiętość obszaru, skutkuje występowaniem 7 pięter klimatycznych, wyjątkowym zróżnicowaniem krajobrazu naturalnego oraz specyficznymi właściwościami mikroklimatu, w tym o leczniczych właściwościach. Występują liczne źródła wód mineralnych o różnorodnym składzie chemicznym m.in. w Krynicy, Muszynie, Piwnicznej, Rabce, Szczawnicy. Tereny górskie dają możliwości spędzenia wolnego czasu, od turystyki pieszej poprzez skałkową, do narciarstwa i wspinaczki wysokogórskiej. W regionie znajduje się 6 Parków Narodowych, kilka krajobrazowych, liczne rezerваты i pomniki przyrody.

Walory przyrodnicze województwa małopolskiego uzupełniają obiekty historyczne, kulturowe, folklorystyczne. Region obejmuje ziemie o długiej i bogatej tradycji. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w silnej tożsamości regionalnej ludności (zwłaszcza górali zamieszkujących Podhale) oraz licznych zabytkach. Wartość tych zasobów stała się podstawą do wpisania czterech zespołów (Stare Miasto i Kazimierz w Krakowie, Kopalnia Soli w Wieliczce, Obóz KL Auschwitz – Birkenau w Oświęcimiu, Klasztor w Kalwarii Zebrzydowskiej) na Listę dziedzictwa światowego. Kraków – Europejska Stolica Kultury 2000 jest najpopularniejszym celem wycieczek krajowych i zagranicznych.

Województwo małopolskie dysponuje dużym potencjałem naukowym, skoncentrowanym głównie w Krakowie, drugim po Warszawie ośrodku akademickim. W 21 uczelniach wyższych województwa kształcą się prawie 10% studiumujących w kraju. Bazę naukową województwa małopolskiego stanowią również funkcjonujące tu ośrodki badawczo-naukowe. W sferze badawczo-naukowej zatrudnionych jest 9,6 tys. osób, co stanowi 11% zatrudnionych w tej dziedzinie w Polsce (drugie miejsce po mazowieckim). Również wielkość nakładów na tę działalność stawia województwo na drugim miejscu w kraju.

Województwo małopolskie reprezentuje zróżnicowany potencjał produkcyjny. Odgrywa dużą rolę w skali kraju w produkcji metali nieżelaznych (m.in. cynku i wyrobów z aluminium), stali, maszyn i urządzeń, wyrobów z metali oraz tworzyw sztucznych, a w zakresie wyrobów konsumpcyjnych – w wytwarzaniu artykułów spożywczych, papierosów i obuwia. W strukturze branżowej przemysłu następują dynamiczne zmiany. Zmniejszeniu ulega udział przemysłów tradycyjnych. Dotyczy to w szczególności górnictwa, hutnictwa i ciężkiej chemii. Zwiększa się natomiast udział przemysłów rozwojowych, takich jak przemysł kablowy, telekomunikacyjny, komputerowy, farmaceutyczny, materiałów budowlanych, poligraficzny. Ich udział w produkcji przemysłowej regionu wynosi około 20%. Na tym tle szczególnie wyróżnia się dwie dziedziny: wytwarzanie systemów komputerowych i mikrokomputerowych stanowiące 87% produkcji krajowej oraz wyroby przemysłu kablowego (30%).

Największe zatrudnienie daje jednak rolnictwo. Z rolnictwem związane jest około 1,3 mln osób (42,6% ludności województwa). Główną cechą gospodarstw jest ich duże rozdrobnienie i rozproszenie. Z takiej struktury użytkowania ziemi rodzą się jedne z najpoważniejszych problemów regionu, tj. przeludnienie agrarne i wynikające z niego ukryte bezrobocie oraz mała efektywność produkcji rolniczej.

Atrakcyjność regionu dostrzegana jest przez inwestorów zagranicznych, przede wszystkim z USA, Niemiec i Francji. Szereg inicjatyw, zwłaszcza w sferze ochrony przyrody i ekorozwoju, podejmowanych jest we współpracy z partnerami z krajów sąsiednich w dwóch euroregionach: Tatry i Karpackim.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- duże dysproporcje w rozwoju gospodarczym wewnątrz regionu, szczególnie pomiędzy obszarem metropolitalnym Krakowa a subregionem południowo-wschodnim,
- nadmierne zanieczyszczenie wód powierzchniowych będące konsekwencją słabo rozwiniętej infrastruktury komunalnej, zwłaszcza w zakresie gospodarki środowiskiem,
- słaba dostępność komunikacyjna terenów przeznaczonych pod rozwój działalności gospodarczej oraz obszarów najatrakcyjniejszych dla rozwoju turystyki położonych w południowej części województwa,
- duże, ukryte bezrobocie agrarne (wysoki udział osób pracujących w rolnictwie, brak pozarolniczych źródeł dochodów dla ludności wiejskiej),
- wzrost zasobów siły roboczej przy pogłębiającym się deficycie miejsc pracy,
- niedostateczna liczba średnich przedsiębiorstw oraz mała aktywność instytucji otoczenia biznesu,
- słabe wyposażenie infrastruktury turystycznej,
- rozproszone osadnictwo.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- rozwinięte metropolitarne funkcje Krakowa (kultura, nauka, finanse, specjalistyczne leczenie, usługi, węzeł transportowy),
- dogodna międzynarodowa dostępność komunikacyjna (autostrada, lotnisko międzynarodowe, międzynarodowy korytarz transportowy, drogowe i kolejowe przejścia graniczne),
- bogate i zróżnicowane zasoby naturalne i kulturowe oraz rozwinięta baza noclegowa turystyki,
- wysoki potencjał naukowo-badawczy i edukacyjny szkolnictwa wyższego,
- zróżnicowany profil gospodarki regionalnej,
- wysoka przedsiębiorczość i aktywność mieszkańców Małopolski,
- korzystna struktura demograficzna (młode społeczeństwo, wysoki przyrost naturalny, dodatnie saldo migracji),
- relatywnie niskie bezrobocie,
- silna tożsamość regionalna i kulturowa.

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1. Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	11,4	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	13,1	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/ km ²	143	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	64,2	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Warszawa Płock Radom	1619 131 232		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	19,4	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	25,2	31,1	
c.	III. usługi	55,5	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	151,6	100,0	PKB ³
a.	Ciechanowsko-płocki	86,7	100,0	
b.	Ostrołęcko-siedlecki	64,6	100,0	
c.	Warszawski	97,9	100,0	
d.	Radomski	66,7	100,0	
e.	m. Warszawa	296,9	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	131,6	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	127,0	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	121,5 120,0	100,0 100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe • nierynkowe	126,0 114,1	100,0 100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	19,7	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	27,5	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	426,9	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	18,0	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	443,5	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	80,2	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	19,6	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,4	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	5,3	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	4,5	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	21,9	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	69,2	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	14,1	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 20012. *Badania aktywności ekonomicznej ludności*3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 20014. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i główne walory województwa

Województwo mazowieckie położone jest w środkowowschodniej części Polski. Region graniczy z województwami: warmińsko-mazurskim, podlaskim, lubelskim, świętokrzyskim, łódzkim i kujawsko-pomorskim. Stolicą województwa i kraju jest Warszawa (1,6 mln mieszkańców).

Powierzchnia województwa (35598 tys. km²), jak i liczba ludności, wynosząca ponad 5 mln, jest najwyższa w kraju. Na strukturę osadniczą województwa składają się 83 miasta i 9137 miejscowości wiejskich. Obok Warszawy największego miasta pełniącego funkcję stolicy kraju i koncentrującej prawie 1/3 ogółu ludności województwa, ważnymi ogniwami sieci osadniczej Mazowsza są miasta: Radom (231,6 tys. ludności), Płock (130,9 tys.), Siedlce (76,3 tys.), Ostrołęka (55,5 tys.) i Ciechanów (47,5 tys.). Ludność miejska województwa stanowi 2/3 ogółu mieszkańców. Średnia wieku ludności województwa jest wyższa niż przeciętna średnia wieku w kraju.

Przez województwo mazowieckie przebiegają 3 korytarze transportowe: I Helsinki – Tallin – Kowno – Warszawa (Via Baltica) z odgałęzieniem IA: Ryga – Kaliningrad – Gdańsk, II Berlin – Warszawa – Mińsk – Moskwa, VI Gdańsk – Warszawa – Katowice – Żylna z odgałęzieniami. Podstawowy drogowy układ transportowy województwa tworzą drogi krajowe, wojewódzkie i powiatowe. W centrum regionu zbiegają się linie kolejowe stanowiące szkielet układu krajowego. Znaczną część z nich stanowią linie objęte umowami międzynarodowymi AGC i AGTC: E 20 Kunowice – Poznań – Warszawa – Terespol, E 26 Warszawa – Białystok – Kuźnica Białostocka – (Sankt Petersburg), E 65 Gdańsk – Warszawa – Katowice. Układ ten uzupełniają linie kolejowe znaczenia państwowego ważne dla obsługi ruchu krajowego oraz regionalne przewozy pasażerskie ściśle związane z dowozem podróżnych do dużych ośrodków usługowych i gospodarczych, gdzie zlokalizowane są miejsca pracy i nauki. Międzynarodowy port lotniczy Warszawa – Okęcie obsługuje krajowe i międzynarodowe przewozy pasażerskie i skupia ponad 80% zagranicznego pasażerskiego ruchu lotniczego oraz około 50% ruchu krajowego.

Mazowieckie obejmuje swym zasięgiem jedną krainę geograficzną – Nizinę Mazowiecką. Krajobraz Mazowsza jest równinny, z kilkoma rozległymi i zwartymi kompleksami leśnymi. Dobrze rozwiniętą sieć wodną stanowi Wisła wraz z dopływami: Bugiem, Narwią, Pilicą, Bzurą, które łączą się w centrum regionu. Lasy mają znaczną wartość ekologiczną i rekreacyjną (Puszcza Kampinoska chroniona jako Kampinoski Park Narodowy, Puszcza Biała i Puszcza Kozienicka). Obszary chronione zajmują 29,7% powierzchni województwa i są zbliżone do średniej krajowej.

Obok obiektów przyrodniczych na uwagę zasługują zabytki antropogeniczne. Największym skupiskiem obiektów zabytkowych jest Warszawa, z całkowicie zniszczonym i odbudowanym po II wojnie światowej Starym Miastem, obecnie wpisanym na Listę dziedzictwa światowego. Do najczęściej odwiedzanych miejsc w regionie należy również Żelazowa Wola – miejscowość, w której urodził się Fryderyk Chopin.

Województwo mazowieckie odgrywa istotną rolę w polskiej turystyce. Zajmuje pierwsze miejsce w krajowej turystyce przyjazdowej pod względem podróży urlopowo-wakacyjnych i podróży turystycznych (prawie 15% ich ogólnej liczby). Obecnie z bazy noclegowej województwa korzysta około 20% przebywających w Polsce turystów zagranicznych.

Województwo mazowieckie jest relatywnie dobrze uprzemysłowionym rejonem kraju. Potencjał gospodarczy i kapitałowy przemysłu skupiony jest przede wszystkim w aglomeracji warszawskiej. W stolicy i jej najbliższym otoczeniu skupia się potencjał gospodarczy, naukowy i kulturowy województwa, a w znacznym stopniu także Polski. Tu znajdują się siedziby większości dużych firm zagranicznych działających w Polsce, a chłonny rynek dobrze płatnej pracy przyciąga wysoko wykwalifikowanych fachowców z całego kraju. Aglomeracja warszawska umacnia swoją pozycję jako centrum zarządzania gospodarką, biznesu, finansów, działalności ubezpieczeniowej, konsultingowej i handlowej. Skupia się tu blisko 80% inwestorów zagranicznych, którzy zainwestowali w Polsce i prowadzą swoją działalność. Całą gospodarkę województwa cechuje duże różnicowanie branżowe. Występują niemal wszystkie gałęzie przemysłu, ze szczególnie

rozwiniętym przemysłem petrochemicznym w Płocku. Istnienie silnego zaplecza naukowo-badawczego (uczelnia, instytutów, ośrodków badawczo-rozwojowych) sprzyja rozwojowi najnowocześniejszych gałęzi przemysłu.

Województwo mazowieckie charakteryzuje się również dobrze rozwiniętym przemysłem rolno-spożywczym. Dotyczy to zarówno przetwórstwa wstępnego, jak i pogłębionego przetwórstwa wtórnego. Istnieją tu dobre i nie w pełni wykorzystane, warunki dla dalszego rozwoju i doskonalenia przetwórstwa rolno-spożywczego. Mazowieckie odgrywa istotną rolę w polskim rolnictwie, osiągając wysoką pozycję (1–2 miejsce) w krajowej produkcji owoców, warzyw, ziemniaków, zbóż, mleka oraz żywca wołowego i wieprzowego. Udział użytków rolnych w powierzchni województwa wynosi ponad 67%, średnia zaś wielkość gospodarstwa rolnego – 7,2 ha. Województwo skupia ponad 28% powierzchni sadowniczej w Polsce, a zbiory owoców (w tym jagodowych) około 38% krajowego zbioru.

Innowacyjny system – kształtującego się pod względem spójności gospodarczej regionu Mazowsza – jest nieporównywalny z innymi regionami Polski. Dominującym ośrodkiem innowacji województwa mazowieckiego jest Warszawa skupiająca ponad 90% potencjału naukowo-badawczego regionu. Województwo wyróżnia się najwyższym poziomem wykształcenia mieszkańców (udział ludności z wykształceniem wyższym wynosi około 10%, przy przeciętnej w kraju około 7%). Szczególnie wysokim poziomem wykształcenia mieszkańców charakteryzuje się Warszawa (ponad 19%), ze względu na koncentrację potencjału administracji, nauki i kultury. Jednocześnie potencjał warszawski jest także najistotniejszym elementem krajowego systemu innowacyjnego, poprzez który w największym stopniu następuje włączanie się Polski do współpracy naukowej na arenie międzynarodowej.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- dwudzielność potencjału i poziomu rozwoju gospodarczego oraz poziomu i warunków życia ludności między aglomeracją warszawską a obszarami pozametropolitalnymi, zwłaszcza terenami wiejskimi, niesprzyjająca kształtowaniu wewnątrzregionalnych więzi gospodarczych i społecznych,
- ograniczony przestrzennie zasięg procesów dyfuzji impulsów rozwojowych z aglomeracji warszawskiej, przy jednocześnie dużym zasięgu przestrzennym procesów „wymywania”, co grozi utrwalaniem się obszarów ubóstwa i niskiego poziomu rozwoju gospodarczego na obszarach peryferyjnych województwa,
- niski poziom innowacyjności gospodarki metropolii warszawskiej i regionu oraz ograniczona zdolność oferowania usług i produkcji dóbr konkurencyjnych na rynkach światowych, zagrażające peryferyzacją Mazowsza na płaszczyźnie europejskiej,
- niedostosowanie systemu transportu w województwie do pełnionych funkcji, w tym brak obwodnic terenów zurbanizowanych i tras szybkiego ruchu, oraz niski standard istniejącej sieci drogowej i niedostateczne parametry linii kolejowych E-20 i E-65, zmniejszające poziom dostępności regionu,
- dysproporcje przestrzenne w wyposażeniu regionu w infrastrukturę społeczną, zwłaszcza nierozwinięta sieć wyższego szkolnictwa państwowego na północnym Mazowszu, co może być czynnikiem hamującym rozwój nowoczesnego społeczeństwa,
- proces starzenia się ludności występujący na obszarze całego województwa, a szczególnie w jego wschodniej i północno-wschodniej części, zagrażający wyludnianiem się tych terenów,
- niedoinwestowanie infrastrukturalne obszarów wiejskich (wodociągi, kanalizacja, oczyszczalnie ścieków, gazyfikacja, telefonizacja), zagrażające pogłębieniem się niskiego poziomu rozwoju gospodarczego.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- możliwość wykorzystania potencjałów dużej skali skupionych w Warszawie: potencjału gospodarczego, kapitałowego, naukowego, instytucjonalnego i kapitału ludzkiego, jako czynników aktywizacji obszarów pozametropolitalnych,
- gospodarcze i społeczne znaczenie pięciu ośrodków subregionalnych: Radomia, Płocka, Ciechanowa, Ostrołęki i Siedlec dla równoważenia rozwoju regionu,
- tranzytowe położenie regionu w krajowym i międzynarodowym układzie komunikacyjnym sprzyjające tworzeniu pasm aktywności gospodarczej wzdłuż ciągów komunikacyjnych,
- wysoki stopień atrakcyjności lokalizacyjnej na obszarze aglomeracji warszawskiej i w jej bezpośrednim otoczeniu, a także sprzyjające warunki lokalizacyjne w ośrodkach subregionalnych, jako czynniki przyciągania inwestorów krajowych i zagranicznych,
- duży potencjał zasobów ludzkich o zróżnicowanych kwalifikacjach w regionie oraz relatywnie wysoki poziom wykształcenia mieszkańców Warszawy i ośrodków subregionalnych, sprzyjający podejmowaniu nowych działalności,
- korzystna sytuacja ekologiczna oraz cenne walory środowiska przyrodniczego wielu obszarów pozametropolitalnych, zwłaszcza terenów leśnych oraz położonych w dolinach dużych rzek, sprzyjające rozwojowi turystyki i wypoczynku.

WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1 Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	3,0	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	2,8	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	115	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	52,3	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Opole	130		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	21,8	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	35,2	31,1	
c.	III. usługi	43,0	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	85,5	100,0	PKB ³
a.	Opolski	85,5	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	91,8	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	103,2	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	100,0 101,0	100,0 100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	86,0	100,0	
	• nierynkowe	100,4	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	3,1	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	2,3	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	38,9	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	21,3	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	368,2	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	88,8	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	15,4	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,8	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	6,1	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	4,0	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	26,2	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	65,4	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	12,3	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 20012. *Badania aktywności ekonomicznej ludności*3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 20014. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i walory województwa

Województwo opolskie leży w południowo-zachodniej części Polski, w dorzeczu Odry. Graniczy z silnymi gospodarczo województwami: dolnośląskim, wielkopolskim, łódzkim i śląskim. Na południu województwo opolskie sąsiaduje z Republiką Czeską. Stolicą województwa jest Opole liczące 130 tys. mieszkańców.

Województwo opolskie jest najmniejszym obszarowo regionem oraz jednym z najmniejszych pod względem potencjału ludnościowego (przed województwem lubuskim). Na tle kraju wyróżnia się wysokim, ujemnym saldem migracji, w większości spowodowanym zagranicznymi wyjazdami zarobkowymi (głównie do Niemiec). Ponad połowa ludności Opolszczyzny mieszka w miastach. Sieć osadniczą województwa tworzą 34 miasta, na czele z Opolem, które jest ośrodkiem gospodarczym, usługowym, kulturalnym oraz akademickim i naukowym. Poza Opolem przeważają miasta średnie i małe. Do największych z nich należą Kędzierzyn-Koźle, Brzeg, Nysa liczące od 70 tys. do prawie 40 tys. mieszkańców. Typowe dla województwa opolskiego są wsie, będące dużymi jednostkami osadniczymi, charakteryzujące się wysokim stopniem urbanizacji.

Województwo opolskie zalicza się do regionów o dobrze rozwiniętej sieci dróg krajowych i wojewódzkich oraz o dobrej dostępności wszystkich obszarów regionu. Najważniejszym połączeniem drogowym przebiegającym przez Opolszczyznę jest autostrada A-4 – stanowiąca część transportowego korytarza paneuropejskiego z Francji na Ukrainę.

W ukształtowaniu powierzchni województwa przeważają tereny nizinne – około 75% obszaru stanowi Nizina Śląska. Pozostały obszar to tereny górskie – Sudety Wschodnie (Góry Opawskie), Przedgórze Sudeckie i Wyżyna Śląska oraz Wyżyna Woźnicko-Wieluńska.

Województwo jest regionem dobrze uprzemysłowionym. Przemysł charakteryzuje się rozbudowaną strukturą gałęziowo-branżową i równomiernym rozmieszczeniem przestrzennym. W regionie reprezentowanych jest 19 rodzajów działalności przemysłowej, a do dominujących branż zalicza się spożywcza, energetyczna, chemiczna, mineralną, maszynową, metalową i meblarską. W regionie wytwarza się blisko 74% polskiej produkcji porcelitu i galanterii, ponad 34% koksu z węgla kamiennego oraz ponad 26% cementu.

Istotnym czynnikiem świadczącym o konkurencyjności regionu oraz poziomie jego gospodarki jest struktura własności w przemyśle. Sektor prywatny w województwie opolskim zatrudnia niemal 74% ogółu pracujących w przemyśle. Wysoki udział tego sektora wpływa na bardziej dynamiczny rozwój regionu, gdyż firmy prywatne wykazują się większą efektywnością.

Opolskie gospodarstwa rolne (obszar przeciętnego gospodarstwa indywidualnego wynosi 7,5 ha) należą do średnich w kraju pod względem wielkości. Najwyższa natomiast w Polsce efektywność opolskiego rolnictwa wynika z wysokiej kultury rolnej, dobrego wyposażenia gospodarstw rolnych i korzystnych warunków glebowo-klimatycznych. W województwie opolskim występują wysokiej jakości gleby – około 60% powierzchni zajmują gleby dobre i średnie. Opolszczyzna charakteryzuje się jednym z najcieplejszych klimatów w kraju, a okres wegetacyjny roślin trwa od 200 do 225 dni.

Większość mieszkańców województwa, aktywnych zawodowo, posiada wykształcenie średnie i pod tym względem opolskie zajmuje czołową lokatę wśród województw. Systematycznie wzrasta również liczba absolwentów szkół wyższych. Szkolnictwo wyższe na Opolszczyźnie oparte jest na silnym opolskim ośrodku naukowo-akademickim, w którym działają 3 szkoły wyższe, w tym uniwersytet i politechnika.

Województwo jest regionem wielokulturowym. Widoczne są tutaj wpływy trzech kultur: polskiej, niemieckiej oraz czeskiej. Opolszczyzna dysponuje zróżnicowaną ofertą turystyczną. Walorem są zabytki architektury świeckiej i sakralnej, m.in. Zamek Piastowski w Brzegu – perła śląskiego renesansu, zwany Śląskim Wawelem, klasztor na Górze Świętej Anny oraz średniowieczne fortyfikacje obronne w Paczkowie.

Województwo dysponuje zapleczem obiektów sportowych i rekreacyjnych. Miejsce do uprawiania sportów wodnych oferują duże jeziora turawskie, nyskie i otmuchowskie, natomiast liczne lasy i obszary chronione krajobrazowo mogą cieszyć się zainteresowaniem wśród

zwolenników agroturystyki, turystyki pieszej, rowerowej. Opolszczyzna wyróżnia się również wysokim poziomem tożsamości regionalnej, która w połączeniu z etosem pracy i samoorganizacją mieszkańców tworzy cenny kapitał regionu.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- wysoki wzrost bezrobocia w powiatach w północno-zachodniej i południowo-zachodniej części regionu spowodowany restrukturyzacją bądź upadkiem dużych zakładów państwowych,
- zawieszenie bądź likwidacja regionalnych połączeń kolejowych,
- silna konkurencja ze strony województwa śląskiego i dolnośląskiego wynikająca z większego potencjału gospodarczego, naukowego, atrakcyjniejszych miejsc pracy we Wrocławiu i aglomeracji górnośląskiej,
- niewystarczające ilości środków publicznych na badania naukowe i rozwój innowacyjności,
- odpływ z regionu kwalifikowanych i młodych kadr głównie do Holandii i Niemiec,
- ograniczenie dostępu do edukacji zwłaszcza kształcenia ustawicznego, uzupełniania kwalifikacji, przekwalifikowania, doskonalenia i doksztalcania z powodów ekonomicznych, m.in. ubożenie społeczeństwa na terenie całego województwa, a szczególnie w powiatach o najwyższym wskaźniku bezrobocia,
- niekorzystne tendencje demograficzne przejawiające się ujemnym saldem migracji głównie zarobkowej oraz ujemnym przyrostem naturalnym,
- spadek inwestycji w całym regionie dotyczący zarówno inwestycji własnych, jak i pozyskiwania inwestorów zewnętrznych.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- położenie regionu umożliwiające korzystanie z autostrady A-4 oraz szlaków komunikacyjnych Republiki Czeskiej,
- potencjalne możliwości aktywizacji strefy przygranicznej,
- utworzenie w układzie międzynarodowym spójnego systemu ochrony przeciwpowodziowej,
- uruchomienie szybkiej kolei transeuropejskiej przez Opole, kolei międzyregionalnej przez Kluczbork oraz międzynarodowej na trasie Kędzierzyn-Koźle – Chałupki,
- wykorzystanie położenia regionu do świadczenia specjalistycznych usług,
- korzystne trendy w rozwoju turystyki – większe zainteresowanie aktywnymi formami wypoczynku, agroturystyką.

WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

1. Podstawowe informacje o województwie

1.1 Województwo na tle kraju

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	5,7	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	5,5	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	119	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	41,0	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Rzeszów	162		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	29,1	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	28,2	31,1	
c.	III. usługi	42,7	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	71,1	100,0	PKB ³
a.	Rzeszowsko-tarnobrzeski	77,2	100,0	
b.	Krośnieńsko-przemyski	63,8	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	65,1	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	43,4	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	87,9 87,4	100,0 100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	85,3	100,0	
	• nierynkowe	93,1	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	4,1	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	3,4	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	57,7	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	17,3	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	365,8	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	80,9	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	12,5	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,2	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	1,6	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	3,9	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	36,3	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	62,8	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	22,8	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2001

2. *Badania aktywności ekonomicznej ludności*

3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 2001

4. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i walory województwa

Województwo podkarpackie stanowi najbardziej wysunięty na południowy-wschód region Polski. Graniczy z województwem lubelskim, świętokrzyskim i małopolskim. Wschodnia i południowa granica województwa jest równocześnie granicą państwa z Ukrainą i Słowacją. Stolicą regionu jest Rzeszów liczący 162 tys. mieszkańców.

Województwo posiada bardzo korzystne położenie tranzytowe. Na jego obszarze przecinają się korytarze transportowe o zasięgu transeuropejskim. Najważniejsze szlaki komunikacyjne stanowią drogi relacji Niemcy – Wrocław – Kraków – Rzeszów – Ukraina, droga Radom – Rzeszów – Słowacja, droga relacji Rzeszów – Lublin – Białystok – Litwa. Główna oś transportu kolejowego to magistrała kolejowa o charakterze międzynarodowym prowadząca ruch z Europy Zachodniej na Ukrainę. Na terenie województwa podkarpackiego zlokalizowane jest lotnisko w Rzeszowie będące jedynym portem lotniczym wschodniej części kraju o parametrach i wyposażeniu technicznym umożliwiającym obsługę pasażersko-towarową w ruchu krajowym i zagranicznym.

Region należy do przeciętnych pod względem zajmowanej powierzchni oraz stopnia zaludnienia. Jest najślabiej zurbanizowanym regionem w Polsce. Stopa urbanizacji wynosi 40%. Województwo charakteryzuje się korzystnym układem sieci osadniczej, na którą wpływa usytuowanie stolicy jako centrum silnie powiązanego ze średnimi i małymi miastami. Około 20% ludności miejskiej mieszka w Rzeszowie. Miasta o średniej wielkości to Przemyśl (67 tys. mieszkańców), Tarnobrzeg (51 tys. mieszkańców) i Krosno (48 tys.). Województwo podkarpackie charakteryzuje się większą dynamiką demograficzną w stosunku do przeciętnej w kraju.

Region położony jest w obrębie dwóch krain geograficznych o specyficznych i zróżnicowanych cechach krajobrazowych, tj.: Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Karpackiego, przechodzące w Bieszczady. Pod względem przyrodniczym województwo podkarpackie ma unikatowy charakter w skali kraju. Obszary leśne stanowią ponad 36% powierzchni, a różnymi formami ochrony przyrody objęte jest niemal 48% powierzchni województwa. Na Podkarpaciu istnieją dwa parki narodowe – Bieszczadzki i Magurski, 10 parków krajobrazowych, liczne obszary chronionego krajobrazu oraz rezerваты przyrody, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i pomniki przyrody. Ponadto, w regionie istnieje duża liczba różnorodnych obiektów zabytkowych (zamki, m.in. w Łańcucie i Krasieczynie, zespół parkowo-pałacowy w Baranowie Sandomierskim), szczególną zaś wartość stanowi dziedzictwo kulturowe wsi obejmujące architekturę pozostawioną przez wiele grup etnicznych (Łemków, Bojków, Dolinian, Lasowiaków, Rzeszowiaków) w postaci specyficznych dla ich kultury stylów budowlanych, sposobu ozdabiania chat, aktywność społeczno-kulturalną mieszkańców oraz rzemiosło, które obejmuje wytwarzanie wyrobów wikliniarskich, ceramikę, tkactwo, rzeźbiarstwo, koronkarstwo.

Województwo podkarpackie jest obszarem o stosunkowo małym zanieczyszczeniu środowiska przyrodniczego (tylko 5% użytków rolnych znajduje się w bezpośrednim zasięgu emisji zanieczyszczeń przemysłowych, komunalnych i komunikacyjnych) oraz jednym z nielicznych w Polsce, gdzie występują wody I klasy czystości.

Na terenie województwa zalegają zasoby surowców naturalnych: ropy naftowej, gazu ziemnego, siarki, kruszyw budowlanych oraz wód mineralnych.

Przemysł i budownictwo, które wywiera znaczący wpływ na całokształt aktywności oraz stopień rozwoju gospodarczego regionu, opiera się na przetwórstwie rolno-spożywczym, na wielkich przedsiębiorstwach przemysłu chemicznego (Jasło, Dębica, Sanok, Nowa Sarzyna, Tarnobrzeg) oraz maszynowego (Rzeszów, Mielec, Stalowa Wola, Sanok). Dużą dynamiką wzrostu charakteryzuje się także produkcja mebli i wyrobów z drewna. W województwie podkarpackim miasta średniej wielkości mają często charakter przemysłowych ośrodków monokulturowych i przeżywają obecnie wiele problemów związanych z restrukturyzacją głównych zakładów pracy. Przykładem miasta, w którym proces restrukturyzacji zakończył się sukcesem, jest Mielec.

Rolnictwo województwa podkarpackiego zdominowane jest przez naturalne metody produkcji rolnej, charakteryzuje się także dużym rozdrobnieniem agrarnym (średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi 3,5 ha i jest o połowę niższa od średniej dla kraju), nadmiarem

zasobów siły roboczej oraz niską towarowością produkcji rolnej. W większości gospodarstw produkcja ma wciąż wszechstronny i niewyspecjalizowany charakter, a jej struktura nie odbiega zbyt od przeciętnej w skali kraju. Dodatkowym ograniczeniem rozwoju produkcji rolniczej są niekorzystne warunki glebowo-klimatyczne i fizjograficzne.

Istotnym potencjałem rozwojowym województwa jest duża liczba placówek oświatowych, w tym 17 szkół wyższych, w których uczy się ok. 65 tys. studentów. Funkcjonujące na obszarze województwa uczelnie, w szczególności uniwersytet, politechnika, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, stanowią potencjalne zaplecze naukowo-badawcze dla regionalnej gospodarki, co jest ważnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Dogodne możliwości inwestycyjne w specjalnych strefach ekonomicznych (Mielecka i Tarnobrzaska) zaowocowały zwiększeniem zainteresowania regionem kapitału zagranicznego. Cały obszar województwa jest objęty współpracą transgraniczną w ramach Euroregionu Karpaty.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- niezadowalający stan infrastruktury drogowej (brak dróg ekspresowych i autostrad, obwodnic miast, konieczność modernizacji i dostosowania istniejących dróg do wymogów technicznych),
- słabo rozwinięty system infrastruktury ochrony środowiska (35,5% mieszkańców województwa obsługiwanych jest przez oczyszczalnie ścieków, w tym 3,1 % na obszarach wiejskich),
- niedostatecznie rozwinięta i znajdująca się w złym stanie infrastruktura przeciwpowodziowa (obwałowania Wisły i Sanu oraz dorzeczy obu rzek),
- ograniczony dostęp do Internetu, w szczególności na obszarach wiejskich, spowodowany słabą infrastrukturą telekomunikacyjną,
- najwyższy w Polsce udział długotrwale bezrobotnych, ukryte bezrobocie na wsi i w małych miastach w połączeniu z brakiem alternatywnych źródeł dochodu mieszkańców tych obszarów,
- utrudniony dostęp do poradnictwa zawodowego i edukacyjnego spowodowany niedostateczną ilością instytucji świadczących usługi w tym zakresie, brakiem wykwalifikowanej kadry; słabe wyposażenie placówek, ograniczony zakres świadczonych przez nie usług oraz niedostateczna ilość placówek kształcenia ustawicznego poza dużymi ośrodkami miejskimi: Rzeszów, Tarnobrzeg, Krosno, Przemyśl),
- mała konkurencyjność regionalnej gospodarki spowodowana relatywnie niskim udziałem produkcji towarów wysokoprzetworzonych, niskim poziomem innowacyjności i ograniczonym dostępem do nowoczesnych technologii,
- niezadowalający dostęp do szeroko rozumianych usług dla przedsiębiorstw,
- słabo rozwinięta infrastruktura obszarów wiejskich, szczególnie położonych wzdłuż granicy państwowej,
- dalsza degradacja miast i ośrodków przemysłowych zdominowanych przez schyłkowe gałęzie przemysłu lub zniszczonych przez przemysł.

3. Szanse rozwoju:

- zwiększenie przepływu osób i towarów uwarunkowane położeniem województwa w międzynarodowym systemie transportowym drogowym, kolejowym i lotniczym, rozwój regionalnych przewozów kolejowych,
- napływ kapitału do zrestrukturyzowanych ośrodków przemysłowych województwa,
- rozwój turystyki przyjazdowej opartej na bogatej ofercie turystycznej i kulturalnej regionu,
- rozwój metropolitalnych funkcji stolicy regionu,
- wykorzystanie potencjału szkolnictwa wyższego i ośrodków badawczo-rozwojowych regionu dla potrzeb rozwoju gospodarczego województwa, kształcenie na uczelniach wyższych w kierunkach stymulujących rozwój regionalnej gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach,
- rozwój rynku odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw,
- wzrost popytu na ekologiczne produkty rolne regionu,
- rozwój sektora MSP, w tym mikroprzedsiębiorstw, tworzącego alternatywne źródła dochodu dla mieszkańców województwa, w szczególności na obszarach wiejskich.

WOJEWÓDZTWO PODLASKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1. Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	6,5	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	3,2	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	61	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	58,5	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Białystok	284		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	33,4	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	23,2	31,1	
c.	III. usługi	43,5	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	74,3	100,0	PKB ³
a.	Białostocko-suwalski	79,5	100,0	
b.	Łomżyński	59,7	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	73,8	100,0	
	- w sektorze I rolnictwo	91,1	100,0	
	- w sektorze II: przemysł budownictwo	84,3	100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	91,8	100,0	
	• nierynkowe	98,7	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	5,9	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	1,8	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	29,7	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	16,3	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	331,7	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	52,4	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	16,5	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,1	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	0,7	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	1,5	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	29,5	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	44,1	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	6,7	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 20012. *Badania aktywności ekonomicznej mieszkańców*3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 20014. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i główne walory województwa

Województwo podlaskie leży w północno-wschodnim krańcu Polski. Sąsiaduje z województwem warmińsko-mazurskim, mazowieckim i lubelskim. Od wschodu graniczy z Białorusią, a od strony północno-wschodniej z Litwą. Stolicą regionu i największym miastem jest Białystok liczący około 284 tys. mieszkańców.

Podlaskie należy do najslabiej zaludnionych regionów w kraju. Pod względem liczby ludności (1,2 mln) i gęstości zaludnienia zajmuje odpowiednio 14. i 15. pozycję wśród regionów. Należy również do słabo zurbanizowanych. Układ przestrzenny charakteryzuje rzadka sieć miast – 36, z przewagą rozproszonych i rozdrobnionych miejscowości wiejskich. Obok Białegostoku – największego ośrodka naukowo-kulturalnego, spośród pozostałych miast Suwałki i Łomża liczą powyżej 65 tys. mieszkańców, zaś Augustów, Bielsk Podlaski, Grajewo, Hajnówkę, Zambrów, Sokółkę zamieszkuje ludność w przedziale od 20 tys. do 30 tys. mieszkańców, pozostałe ośrodki to miasta małe do 15 tys. mieszkańców. Wiejska sieć osadnicza charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem.

Województwo obejmuje trzy rozległe krainy geograficzne – Nizinę Podlaską, Pojezierze Mazurskie i Nizinę Mazowiecką. Prawie 32% obszaru województwa objęte jest ochroną prawną. Województwo należy do najczystszych obszarów w Polsce. Środowisko przyrodnicze zachowało duży stopień naturalności z największym w Europie kompleksem bagien i puszczy nieprzekształconych przez działalność człowieka. Walory przyrodnicze regionu są znaczne. Północ województwa zdominowana jest przez jeziora Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego, natomiast na terenie czterech parków narodowych znajdują się unikatowe w skali Europy obiekty przyrodniczo-krajobrazowe: Puszcza Białowieska z Białowieskim Parkiem Narodowym wpisanym na Listę dziedzictwa światowego oraz jednym z czterech uznanych za Rezerwaty Biosfery, dolina Narwi, Bagna Biebrzańskie, kompleks rynnowych jezior basenu jeziora Wigry. Obok parków narodowych, które rozciągają się na powierzchni 1776,5 km², utworzono też parki krajobrazowe, 80 rezerwatów przyrody i 14 obszarów chronionego krajobrazu.

Bogate walory środowiska przyrodniczego i rekreacyjnego, na które składają się, m.in. unikalne w skali Europy tereny bagienne i puszczańskie, wysoki udział wód otwartych jak również bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego oraz duże zasoby przyrodolecznicze, dają sprzyjające warunki do rozwoju turystyki, wypoczynku oraz lecznictwa uzdrowiskowego. Największe szanse w zakresie rozwoju gospodarczego regionu ma turystyka kwalifikowana i krajoznawcza, agroturystyka oraz turystyka o funkcjach leczniczych (w Augustowie i Supraślu).

Cechą charakteryzującą regionu jest jego wielokulturowa i wielonarodowościowa specyfika. Obok Polaków mieszkają tu Białorusini, Litwini, Ukraińcy, Rosjanie, Tatarzy i Romowie.

Województwo podlaskie należy do regionów słabo rozwiniętych. Udział sektora przemysłu, budownictwa, usług rynkowych w tworzeniu PKB jest jednym z najniższych w kraju. Dominującym działem gospodarki jest rolnictwo o stosunkowo niskiej produktywności, wysokim zatrudnieniu w tym sektorze oraz jednocześnie występującym bezrobociu. Charakteryzuje się jednak korzystną strukturą agrarną poprzez powiązanie z sektorem prywatnym, w którego użytkowaniu znajduje się 96% użytków rolnych. Rolniczą przestrzeń produkcyjną cechuje niska przeciętna jakość gleb i wysoka niestabilność klimatu. W produkcji roślinnej przeważa, podobnie jak w kraju, uprawa roślin mało pracochłonnych, w tym głównie zbóż i ziemniaków. Duży areal użytków zielonych jest podstawą hodowli bydła, zwłaszcza mlecznego. Dzięki temu, pod względem produkcji mleka region zajmuje znaczącą pozycję w kraju. Niski poziom zanieczyszczenia gleb i obszary czyste ekologicznie stwarzają potencjalne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego.

Kluczową pozycję w przemyśle regionu zajmuje produkcja i przetwórstwo artykułów spożywczych (przemysł mleczarki, mięsny, owocowo-warzywny, piwowarski, spirytusowy i młynarski). Ważne znaczenia ma produkcja maszyn i urządzeń, tkanin oraz wyrobów z drewna. Największym ośrodkiem przemysłowym w województwie jest Białystok (z rozwiniętym przemysłem lekkim, elektromaszynowym i spożywczym) oraz Łomża i Suwałki.

Otwarcie nowych przejść granicznych z Białorusią i Litwą spowodowało znaczne nasilenie ruchu samochodów ciężarowych o dużej ładowności po drogach nieprzystosowanych do większych

obciążeń, co skutkuje dewastacją i dekapitalizacją nawierzchni. Poza tym nie ma dróg szybkiego ruchu. Planowana jest trasa ekspresowa Via Baltica Warszawa – Białystok – Suwałki – Budzisko – Kaunas – Tallin – Helsinki, która należy do Transeuropejskich Sieci Transportowych. Jej uruchomienie (położenie w ciągu międzynarodowego korytarza transportowego, jednego z 4 przebiegających przez teren Polski) da możliwość bezpośredniego powiązania drogą ekspresową krajów nadbałtyckich z regionem podlaskim i dalej z Europą Zachodnią i Centralną.

Znaczna część regionu objęta jest współpracą transgraniczną w ramach Euroregionu Niemen.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- niski standard szeroko pojętej infrastruktury ograniczający atrakcyjność całego regionu,
- słabo rozwinięta infrastruktura ochrony środowiska, zwłaszcza na obszarach centralnych i południowych województwa,
- mało zróżnicowana oferta i niedoinwestowana baza turystyczna,
- niski poziom inwestycji i napływu kapitału do województwa,
- ograniczony dostęp do kapitału hamujący rozwój przedsiębiorczości,
- niski poziom nakładów na działania innowacyjne, badania i rozwój utrudniający konkurencję,
- duży odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie o niskich kwalifikacjach,
- rosnąca stopa bezrobocia, w tym ukrytego na obszarach wiejskich; wysoki odsetek bezrobotnych ludzi młodych, w tym absolwentów i kobiet,
- ograniczony dostęp i zakres usług szkoleniowych, w tym kształcenia ustawicznego oraz niedostosowanie ich do potrzeb rynku pracy,
- mała aktywność promocyjna regionu.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- rozbudowa powiązań komunikacyjnych regionu i inwestycje infrastrukturalne,
- wykorzystanie unikatowych – w skali kraju i Europy – walorów przyrodniczych i środowiskowych dla rozwoju turystyki i dywersyfikacji działalności na obszarach wiejskich,
- rozwój współpracy transgranicznej i międzynarodowej, która przyczyni się do zwiększenia promocji regionu, transferu know-how, napływu kapitału zagranicznego,
- ułatwiony dostęp do kapitału,
- silne ośrodki badawczo-rozwojowe, naukowe, wspierania biznesu,
- rozwój placówek szkolnictwa wyższego i kształcenia ustawicznego (w tym poza największymi miastami),
- produkcja artykułów ekologicznych ze względu na niskie zanieczyszczenie środowiska i brak przemysłu.

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1 Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	5,9	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	5,7	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	120	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w%	68,3	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.)			Miasta w liczbach (GUS)
	Gdańsk	457		
	Gdynia	255		
	Słupsk	102		
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	10,3	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	30,7	31,1	
c.	III. usługi	59,0	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w województwie w podregionach (NTS – 3):	100,6	100,0	PKB ³
a.	Słupski	75,2	100,0	
b.	Gdański	73,3	100,0	
c.	Gdańsk–Gdynia–Sopot	151,4	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w			PKB
	- ogółem w województwie	115,9	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	149,9	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	105,6	100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	96,4	100,0	
	• nierynkowe	100,7	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w %	5,5	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w %	5,4	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	93,3	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w końcu III kwartału 2002 r. w %	20,8	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców 2000/2001	345,9	406,9	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	63,0	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	14,6	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,3	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	2,6	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków wymagających oczyszczenia	7,1	12,0	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	35,5	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	56,4	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	20,2	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 20012. *Badania aktywności ekonomicznej ludności*3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 20014. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2. Położenie i walory województwa

Województwo pomorskie położone jest w północnej, nadbałtyckiej części Polski, u ujścia Wisły do Zatoki Gdańskiej. Region ten sąsiaduje z województwem zachodniopomorskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim i warmińsko-mazurskim. Stolicą województwa jest Gdańsk (457 tys. mieszkańców).

Pod względem liczby mieszkańców oraz gęstości zaludnienia region należy do średnich. Województwo cechuje silne zróżnicowanie rozmieszczenia ludności – złożona i wielofunkcyjna aglomeracja nadmorska z Trójmiastem koncentruje ponad 40% ludności województwa (970 tys.). Gdańsk, Sopot i Gdynia stanowi załączek powstającego obszaru metropolitalnego południowego Bałtyku.

Województwo pomorskie położone jest na przecięciu dwóch szlaków komunikacyjnych północ – południe i wschód – zachód. W przyszłości układ drogowy ma uzupełnić autostrada A-1 oraz droga ekspresowa Via Hanzeatica. Najważniejszymi elementami infrastruktury transportowej są miasta Gdańsk i Gdynia wraz z ich portami morskimi, zapleczem przeładunkowym i bazami promowymi. Gdańsk specjalizuje się w przeładunku towarów masowych, Gdynia dysponuje nowoczesnym terminalem kontenerowym. Port gdański utrzymuje połączenia promowe z Oxelösund, Ystad i Kopenhagą, gdyński ze szwedzką Karlskroną. Port Lotniczy Gdańsk-Trójmiasto w Rębiechowie zapewnia połączenia krajowe i międzynarodowe z Danią, Niemcami, Belgią i Wielką Brytanią.

Nadmorskie pasmo rekreacyjno-osadnicze wraz z umieszczonym na liście światowych rezerwatów biosfery Słowińskim Parkiem Narodowym oraz rozległa strefa pojezierna na zapleczu struktury nadmorskiej dominują w zagospodarowaniu województwa. Region odznacza się dużą lesistością, obecnością licznych, dużych jezior oraz niskim stopniem przekształceń środowiska przyrodniczego. System obszarów chronionych obejmujący parki narodowe – Słowiński i Borów Tucholskich, parki krajobrazowe oraz strefy chronionego krajobrazu, zajmuje teren o łącznej powierzchni równej 33% obszaru województwa.

Województwo pomorskie charakteryzuje duża intensywność występowania i bogactwo zasobów środowiska kulturowego. Należą do nich liczne zabytki ruchome oraz miejsca zabytkowe związane z tradycją i dziedzictwem polskim, kaszubskim, pruskim, hanzeatyckim, jak również miejskie zespoły zabytkowe, liczne obiekty sakralne, zamki pokrzyżackie, dwory i pałace oraz towarzyszące im parki, architektura wsi pomorskiej, zachowane wiatraki, cmentarze. Wśród miejsc zabytkowych wybitną rangę posiadają, m.in. miasto Gdańsk oraz Zamek Krzyżacki w Malborku wpisany na Listę dziedzictwa światowego. Szczególna koncentracja obiektów zabytkowych występuje na Żuławach i Pobrzeżu Kaszubskim.

Potencjał naukowo-badawczy regionu koncentruje się przede wszystkim w Trójmieście. Jest ono dużym ośrodkiem akademickim – uniwersytet, politechnika, akademia medyczna, akademia wychowania fizycznego, Akademia Marynarki Wojennej i Wyższa Szkoła Morska, uczelnie artystyczne. Łącznie w całym regionie działa 20 szkół wyższych. Znajduje to odzwierciedlenie w liczbie nauczycieli akademickich (trzecie miejsce w kraju). Potencjał ten jest jednak słabo wykorzystywany do celów edukacyjnych. Pod względem liczby studiujących region znajduje się poniżej średniej krajowej.

Wyniki ekonomiczne w gospodarce województwa pod wieloma względami lokują pomorskie w czołówce polskich regionów. Zasadniczy potencjał społeczno-gospodarczy zgromadzony jest w Trójmieście i sąsiadujących powiatach. Strefa zurbanizowana skupia działalność produkcyjną bezpośrednio i pośrednio związaną z morzem (przemysł okrętowy, portowy, petrochemiczny, transport i spedycja morska, wyspecjalizowane usługi związane z turystyką i rybołówstwem), jak również usługi ponadregionalne (nauka, edukacja, kultura, ochrona zdrowia). Województwo zaliczane jest również do regionów o dużym potencjale inwestycyjnym. W układzie przestrzennym kapitał zagraniczny skupia się wokół pasa przebiegającego przez miasta: Kwidzyn, Malbork, Gdańsk, Gdynia, Lębork i Słupsk.

Mimo bogatych walorów i zasobów przyrodniczych, województwo pomorskie boryka się ze znaczącymi problemami ekologicznymi. Przymorskie położenie Pomorza, przy ujściu Wisły do

Bałtyku, skutkuje występowaniem zagrożenia powodziowego o charakterze odlądowym (rzeki) i odmorskim.

Nadmorskie położenie regionu (około połowa długości polskiego wybrzeża znajduje się w granicach województwa) umożliwiła rozwijanie sieci kontaktów w ramach współpracy międzynarodowej w regionie Bałtyku.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- dysproporcje rozwoju społeczno-ekonomicznego pomiędzy wschodnią i zachodnią a środkową częścią województwa,
- koncentracja potencjału ludnościowego, kapitału oraz głównych instytucji otoczenia biznesu w aglomeracji trójmiejskiej, znikoma ich obecność na obszarach wiejskich,
- prognozowany duży przyrost zasobów pracy przy już wysokiej skali bezrobocia, w tym bezrobocia długookresowego, pogłębianie się zjawiska bezrobocia strukturalnego na obszarach zachodnich województwa (obszary byłych PGR-ów),
- słabe powiązania komunikacyjne wewnątrz regionu, słaba dostępność i jakość połączeń transportowych pomiędzy zachodnią i wschodnią częścią województwa a aglomeracją, brak obwodnic wokół większości miast województwa,
- niedoinwestowanie infrastruktury edukacyjnej i komunalnej na obszarach wiejskich, niewystarczający stopień gazyfikacji i skanalizowania,
- niski poziom inwestycji, słaba dynamika przyrostu spółek z kapitałem zagranicznym,
- zmniejszający się udział branż innowacyjnych w produkcji przemysłowej, niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową, wąski zakres współpracy między sektorem MSP a wyższymi uczelniami,
- mało zróżnicowana oferta turystyczna,
- niekorzystna struktura wykształcenia mieszkańców i niskie wskaźniki skolaryzacji,
- wysoki poziom przestępczości w Trójmieście i Słupsku,
- wysoki stopień zagrożenia powodziowego (Żuławy Wiślane, Dolina Dolnej Wisły, strefa nadmorska w rejonie ujść rzek, zwłaszcza Wisły, na odcinkach brzegów dolinnych i niektórych mierzejowych, a także doliny Redy, Łeby i Słupi) zapewnienie czystości wód i zmniejszenie zanieczyszczeń obszarowych (rolniczych) oraz neutralizacja szkodliwego oddziaływania emisji i odpadów przemysłowych, w szczególności na Żuławy Wiślane.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- ożywienie wymiany transgranicznej z Rosją (obwód kaliningradzki),
- nadmorskie i przygraniczne położenie, sprzyjające rozwojowi gospodarki morskiej, obsłudze przewozów tranzytowych oraz turystyki i rekreacji związanej z morzem,
- położenie regionu na skrzyżowaniu dwóch transeuropejskich korytarzy transportowych, w powiązaniu z korzystnym układem połączeń transportowych z innymi regionami kraju,
- istnienie międzynarodowego portu lotniczego o niewykorzystanych obecnie zdolnościach w obsłudze ruchu pasażerskiego i towarowego,
- wzrost politycznego i gospodarczego znaczenia Europy Bałtyckiej jako obszaru intensywnego rozwoju technologii informatycznych,
- promowanie niekonwencjonalnych źródeł energii opartych na miejscowych zasobach,
- aktywna współpraca regionu z organizacjami i instytucjami międzynarodowymi.

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE

1. Podstawowe informacje o województwie

1.1. Województwo na tle kraju

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	3,9	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	12,5	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, osoba/km ²	394	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	79,3	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.)			Miasta w liczbach (GUS)
	Katowice	350		
	Bielsko-Biała	180		
	Bytom	206		
	Chorzów	122		
	Częstochowa	260		
	Dąbrowa Górnicza	131		
	Gliwice	212		
	Jastrzębie-Zdrój	102		
	Ruda Śląska	160		
	Rybnik	145		
	Sosnowiec	244		
	Tychy	133		
	Zabrze	200		
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	4,3	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	47,7	31,1	
c.	III. usługi	48,0	50,3	
7	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	110,1	100,0	PKB ³
a.	Północnośląski	86,6	100,0	
b.	Południowośląski	103,6	100,0	
c.	Centralny śląski	126,9	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	113,7	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	96,3	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	98,6	100,0	
	- w sektorze III: usługi:			
	• rynkowe	99,3	100,0	
	• nierynkowe	95,1	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	13,5	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	12,9	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	80,2	124,1	RSW
12	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	19,9	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców w osobach	367,0	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	159,7	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności w os.	12,1	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	3,1	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	49,7	6,7	RSW

18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków w %	11,6	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	31,7	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	140,5	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	48,4	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2001

2. *Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*

3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 2001

4. Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2. Położenie i główne walory województwa

Województwo śląskie położone jest w południowej części kraju, w dorzeczu rzeki Wisły, Odry i Warty. Region sąsiaduje z województwami: opolskim, łódzkim, świętokrzyskim, małopolskim, a od południa graniczy z dwoma państwami: Republiką Czeską i Słowacką. Stolicą województwa są Katowice (350 tys. mieszkańców) – znaczący ośrodek naukowy (13 wyższych uczelni), finansowy oraz kulturowy.

Województwo leży na skrzyżowaniu ważnych szlaków transportowych i komunikacyjnych o znaczeniu krajowym i europejskim (droga międzynarodowa Lwów – Zgorzelec, Gdańsk – Bratysława). Region posiada ponadto międzynarodowe połączenia lotnicze, realizowane z lotniska w Katowicach – Pyrzowicach.

W województwie śląskim, zajmującym stosunkowo niedużą część powierzchni kraju, zamieszkuje ponad 4,8 mln ludności Polski. Województwo zdecydowanie przoduje pod względem gęstości zaludnienia – ponad trzykrotnie wyższa od średniej krajowej. Śląskie jest również najbardziej zurbanizowanym i uprzemysłowionym regionem Polski. Prawie 80% ludności mieszka w 70 miastach, z których 13 liczy ponad 100 tys. mieszkańców. Do wysoce zurbanizowanych obszarów należą: położona w centralnej części aglomeracja katowicka (około 2,6 mln mieszkańców skupia 16 miast, stanowiących jeden duży organizm, na czele z największym miastem regionu Katowicami) oraz w południowo-zachodniej części województwa 600 tys. aglomeracja rybnicka.

Województwo śląskie obejmuje swym zasięgiem jedno z najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo obszarów południowej Polski: Wyżynę Krakowsko-Częstochowską, Pogórze Śląskie i Beskid Zachodni. Północną część województwa cechuje znaczna ilość gospodarstw agroturystycznych. Region ma bogate zaplecze ośrodków sportów jeździeckich. Duże walory turystyczne posiadają miejscowości położone w południowej części województwa na terenie Beskidów. Turystyczny charakter tworzą tu góry i zbiorniki wodne pozwalające na bardzo dobre warunki do wypoczynku i rekreacji (turystyka górską i narciarską). Obszar ten dysponuje rozwiniętą bazą turystyczną i noclegową. Większość obiektów skupiona jest w największych centrach wypoczynkowych Ustroń, Wisła, Szczyrk. Walory uzdrowiskowe miejscowości – Goczałkowice-Zdrój, Ustroń, Jastrzębie-Zdrój zawdzięczają występowaniu wód chlorkowo-sodowo-wapniowych, bromkowych i jodkowych. Na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej istnieją możliwości uprawiania wspinaczki skałkowej, a zainteresowaniem speleologów cieszą się groty i jaskinie. Atrakcyjność okolicy podnoszą ruiny starych zamków i strażnic piastowskich, kompleksy pałacowo-parkowe z największym ośrodkiem w Pilicy. W obrębie województwa znajduje się Częstochowa – centrum turystyki pielgrzymkowej w Polsce. Do atrakcji turystycznych zaliczyć należy obiekty architektury i zabytki dawnej techniki przemysłowej związanej z górnictwem i hutnictwem (Muzeum Odlewnictwa w Gliwicach, Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach, podziemne wyrobiska Zabrzeńskiego Skansenu Górniczego). Duża różnorodność cechuje śląską architekturę sakralną. Różnorodność obiektów zabytkowych świadczy o bogatym dziedzictwie materialnej i duchowej kultury regionu i zachowaniu tożsamości narodowej.

Województwo śląskie jest głównym przemysłowym regionem Polski. Podstawę uprzemysłowienia stanowi różnorodna baza surowców naturalnych: węgla kamiennego oraz rud cynku i ołowiu. Długoletnia, wyraźna dominacja sektora surowcowego w gospodarce regionu,

odbiła się negatywnie w procesie transformacji. W województwie skupia się większość problemów związanych z restrukturyzacją wielkiego przemysłu. Od kilku lat obserwuje się powolne zmiany w strukturze gospodarki województwa. Stopniowo maleje udział górnictwa, hutnictwa, koksownictwa, wzrasta pozycja przemysłu elektromaszynowego, energetyki, ciepłownictwa, przemysłu spożywczego oraz motoryzacyjnego. Dokonujące się przemiany w gospodarce powodują spadek liczby dużych zakładów państwowych i wzrost przedsiębiorstw prywatnych.

Województwo śląskie, obok mazowieckiego, jest dla przedsiębiorstw zagranicznych obszarem o największej atrakcyjności inwestycyjnej. W latach dziewięćdziesiątych do regionu napłynęła dziesiąta część kapitału zagranicznego wprowadzonego do Polski. Szczególnie dynamicznie rozwijającą się gałęzią jest branża motoryzacyjna (inwestycje zagraniczne: FIAT, OPEL, ISUZU). Napływ kapitału wiąże się z importem do regionu nowoczesnych technologii. Województwo zajmuje czołowe miejsce w obrotach handlu zagranicznego. Jest także ważnym centrum finansowym i targowym – drugim po Poznaniu miejscem wystaw i targów.

Województwo charakteryzuje się najniższym w Polsce odsetkiem osób pracujących w rolnictwie oraz najwyższym odsetkiem pracujących w przemyśle. Związane z procesem restrukturyzacji znaczne zmniejszenie zatrudnienia stanowi jeden z największych problemów regionu. Bezrobocie należy do najniższych w kraju, ale skala tego zjawiska w wartościach bezwzględnych jest duża i systematycznie się zwiększa. Udział osób bezrobotnych długoterminowo jest niższy niż przeciętna w kraju. Atutem rynku pracy województwa jest duża liczba wysoko kwalifikowanych pracowników.

Województwo dysponuje dużym potencjałem naukowo-badawczym i jest drugim, co do wielkości, ośrodkiem badawczym w kraju. Instytucje badawczo-rozwojowe w dużym stopniu ukierunkowane są branżowo, ale w miarę otwierania się możliwości związanych z rozwojem nowych sektorów, zaczynają coraz częściej wykazywać tendencję do dywersyfikacji swojego pola działania. Ważnym elementem zasobów regionu jest również zaplecze intelektualne województwa. Województwo śląskie zaliczane jest do znaczącego ośrodka akademickiego w kraju (32 wyższe uczelnie).

Stan środowiska przyrodniczego na Śląsku w dużym stopniu zróżnicowany jest w granicach samego województwa. Region zajmuje czołowe miejsce w kraju pod względem ilości wytwarzanych ścieków przemysłowych i komunalnych, emisji zanieczyszczeń pyłowych do powietrza i zanieczyszczeń gazowych. Przywracanie równowagi ekologicznej w województwie dokonuje się poprzez tworzenie parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody i obszarów chronionych.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- niewystarczający stopień rozwoju sieci połączeń drogowych, w szczególności w północnej i południowej części województwa oraz jej niewydolność i niska jakość w aglomeracji katowickiej i rybnickiej,
- niewydolny transport publiczny (miejski i regionalny) w największych ośrodkach miejskich, zwłaszcza aglomeracji katowickiej, przestarzałe i niedostosowane do natężenia ruchu drogowego miejskie układy komunikacyjne, dewastacja infrastruktury komunikacyjnej spowodowana nadmiernym natężeniem ruchu oraz szkodami górnictwami,
- duże zanieczyszczenie środowiska naturalnego, występowanie silnie zdegradowanych terenów poprzemysłowych, brak spójnego systemu w gospodarce odpadami,
- niewystarczająca baza i poziom usług telekomunikacyjnych, szczególnie w północnej i południowej części regionu,
- wzrost bezrobocia strukturalnego spowodowanego procesami transformacji tradycyjnych sektorów regionu (górnictwa i hutnictwa), ukryte bezrobocie na terenach wiejskich, bardzo wysoki odsetek kobiet i ludzi młodych (w tym absolwentów) wśród bezrobotnych,
- niekorzystny poziom wykształcenia mieszkańców, niski odsetek ludności z wykształceniem średnim i wyższym oraz niechęć grup społecznych zagrożonych bezrobociem do zmiany zawodu, system usług szkoleniowych niedostosowany do potrzeb rynku pracy,

- słabo zaawansowany proces przekształceń strukturalnych, niska konkurencyjność, innowacyjność technologiczna oraz trudna sytuacja finansowa firm tradycyjnych sektorów przemysłowych,
- niewystarczający przyrost stabilnych miejsc pracy w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw,
- duże rozpiętości i kontrasty wewnątrzregionalne, niedoinwestowanie terenów wiejskich w infrastrukturę techniczną,
- niezadawalający rozwój i niedoinwestowanie bazy turystycznej, szczególnie w północnej części województwa.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- napływ kapitału zagranicznego oraz wzrost inwestycji zagranicznych,
- silne ośrodki badawczo-rozwojowe oraz wzrastająca dostępność do europejskich programów badawczo-rozwojowych (transfer nowych technologii),
- atrakcyjność inwestycyjna regionu (nadgraniczne położenie, międzynarodowe lotnisko, wysoko kwalifikowana kadra pracowników, rozwinięta infrastruktura techniczna, olbrzymi rynek zbytu, wysoka kultura i dyscyplina pracy mieszkańców),
- rozwinięty system edukacji społecznej i prywatnej, zmiany w systemie kształcenia, rozwój kierunków podyktowanych rynkiem pracy,
- restrukturyzacja przemysłu, wprowadzenie nowoczesnych struktur zarządzania, rozwój nowych działalności, rosnący udział sektora prywatnego oraz sektora usług,
- turystyczna atrakcyjność regionu, silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców oraz otwartość wobec sąsiadów z Europy,
- kluczowa pozycja regionu w strategii rozwoju krajowej i międzynarodowej sieci autostrad,
- rozwinięty system bankowy,
- upadek przemysłu ciężkiego, wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców, wprowadzanie inwestycji proekologicznych.

WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE

1. Podstawowe informacje o województwie

1.1. Województwo na tle kraju

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	3,7	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	3,4	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/ km ²	113	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	45,8	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Kielce	212		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	30,3	18,7	BAEL (GUS) ²
b.	II. przemysł, budownictwo	26,8	31,1	
c.	III. usługi	42,9	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	78,2	100,0	PKB ³
a.	Świętokrzyski	78,2	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			
	- ogółem w województwie	70,7	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	66,4	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	90,7	100,0	
	- w sektorze III – usługi:			
	• rynkowe	88,0	100,0	
	• nierynkowe	95,3	100,0	PKB
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	3,0	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	2,3	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	16,1	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	18,0	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	364,8	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	96,9	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	19,9	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,8	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	7,3	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	0,3	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	26,9	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	79,5	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	12,6	16,4	RSW

1. *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2001

2. *Badania aktywności ekonomicznej ludności*

3. *Produkt krajowy brutto według województw*, GUS/US w Katowicach, 2001

4. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw*, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2. Położenie i walory województwa

Województwo świętokrzyskie położone jest w centralnej części Polski. Sąsiaduje z województwami: mazowieckim, łódzkim, śląskim, małopolskim, podkarpackim, lubelskim. Stolicą województwa są Kielce - 211,7 tys. mieszkańców.

Przez region przebiegają ważne szlaki komunikacyjne, tj. drogi międzynarodowe relacji Chyżne – Kraków – Kielce – Radom – Warszawa – Gdańsk oraz Radom – Ostrowiec Świętokrzyski – Rzeszów – Barwinek. Atut województwa stanowi linia kolejowa łącząca Śląsk z Ukrainą.

Województwo liczy 11,6 tys. km² – mniejsze pod względem zajmowanej powierzchni jest województwo opolskie. Region zamieszkuje 1,3 mln ludności. Podobny potencjał ludnościowy posiadają Warmia i Mazury oraz Podlasie. Gęstość zaludnienia jest nieco niższa od średniej krajowej. Województwo charakteryzuje się spadkiem liczby ludności, co jest rezultatem bardzo dużego odpływu migracyjnego przy bardzo niskim przyroście naturalnym. Województwo należy do najslabiej zurbanizowanych – 29 miast. W Kielcach mieszka prawie 1/3 ludności miejskiej. Pozostałe miasta regionu – Ostrowiec Świętokrzyski (79 tys. mieszkańców), Starachowice (57 tys.), Skarżysko-Kamienna (51 tys.) oraz Sandomierz (27 tys.) – do niedawna silnie uprzemysłowione, obecnie nie pełnią znaczących funkcji regionalnych.

Województwo świętokrzyskie należy do regionów słabych ekonomicznie i charakteryzuje się małym udziałem w przemyśle krajowym. Wskaźnik zatrudnienia w przemyśle jest bardzo niski. Miasta byłego Centralnego Okręgu Przemysłowego przeżywają trudne problemy ekonomiczne i społeczne związane zwłaszcza z restrukturyzacją wielkich zakładów przemysłowych. Działalność przemysłowa o dużym znaczeniu dla rozwoju województwa skupiona jest głównie w powiatach północnej i centralnej części regionu. Podstawową gałęzią jest przemysł metalurgiczny i elektromaszynowy. Drugą istotną gałęzią jest przemysł budowlany oparty na występujących w regionie zasobach surowców mineralnych. Do podstawowych zalicza się piaskowiec oraz kwarcyt. Region posiada poważne zasoby marmuru. Świętokrzyskie cechuje się bardzo dużą koncentracją przemysłu kamieniarskiego. Złóża gipsu stanowią bazę surowcową dla zakładów wyrobów gipsowych. Podstawę dobrze rozwiniętego przemysłu cementowego stanowią znaczne zasoby wapieni i margli. W wielu asortymentach produkcji materiałów budowlanych województwo zajmuje czołowe miejsce w kraju – pierwsze pod względem produkcji spoiw gipsowych (prawie 9% krajowej produkcji), wapna (41%) oraz cementu (32%). Z terenu województwa pochodzi również duża ilość krajowej produkcji kruszywa budowlanego.

Rolnictwo świętokrzyskie zdominowane jest przez niewielkie gospodarstwa indywidualne, na ogół słabo wyposażone w infrastrukturę i sprzęt. Wyraźne jest terytorialne zróżnicowanie jakości gleb. Najlepsze występują w południowo-wschodniej części województwa, gdzie z powodzeniem rozwijane są sadownictwo i ogrodnictwo. Przy zatrudnieniu w rolnictwie, przekraczającym niemal dwukrotnie średnią krajową, obecne są w regionie problemy związane z przeludnieniem agrarnym i ukrytym bezrobociem.

Województwo świętokrzyskie jest zaliczane do najczystszych ekologicznie obszarów Polski. Ponad połowę obszarów leśnych stanowią obszary chronione. Szczególną wartość gospodarczą, rekreacyjną i ekologiczną stanowią zwarte kompleksy leśne Puszczy Świętokrzyskiej, park narodowy, parki krajobrazowe, liczne rezerваты oraz pomniki przyrody. Ponadto, na terenie województwa świętokrzyskiego znajduje się trzeci, po Sudetach i Karpatach obszar zalegania wód mineralnych w Polsce. Najcenniejsze są źródła siarczano-słone. W oparciu o te zasoby powstały dwa uzdrowiska: Busko-Zdrój i Solec-Zdrój. Wody soleckie słyną z bardzo wysokiego i jednego z najsilniejszych stężeń w Europie. Główną krainą fizyczno-geograficzną województwa jest Wyżyna Małopolska. Ukształtowanie powierzchni jest bardzo urozmaicone – od 612 m n.p.m. do 173 m n.p.m. Znajdujące się na terenie województwa Góry Świętokrzyskie stanowią znaczący walor turystyczny. Region obfituje również w atrakcje geologiczne: odsłonięcia warstw skalnych, formy krasowe, jaskinie, wąwozy, przełomowe doliny rzek. Walory przyrodnicze uzupełniane są przez zabytki historyczne i kulturowe, np. kościoły cysterskie, zespoły klasztorne a także liczącą ponad 5 tys. lat kopalnię krzemienia.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- położenie poza siecią dróg transeuropejskich i związana z tym peryferyzacja regionu,
- niewystarczający udział sieci kanalizacyjnej w regionalnym systemie wodociągowo-kanalizacyjnym,
- zabezpieczenie i zagospodarowanie nieeksploatowanych złóż siarki,
- najmniejsza ze wszystkich regionów liczba studentów studiów dziennych, niewystarczająca baza materialna uczelni,
- niska innowacyjność regionalnych przedsiębiorstw, niewystarczająco rozwinięte zaplecze badawczo-rozwojowe przemysłu, brak regionalnej sieci powiązań między nauką a gospodarką,
- wysoka skala bezrobocia związana z restrukturyzacją gospodarki, a zwłaszcza tradycyjnego przemysłu zlokalizowanego w północnej części województwa,
- wysoki odsetek ludności utrzymującej się z pracy w nieefektywnych gospodarstwach rolnych, co wpływa na niski poziom wzrostu PKB,
- niskie wskaźniki przedsiębiorczości, zwłaszcza na obszarach wiejskich.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- modernizacja i rozbudowa sieci komunikacyjnej – drogowej i kolejowej, budowa obwodnic miast, zapewnienie spójności regionalnego układu komunikacyjnego z krajową i transeuropejską siecią transportową,
- kompleksowa rozbudowa sieci wodociągowo-kanalizacyjnej oraz systemów oczyszczania ścieków i zagospodarowania odpadów, co pozwoli na zwiększenie atrakcyjności terenów przeznaczanych na cele rozwojowe i jednocześnie poprawę stanu środowiska przyrodniczego,
- rekultywacja terenów poprzemysłowych, zdegradowanych przyrodniczo w wyniku eksploatacji siarki,
- rozbudowa campusu akademickiego, utworzenie uniwersytetu oraz dywersyfikacja kierunków kształcenia,
- rozbudowa i wzmocnienie Świętokrzyskiego Centrum Innowacji i Transferu Technologii, inkubatorów przedsiębiorczości oraz innych regionalnych instytucji otoczenia biznesu,
- tworzenie alternatywnych pozarolniczych miejsc pracy na wsi, zwłaszcza w usługach,
- rozwój bazy turystycznej i gastronomicznej,
- rozbudowa infrastruktury umożliwiającej rozwój lokalnej działalności gospodarczej w małych miastach i na obszarach wiejskich.

WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE

1. Podstawowe informacje o województwie

3.1 Województwo na tle kraju

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	7,7	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	3,8	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	61	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	60,2	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.)			Miasta w liczbach (GUS)
	Olsztyn	174		
	Elbląg	130		
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	29,1*	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	27,4	31,1	
c.	III. usługi	43,5	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w %	74,5	100,0	PKB ³
	w województwie			
	w podregionach (NTS – 3):			
a.	Elbląski	69,6	100,0	
b.	Olsztyński	85,1	100,0	
c.	Ełcki	61,1	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	92,8	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	168,4	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	88,4	100,0	
	- w sektorze III – usługi:	93,6	100,0	
	• rynkowe	85,8	100,0	
	• nierynkowe	96,9	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	3,2	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999r. w %	2,0	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	38,8	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	25,0	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	307	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	50,6	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	19	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,1	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	63,3 **	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	3,0	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	29,5	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	39,0	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	10,7	16,4	RSW

1. Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2001

2. Badania aktywności ekonomicznej ludności

3. Produkt krajowy brutto według województw, GUS/US w Katowicach, 2001

4. Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, GUS, Warszawa, nr 3/2002

* Pracujące w gospodarce narodowej w 2000 r, GUS 2001 r.

** Rocznik Statystyczny Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Urząd Statystyczny w Olsztynie 2001 r.

1.2 Położenie i walory województwa

Województwo warmińsko-mazurskie leży w północno-wschodniej części Polski. Północna granica regionu jest jednocześnie granicą państwową z Rosją (Obwód Kaliningradzki). Województwo warmińsko-mazurskie sąsiaduje z województwem podlaskim, mazowieckim, kujawsko-pomorskim i pomorskim oraz przylega do wód Zalewu Wiślanego. Stolicą regionu jest Olsztyn (174 tys. mieszkańców).

Układ dróg w województwie zapewnia połączenia o znaczeniu krajowym i regionalnym. Szczególne znaczenie ma droga międzynarodowa relacji Gdańsk – Olsztynek – Nidzica – Warszawa – Kraków – Budapeszt, oraz drogi relacji Grudziądz – Olsztyn – Augustów i Olsztynek – Olsztyn – Bezledy.

Warmińsko-mazurskie należy do grupy obszarowo dużych województw (4 miejsce w kraju). Ludność województwa – stanowi zaś tylko 3,8% ogółu mieszkańców Polski. Region zaliczany jest do najsłabiej zaludnionych. Stopa urbanizacji kwalifikuje województwo w gronie przeciętnych. Olsztyn skupia 20% ludności miejskiej. Dość równomierną, choć ubogą sieć miejską uzupełniają Elbląg (129 tys. mieszkańców) i Ełk (56 tys.) będące ośrodkami o wielu funkcjach regionalnych, a także mniejsze miasta regionu Kętrzyn (30 tys.) i Giżycko (31 tys.).

Województwo charakteryzuje urozmaicona rzeźba terenu, duża różnorodność form morfologicznych i stosunkowo znaczna lesistość. Region leży z dala od wielkich aglomeracji i obszarów przemysłowych, środowisko przyrodnicze jest w małym stopniu przekształcone. Jego największym bogactwem jest czysta przyroda. Warmia i Mazury są częścią obszaru funkcjonalnego Zielone Płuca Polski, cechującego się nagromadzeniem terenów o wysokich wartościach przyrodniczych i krajobrazowych. Bogactwo flory i fauny potwierdza istnienie ostoji przyrody o znaczeniu europejskim, wytypowanych w ramach programów CORINE i NATURA 2000. Tereny pojezierzy i kompleksy leśne o charakterze puszczańskim zaliczono do przyrodniczych obszarów węzłowych i korytarzy ekologicznych o znaczeniu międzynarodowym w sieci ECONET. Na terenie województwa znajduje się 8 parków krajobrazowych, liczne rezerваты przyrody i pomniki przyrody. Łącznie obszary objęte prawną ochroną przyrody stanowią ponad 56% powierzchni. Lasy i zadrzewienia zajmują 30% powierzchni województwa.

Potencjał naukowo-badawczy w województwie koncentruje się na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. W skali kraju ma on największe po Politechnice Warszawskiej osiągnięcia we wdrażaniu wynalazków i osiągnięć prac badawczo-rozwojowych. Nowe technologie i prace badawcze dotyczą w większości takich dziedzin jak: młeczarstwo (nowe technologie serów dojrzewających, twarogów, śmietanki, kazeiny), przemysł mięsny, przetwórstwo owocowo-warzywne.

W województwie nie rozwijają się jednak nowoczesne gałęzie przemysłu. W Olsztynie, Elblągu i w kilku innych ośrodkach funkcjonuje przeważnie przemysł oparty na zasobach naturalnych (przetwórstwo spożywcze, przemysł drzewny). Pomimo stosunkowo niewielkiego udziału województwa w krajowej wartości produkcji sprzedanej przemysłu ogółem, udział regionu w produkcji poszczególnych wyrobów jest istotny w skali kraju. Dotyczy to produkcji opon oraz serów dojrzewających, tusz drobiowych, piwa i masła.

Warmia i Mazury nie mają najlepszych warunków glebowo-klimatycznych do rozwoju rolnictwa. Mimo to gospodarstwa w regionie osiągają stosunkowo dobrą efektywność w porównaniu z innymi obszarami kraju. Wynika to przede wszystkim z korzystnej struktury obszarowej i relatywnie niewielkiego zatrudnienia. Duże gospodarstwa stanowią 32% ogółu (obszar przeciętnego gospodarstwa indywidualnego wynosi 16,5 ha użytków rolnych i jest ponad dwukrotnie większy niż średnia w Polsce), a niskie wskaźniki dotyczące pracujących w rolnictwie zdają się wykluczać przeludnienie agrarne, czy ukryte bezrobocie. Jednocześnie jednak zjawisko bezrobocia, na obszarach wiejskich, ogólnie

niski poziom wykształcenia i postępujący proces degradacji społeczno-ekonomicznej i marginalizacji tych obszarów jest podstawowym problemem w regionie.

Województwo warmińsko-mazurskie posiada wybitne walory sprzyjające rozwojowi turystyki. Krajobraz urozmaicony dużą ilością jezior oraz liczne zabytki architektury stanowią zachętę do wypoczynku i wycieczek krajoznawczych. Region zajmuje czołowe miejsce w kraju pod względem liczby obiektów i miejsc noclegowych, z których corocznie korzysta około milion turystów, w tym turystów zagranicznych. Walory przyrodniczo-kulturowe Warmii i Mazur stwarzają korzystne warunki do rozwoju usług turystycznych na wsi.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- bardzo wysoki poziom bezrobocia – cały obszar województwa uznany za region zagrożony wysokim bezrobociem strukturalnym, wysoki wskaźnik (47%) bezrobotnych wśród mieszkańców wsi wynikający z upadku państwowych gospodarstw rolnych i zakładów świadczących usługi na rzecz rolnictwa uspołecznionego i indywidualnego, restrukturyzacji zakładów przemysłowych,
- niewystarczający poziom infrastruktury transportu drogowego – niezadowalający standard i stan techniczny dróg o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, niedostateczna ilość obwodnic dużych ośrodków miejskich, niezadowalająca infrastruktura drogowa miejska (kolizyjne skrzyżowania, „wąskie gardła”), niewystarczająca dostępność komunikacyjna do terenów inwestycyjnych,
- niewystarczający stan infrastruktury turystycznej – brak wysokiej jakości i odpowiedniej bazy (ośrodki wypoczynkowe, konferencyjne, zimowego wypoczynku, obiekty sportowo-rekreacyjne, infrastruktura sanitarna), zbyt skromna oferta produktów turystycznych – zwłaszcza poza sezonem letnim, brak całościowej, skoordynowanej promocji i informacji o potencjale turystycznym regionu,
- słabo rozwinięty przemysł i niska przedsiębiorczość.

3. Szanse rozwoju:

- rozwój infrastruktury w zakresie infrastruktury transportowej, ochrony środowiska, badawczo-edukacyjnej, w zakresie dziedzictwa kulturowego, społeczeństwa informacyjnego,
- stworzenie warunków do wzrostu zainteresowania inwestowaniem kapitału w regionie oraz wzrost przedsiębiorczości (uzbrojone tereny pod inwestycje, dostępność komunikacyjna, system ulg i zwolnień podatkowych, profesjonalne centra obsługi inwestorów oraz system informacji gospodarczej),
- wzrost popytu zewnętrznego na ofertę turystyczno-wypoczynkową i uzdrowiskową regionu w ciągu całego roku (pełne wykorzystanie potencjału turystycznego województwa), przygotowanie całorocznej oferty turystycznej obejmującej atrakcyjne, identyfikujące region produkty oraz rozwoju usług obejmujących działalność promującą,
- wykreowanie wizerunku regionu.

WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1 Województwo na tle kraju**

Lp.	Wskaźnik	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	9,5	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	8,7	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	113	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	57,7	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.) Poznań Kalisz	578 107		Miasta w liczbach (GUS)
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	20,6	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	34,6	31,1	
c.	III. usługi	44,8	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w % w województwie w podregionach (NTS – 3):	106,6	100,0	PKB ³
a.	Pilski	80,6	100,0	
b.	Poznański	95,5	100,0	
c.	Kaliski	76,0	100,0	
d.	Koniński	78,0	100,0	
e.	m. Poznań	211,7	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w % - ogółem w województwie - w sektorze I: rolnictwo - w sektorze II: przemysł, budownictwo - w sektorze III – usługi: • rynkowe • nierynkowe	103,3 177,7 101,4 106,1 94,7 99,4	100,0 100,0 100,0 100,0 100,0 100,0	PKB
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	8,4	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	8,9	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	100,3	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	19,3	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	361,9	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	79,4	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	17,9	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,4	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	5,9	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	0,5	3,3	RSW
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	25,2	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	84,9	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	14,3	16,4	RSW

1. Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2001

2. Badania aktywności ekonomicznej mieszkańców

3. Produkt krajowy brutto według województw, GUS/US w Katowicach, 2001

4. Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i walory województwa

Województwo wielkopolskie położone jest w środkowozachodniej części Polski, w dorzeczu Warty. Region sąsiaduje z województwami: kujawsko-pomorskim, pomorskim, łódzkim, opolskim, dolnośląskim, lubuskim oraz zachodniopomorskim. Stolicą województwa jest Poznań (578 tys. mieszkańców)

Województwo wielkopolskie zajmuje korzystne miejsce na kontynencie europejskim. Szczególne znaczenie ma tranzytowe położenie Poznania. Przechodzący przez środek regionu międzynarodowy korytarz transportowy o przebiegu wschód – zachód (drogi międzynarodowe i odcinki tras kolejowych Bruksela – Berlin – Poznań – Warszawa – Terespol) oraz Świnoujście – Poznań – Wrocław – Ostrawa łączą centralną Wielkopolskę z Europą Wschodnią i Zachodnią. Port Lotniczy Poznań-Ławica posiada regularne połączenia z portami lotniczymi w Niemczech, Danii, Belgii i Austrii. Obsługuje również liczne loty czarterowe i samoloty prywatne.

Wielkopolska należy do największych regionów Polski. Pod względem powierzchni zajmuje drugie miejsce w kraju, a pod względem liczby mieszkańców – trzecie. Jest obszarem zrównoważonej urbanizacji. Obok Poznania – metropolii o znaczeniu krajowym – rozwijają się miasta średnie o znaczeniu regionalnym: Kalisz (108 tys.), Konin (83,5 tys.), Piła (76,5 tys.), Leszno (63 tys.) oraz Ostrów Wlkp. (74,5 tys.) i Gniezno (71,5 tys.). Łącznie w województwie jest 109 miast.

Województwo wielkopolskie należy do regionów o dużych zasobach ziem wykorzystywanych rolniczo – blisko 2/3 powierzchni województwa stanowią użytki rolne. Województwo jest krajowym liderem w produkcji żywności. Znaczna część gospodarstw uzyskuje plony zbliżone do osiąganych w krajach Europy Zachodniej. Przyczyniają się do tego wysoka kultura rolna i poziom gospodarowania. Wysokie plony i obsada zwierząt na 100 ha użytków rolnych lokują region na czele województw. Szczególną rolę odgrywa hodowla trzody chlewnej (1 miejsce w Polsce). Większy, niż przeciętnie w kraju, jest obszar uprawy warzyw. Znaczna ich część uprawiana jest pod osłonami. Rolnictwo wykazuje dużą zdolność przystosowawczą do zmian koniunkturalnych na rynku. Przykładem są pojawiające się nowe uprawy: szparagi, pieczarki i żywność ekologiczna oraz tworzenie gospodarstw łowieckich, hodowla koni.

W podnoszenie wydajności i jakości produkcji rolnej zaangażowany jest potencjał naukowy, m.in. Akademii Rolniczej w Poznaniu oraz szeregu instytutów naukowych, współpracujących z partnerskimi placówkami na świecie. Wieloletnie tradycje naukowe sprawiły, że jakość i poziom intelektualnej konkurencyjności kadry naukowo-technicznej (szczególnie w niektórych dziedzinach) jest wysoki i adekwatny do stanu wiedzy naukowców zachodnich. Potencjał naukowo-badawczy i rozwojowy województwa wielkopolskiego skoncentrowany jest przede wszystkim w największym ośrodku naukowym i szkolnictwa wyższego regionu – Poznaniu. Ośrodek poznański skupia 95% zatrudnionych w sektorze badawczo-rozwojowym województwa wielkopolskiego, cały zaś region zatrudnia 9,3% ogółu zatrudnionych w instytucjach B+R w Polsce (3. miejsce w kraju). W Wielkopolsce pod kierunkiem około 7,5 tys. nauczycieli akademickich studiuje ponad 146 tys. młodych ludzi. Studenci kształcą się w 28 wyższych uczelniach państwowych i prywatnych. Poznań jest największym, ale nie jedynym ośrodkiem akademickim w województwie wielkopolskim. Wyższe Szkoły Zawodowe znajdują się w Kaliszu, Koninie, Lesznie, Pile, Jarocinie, Gnieźnie, w kilku innych miejscowościach mieszczą się też filie uczelni z Poznania i innych ośrodków akademickich.

W gospodarce województwa ważną pozycję zajmuje przemysł. Najbardziej rozwinięty jest on w dużych ośrodkach miejskich, a największym potencjałem przemysłowym wyróżnia się Poznań i jego okolice. Przemysł stanowi źródło utrzymania dla około 1/3 ogółu pracujących mieszkańców i dostarcza główną część produktu krajowego brutto.

Sektor prywatny ma wyraźną przewagę nad sektorem publicznym. Uwagę zwraca bardzo wysoki udział sektora zagranicznego w eksporcie przemysłu Wielkopolski, co świadczy o otwartości gospodarki województwa oraz o wysokim poziomie powiązań kooperacyjnych. Cechą charakterystyczną jest zdecydowana przewaga przedsiębiorstw małych i średnich. Ich zaletą jest duża mobilność i elastyczność.

W zróżnicowanej branżowo strukturze przemysłu województwa dominuje przetwórstwo rolno-spożywcze, a do rozwijających się grup należą przede wszystkim produkcja pojazdów mechanicznych, przemysł farmaceutyczny, meblarski, sprzętu oświetleniowego i gospodarstwa domowego, ceramiczny i szklarski, wyrobów z tworzyw sztucznych dla budownictwa, włókienniczy i odzieżowy. Ważną rolę odgrywa także górnictwo węgla brunatnego, hutnictwo i wytwarzanie energii.

Znaczna część obszaru województwa jest stosunkowo atrakcyjna dla potencjalnych inwestorów. Najwyższą atrakcyjnością inwestycyjną w regionie charakteryzuje się Poznań i okolice. Pod tym względem aglomeracja poznańska zajmuje czołowe miejsce w kraju obok aglomeracji: warszawskiej, krakowskiej i wrocławskiej. Obok Poznania dużym zainteresowaniem inwestorów cieszą się Leszno, Kalisz, Konin, a także Piła, Gniezno, Kościan i Szamotuły.

Na terenie województwa znajdują się liczne obiekty zabytkowe. Najwartościowsze skupione są w Poznaniu i okolicach, Gnieźnie oraz Kaliszu. Cenne są zabytkowe układy przestrzenne miast i wsi, liczne pałace i dwory, parki dworskie, tradycyjne budownictwo ludowe. Obiekty z okresu początków państwowości polskiej udostępnione są do zwiedzania całościowo jako tzw. „Szlak Piastowski”. W Poznaniu odbywają się również liczne imprezy kulturalne, sportowe oraz targi i wystawy. Szczególną rolę pełnią Międzynarodowe Targi Poznańskie, będące jedną z największych tego typu instytucji w Europie Środkowej oraz Międzynarodowe Targi Rolno-Przemysłowe "Polagra", w których uczestniczy każdego roku około 2 tys. wystawców z blisko 35 krajów.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- duże zróżnicowanie wewnętrzne – duży udział obszarów o niskim potencjale gospodarczym, dotyczy to szczególnie gmin o charakterze typowo rolniczym we wschodniej i częściowo południowej oraz północnej i zachodniej części województwa,
- niewystarczające wyposażenie ilościowe i jakościowe w infrastrukturę komunikacyjną na obszarze całego województwa, a także w infrastrukturę komunalną szczególnie na obszarach wiejskich i w małych miastach,
- słaby, instytucjonalny i finansowy system wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw,
- słabe przygotowanie (niska konkurencyjność produktów, mała innowacyjność produkcji, słabe wyposażenie kapitałowe i technologiczne, słaby marketing) znacznej części przedsiębiorstw, szczególnie małych i średnich do działania na jednolitym rynku europejskim,
- niski poziom usług społecznych, dla biznesu,
- wysoki poziom bezrobocia w północnej i wschodniej części województwa, spowodowany upadkiem państwowych gospodarstw rolnych oraz załamaniem produkcji przemysłu przetwórczego w wielu miastach,
- niski poziom życia mieszkańców (szczególnie ludności rolniczej o słabej mobilności przestrzennej) w części północnej i wschodniej województwa, wynikający m.in. z bezrobocia spowodowanego upadkiem państwowych gospodarstw rolnych oraz załamaniem przemysłu przetwórczego, a także ze słabo rozwiniętej infrastruktury.

Szanse dla rozwoju województwa:

- korzystne położenie,
- wysoka aktywność gospodarcza, przejawiająca się m.in. dużą aktywnością mieszkańców, znaczną liczbą zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, zdecydowaną przewagą małych i średnich przedsiębiorstw, stosunkowo wysokim poziomem inwestycji produkcyjnych,
- duży potencjał produkcyjny przemysłu, szczególnie produkcji artykułów spożywczych, maszyn i urządzeń, pojazdów mechanicznych, wyrobów z metali, maszyn i aparatury elektrycznej, wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, mebli,
- znacząca liczba rynkowych gospodarstw rolnych,
- istniejący potencjał naukowy i badawczy.

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE**1. Podstawowe informacje o województwie****1.1 Województwo na tle kraju**

Lp.	Treść	Rok 2000	Polska	Źródło
1.	Powierzchnia w %	7,3	100,0	RSW ¹
2.	Liczba ludności w %	4,5	100,0	RSW
3.	Gęstość zaludnienia, m-k/km ²	76	124	RSW
4.	Stopa urbanizacji w %	69,6	61,8	RSW
5.	Liczba ludności w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (w tys.)			Miasta w liczbach (GUS)
	Szczecin	417		
	Koszalin	112		
6.	Pracujący według sektorów w %	100,0	100,0	BAEL (GUS) ²
a.	I. rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	7,0	18,7	
b.	II. przemysł, budownictwo	31,8	31,1	
c.	III. usługi	61,2	50,3	
7.	PKB na 1 mieszkańca w %	98,7	100,0	PKB ³
	w województwie			
	w podregionach (NTS – 3):			
a.	Szczeciński	109,1	100,0	
b.	Koszaliński	79,7	100,0	
8.	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 1999 r. w %			PKB
	- ogółem w województwie	114,0	100,0	
	- w sektorze I: rolnictwo	222,4	100,0	
	- w sektorze II: przemysł, budownictwo	102,4	100,0	
	- w sektorze III – usługi:	95,3	100,0	
	• rynkowe	95,3	100,0	
	• nierynkowe	103,5	100,0	
9.	Wartość brutto środków trwałych ogółem w 1999 r. w %	4,7	100,0	PKB
10.	Nakłady inwestycyjne ogółem w 1999 r. w %	3,6	100,0	PKB
11.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w zł	40,0	124,1	RSW
12.	Stopa bezrobocia według BAEL w III kwartale 2002 r. w %	25,4	19,8	Informacja... ⁴
13.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	538,8	408,4	RSW
14.	Drogi o nawierzchni twardej w km/100 km ²	56,6	79,9	RSW
15.	Ofiary śmiertelne wypadków na 100 tys. ludności	19,0	16,3	RSW
16.	Emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km ² w t	0,3	0,6	RSW
17.	Emisja zanieczyszczeń gazowych na 1 km ² w t	3,5	6,7	RSW
18.	Udział ścieków nieoczyszczonych przemysłowych i komunalnych w ogólnej ilości ścieków	1,8	3,3	RSW
	Ścieki przemysłowe i komunalne nieoczyszczone na km ² w dam ³	1,3		
19.	Lasy i grunty leśne w powierzchni ogólnej w %	35,2	28,4	RSW
20.	Sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km ²	31,3	67,8	RSW
21.	Sieć kanalizacyjna rozdzielcza w km na 100 km ²	13,1	16,4	RSW

1. Rocznik Statystyczny Województw, GUS, Warszawa 2001

2. Badania aktywności ekonomicznej mieszkańców

3. Produkt krajowy brutto według województw, GUS/US w Katowicach, 2001

4. Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw, GUS, Warszawa, nr 3/2002

1.2 Położenie i główne walory województwa

Województwo zachodniopomorskie leży w północno-zachodnim krańcu Polski, nad Morzem Bałtyckim. Stolicą województwa jest Szczecin (416,5 tys. mieszkańców). Region sąsiaduje z województwami pomorskim, wielkopolskim oraz lubuskim. Od zachodu graniczy z Niemcami.

Województwo zachodniopomorskie z racji swego położenia jest samoistnym korytarzem tranzytowym o znaczeniu międzynarodowym. Posiada dogodny układ śródlądowych dróg wodnych łączących porty ujścia Odry z krajami Unii Europejskiej, a szczególnie z Niemcami. Kanał Odra –Havela, położony 70 km w górę biegu rzeki od Szczecina, łączy dolny odcinek Odry, charakteryzujący się dobrą żeglownością, z rozwiniętą siecią dróg wodnych Europy Zachodniej. Duże, pełnomorskie statki pasażerskie, utrzymujące połączenia z portami w Niemczech i Skandynawii, zawijają do Szczecina, Świnoujścia i Kołobrzegu. Do małych portów zawijają statki wycieczkowe i wolnoćlowe. Dostępność regionu ułatwiają 22 przejścia graniczne.

Zachodniopomorskie należy do największych w kraju pod względem zajmowanej powierzchni, także poziom urbanizacji jest bardzo wysoki i sięga 70%. Około 40% ludności miejskiej województwa mieszka w Szczecinie. Poza Koszalinem (112 tys. mieszkańców), Stargardem Szczecińskim (73 tys.), Świnoujściem (43 tys.) i Kołobrzegiem (48 tys.) inne miasta należą do małych. Całe województwo zaliczane jest do grupy słabo zaludnionych.

Szczecin jest znaczącym ośrodkiem akademickim w skali kraju. Wysoka liczba studiujących, jak i liczba absolwentów szkół wyższych plasuje województwo zachodniopomorskie na drugim miejscu w Polsce, za województwem mazowieckim.

Województwo zachodniopomorskie należy do regionów aktywnych gospodarczo. Struktura gospodarki województwa jest bardzo zróżnicowana. Dominującą dziedziną aktywności gospodarczej pozostaje gospodarka morska. Na potencjał przemysłowy województwa składają się również przemysł produkujący nawozy mineralne, produkcja energii elektrycznej, przemysł elektrotechniczny, drzewny, tekstylny oraz przetwórstwo rolno-spożywcze.

Tranzytowe i przygraniczne położenie województwa oraz jego potencjał turystyczny są głównym motorem rozwoju działalności usługowej. W sektorze usług dominują handel i naprawy. Sektor usług w znaczący, aczkolwiek niewystarczający sposób, przejmuje funkcję regulatora rynku pracy w województwie.

Atutem zachodniopomorskiego rolnictwa jest struktura obszarowa gospodarstw. Średnia wielkość indywidualnego gospodarstwa rolnego wynosi około 18 ha. Najwyższy w Polsce jest odsetek gospodarstw bardzo dużych, powyżej 50 ha. Przekształcenie struktury własnościowej rolniczej przestrzeni produkcyjnej, które dokonało się w latach dziewięćdziesiątych zdeterminowało kondycję rolnictwa zachodniopomorskiego. Proces przekształceń własnościowych związany jest z drastycznym pogorszeniem sytuacji życiowej ludności wiejskiej, szczególnie na tych obszarach, gdzie dominowało rolnictwo uspołecznione. Pojawiło się zjawisko wysokiego bezrobocia strukturalnego wśród pracowników niegdyś zatrudnionych w państwowych gospodarstwach rolnych. Nałożył się na to również ogólnie niski poziom wykształcenia osób pracujących w rolnictwie i jego obsłudze, niska dochodowość gospodarstw rolnych i brak kapitału inwestycyjnego. Wszystkie wymienione czynniki sprawiają, że obszary wiejskie pozostają obszarami głębokiej depresji ekonomicznej i społecznej.

Duży potencjał rozwojowy województwa przedstawia turystyka ze względu na ukształtowanie terenu i jego różnorodność, tj.: duże zasoby wodne, rozbudowaną sieć hydrograficzną. Warunki naturalne i krajobrazowe mają wpływ na rozwój bazy rekreacyjnej i sanatoryjnej. W oparciu o bogate pokłady borowiny i źródła solankowe działają uzdrowiska: Kołobrzeg, Połczyn Zdrój, Świnoujście, Kamień Pomorski. Nadmorskie położenie

województwa umożliwi rozwój turystyki wypoczynkowej i żeglugi pasażerskiej. Duże szanse rozwoju ma także agroturystyka.

Bezpośrednie sąsiedztwo z Unią Europejską, bliskość Berlina i Kopenhagi, a także szwedzkiego regionu Południowej Skanii daje niezwykle atrakcyjne możliwości współpracy i rozwoju, szczególnie w basenie Morza Bałtyckiego. Cały niemal obszar województwa objęty jest działaniami w ramach Euroregionu Pomerania.

2. Główne problemy rozwoju województwa:

- brak spójności w poziomie rozwoju, postępująca marginalizacja niektórych obszarów, zwłaszcza wiejskich, z powodu przedłużającej się dekonunktury w gospodarce, wysokiego bezrobocia, w tym bezrobocia ukrytego i długotrwałego, niedostosowania kwalifikacji osób bezrobotnych do potrzeb rynku pracy, niskiej mobilności przestrzennej i zawodowej,
- kryzys tradycyjnych przemysłów stanowiących dotychczas przewagę konkurencyjną województwa,
- niedoinwestowanie infrastruktury edukacyjnej i komunalnej na obszarach wiejskich, skutkujące ograniczeniem atrakcyjności tych obszarów,
- niski stopień dostosowania programów nauczania do potrzeb rynku pracy, zbyt wysoki udział kształcenia na poziomie zasadniczym zawodowym,
- wysoki stopień dekapitalizacji majątku trwałego,
- niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową,
- niedostatecznie rozwinięta struktura otoczenia biznesu, przewaga firm jednoosobowych, brak systemu współpracy pomiędzy sektorem MSP a wyższymi uczelniami, niski poziom inwestycji, słaba dynamika przyrostu spółek z udziałem kapitału zagranicznego,
- niewystarczająca infrastruktura turystyczna, ograniczająca działalność turystyczną całoroczną, brak systemu informacji turystycznej i gospodarczej, ograniczone działania w zakresie marketingu regionu,
- niedostatecznie rozwinięta sieć drogowa, zły stan techniczny w układzie wewnątrzregionalnym, brak obwodnic wokół większości miast województwa,
- deficyt w wyposażeniu w infrastrukturę inżynierską, szczególnie na obszarach wiejskich i małomiasteczkowych, niedostateczna liczba nowoczesnych zakładów utylizacyjnych oraz niski poziom wdrożenia systemu odzysku odpadów,
- dysproporcje przestrzenne w dostępie do infrastruktury telekomunikacyjnej i teleinformatycznej.

3. Szanse dla rozwoju województwa:

- rozwój współpracy gospodarczej, społecznej i politycznej państw i regionów w obszarze Morza Bałtyckiego,
- możliwość pozyskania kapitałów i technologii oraz rozwoju zasobów ludzkich w ramach współpracy międzynarodowej (w tym euroregionalnej),
- duży potencjał zawodowy i edukacyjny ludzi młodych,
- rozwój rynku instytucji szkoleniowych oraz innych niepublicznych jednostek wspierających rynek pracy, dostępność kształcenia na poziomie wyższym, rozwój kierunków kształcenia w dziedzinach związanych z nowoczesnymi technologiami,
- potencjał rozwojowy w zakresie turystyki – turystyka uzdrowiskowa i zdrowotna, aktywna, kwalifikowana, rekreacyjno-wypoczynkowa (nadmorska i pojezierna), turystyka miejska i kulturowa (weekendowa, krajoznawcza, poznawcza),
- potencjał i warunki do rozwoju alternatywnych form pozyskiwania energii.

1. PODZIAŁ POLSKI NA JEDNOSTKI TERYTORIALNE NOMENKLATURY STATYSTYCZNEJ (NTS)

poziom	jednostka terytorialna	liczba jednostek
NTS I	obszar Polski	1
NTS II	województwa	16
NTS III	podregiony	45
NTS IV	powiaty	380
NTS V	gminy	2489

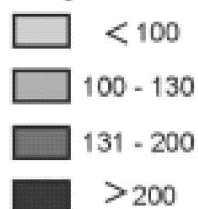
- Granice województw (NTS II)
- Granice podregionów (NTS III) (opisane na mapie)
- Granice powiatów (NTS IV)

Źródło: Rozporządzenie Rady Ministrów z 14 marca 2002 r. (Dz. U. Nr. 34, poz. 311) zmieniające Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 lipca 2000 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS) (Dz. U. Nr. 58, poz. 685).

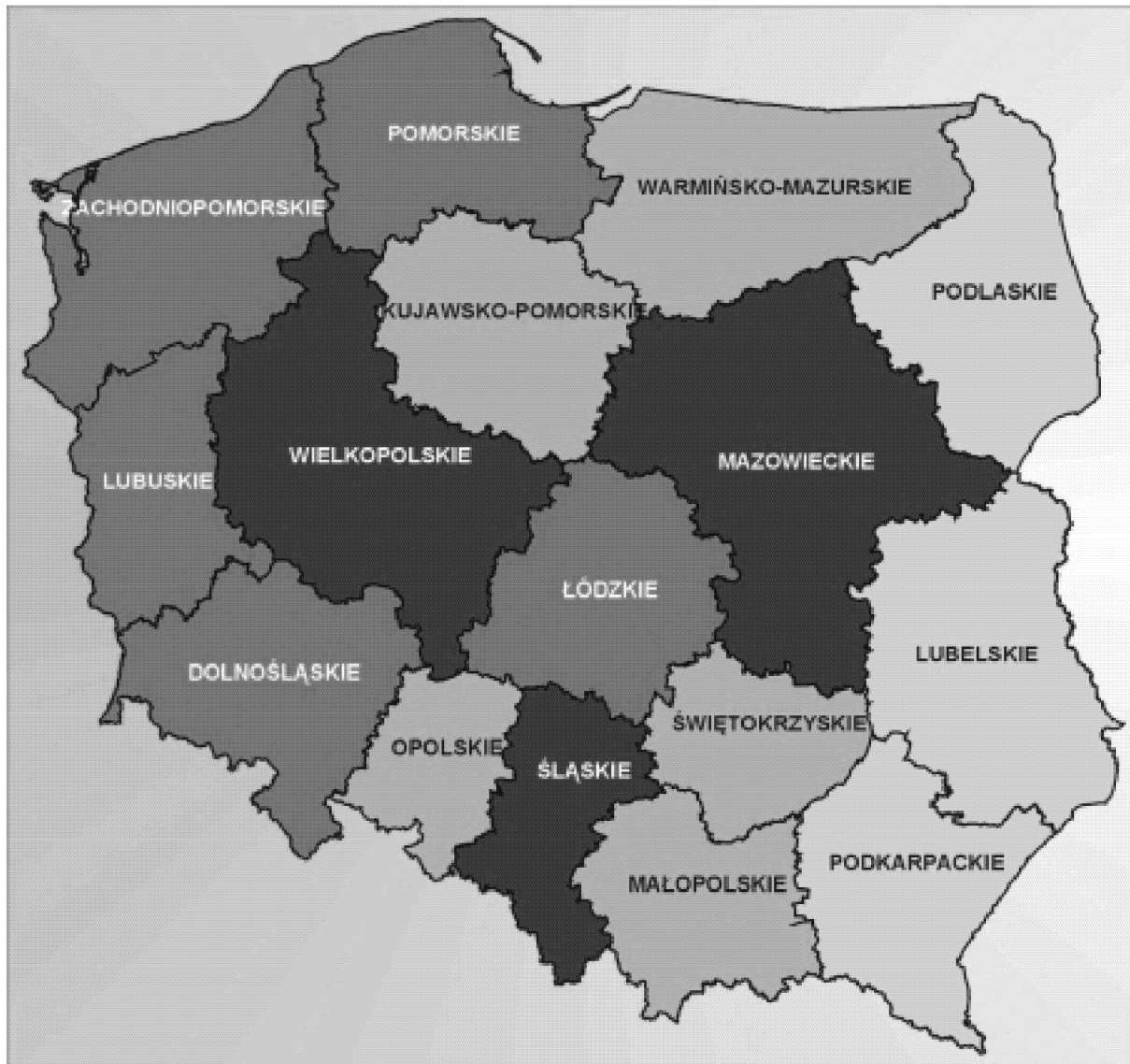

2. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA, 2001 według województw

Średnia krajowa: 124 (liczba osób na km²)

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 2002, GUS, Warszawa 2002

3. PKB NA 1 MIESZKAŃCA, 1999 według województw

EUR15 = 100

 < 30,0

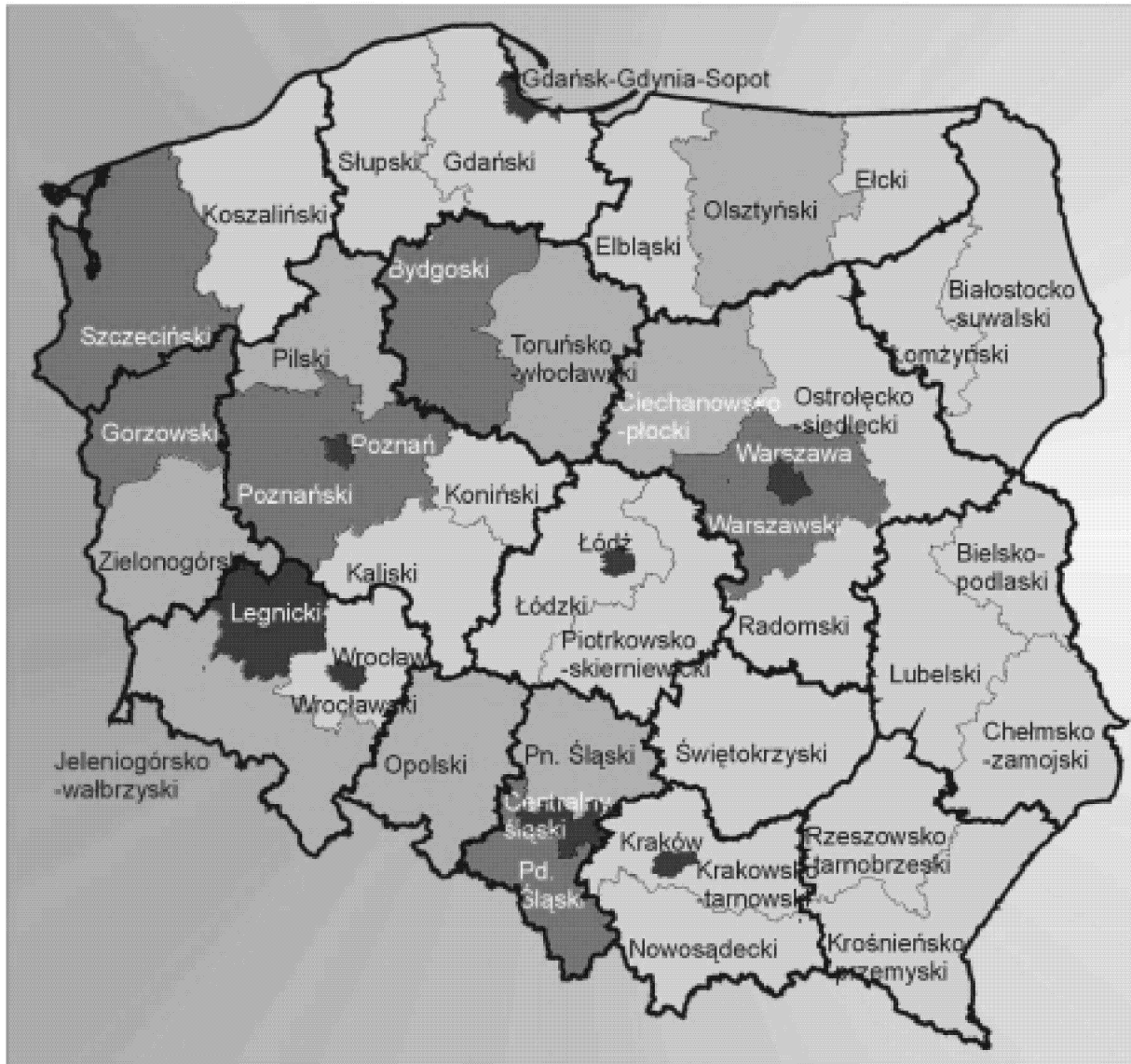
 30,0 - 34,9

 35,0 - 40,0

 > 40,0

Polska = 38,9

Źródło: Commission Communication, First progress report on economic and social cohesion Brussels, 30.01.2002

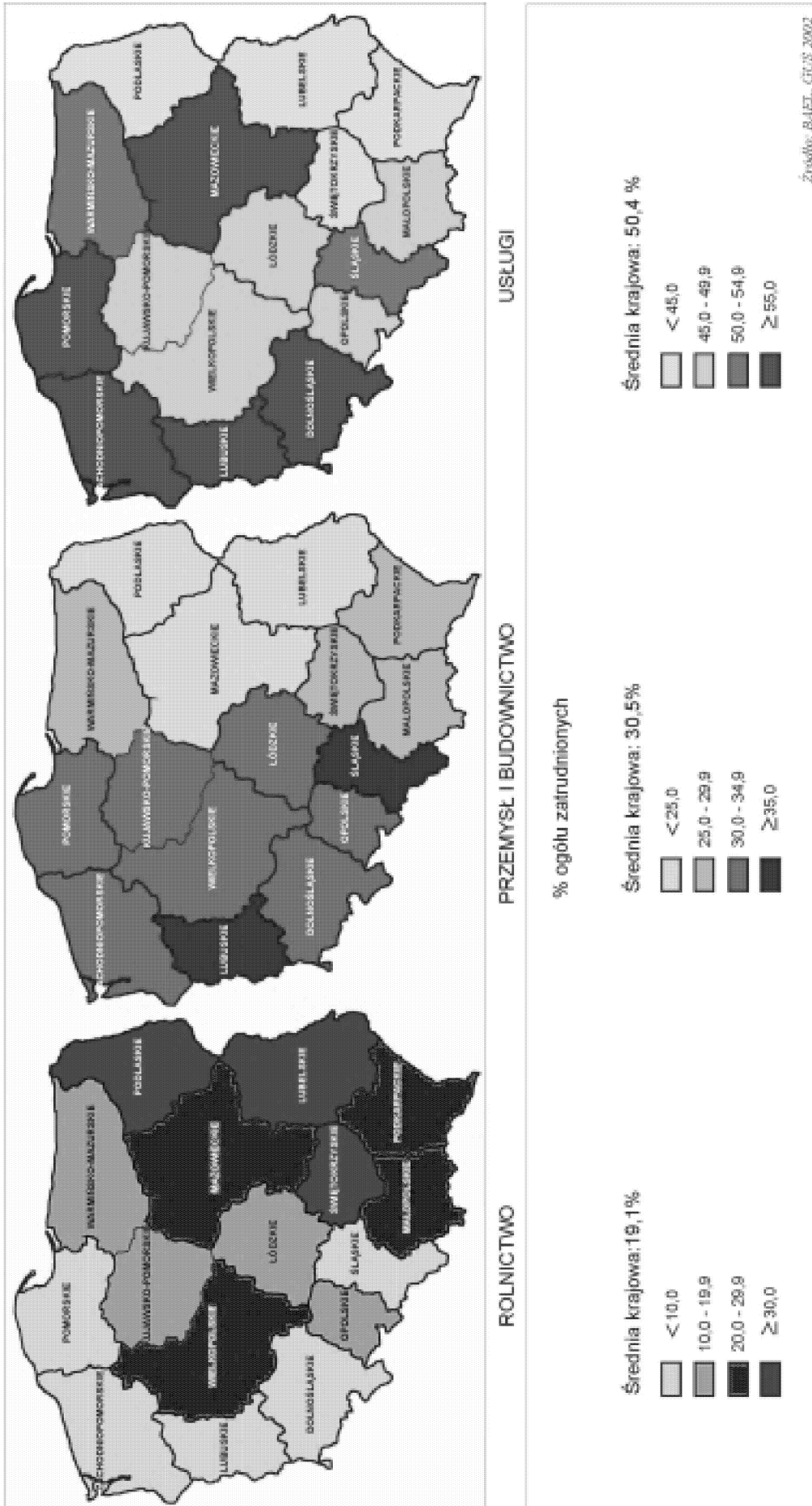

4. PKB NA 1 MIESZKAŃCA, 2000 według podregionów NTS III

Źródło: Obwieszczenie Prezesa GUS z dnia 25.11.2002
w sprawie szacunków wartości produktu krajowego brutto w latach 1998-2000

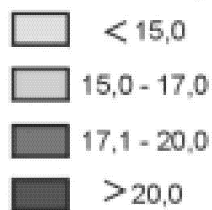
5. ZATRUDNIENIE WEDŁUG SEKTORÓW, 2001

6. STOPA BEZROBOCIA, 2001 według województw

Średnia krajowa: 17,4 %

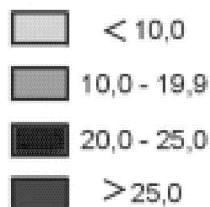

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw,
Warszawa, 4/2002

7. STOPA BEZROBOCIA, 2001 Według podregionów NTS III

Polska = 17,4%

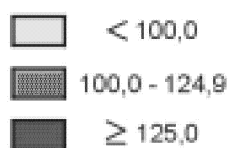

Źródło: Serwis internetowy GUS 2002
www.stat.gov.pl/serwis/bezrob

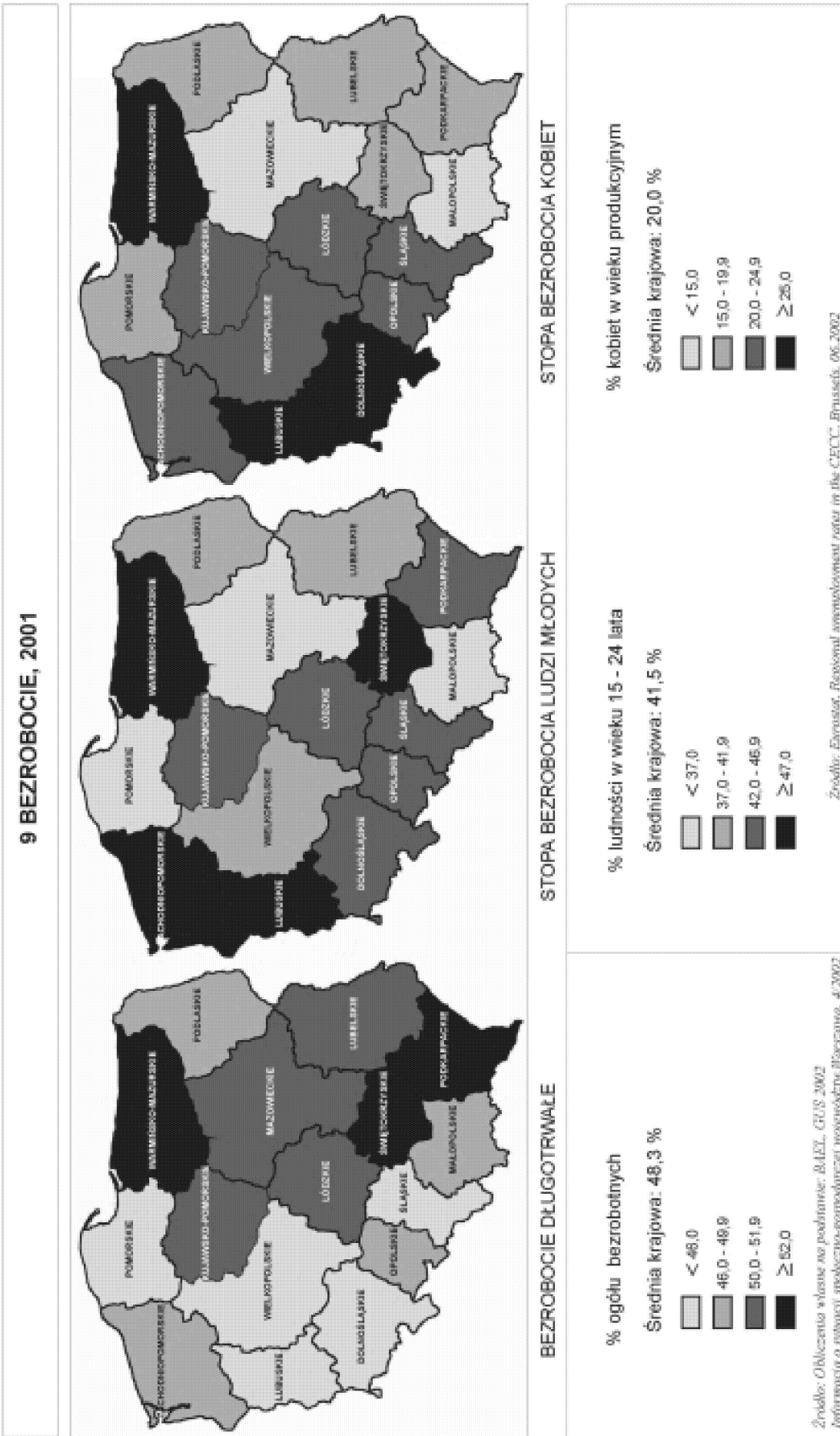

**8. STOPA BEZROBOCIA W LATACH 1999 - 2001
Według podregionów NTS III**

Polska = 100

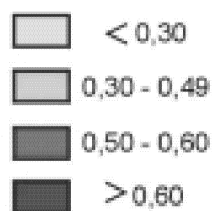
*Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2001, GUS, Warszawa 2001,
Serwis internetowy GUS 2002 www.stat.gov.pl/serwis/bezrob*

10. NAKŁADY NA DZIAŁALNOŚĆ BADAWCZĄ I ROZWOJOWĄ, 1999 według województw

Średnia krajowa: 0,75 %

w relacji do PKB w 1999 r. w %

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2001, GUS, Warszawa 2001

Aneks II wskaźniki ZPORR (2004-2006)

		WSKAŹNIKI GLOBALNE DLA ZPORR 2004-2006¹			Poziom	Wartość w okresie bazowym	Przewidywana docelowa wartość wskaźnika	Źródła danych; częstotliwość pomiaru
0.1.	PKB na 1 mieszkańca w relacji (w %, wg województw):							
0.2.	- do średniej krajowej.				(2001)			-RSW ³ GUS ⁴ ; corocznie;
	- do średniej unijnej (EUR 15 = 100 %) ²				(2000)			-EUROSTAT(REGIO); corocznie
	POLSKA			NTS I	100	Będzie monitorowane		
	Dolnośląskie			NTS I	38,9			
	Kujawsko-pomorskie			NTS II	101,7			
	Lubelskie			NTS II	40,2			
	Lubuskie			NTS II	90,4			
	Łódzkie			NTS II	34,8			
	Małopolskie			NTS II	70,1			
	Mazowieckie			NTS II	26,6			
	Opolskie			NTS II	88,8			
	Podkarpackie			NTS II	34,9			
	Podlaskie			NTS II	90,2			
	Pomorskie			NTS II	34,5			
	Śląskie			NTS II	86,4			
	Świętokrzyskie			NTS II	34,7			
	Warmińsko-mazurskie			NTS II	155,9			
	Wielkopolskie			NTS II	58,9			
	Zachodniopomorskie			NTS II	81,2			
				NTS II	33,2			
				NTS II	71,4			
				NTS II	27,6			
				NTS II	75,8			
				NTS II	28,9			
				NTS II	99,3			
				NTS II	39,1			
				NTS II	109,1			
				NTS II	42,8			
				NTS II	76,4			
				NTS II	30,4			
				NTS II	72,4			
				NTS II	29,0			
				NTS II	106,2			
				NTS II	41,4			
				NTS II	99,2			
				NTS II	38,3			

¹ Oprócz prezentowanych poniżej wskaźników - wspólnych dla wszystkich województw - poszczególne województwa mogą stosować dodatkowe wskaźniki wybrane zależnie od swoich potrzeb. Szczegółowy opis (w tym zdefiniowanie kategorii statystycznych) tych i dodatkowych wskaźników (w podziale na wskaźniki produktu, oddziaływania, rezultatu) zostanie zaprezentowany w Uzupelnieniu do ZPOKRR.

² Porównanie PKB przy założeniu, że Unia Europejska liczy 15 państw członkowskich. W późniejszym okresie (po przystąpieniu do UE Polski i innych krajów) dodatkowo będzie stosowane porównanie PKB do stanu przy nowym składzie członkowskim UE.

³ Rocznik Statystyczny Województw.

⁴ Główny Urząd Statystyczny.

0.3	Relacja poziomów PKB na 1 mieszkańca między województwami (województwo najuboższe : województwo najbogatsze)		(2001)	≤1,2;2	RSW GUS, obliczenia własne; corocznie
0.4	Wskaźnik zatrudnienia (ogółem/ mężczyźni/ kobiety) :		(2002)		GUS (BAEL ⁵)
			NTS I	Będzie monitorowane	
	POLSKA		51,7	56,9	46,4
	Dolnośląskie	NTS II	16,9	17,6	16,1
	15-24		62,5	69,0	56,2
	25-34		70,6	74,8	66,3
	35-44		57,3	58,7	56,0
	45-54		24,2	33,9	15,8
	55-64		2,5	5,1	0,8
	65+		40,0	45,0	35,5
	ogółem				
	Kujawsko-pomorskie	NTS II	19,6	20,5	18,7
	15-24		67,8	75,7	59,5
	25-34		72,4	78,9	66,2
	35-44		60,5	65,6	55,6
	45-54		22,7	30,2	16,2
	55-64		4,0	7,3	2,0
	65+		43,0	49,6	37,0
	ogółem				
	Lubelskie	NTS II	24,2	25,6	22,8
	15-24		70,5	76,9	64,1
	25-34		78,3	80,9	75,4
	35-44		68,2	70,4	66,1
	45-54		35,4	44,6	28,0
	55-64		13,8	16,6	12,0
	65+		48,6	54,1	43,6
	ogółem				
	Lubuskie	NTS II	15,9	15,9	15,5
	15-24		62,1	70,2	53,2
	25-34		64,9	70,2	60,1
	35-44		54,8	59,8	50,1
	45-54		23,6	30,2	17,2
	55-64		4,3	8,1	2,2
	65+		39,4	45,3	34,0
	ogółem				
	Łódzkie	NTS II	20,0	21,9	18,0
	15-24		69,5	77,3	61,4
	25-34		76,3	79,8	72,7
	35-44		64,7	69,1	60,7
	45-54		26,9	35,1	20,0
	55-64		5,8	9,7	3,6
	65+		44,2	51,	38,3
	ogółem				

⁵ BAEL- Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

Małopolskie	NTS II	23,1	23,2	23,0		
15-24		71,5	79,1	64,1		
25-34		79,7	84,0	75,0		
35-44		64,4	67,1	61,9		
45-54		31,0	36,6	25,6		
55-64		10,7	13,7	8,7		
65+ ogółem		47,2		42,3		
Mazowieckie	NTS II	22,7	23,9	21,5		
15-24		72,7	79,6	65,5		
25-34		78,7	84,3	73,8		
35-44		69,1	70,0	68,3		
45-54		36,8	46,7	28,9		
55-64		7,2	12,6	3,6		
65+ ogółem		47,9	53,	42,7		
Opolskie	NTS II	17,7	20,1	15,2		
15-24		66,6	75,8	57,5		
25-34		71,3	77,8	64,4		
35-44		63,5	69,5	57,8		
45-54		24,8	28,3	21,8		
55-64		6,8	10,2	4,8		
65+ ogółem		42,2	49,5	35,7		
Podkarpackie	NTS II	17,5	22,1	12,6		
15-24		66,3	72,8	59,3		
25-34		76,5	80,3	72,8		
35-44		66,4	70,6	62,2		
45-54		35,8	41,7	30,7		
55-64		15,9	18,7	14,2		
65+ ogółem		46,7	52,7	41,0		
Podlaskie	NTS II	18,1	0,6	15,7		
15-24		73,0	79,1	67,0		
25-34		76,4	79,3	73,4		
35-44		68,2	71,1	65,6		
45-54		35,4	45,3	27,0		
55-64		11,4	17,3	7,3		
65+ ogółem		47,2	53,6	41,4		
Pomorskie	NTS II	19,7	25,0	14,9		
15-24		64,7	75,2	55,0		
25-34		70,1	76,7	64,1		
35-44		63,7	69,9	57,3		
45-54		28,0	37,1	20,2		
55-64		3,9	6,3	2,3		
65+ ogółem		43,4	51,4	36,2		

Śląskie	NTS II								
15-24		18,9	23,6	14,1					
25-34		67,2	77,7	56,6					
35-44		69,7	78,9	61,0					
45-54		54,9	58,0	51,9					
55-64		18,3	25,5	12,0					
65+		2,6	3,6	1,9					
ogółem		40,0	47,3	33,5					
Świętokrzyskie	NTS II								
15-24		15,1	18,7	11,1					
25-34		63,5	69,4	57,1					
35-44		71,9	74,8	69,0					
45-54		64,8	67,1	62,7					
55-64		28,3	38,9	20,5					
65+		5,0	6,9	3,9					
ogółem		41,6	47,3	36,3					
Warmińsko-mazurskie	NTS II								
15-24		16,3	17,8	14,7					
25-34		60,1	68,5	51,6					
35-44		66,2	71,2	61,0					
45-54		57,2	62,7	51,5					
55-64		24,5	31,8	18,1					
65+		1,9	2,5	1,5					
ogółem		39,3	45,0	33,9					
Wielkopolskie	NTS II								
15-24		23,9	26,5	21,1					
25-34		69,1	79,0	58,5					
35-44		74,8	81,0	68,4					
45-54		61,4	68,3	54,9					
55-64		29,8	38,2	22,1					
65+		6,1	11,8	2,9					
ogółem		46,1	54,3	38,5					
Zachodniopomorskie	NTS II								
15-24		13,0	13,2	12,6					
25-34		60,7	68,7	52,5					
35-44		67,8	73,5	62,7					
45-54		56,9	60,5	53,5					
55-64		24,1	32,2	16,4					
65+		2,1	3,5	1,2					
ogółem		39,1	44,7	34,1					
0.5. Zatrudnienie wg sektorów gospodarki (ogółem/mężczyźni/kobiety):			(2002)						BAEL
POLSKA	NTS I								
rolnictwo		19,6	20,5	18,5				Będzie monitorowane	
przemysł		35,2	43,5	25,3					
usługi		45,2	36,1	56,2					
Dolnośląskie	NTS II								
rolnictwo		10,0	11,8	8,1					
przemysł		39,1	48,3	28,3					
usługi		50,9	40,0	63,7					
Kujawsko-pomorskie	NTS II								
rolnictwo		18,7	19,3	17,9					
przemysł		37,0	45,0	27,2					
usługi		44,3	35,7	54,9					

Lubelskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	39,9 23,1 37,0	40,8 29,4 29,7	38,9 15,9 45,1		
Lubuskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	10,3 39,4 50,3	11,7 47,3 41,0	8,7 29,7 61,5		
Łódzkie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	18,9 37,9 43,2	20,0 43,5 36,4	17,7 31,3 51,0		
Małopolskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	23,7 33,3 43,0	22,8 44,0 33,2	24,7 21,3 54,0		
Mazowieckie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	19,1 27,9 52,9	20,3 34,0 45,7	17,8 21,1 61,1		
Opolskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	18,1 39,9 42,0	18,2 48,9 32,9	18,0 28,7 53,3		
Podkarpackie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	32,0 33,5 34,6	29,7 43,1 27,2	34,7 21,8 43,4		
Podlaskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	37,5 23,9 38,6	39,2 30,6 30,3	35,5 16,0 48,5		
Pomorskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	9,6 39,1 51,3	11,0 47,9 41,1	7,7 28,0 64,3		
Śląskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	9,5 42,5 48,1	12,3 51,5 36,2	5,9 30,7 63,4		
Świętokrzyskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	30,9 30,7 38,4	31,5 38,8 29,7	30,1 21,0 48,9		
Warmińsko-mazurskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	19,1 34,8 46,0	21,6 42,0 36,4	16,0 25,7 58,3		
Wielkopolskie rolnictwo przemysł usługi	NTS II	20,0 39,8 40,2	20,8 48,2 31,0	18,9 28,8 52,3		

Małopolskie	NTS II	40,2	42,5	37,8		
15-24		17,9	16,5	19,4		
25-34		11,0	10,5	11,6		
35-44		11,6	11,6	11,6		
45-54		8,6	9,2	7,6		
55-64		0,8	0,6	0,5		
65+		16,3	15,9	16,8		
ogółem						
Mazowieckie	NTS II	38,1	39,9	35,8		
15-24		16,3	15,8	17,0		
25-34		13,8	11,1	16,4		
35-44		15,1	16,1	13,9		
45-54		8,5	9,2	7,9		
55-64		3,4	0,9	8,2		
65+		17,0	16,7	17,3		
ogółem						
Opolskie	NTS II	46,0	45,2	47,6		
15-24		20,9	18,5	24,1		
25-34		16,5	15,2	17,8		
35-44		15,5	14,2	17,1		
45-54		10,1	11,4	9,8		
55-64		7,1	9,5	4,2		
65+		20,0	18,5	21,7		
ogółem						
Podkarpackie	NTS II	46,4	38,6	56,9		
15-24		23,7	22,1	25,7		
25-34		14,2	13,7	14,8		
35-44		11,1	11,4	10,7		
45-54		3,8	6,4	0,7		
55-64		0,0	0,0	0,0		
65+		18,2	17,4	19,2		
ogółem						
Podlaskie	NTS II	41,5	40,0	43,3		
15-24		17,0	16,3	17,6		
25-34		15,2	13,6	16,7		
35-44		14,6	15,9	13,1		
45-54		11,6	12,0	11,1		
55-64		1,1	1,9	0,0		
65+		17,3	16,8	17,8		
ogółem						
Pomorskie	NTS II	46,4	42,4	51,4		
15-24		21,2	19,5	23,4		
25-34		19,8	18,5	21,2		
35-44		15,7	13,7	17,8		
45-54		10,9	8,9	13,7		
55-64		2,7	1,4	3,1		
65+		21,8	19,8	24,1		
ogółem						

Śląskie	NTS II								
15-24		44,1	40,0	50,0					
25-34		19,9	17,8	22,7					
35-44		17,5	13,4	22,2					
45-54		15,9	13,5	18,2					
55-64		15,6	13,7	18,9					
65+		5,1	4,9	3,1					
ogółem		20,9	18,2	24,0					
Świętokrzyskie	NTS II								
15-24		50,0	45,7	56,8					
25-34		23,7	23,5	23,9					
35-44		16,6	16,5	16,9					
45-54		10,2	8,4	11,8					
55-64		5,7	8,0	3,4					
65+		4,8	7,3	1,8					
ogółem		19,4	19,1	19,9					
Warmińsko-mazurskie	NTS II								
15-24		52,5	51,9	53,4					
25-34		26,8	24,9	29,0					
35-44		22,5	19,3	26,0					
45-54		20,3	19,3	21,6					
55-64		12,1	13,1	9,5					
65+		0,0	0,0	0,0					
ogółem		26,1	24,6	27,9					
Wielkopolskie	NTS II								
15-24		39,0	37,6	40,7					
25-34		19,0	16,2	22,9					
35-44		14,3	12,9	16,0					
45-54		13,3	12,6	13,9					
55-64		11,8	9,8	15,5					
65+		0,0	0,0	0,0					
ogółem		18,4	16,7	20,6					
Zachodniopomorskie	NTS II								
15-24		58,4	62,4	53,3					
25-34		27,7	26,4	29,4					
35-44		22,5	20,5	24,6					
45-54		21,0	20,6	21,6					
55-64		14,0	13,3	15,0					
65+		25,1	33,1	5,0					
ogółem		27,0	26,7	27,4					
0.7. Poziom wykształcenia wg województw (ogółem/mężczyźni/kobiety) as % ogółu ludności w wieku 25-59			(2002)						BAEL
POLSKA	NTS I								
Wyższe ⁶		12,9	11,3	14,5					
Średnie		70,6	73,1	68,0					
Podstawowe		16,5	15,6	17,4					
Dolnośląskie	NTS II								
Wyższe		12,7	11,5	13,8					
Średnie		71,8	73,6	70,0					
Podstawowe		15,6	14,8	16,3					

⁶ Wykształcenie wyższe odpowiada kategorii ISCED 5-6, średnie odpowiada kategorii ISCED 3-4, podstawowe odpowiada kategorii ISCED 1-2.

Kujawsko-pomorskie	NTS II	10,8	9,0	12,5		
Wyzsze		72,3	76,3	68,3		
Średnie		17,0	14,7	19,2		
Podstawowe						
Lubelskie	NTS II	14,5	12,1	17,0		
Wyzsze		66,2	67,4	65,1		
Średnie		19,2	20,6	17,9		
Podstawowe						
Lubuskie	NTS II	10,6	9,1	12,0		
Wyzsze		75,1	79,1	71,2		
Średnie		14,4	11,8	16,8		
Podstawowe						
Łódzkie	NTS II	13,7	12,1	15,3		
Wyzsze		66,4	66,5	66,3		
Średnie		19,9	21,4	18,4		
Podstawowe						
Małopolskie	NTS II	14,7	12,8	16,6		
Wyzsze		71,0	72,8	69,3		
Średnie		14,3	14,4	14,2		
Podstawowe						
Mazowieckie	NTS II	17,7	16,0	19,3		
Wyzsze		67,1	69,0	65,4		
Średnie		15,2	15,0	15,3		
Podstawowe						
Opolskie	NTS II	12,3	11,2	13,3		
Wyzsze		73,2	76,2	70,2		
Średnie		14,5	12,5	16,5		
Podstawowe						
Podkarpackie	NTS II	11,5	9,4	13,6		
Wyzsze		72,1	74,7	69,4		
Średnie		16,5	15,9	17,0		
Podstawowe						
Podlaskie	NTS II	13,4	10,7	16,2		
Wyzsze		66,3	67,7	64,9		
Średnie		20,3	21,7	18,9		
Podstawowe						
Pomorskie	NTS II	13,9	12,1	15,5		
Wyzsze		68,9	72,6	65,4		
Średnie		17,2	15,3	19,0		
Podstawowe						
Śląskie	NTS II	11,0	9,7	12,3		
Wyzsze		76,8	81,0	72,8		
Średnie		12,2	9,3	14,9		
Podstawowe						
Świętokrzyskie	NTS II	13,1	9,1	17,0		
Wyzsze		69,3	73,8	64,7		
Średnie		17,7	17,1	18,2		
Podstawowe						
Warmińsko-mazurskie	NTS II	10,8	9,8	11,9		
Wyzsze		65,1	66,0	64,1		
Średnie		24,1	24,2	24,0		
Podstawowe						

Wielkopolskie	NTS II	11,2	10,3	12,1		
Wyższe		73,2	76,7	69,7		
Średnie		15,6	13,0	18,1		
Podstawowe						
Zachodniopomorskie	NTS II	11,5	10,7	12,1		
Wyższe		69,6	72,7	67,2		
Średnie		18,9	17,1	20,7		
Podstawowe						
0.8	Ilość zarejestrowanych małych i średnich przedsiębiorstw (w tys.)	(2001)				GUS
POLSKA	NTS I	3 368 366			Będzie monitorowane	
Dolnośląskie	NTS II	285 963				
Kujawsko-pomorskie	NTS II	175 394				
Lubelskie	NTS II	141 613				
Lubuskie	NTS II	92 773				
Łódzkie	NTS II	230 087				
Małopolskie	NTS II	271 758				
Mazowieckie	NTS II	542 263				
Opolskie	NTS II	81 561				
Podkarpackie	NTS II	133 258				
Podlaskie	NTS II	89 608				
Pomorskie	NTS II	215 277				
Śląskie	NTS II	412 115				
Świętokrzyskie	NTS II	95 329				
Warmińsko-mazurskie	NTS II	103 269				
Wielkopolskie	NTS II	309 814				
Zachodniopomorskie	NTS II	188 285				
0.9.	Zmiana (w %) wartości dodanej brutto na pracującego (wartość z roku bazowego = 100)	(2000) – rok bazowy dane z roku bazowego w zł			Zmiana w % (wartość z roku bazowego = 100)	RSW GUS; corocznie
POLSKA	NTS I	40102			Będzie monitorowane	
Dolnośląskie	NTS II	46005				
Kujawsko-pomorskie	NTS II	38997				
Lubelskie	NTS II	25539				
Lubuskie	NTS II	42337				
Łódzkie	NTS II	35248				
Małopolskie	NTS II	33624				
Mazowieckie	NTS II	51760				
Opolskie	NTS II	38424				
Podkarpackie	NTS II	25404				
Podlaskie	NTS II	30074				
Pomorskie	NTS II	46470				
Śląskie	NTS II	46446				
Świętokrzyskie	NTS II	28318				
Warmińsko-mazurskie	NTS II	36896				
Wielkopolskie	NTS II	41718				
Zachodniopomorskie	NTS II	45541				

0.10. Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw ⁷ na 1000 mieszkańców (wartość z roku bazowego = 100)		(2000 r.) rok bazowy dane z roku bazowego w zł	Zmiana w % (wartość z roku bazowego = 100)	Obliczenia własne na podstawie RSW GUS i PARY; corocznie
POLSKA	NTS I	2,75	Będzie monitorowane	
Dolnośląskie	NTS II	2,65		
Kujawsko-pomorskie	NTS II	1,74		
Lubelskie	NTS II	1,37		
Lubuskie	NTS II	1,87		
Łódzkie	NTS II	1,94		
Małopolskie	NTS II	2,21		
Mazowieckie	NTS II	7,19		
Opolskie	NTS II	1,37		
Podkarpackie	NTS II	1,30		
Podlaskie	NTS II	1,15		
Pomorskie	NTS II	2,47		
Śląskie	NTS II	2,62		
Świętokrzyskie	NTS II	1,48		
Warmińsko-mazurskie	NTS II	1,31		
Wielkopolskie	NTS II	2,87		
Zachodniopomorskie	NTS II	2,16		
PRIORYTET	WSKAŹNIKI MONITORINGOWE DLA ZPORR NA POZIOMIE PRIORYTETU			
PRIORYTET 1: ROZBUDOWA I MODERNIZACJA INFRASTRUKTURY SŁUŻĄCEJ WZMACNIANIU KONKURENCYJNOŚCI REGIONÓW	Produkt 1. ilość zrealizowanych projektów w ramach Priorytetu z zakresu: 1.1. transport 1.2. transport publiczny 1.3. śródownisko 1.4. kultura i turystyka 1.5. infrastruktura społeczna 1.6. Technologie informacyjne (IT) Rezultat 1. długość dróg 2. udział transportu publicznego w transporcie ogółem 3. ilość oczyszczonych ścieków 4. ilość turystów (polskich i zagranicznych) 5. ilość projektów dotyczących infrastruktury społecznej 6. ilość połączeń do Internetu	- - - - - -	220 100 225 300 270 150	SIMI SIMIK SIMIK SIMIK SIMIK SIMIK
		232 153 2 074 hm ³ 14 174 200 0 7,7 % gospodarstw domowych	320 +5% +8% +5% 1 000 +20%	GUS IGKM GUS GUS ME
	Oddziaływanie 1. PKB 2. Stopa bezrobocia	772 mld PLN 18,1%	(+2%) -2%	GUS GUS

⁷ Wg metodologii GUS nakłady inwestycyjne są to nakłady finansowe lub rzeczowe, których celem jest stworzenie nowych środków trwałych lub ulepszenie (przebudowa, rozbudowa, rekonstrukcja, adaptacja lub modernizacja) istniejących obiektów majątku trwałego, a także nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji.

PRIORYTET 2 WZMOCNIENIE ROZWOJU ZASOBÓW LUDZKICH W REGIONACH	<p>Produkt</p> <p>1. Ilość osób objętych wsparciem⁸ w ramach Priorytetu ogółem (mężczyźni/kobiety)</p> <ul style="list-style-type: none"> - młode osoby (16-25 lat) <p>2. Ilość projektów wdrożonych (rozpoczętych) w ramach Priorytetu (do monitorowania równieź projekty kontynuowane i zakończone)</p> <p>Rezultat</p> <p>1. Udział osób objętych wsparciem w ramach Priorytetu, które znalazły nowe zatrudnienie w ciągu 6 miesięcy od zakończenia udziału w projekcie (mężczyźni/kobiety)</p> <ul style="list-style-type: none"> - poza rolnictwem - poza restrykturyzowanymi gałęziami przemysłu - poza lub w ramach tego samego przedsiębiorstwa (wyluczając pracujących w restrykturyzowanych gałęziach przemysłu) <p>2. Udział studentów/uczniów, którzy ukończyli rok akademicki/szkolny wśród wszystkich biorących udział w projekcie (mężczyźni/kobiety)</p>	<p>466112 (50%/50%) Będzic monitorowane 8 980</p>	<p>SIMIK/PEFS Ostateczni beneficjenci</p>
<p>Brak danych</p> <p>Brak danych</p> <p>Brak danych</p> <p>Brak danych</p> <p>Brak danych</p>	<p>12% (50%/50%) 12% 18% 12% 90%</p>	<p>SIMIK/PEFS, Ostateczni beneficjenci, SIMIK/PEFS, Ostateczni beneficjenci, SIMIK/PEFS, Ostateczni beneficjenci, SIMIK/PEFS, Ostateczni beneficjenci, SIMIK/PEFS, Ostateczni beneficjenci</p>	<p>GUS; EUROSTAT</p>
<p>44,2 (I kw. 2002) 18,7/31,1/50,3 (2000)</p> <p>41,4 36,3/45,4</p>	<p>44,7 (17,2/31/51,8)</p> <p>Będzic monitorowane</p>		
PRIORYTET 3 ROZWOJ LOKALNY	<p>Produkt</p> <p>1. Ilość zrealizowanych projektów w ramach Priorytetu z zakresu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.1. transport 1.2. transport publiczny 1.3. środowisko 1.4. kultura i turystyka 1.5. infrastruktura społeczna 1.6. mikroprzedsiębiorstwa 1.7. modernizacja terenu <p>Rezultat</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. długość dróg 2. udział transportu publicznego w transporcie ogółem 3. ilość oczyszczonych ścieków 4. ilość turystów (polskich i zagranicznych) 5. ilość projektów dotyczących infrastruktury społecznej 6. ilość wspartych mikroprzedsiębiorstw 7. powierzchnia zmodernizowanych terenów 	<p>232 153</p> <p>2 074 hm³</p> <p>14 174 200</p> <p>0</p> <p>00</p>	<p>SIMIK SIMIK SIMIK SIMIK SIMIK SIMIK</p> <p>GUS IGKM GUS GUS IME</p>
		<p>43 20 310</p> <p>70 20 000 60</p>	<p>+215 +2% +2,5% +3% +100 20 000</p> <p>1 600</p>

⁸ Osoby, które rozpoczęły udział w projektach w ramach priorytetu

⁹ Wskaźnik zatrudnienia wg metodologii GUS oblicza się jako udział pracujących w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem

¹⁰ Według metodologii EUROSTAT. Sektory gospodarki: I – rolnictwo (razem z leśnictwem, rybołówstwem i rybactwem); II – przemysł (razem z budownictwem); III – usługi

		Oddziaływanie 1. PKB 2. Stopa bezrobocia		772 mld PLN 18,1%	+1% -4%	GUS GUS
Horyzontalne	Rodzaj wskaźnika	Wskaźnik	Wartość w okresie bazowym	Przewidywana wartość wskaźnika	Źródło	
Zrównoważony rozwój	PRODUKT REZULTAT ODDZIAŁYWANIE	1. ilość oczyszczalni ścieków 2. ilość oczyszczonych ścieków 3. ilość osób podłączonych do systemu oczyszczalni ścieków zgodnie z obowiązującym prawem	0 2 074 hm ³ 13 561 000	2 4% +60 000	SIMIK GUS GUS	
Spoleczeństwo informacyjne	PRODUKT REZULTAT ODDZIAŁYWANIE	1. ilość podłączeń do Internetu 2. ilość użytkowników zintegrowanych systemów zarządzania 3. ilość użytkowników Internetu	0 0 3 800 000	500 +10 000 +320 000	SIMIK SIMIK EUROSTAT	
Równość szans	PRODUKT REZULTAT	1. Udział kobiet w ogólnej liczbie uczestników Programu 2. Ilość beneficjentów Programu w stosunku do całkowitej populacji kobiet w wieku pow. 15 lat (<i>coverage ratio</i>)	- -	50%/50% Będzie monitorowane	SIMIK/PEFS SIMIK/GUS	

Aneks III Tabela pomocy publicznej

ZPORR nr Działania	Tytuł	Numer schematu pomocy publicznej	Odniesienie do listu potwierdzającego	Czas trwania
1	2	3	4	5
1.1	Modernizacja i rozbudowa regionalnego układu transportowego 1. infrastruktura drogowa	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
	2. infrastruktura transportu publicznego	projekty z zakresu transportu zostały objęte w Traktacie Akcesyjnym okresem przejściowym		
1.2	Infrastruktura ochrony środowiska 1. zaopatrzenie w wodę, pobór wody i oczyszczanie ścieków	nie zawiera pomocy publicznej		31 grudnia 2006
	2. gospodarka odpadami	nie zawiera pomocy publicznej		
	3. poprawa jakości powietrza	zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską	procedura notyfikacji programu pomocowego	31 grudnia 2006
	4. zapobieganie powodziom	nie zawiera pomocy publicznej		
	5. wsparcie zarządzania ochroną środowiska	nie zawiera pomocy publicznej		
	6. wykorzystanie odnawialnych źródeł energii	zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską	procedura notyfikacji programu pomocowego	
1.3	Regionalna infrastruktura społeczna	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
1.4	Rozwój turystyki i kultury 1. projekty z zakresu kultury	projekty z zakresu kultury nie zawierają pomocy publicznej		
	2. projekty z zakresu turystyki	zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską		31 grudnia 2006
1.5	Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
1.6	Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach	projekty z zakresu transportu zostały objęte w Traktacie Akcesyjnym okresem przejściowym		

1	2	3	4	5
2.1	Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
2.2	Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
2.3	Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa	1. typy projektów: -szkolenia i kursy, mające na celu nabycie kwalifikacji i umiejętności zawodowych związanych z nowym zawodem, -pośrednictwo pracy na terytorium RP, -informacja zawodowa, -usługi doradcze w zakresie wyboru nowego zawodu i osiągnięcia nowych umiejętności zawodowych, w tym indywidualne plany działań polegające na udzielaniu pomocy w wyborze odpowiedniego zawodu i miejsca zatrudnienia osobom zagrożonym utratą pracy w sektorze rolnym, nie stanowią pomocy publicznej		
		2. typ projektów b) subsydiowane zatrudnienie: wyłączenie grupowe w zakresie zatrudnienia ¹ .	podsumowujące informacje zostaną przedłożone Komisji Europejskiej	31 grudnia 2006

¹ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 2204/2002 z dnia 5 grudnia 2002 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy państwa w zakresie zatrudnienia (Dz. Urz. WE L 337 z 13.12.2002).

1	2	3	4	5
2.4	Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacyjnymi	1. typy projektów z zakresu a) -szkolenia i kursy, mające na celu nabycie kwalifikacji i umiejętności zawodowych związanych z nowym zawodem, -pośrednictwo pracy na terytorium RP, -informacja zawodowa, - usługi doradcze w zakresie wyboru nowego zawodu i osiągnięcia nowych umiejętności zawodowych, w tym indywidualne plany działań polegające na udzielaniu osobom zagrożonym utratą zatrudnienia pomocy w wyborze odpowiedniego zawodu i miejsca zatrudnienia, nie stanowią pomocy publicznej		31 grudnia 2006
		2. typ projektów b) subsydiowane zatrudnienie: wyłączenie grupowe w zakresie zatrudnienia ¹ .		
2.5	Promocja przedsiębiorczości	<i>De minimis</i> ²		
2.6	Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
3.1	Obszary wiejskie 1. poprawa jakości powietrza 2. odnawialne źródła energii 3. budowa lub modernizacja lokalnej bazy kulturalnej i turystycznej 4. budowa lub modernizacja urządzeń zaopatrzenia w wodę i poboru wody	1. zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską 2. zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską 3. zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską 4. nie zawiera pomocy publicznej	Procedura notyfikacji programu pomocowego Procedura notyfikacji programu pomocowego Procedura notyfikacji programu pomocowego	31 grudnia 2006 31 grudnia 2006 31 grudnia 2006 31 grudnia 2006

² Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 69/2001 z dnia 12 stycznia 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady *de minimis* (Dz. Urz. WE L 010 z 13.01.2001).

1	2	3	4	5
	5. budowa lub modernizacja urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków 6. gospodarka odpadami 7. przeciwdziałanie powodziom 8. budowa lub modernizacja dróg gminnych i powiatowych o znaczeniu lokalnym 9. kompleksowe uzbrojenie terenu pod inwestycje	5. nie zawiera pomocy publicznej 6. nie zawiera pomocy publicznej 7. nie zawiera pomocy publicznej 8. nie zawiera pomocy publicznej 9. nie zawiera pomocy publicznej		
3.2	Obszary podlegające restrukturyzacji 1. poprawa jakości powietrza	1. zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską	procedura notyfikacji programu pomocowego	31 grudnia 2006
	2. odnawialne źródła energii	2. zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską	procedura notyfikacji programu pomocowego	31 grudnia 2006
	3. budowa lub modernizacja urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków	3. zostanie dodany po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską		
	4. budowa lub modernizacja urządzeń zaopatrzenia w wodę	4. nie zawiera pomocy publicznej		
	5. gospodarka odpadami	5. nie zawiera pomocy publicznej		
	6. budowa lub modernizacja dróg gminnych i powiatowych o znaczeniu lokalnym	6. nie zawiera pomocy publicznej		
	7. kompleksowe uzbrojenie terenu pod inwestycje	7. nie zawiera pomocy publicznej		
3.3	Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojaskowe	1. zostanie dodany dla projektów turystycznych po zatwierdzeniu programu pomocowego przez Komisję Europejską	procedura notyfikacji programu pomocowego	31 grudnia 2006

1	2	3	4	5
3.4	Mikroprzedsiębiorstwa	wyłączenie blokowe dla MŚP ³	podsumowujące informacje zostaną przedłożone Komisji Europejskiej	31 grudnia 2006
3.5	Lokalna infrastruktura społeczna	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
4.1	Wsparcie procesu wdrażania ZPORR – wydatki limitowane	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
4.2	Wsparcie procesu wdrażania ZPORR – wydatki nielimitowane	działanie nie zawiera pomocy publicznej		
4.3	Działania informacyjne i promocyjne	działanie nie zawiera pomocy publicznej		

Nota:

Zgodnie z art. 34 (1) (g) rozporządzenia nr 1260/1999/WE z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiającego ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych (Dz. Urz. WE L 161 z 26.06.1999), Instytucja Zarządzająca będzie aktualizowała powyższą tabelę i informowała Komisję o wszelkich modyfikacjach w tabeli. Przedstawienie nowego schematu pomocy lub pomocy ad hoc wymaga formalnej modyfikacji decyzją Komisji.

Artykuł 4 decyzji Komisji Europejskiej zatwierdzającej niniejszy program (klauzula zawieszająca dotycząca pomocy publicznej) odnosi się do typów projektów zawierających pomoc publiczną stosownie do działań lub niebędące jeszcze zatwierdzone przez Komisję Europejską. Obecnie artykuł odnosi się do:

- 1.2.1 Infrastruktura ochrony środowiska: poprawa jakości powietrza
- 1.2.2 Infrastruktura ochrony środowiska: odnawialne źródła energii
- 1.4 rozwój turystyki i kultury
- 3.1.1 obszary wiejskie: ochrona powietrza
- 3.1.2 obszary wiejskie: odnawialne źródła energii
- 3.1.3 obszary wiejskie: lokalna infrastruktura turystyczna i kulturowa
- 3.1.4 obszary wiejskie: system informacji turystycznej i kulturowej
- 3.2.1 Obszary podlegające restrukturyzacji
- 3.2.2 Obszary podlegające restrukturyzacji: odnawialne źródła energii
- 3.2.3 Obszary podlegające restrukturyzacji: infrastruktura turystyczna i kulturowa
- 3.3.1 Zdegradowane obszary miejskie, po-przemysłowe i po-wojskowe: infrastruktura turystyczna i kulturowa

Klauzula zostanie usunięta w momencie formalnego potwierdzenia przez Dyрекcję Generalną Komisji Europejskiej zgodności danego schematu (schematów) pomocowego z przepisami dotyczącymi pomocy publicznej.

³ Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 70/2001 z dnia 12 stycznia 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw (Dz. Urz. WE L 010 z 13.01.2001).